

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

**GENÇLERİN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE
HAFIZA İLİŞKİSİNİN ETNOGRAFİK İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

Kıvılcım ZAFER TEOMAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serhat GÜNEY

EYLÜL 2023

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

**GENÇLERİN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE
HAFIZA İLİŞKİSİNİN ETNOGRAFİK İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

Kıvılcım ZAFER TEOMAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serhat GÜNEY

EYLÜL 2023

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu tezin ve doktora sürecimin başından sonuna kadar benden desteğini ve emeğini esirgemeyen; tezin bütün süreçlerinde bana sonsuz destek olan ve tüm doktora eğitimim boyunca çalışmaktan çok büyük keyif aldığım kıymetli danışmanım Prof. Dr. Serhat Güney'e; öğrencisi olmaktan mutluluk duyduğum, teze çok değerli akademik katkılarını sunan Prof. Dr. Kerem Rızvanoğlu'na; tez sürecim boyunca ve hayatın her alanında bana maddi ve manevi destek olan Dr. Öğr. Üyesi Akgün Tokatlı'ya çok teşekkür ederim. Tez Savunma Jürisi'ne dâhil olmayı kabul eden kıymetli hocalarım Doç. Dr. Fatih Mehmet Çömlekçi'ye ve Doç. Dr. Vildan Mahmutoglu'na da burada bir kere daha teşekkür etmek isterim.

Bu tez çalışması ve tüm öğrenciliğim boyunca benden desteklerini esirgemeyen, bütün bu zor süreçte bana her zaman sabır ve hoşgörüyle yaklaşan, motivasyonumu kaybettiğim anlarda hep yanımda olan sevgili aile üyelerim; çok değerli annem Zafergün Zafer ve sevgili babam Cezmi Zafer'e; çok sevgili teyzem Aysel Çelik Doğan'a; bu yorucu yolculuk sırasında manevi desteklerini hiç esirgemeyen Cayide Teoman ve Oğuz Teoman'a; özellikle bu sürecin en son döneminde dostluğunu hissettiğim komşum Öykü Yenidoğan ve şahane tüylü ekibine; ve son olarak bu süreçte beni sabırla dinleyen, sevgisini ve desteğini her daim hissettiren, hayatımın genelinde en büyük destekçilerimden biri olan eşim Atakan Teoman'a ve hayatlarını samimiyetle bana açan bu tezin katılımcılarına sonsuz bir teşekkür borçluyum.

Bu tezi, benim doğumumla akademisyen olma hayalini bırakarak akademik kariyerini noktayan, benim akademisyen olmamı yürekten isteyen ve her daim beni destekleyen annem Zafergün Zafer'e ithaf ediyorum.

Eylül, 2023

Kıvılcım Zafer Teoman

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ	vii
RÉSUMÉ.....	8
ABSTRACT	11
ÖZET.....	14
1. GİRİŞ	17
1.1. Çalışmaya Genel Bakış.....	17
1.2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi	20
1.3. Çalışmanın Önemi	23
1.4. Çalışmanın Sorusu ve Alt Sorular	24
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ZEMİN	25
2.1. Sosyal Medya ile Kamusal Alan İlişkisi	25
2.1.1. Değişen Kamusal Alan	26
2.1.2. Dijitalleşme ve Yeni Medya	29
2.1.3. Yeni Kamusal Alanlar Olarak Sosyal Medya.....	33
2.1.4. Gençler İçin Sosyal Medyanın Kamusal Alan Olarak İşlevi.....	40
2.2. Sosyal Medya ve Hafıza İlişkisi	43
2.2.1. Hafıza ve Toplum	43
2.2.2. Hafıza, Zaman ve Mekân.....	48
2.2.3. Hafıza ve Siyaset	53
2.2.3.1. Unutmak ve Dijital Medya.....	53
2.2.3.2. Hafıza, Siyaset ve Dijital Medya	54
2.2.4. Hafıza ve Medya.....	57
2.2.4.1. Hafıza ve Sosyal Medya.....	59
2.2.4.2. Dijital Bilinç Dışı	63
3. YÖNTEM.....	65
3.1. Sosyal Medya Çalışmalarındaki Metodolojik Tartışmalar ve Araştırma Yönteminin Seçilmesi	65
3.2. Etnografik Yaklaşım.....	68

3.3. Araştırma Mekân ve İnsan İlişkisi.....	73
3.4. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	75
3.4.1. Refleksivite	76
3.4.2. Katılımcılardaki Güven Sorunu	78
4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	80
4.1. Gençler İçin Sosyal Medya, Kamusal Alan ve Gündelik Hayat İlişkisi	80
4.1.1. Ben ve Diğerleri.....	82
4.1.2. Birlik ve Paylaşım.....	82
4.1.2.1. Kontrol Ölçütleri: “Benim tüm hikâyelerim aileye kapalı.”	83
4.1.2.2. Farklılık ve Uyum İkilemi: “Çerçevelere uyum sağladığınız zaman her şeyi yapabiliyorsunuz.”	88
4.1.2.3. Performans ve Kendini Gerçekleştirmek: “İçimden geldiği için yapıyorum tuşu kapanmış gibi”	95
4.1.2.4. Acıdan Kaçış: “Baktığım zaman beni üzecek hikâyeleri paylaşmıyorum”	98
4.1.2.5. Millilik ve Birlik: “Eskiden sahip olduğumuz küçük masalar, şimdi tek büyük bir masaya dönüştü ve herkes artık aynı masada oturuyor.”	102
4.1.2.6. Görünürlük ve Görünmezlik: “Bir şey yapmıyormuş gibi hissediyorum. Yani hayatımda kayda değer bir şey yapmıyormuşum hissi”	105
4.1.3. Aile	109
4.1.3.1. Çatışmalar: “Ben aslında kırmızıyım ama sana kırmızı olduğumu göstermiyorum”	110
4.1.3.2. Fiziksel Mekân Arayışları: “Herkesin birbirine hoşgörüyüyle yaklaştığı bir alan”	113
4.1.3.3. Çemberin Dışına Çıkmak: “Ben düşman değilim, benim de içten içe inandığım şeyler var ama bu bana zorla dayatılınca yapmak istemiyorum.”	116
4.1.4. Hakikat, Sahicilik, Güven: “Hiçbir şeye güvenemiyoruz”	121
4.1.5. Yeni Ünlüler ve Kanaat Önderleri : “Ünlü kim? Ünlü ne?”	125
4.1.6. Aidiyet Meselesi: “Kalanlar için çok üzgünüm ama ben artık gitmeye karar verdim.”	128
4.2. Gençlik, Sosyal Medya ve Hatırlama İlişkisi	131
4.2.1. Hafıza siyaseti: “Aslında neden korkuyorum. Bir tweet atarsam hapse mi gireceğim?”	132
4.2.2. Hatırlama ve Direniş: “Direniş sürüyor sokakta ve sosyal medyada.” ...	140
4.2.3. Arşiv Olarak Sosyal Medya: “Fotoğraflara bakınca o dönemde yaşadığım duygular aklımda depreşiyor”	143
4.2.4. Hatırama ve Unutma: “Her şey bir yığın gibi hiçbir şey hafızamızda kalmıyor”	144
5. TARTIŞMA	148
5.1. Kamusal Alanlar Olarak Sosyal Medya	149
5.2. Kimlik ve Performans: Gizleyerek Göstermek	151

5.3. Dijital Panoptikon.....	154
5.4. Görünürlük vs. Gizlenme: Bir Gerilim Hattı.....	155
5.5. Zaman, Mekân ve Kamusal Alan	156
5.6. Birliktelik: Hayat Post Ettikçe Güzel	158
5.7. Birinci Çember: Aile ve Arkadaşlar	159
5.8. Özel Mekânlar Aramak	161
5.9. Kalanlar ve Gidenler.....	163
5.10. Karamsarlık: İyi Anıların Kayboluşu	163
5.11. Hakikat Kaybı vs. Hafızayı Tazelemek.....	165
5.12. Yeni Nesil Hafıza: Unutarak Hatırlamak	167
6. SONUÇ:	171
KAYNAKLAR.....	181
EKLER.....	189

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 2.1: Araştırmanın kavramsal çerçevesine yönelik etkileşimli harita.....	25
Şekil 2.2: Araştırmanın kavramsal çerçevesine yönelik etkileşimli harita.....	26
Şekil 4.1: Araştırma sahasına ilişkin etkileşimli diyagram	82

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 2.1: Hafıza aracılığıyla zaman ve kimlik sentezi	46
---	----

RÉSUMÉ

Les plateformes de médias sociaux sont des espaces en ligne où les individus s'expriment, établissent et entretiennent des relations sociales. Ces plateformes sont devenues des espaces prédominants de communication et d'interaction parmi les jeunes dans la société actuelle. La mémoire, les croyances, les valeurs, les idéologies, les identités et les normes déclenchées et façonnées par la communication quotidienne influencent ce contexte. Les plateformes de médias sociaux, où les individus se rassemblent en fonction d'intérêts communs, de préférences et de curiosités partagées, offrent également des contextes sociaux pour la formation de souvenirs individuels. Par conséquent, on peut envisager que l'histoire des plateformes de médias sociaux utilisées par les individus peut jouer un rôle significatif dans la formation et le maintien des cadres de référence sociaux en rappelant le passé et en encodant de nouvelles expériences.

L'un des objectifs principaux de cette étude est d'examiner comment les habitudes d'utilisation des jeunes sur les médias sociaux, où ils se rassemblent, partagent et interagissent dans leur vie quotidienne, fonctionnent dans le contexte de la structure et de la formation de la mémoire sociale, en mettant l'accent sur leurs connexions en ligne et hors ligne.

Dans ce contexte, la première section de la recherche explique le but, la méthodologie et les questions de l'étude. La deuxième section discute de savoir si les médias sociaux peuvent être considérés comme de nouvelles sphères publiques. À cet égard, le développement historique, l'inclusivité et le changement de la sphère publique sont examinés à partir de différentes perspectives théoriques. Ensuite, l'évolution et le développement historique de la numérisation et des nouveaux médias sont discutés, et le rôle des plateformes de médias sociaux en tant que nouvelles sphères publiques est abordé. Enfin, le rôle des médias sociaux en tant que sphère publique est mis en avant, en mettant particulièrement l'accent sur les habitudes d'utilisation des jeunes et leur rôle dans la vie quotidienne.

La troisième section de l'étude aborde le sujet de la mémoire d'un point de vue historique et théorique, dans le but de fournir une perspective générale sur la société, le temps, l'espace, les médias, l'oubli et le souvenir, ainsi que leurs relations avec l'inconscient numérique. Dans ce cadre, les plateformes de médias sociaux sont considérées comme de nouvelles sphères publiques, et un cadre analytique alternatif est développé concernant leur rôle dans la formation de la mémoire.

La quatrième section aborde l'histoire, les critères de sélection, la portée et les limites de la méthode de recherche ethnographique à long terme qui constitue l'approche principale de l'étude, tout en l'évaluant dans le contexte de la réflexivité et de la question de la confiance parmi les participants. Dans cette section, tout en soulignant le manque de confiance observé parmi les jeunes pendant le travail sur le terrain comme l'une des principales raisons de choisir la méthode, le rôle de la méthode choisie pour surmonter ces problèmes et atteindre des couches plus profondes de compréhension est discuté.

La cinquième section présente les principales conclusions de la recherche et répond aux questions de recherche. Dans la première partie de la cinquième section, menée à l'aide de la méthode ethnographique de participants à long terme sur une période de trois ans, la relation entre l'utilisation des médias sociaux par les jeunes et leur vie quotidienne est examinée, ainsi que des sujets tels que les modèles d'utilisation, les critères et les échelles de partage, la diversité, la performance, l'épanouissement personnel, la visibilité, l'unité, la vérité et l'authenticité, la recherche d'un espace personnel, les influenceurs, les relations avec la famille et les amis, et le sentiment d'appartenance. De plus, la relation entre ces sujets et la vie quotidienne est examinée en profondeur.

Dans la deuxième partie de la cinquième section, les habitudes d'utilisation des médias sociaux par les jeunes sont abordées du point de vue de la mémoire individuelle et sociale, ainsi que des sujets tels que la politique, le souvenir et la résistance, l'utilisation des médias sociaux comme archive, et la relation entre le souvenir et l'oubli. Dans cette section, en mettant l'accent sur les concepts de politique, de souvenir et de résistance, l'impact de l'utilisation des médias sociaux par les jeunes dans ces domaines est examiné. De plus, cette section examine en détail le rôle des médias sociaux en tant qu'archive, comment ils contribuent à la formation de la mémoire et empêchent l'oubli, ainsi que leur rôle détaillé dans le contexte du souvenir et de l'oubli.

L'univers de cette recherche est composé d'étudiants universitaires âgés de 18 à 25 ans. Dans l'échantillon de recherche, un total de 40 entretiens approfondis ont été menés avec 21 hommes et 19 femmes, en utilisant une méthode ethnographique de participants à long terme sur le terrain. La recherche visait à accroître sa portée représentative en menant des entretiens approfondis en ligne avec divers participants vivant dans différentes villes. Les entretiens avec des participants vivant en dehors d'Istanbul ont été menés sous forme semi-structurée via des plateformes en ligne. Les participants ont été sélectionnés par le biais de personnes qu'ils connaissaient déjà, dans le but de surmonter les problèmes de confiance. De plus, Instagram a été utilisé pour maintenir des relations continues avec les participants. Les entretiens avec 25 participants résidant à Istanbul ont duré trois ans, couvrant la période de pandémie et les élections turques de 2023. Pendant cette période, la participation à des activités a été assurée, et des visites à domicile ont été effectuées. De plus, on a demandé aux participants d'utiliser des matériaux visuels et sonores pour s'exprimer, dans le but d'accéder à des couches de mémoire non exprimées par la parole.

Les données d'entretiens approfondis et les notes de terrain ont été combinées avec des éléments visuels dans le thème "Parlez de vous", enrichies et cartographiées en combinant les données obtenues des entretiens. Les résultats généraux de la recherche peuvent être résumés comme suit : (1) Les plateformes de médias sociaux se distinguent comme des espaces où les jeunes participent à des interactions et pratiques culturelles intenses et entretiennent des relations sociales. Dans ces espaces, les jeunes construisent en continu un réseau d'interaction où ils s'expriment activement et cherchent à être visibles en tant que créateurs actifs. (2) Les plateformes de médias sociaux, en tant que parties importantes de la communication et de l'interaction dans la vie quotidienne, apportent des fragments de sens qui façonnent la mémoire sociale dans ces plateformes en raison de leur fonction significative dans les processus de communication et d'expression personnelle. (3) Les jeunes ressentent le besoin que leurs profils soient aimés et appréciés grâce à l'expression de soi et au partage continu de contenu. Cette situation soulève la pression de partager des informations sur eux-mêmes de manière volontaire, ainsi que les défis liés à la perte de la vie privée et à la pression de la visibilité. (4) Bien qu'ils considèrent le partage sur les plateformes de médias sociaux comme risqué pour exprimer des problèmes socialement inacceptables, les jeunes ont tendance à éviter le partage lorsqu'ils estiment que les réactions à leurs publications pourraient provoquer un inconfort émotionnel. Le besoin d'acceptation et de sécurité non seulement entrave le partage de leur propre vie, mais étouffe également l'expression des différences. (5) Les jeunes qui consomment des informations sur des questions contraires à leurs perspectives et à leur mode de vie ont tendance à ressentir le désespoir et

le désespoir en raison du flot important d'informations et des souvenirs douloureux accumulés, ce qui conduit à une baisse du sentiment d'unité au sein de la société. Cette situation contribue à une tendance accrue à émigrer du pays, en croyant qu'ils ne peuvent rien changer. (6) Fatigués du flot intense d'informations et de souvenirs douloureux, les jeunes ont tendance à éviter les conflits dans leur vie physique et, par conséquent, ont le désir de passer du temps avec des individus partageant les mêmes idées. (7) Les jeunes estiment que le sentiment de communauté et de compréhension mutuelle dans la société diminue. Le sentiment de communauté est souvent associé au passé, à l'enfance et aux souvenirs d'enfance. Dans ce contexte, la possibilité que le sentiment de communauté qui est censé avoir existé dans le passé existe également dans de nouveaux espaces publics tels que les médias sociaux est un sujet en cours. La tendance principale ici est que, bien qu'il soit difficile pour les médias sociaux seuls de créer un sentiment de communauté fort et durable, ils ont le potentiel de renforcer les structures sociales physiques existantes. (8) Bien que les jeunes considèrent le partage d'opinions sur des questions sociales comme risqué, le partage sur les plateformes de médias sociaux dans des situations où ils ne peuvent pas physiquement s'engager dans un conflit est censé fonctionner comme un outil pour soutenir la résistance en maintenant la mémoire en vie.

ABSTRACT

Social media platforms are online spaces where individuals express themselves, establish and maintain social relationships. These platforms have become prominent areas for communication and interaction among young people in today's society. Memory, beliefs, values, ideologies, identities, and norms triggered and shaped by daily life communication influence this context. Social media platforms, where individuals come together based on shared interests, preferences, and curiosities, also provide social contexts for the formation of individual memories. Therefore, it can be contemplated that the history of the social media platforms used by individuals can play a significant role in the formation and sustenance of social frames of reference through reminding the past and encoding new experiences.

One of the primary objectives of this study is to examine how the usage habits of young people on social media, where they gather, share, and interact in their daily lives, function in the context of the structure and formation of social memory, with a focus on their online and offline connections.

In this context, the first section of the research explains the purpose, methodology, and questions of the study. The second section discusses whether social media can be considered new public spheres. In this regard, the historical development, inclusivity, and change of the public sphere are examined from different theoretical perspectives. Subsequently, the evolution and historical development of digitization and new media are discussed, and the role of social media platforms as new public spheres is addressed. Lastly, the role of social media as a public sphere is emphasized, focusing particularly on young people's usage habits and their role in daily life.

The third section of the study approaches the subject of memory from a historical and theoretical perspective, aiming to provide a general perspective on society, time, space, media, forgetting, and remembering, and their relationships with the digital unconscious. Within this framework, social media platforms are considered as new public spheres, and an alternative analytical framework is developed regarding their role in shaping memory.

The fourth section addresses the history, selection criteria, scope, and limitations of the long-term ethnographic research method that constitutes the main approach of the study, while also evaluating it in the context of reflexivity and the issue of trust among participants. In this section, while underscoring the lack of trust observed among young people during fieldwork as one of the main reasons for selecting the method, the role of the chosen method in overcoming these issues and reaching deeper layers of understanding is discussed.

The fifth section presents the main findings of the research and answers the research questions. In the first part of the fifth section, conducted using the long-term participant ethnographic method spanning three years, the relationship between young people's use of social media and their daily lives is examined, along with topics such as usage patterns, sharing criteria and scales, diversity, performance, self-fulfillment, visibility, unity, truth and authenticity, search for personal space,

influencers, relationships with family and friends, and sense of belonging. Additionally, the relationship between these topics and daily life is deeply examined.

In the second part of the fifth section, young people's social media usage habits are addressed from individual and societal memory perspectives, along with topics such as politics, remembrance and resistance, the use of social media as an archive, and the relationship between remembrance and forgetting. In this section, focusing on concepts of politics, remembrance, and resistance, the impact of young people's social media usage on these areas is examined. Moreover, this section delves into the role of social media as an archive, how it contributes to memory formation and prevents forgetting, and its detailed role in the context of remembrance and forgetting.

This study encompasses a cohort of university students aged between 18 and 25. Within the scope of the research, a comprehensive total of 40 in-depth interviews were conducted, involving 21 male and 19 female participants. These interviews were executed employing a long-term participant ethnographic approach, extensively encompassing the research field. The research sought to broaden its scope by engaging in comprehensive online interviews with individuals from various cities. Specifically, interviews were carried out using digital platforms with participants living outside of Istanbul. These interviews followed a semi-structured approach and were facilitated by pre-existing connections to mitigate trust concerns. Instagram was also employed as a means to foster continued communication with participants.

Concurrently, the study involved a three-year-long engagement with 25 participants residing in Istanbul. This duration spanned critical periods like the pandemic and the 2023 Turkish election. Throughout this time, active involvement in activities was assured, including home visits. Additionally, participants were encouraged to use visual and audio materials as tools of expression, aiming to tap into memory layers not easily conveyed through discourse.

The comprehensive interview data and documented field notes were synthesized and integrated with visual artifacts under the thematic framework of "Narrate Your Story." This integration process not only enriched the dataset but also facilitated its organization, leveraging the insights gathered from the interviews. The general results of the research can be summarized as follows: (1) Social media platforms stand out as spaces where young people engage in intense cultural interactions and practices and maintain social relationships. In these spaces, young people continuously build an interaction network where they actively express themselves and seek visibility as active creators. (2) Social media platforms, as important parts of communication and interaction in everyday life, bring meaning fragments that shape social memory into these platforms due to their significant function in personal communication and expression processes. (3) Young people feel the need to have their profiles liked and appreciated through self-expression and continuous content sharing. This situation brings up the pressure to share information about themselves voluntarily, as well as the challenges of dealing with the loss of privacy and the pressure of visibility. (4) Despite considering sharing on social media platforms risky for expressing socially unacceptable issues, young people tend to avoid sharing when they believe that the reactions to their posts could cause emotional discomfort. The need for acceptance and security not only hinders sharing about their own lives but also stifles the expression of differences. (5) Young people who consume news about issues that are contrary to their perspectives and lifestyles tend to feel hopelessness and despair due to the heavy flow of information and accumulated painful memories, leading to a decline in a sense of unity within society. This situation contributes to an increased tendency to emigrate from the country, believing they cannot change anything. (6) Fatigued by the intense flow of information and painful memories, young people tend to avoid conflict in their physical lives and, therefore, have a desire to spend time with like-minded individuals. (7) Young people believe that the sense of community and mutual understanding in society is decreasing. The sense of community is often associated with the past, childhood, and

memories of childhood. In this context, the potential for the sense of community that is believed to have existed in the past to also exist in new public spaces like social media is an ongoing topic. The main tendency here is that while it is difficult for social media alone to create a strong and sustainable sense of community, it has the potential to strengthen existing physical social structures. (8) Although young people view sharing opinions on social issues as risky, sharing on social media platforms in situations where they cannot physically engage in conflict is believed to function as a tool for sustaining resistance by keeping memory alive.

ÖZET

Sosyal medya platformları; bireylerin kendilerini ifade ettikleri, sosyal ilişkiler kurdukları ve sürdürdükleri çevrim içi alanlardır. Bu platformlar günümüzde gençlerin iletişim ve etkileşimin için en sık kullandığı alanlar olarak öne çıkmaktadır. Hafıza, günlük yaşam içindeki iletişim ile oluşan inançlar, değerler, ideolojiler, kimlikler ve normlar, tarafından tetiklenir ve şekillendirilir. Bireylerin, ortak ilgileri, zevkleri ve merakları bağlamında biraraya geldikleri sosyal medya platformları aynı zamanda bireysel hafızaların oluşmasını sağlayan sosyal bağlamları da sunmaktadır. Bu nedenle, kullanılan sosyal medya platformlarının geçmişi hatırlatma ve yeni deneyimleri kodlama yoluyla toplumsal anlam çerçevelerinin oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynayabileceği düşünülebilir.

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri, gençlerin günlük yaşamlarında buluşma, paylaşma ve etkileşim için kullandıkları sosyal medyadayı kullanım alışkanlıklarının; çevrim içi ve çevrim dışı bağlantılarına odaklanarak, toplumsal hafızanın yapısı ve biçimlenmesi ile ilgili bağlamlarda nasıl bir rol üstlendiğini incelemektir.

Bu bağlamda, araştırmanın ilk bölümünde, çalışmanın amacı, yöntemi ve soruları açıklanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, sosyal medyanın yeni kamusal alanlar olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle, kamusal alanın tarihsel gelişimi, kapsayıcılığı ve değişimi farklı kuramsal bakış açılarıyla ele alınarak incelenmektedir. Ardından dijitalleşme ve yeni medyanın evrimi ve tarihsel gelişimi üzerinde durulmakta, sosyal medya platformlarının yeni kamusal alanlar olarak işlevi ele alınmaktadır. Son olarak, gençler için sosyal medyanın kamusal alan işlevi özellikle vurgulanmakta, kullanım alışkanlıkları ve günlük yaşamdaki rolüne odaklanılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, hafıza konusu tarihsel ve kuramsal bir perspektifle ele alınarak, toplum, zaman, mekân, medya, unutma ve hatırlama, dijital bilinç dışı ile ilişkilerine dair genel bir perspektif sunmak amaçlanmaktadır. Bu tartışmalar çerçevesinde sosyal medya platformları yeni kamusal alanlar olarak ele alınarak, hafızayı şekillenmedeki rolü üzerine alternatif bir analiz çerçevesi geliştirilmeye çalışılır.

Dördüncü bölüm, araştırmanın temel yaklaşımını oluşturan uzun süreli etnografik araştırma yönteminin tarihçesini, seçilme gerekçelerini, kapsamını ve sınırlılıklarını ele almakta; aynı zamanda refleksivite ve katılımcılardaki güven sorunu bağlamında değerlendirmektedir. Bu bölümde, yöntemin seçilmesinin temel nedenlerinden biri olarak saha çalışmaları sırasında gençlerde gözlemlenen güven eksikliği vurgulanırken, seçilen yöntemin bu sorunları aşarak derinlemesine anlam katmanlarına ulaşma yönündeki rolü tartışılmaktadır.

Beşinci bölüm, araştırmanın temel bulgularının sunulduğu ve araştırmanın sorularının yanıtladığı yerlerdir. Üç seneye yayılan uzun süreli katılımcı etnografik yöntemle gerçekleştirilen çalışmanın beşinci bölümün ilk kısmında, gençlerin sosyal medya kullanımı ile günlük yaşamları

arasındaki ilişki; kullanım biçimleri, paylaşım ölçüt ve ölçekleri, farklılık, performans, kendini gerçekleştirme, görünürlük, birlik, hakikat ve sahicilik, kendilerine ait mekân arayışları, kanaat önderleri, aile ve arkadaşlarla ilişkiler, aidiyet gibi konularla birlikte incelenmiş; aynı zamanda, bu konuların gündelik hayatla ilişkisi derinlemesine bir bakışla ele alınmıştır.

Beşinci bölümün ikinci kısmında ise, gençlerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları bireysel ve toplumsal hafıza perspektifinden ele alınmakta; siyaset, hatırlama ve direniş, sosyal medyanın arşiv olarak kullanımı, hatırlama ve unutma ilişkisi gibi başlıklarla sunulmaktadır. Bu bölümde, siyaset, hatırlama ve direniş kavramlarına odaklanarak, gençlerin sosyal medya kullanımının bu alanlarla ilişkisi incelenmektedir. Aynı zamanda bu bölümde, sosyal medyanın arşiv olarak kullanımının hafızanın oluşturulmasında ve unutmanın önlenmesinde nasıl bir rol oynadığı, sosyal medyanın hatırlama ve unutma bağlamında rolü de detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

Bu araştırmanın evreni 18-25 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırma örnekleminde, toplamda 21 erkek ve 19 kadın olmak üzere toplam 40 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, ayrıca saha genelinde uzun süreli katılımcı etnografik yöntem kullanılarak çalışma yürütülmüştür. Araştırma, çeşitli illerde yaşayan gençlerle gerçekleştirilen çoklu çevrim içi derinlemesine görüşmelerle temsil genişliğini artırmayı amaçlamıştır. İstanbul dışında ikamet eden katılımcılar ile yapılan görüşmeler yarı-yapılandırılmış biçimde, çevrim içi platformlarda görüntülü olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar önceden tanıdıkları kişiler aracılığıyla seçilmiş ve güven problemi aşma amaçlanmıştır. Ayrıca, katılımcılarla ilişkilerin devamını sağlamak amacıyla Instagram da kullanılmıştır. İstanbul'da ikamet eden 25 katılımcıyla yapılan görüşmeler ise pandemi ve 2023 Türkiye seçim dönemi dâhil olmak üzere üç yıl boyunca devam etmiş, bu süreçte etkinliklere katılım sağlanmış ve ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan istenilen görsel ve işitsel materyaller aracılığıyla kendilerini anlatmaları sağlanarak, söylem yoluyla ifade edilemeyen hafıza katmanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kapsamında, derinlemesine görüşme verileri, saha notları ile "Kendinizi Anlatın" teması ile katılımcılardan istenen görsel materyaller birleştirilerek haritalandırılmıştır. Araştırmanın genel sonuçları şu şekilde sıralanabilir; (1) Sosyal medya platformları, gençler için kültürel etkileşimlerin ve pratiklerin yoğun bir şekilde yaşandığı, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin sürdürüldüğü alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bu alanlarda, gençler aktif üreticiler olarak sürekli olarak kendilerini ifade etmekte ve görünür kılma çabası içinde oldukları sınırsız bir etkileşim ağı oluşturmaktadır. (2) Sosyal medya platformları, gündelik yaşamda iletişim ve etkileşimin önemli bir parçası olarak, kişisel iletişim ve ifade süreçlerindeki önemli işlevi sebebiyle toplumsal hafızayı şekillendiren anlam çıparlarının bu mecralara taşınmasına neden olur. (3) Gençler, bu alanlarda kendilerini görünür kılma ve sürekli içerik paylaşma yoluyla profillerinin beğenilmesi ve takdir edilmesi ihtiyacını hissederler. Bu durum gönüllü olarak kendileri hakkında bilgi paylaşmayı hem de bunun getirdiği görünür olma ve mahremiyet kaybı gibi riskli durumlarla başa çıkma baskısını gündeme getirir. (4) Sosyal medyada , kabul görme ve güvende olma ihtiyacının, farklılıkların ifade edilmesini baştan engellediği görülmektedir. Katılımcı gençler sınırları net olmayan bu alanlarda kendilerini çoğunlukla güvende hissetmedikleri için kendilerini ifade etmeyi tehlikeli bulmaktadırlar. Farklılıklar daha az vurgulanırken, toplumsal kabul gören paylaşımların sınırlarını aşmaktan ve çevrim dışı yaşamlarını da içeren tehlikelere maruz kalmaktan endişe edilmektedir.(5) Sosyal medyadaki yoğun enformasyon akışı içinde benzer kaygılara kapılan, hayata bakış açılarına ve yaşam biçimlerine aykırı olan durumlara dair haberleri sıklıkla tüketen gençlerin umutsuzluk ve çaresizlik hissi artar ve topluma dair birlik duyguları zedelenir. Bu durum, bir şeyleri değiştiremeyeceklerini düşünerek ülkeden göç etme eğilimini arttırmaktadır. (6) Yoğun enformasyon akışı ve biriken acı hafızasıyla yorgun düşen gençlerin fiziksel hayatlarında çatışmadan kaçınma eğilimi ve bu nedenle fiziksel hayatlarında benzer insanlarla vakit geçirme isteği öne çıkmaktadır. (7) Gençler, toplumsal birliktelik duygusunun ve karşılıklı anlayışın azaldığına inanmaktadırlar. Toplumsal birliktelik

duygusu, genellikle geçmişle, çocukluklarıyla ve hafızalarındaki çocukluk anılarıyla ilişkilendirilir. Bu bağlamda, geçmişte var olduğu düşünülen toplumsal birliktelik duygusunun sosyal medya gibi yeni kamusal alanlar içerisinde de var olabileceği potansiyeli bir şekilde hep gündemdedir. Buradaki temel eğilim, sosyal medyanın tek başına kuvvetli ve sürdürülebilir bir toplumsal birliktelik yaratmasının güç olduğu ama sosyal medya sayesinde fiziki dünyadaki toplumsal organizasyon yapılarının daha da kuvvetlenebileceği yönündedir.(8) Sosyal medya platformları üzerinden toplumsal konularda fikir paylaşımını riskli görmelerine rağmen, fiziksel olarak çatışmaya giremeyecekleri durumlarda sosyal medya platformları üzerinden gerçekleştirilen paylaşımların, hafızayı canlı tutarak direnişi sürdürme aracı olarak işlev görebileceğine inanılmaktadır.

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmaya Genel Bakış

Sosyal medya platformları; metin, görüntü, video ve ses gibi çeşitli içerik türlerini anlık olarak paylaşma olanağı sunarak kullanıcıları içerik oluşturmaya, paylaşmaya ve etkileşimde bulunmaya teşvik eder. Bu durum, kişiler arası iletişim, bilgiye erişim ve toplumsal katılım alanlarında önemli bir değişimi başlatmıştır. Bu bağlamda, bu platformlar, siyasi, sosyal ve kültürel konularda açık diyalogu teşvik ederek bireyleri toplumu etkileyen meseleler hakkında tartışmaya katılmaya yönlendirme potansiyeline sahiptir. Ancak, bu platformların demokratik süreçlere ne kadar katkı sağladığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Sosyal medya platformlarına yönelik görüşler genellikle iki temel kategoride incelenebilir: İlk bakış açısı, çevrim içi alanın sosyal etkileşimi teşvik ettiği ve bireylere iletişim alanlarını genişleterek coğrafi ayrımları aşma fırsatı sunduğu üzerinedir. Bunun yanı sıra bu bakış açısı ile sosyal ağ platformlarının, yeni ilişkilerin kolayca kurulmasına olanak tanınması, farklı ilgi alanlarına sahip bireyleri bir araya getirmesi, aktivistlerin dünya çapında mesajlarını hızla yaymalarına yardımcı olması ve vatandaş gazeteciliğini teşvik ederek demokratik haber üretimine katkı sağlaması gibi olumlu yönlerine de dikkat çekilmektedir. Bu platformların ifade çeşitliliğini artırarak temsil edilmemiş bakış açılarına ses ve görünürlük kazandırma potansiyelinin de altı çizilir (Boyd, 2014; Bimber, 1998; Van Dijk, 2012; Couldry, 2010; Häussler, 2018). Bununla birlikte, bazı araştırmacılar konu hakkında daha kötümser bir tutum benimsemektedir. Bu bakış açısı; bu alanların sürekli bağlantıda olma zorunluluğunun hissedilmesine yol açtığı, kendini sunma kültürünün desteklendiği ve bireyleri sürekli bir öz-optimizasyon çabasına sürükleyerek bir tükenmişlik toplumuna yönlendirdiği üzerinedir. Benzer bir görüş ise bu alanların, bireylerin sürekli olarak onay arayışında olduğu bir performans kültürüne katkıda bulunduğu, yüzeysel bir bağlantı biçimine yol açtığı ve bunun yanında toplumu benzer eğilimlerine göre gruplara bölen, kutuplaştırıcı bir etki yarattığı yönündedir (Turkle, 2011; Han, 2011; Sunstein, 2001).

Sosyal medyanın hafıza ile ilişkisi bağlamındaki tartışmalar ise çeşitlilik arz etmektedir. Bir bakış açısı, bu platformların kültürel etkinlikler, sosyal hareketler ve önemli tarihî anlarla ilgili kolektif anıların korunmasını kolaylaştırdığını savunmaktadır. Etiketler, trendler ve paylaşılan gönderiler gibi unsurların, gözden kaçmış veya unutulmuş olayların ortak bir anısının oluşturulmasına yardımcı olabileceği vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, bireylerin kişisel deneyimlerini ve etkinliklerini gerçek zamanlı olarak belgeleyebilmesiyle oluşan kişisel dijital arşivin, daha zengin ve erişilebilir bir kişisel bellek biçimine katkı sunma potansiyelinin bulunduğu da inanılmaktadır (Boyd, 2014; Miller, 2016).

Diğer bir bakış açısı ise, hafızanın ticarileştirilmesi ve kişisel deneyimlerin sosyal medyada malzemeleştirilmesine odaklanmaktadır. Bu perspektife göre, sürekli olarak geniş bir bilgi yüküne maruz kalmanın, "dijital unutkanlık" olarak adlandırılan bir duruma yol açabileceği öne sürülmektedir. Kısa ömürlü içeriğin hızlı tüketimi, derin bir hafızanın oluşmasını engelleyebilir, bu da yüzeysel ve geçici bir bellek biçiminin oluşma riskini beraberinde getirebilir (Han, 2017). Bazı araştırmacılar ise dijital arşivin, verileri sonsuza kadar saklama özelliği sebebiyle insanların unutmamasına yol açtığından ve bu durumun potansiyel zararlarından bahsetmektedir (Schönberger, 2009).

We Are Social'ın 2023 raporuna göre, Türkiye'deki nüfusun %73,1'i sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmaktadır. Sosyal medya platformları aylık aktif kullanıcı sayısına göre sıralandığında, Türkiye'de en üst sırayı alan Instagram'ın kullanım süresi, 21 saat 24 dakika ile küresel ortalamanın neredeyse iki katından fazladır. İkinci sırada 20 saat 54 dakika ile TikTok yer alırken bu sıralamayı YouTube, WhatsApp ve Facebook takip etmektedir. Sosyal medya, Türkiye'deki birçok genç için, hem yakın hem de uzaktaki arkadaş ve aileleriyle iletişim kurma imkânı sunan önemli bir iletişim aracı olarak hizmet vermektedir. Ayrıca, benzer ilgi alanlarına sahip yaşlılarla bağlantı kurma ve kendini ifade etme platformu olarak düşüncelerini, deneyimlerini ve yaratıcı çabalarını paylaşımlarına olanak tanımaktadır (Kemp, 2023).

Toplumsal ya da kolektif hafıza çalışmaları, bireysel belleğin sosyal çerçeveler içinde inşa edildiğini ve sosyal gruplarla etkileşimler neticesinde şekillendirildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda bireysel bellek; toplumsal, ekonomik ve politik koşulların etkisi altında şekillenen inançlar, değerler, ideolojiler, özgünlük, kimlik, güç, direniş ve normlar gibi unsurlarla biçimlenmektedir. Bireyler, yaşadıkları çevre ve tükettikleri medyanın etkisiyle oluşan şemaları kullanarak geçmişî hatırlar ve yeni deneyimleri kodlarlar. Bellek süreçleri genellikle dış faktörler tarafından tetiklenir ve

şekillenir. Bu bağlamda, etkileşim ve iletişimin yoğun bir şekilde gerçekleştiği sosyal medya platformları, bireysel hatırlama süreçlerine toplumsal çerçeveler sunma potansiyeline sahiptir.

Bu araştırmanın temel amaçlarından ve sağladığı katkılardan biri, üniversiteli gençlerin günlük yaşamlarında bir buluşma, paylaşma ve etkileşim alanı olarak kullandıkları sosyal medya platformlarını kullanım alışkanlıklarının gündelik hayatlarında toplumsal hafızanın yapısı ve biçimlenmesi ile ilgili bağlamlarda nasıl bir işleve sahip olduğunun anlaşılmasıdır. Sosyal medya kullanımının hafıza ile ilişkisi, çevrim içi ve çevrim dışı alanları kapsayacak girift bağlantılar içermektedir. Bu sebeple bu çalışma, gizli ve karmaşık olan bu bağlantıları anlamak ve açığa çıkartmak adına ilişkisel bir bakış açısı benimsemektedir.

Türkiye'de, sosyal medya ile sınırlı olmamak üzere medya ve toplumsal hafıza ilişkisini değerlendiren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Başaran İnce (2010), "Medya ve Toplumsal Hafıza" adlı çalışmasında kitle iletişiminin toplumsal hafızayı nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Atik ve Bilginer Erdoğan (2014), "Toplumsal Bellek ve Medya" başlıklı çalışmalarında ise medya ile toplumsal bellek arasındaki ilişkinin niteliklerini ele almaktadırlar. Benzer şekilde Biçer'in (2013) "Dijital Çağda Bir Hafıza Mekânı Olarak Sosyal Medya" adlı yüksek lisans tezi, sosyal medya platformlarının bir tür hafıza mekânı olarak işlevini ve bellek ile yeni medya ilişkisini tartışmaktadır. Zobar'ın (2023) "Toplumsal Hafızanın İnşasında Medyanın Rolü" adlı yüksek lisans tezi ise toplumsal hafızanın medya aracılığıyla nasıl oluşturulduğunu kuramsal analizlerle ele almaktadır. Eyrek ve Çetin (2022) ise, "Toplumsal Hareketler Bağlamında Sosyal Medya Arşivlerinin Toplumsal Belleğin İnşasındaki Rolü" başlıklı çalışmalarında, özellikle toplumsal hareketler bağlamında sosyal medya arşivlerinin toplumsal belleğin oluşumundaki işlevini inceleyerek bu alandaki öncü platformlardan biri olan DocNow üzerinden analizler sunmaktadırlar. Bu çalışmalar, medya ve toplumsal hafıza ilişkisinin çeşitli yönlerini ve boyutlarını anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Türkiye'deki akademik araştırmaların yanı sıra sosyal medya ve hafıza ilişkisini konu alan dünya genelindeki şu çalışmalardan bahsedilebilir: Birkner (2020), sosyal medyanın hegemonik ana akım medya ve politikaya karşı, karşıt bir kamusal alan olarak belirleyici bir rol oynadığını ve yeni bir tarihsel bilincin oluşturulmasına yardımcı olduğu konusunda bir tartışma sunmaktadır. Yasseri, Gildersleve ve David (2022), dijital araçların ve iz veri (trace data) kullanımının dijital alan içinde ve dışında oluşan kolektif hafızanın çalışılmasına yönelik alanları nasıl açabileceğini tartışmaktadır.

Dijital medya ve sosyal medya üzerine etnografik yöntem yaklaşımı kullanılarak yürütülen çalışmalara bir örnek ise Miller'ın (2016), sosyal medyanın küçük bir İngiliz köyünde nasıl kullanıldığını, ilişkiler, iletişim ve topluluk dinamikleri üzerindeki etkilerini incelemek için etnografik bir yaklaşım kullandığı çalışmasıdır. İngiltere'de bir köyün sakinleriyle 18 ay süren etnografik bir çalışma yürüten Miller, çeşitli sosyal medya platformlarının kullanım kalıplarını gözlemlemiş, köydeki bireylerin Facebook gibi platformlarla nasıl etkileşimde bulunduğunu incelemiş ve sosyal medyanın günlük yaşamla nasıl karmaşık bir etkileşim içinde olduğunu tartışmıştır.

Daniel Miller'ın bu kitabı, etnografik yöntem kullanılarak dijital platformlar ve sosyal medya üzerine yapılan bir seri içinde yayımlanmıştır. Seriden çıkan diğer bir kitapta ise Daniel Miller, Dr. Elisabetta Costa, Nell Haynes, Tom McDonald, Dr. Razvan Nicolescu, Jolynna Sinanan, Juliano Spyer, Shriram Venkatraman ve Xinyuan Wang gibi araştırmacılar dünya genelinde farklı topluluklarda 15 ay boyunca yaşayarak sosyal medyanın siyaset, cinsiyet, eğitim ve ticaret gibi alanlardaki etkilerini araştırmışlardır (Miller vd., 2016). Bu kitap serisi, toplumlar ve bireyler üzerindeki sosyal medya etkilerini derinlemesine anlamayı amaçlamakta ve etnografik araştırma yönteminin kullanımına odaklanmaktadır. Dijital medya ve sosyal medya alanlarında etnografik araştırma yönteminin kullanıldığı dikkate değer çalışmalardan diğer biri, Danah Boyd'un (2014) gençlerin yeni iletişim biçimlerini inceleyerek sosyal medyanın hayatlarına olan etkisini araştırdığı çalışmasıdır. Karen Waltorp'un (2020), Danimarka'daki Müslüman kadınların cep telefonu kullanım alışkanlıklarını etnografik bir yaklaşımla incelediği çalışması da bu alanda öne çıkan bir örnektir. Waltorp, akıllı telefon kullanımının kamusal ve özel alan ayrımıyla karmaşık bir şekilde nasıl ilişkilendirildiğini ele almaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Sosyal medya ve hafıza hakkında detaylı bir literatür taraması yapıldıktan sonra çalışmanın kapsamı büyük ölçüde şekillenmiştir. Bu konuyla ilgili yapılan okumalar, özellikle gençler bağlamında, konunun henüz yeterli ölçüde incelenmediğini göstermektedir. Bununla birlikte, mevcut çalışmalar arasında uzun süreli katılımlı etnografik yöntemi benimseyen az sayıda araştırma olmakla beraber özellikle toplumsal hafızanın sosyal medya ile ilişkisine odaklanan etnografik bir çalışmayla karşılaşılmamıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, sosyal medyanın yeni kamusal alanlar olarak ele alınıp alınamayacağı konusuna odaklanmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bölüm öncelikle kamusal alanın tarihi, kapsayıcılık ve değişim konularını da dâhil ederek ele alınmıştır. Sonrasında ise, dijital medya ve yeni medyanın gelişimi üzerinde durularak, günlük etkileşim ve iletişimin yaşandığı alanlar olarak sosyal medya platformlarının kamusal alan olarak işlevi üzerinde durulmuştur. Gençler için sosyal medyanın kamusal alan olarak işlevi tartışılırken sosyal medyadaki etkileşimlerin dinamikleri, benlik performansları, sosyal ilişkilerin çevrim içi ve çevrim dışı geçişleri gibi konular ele alınmaktadır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde hafıza konusu tarihsel ve kuramsal bir perspektiften ele alınarak toplum, zaman, mekân, medya, unutma ve hatırlama gibi kavramların genel bir bakış açısıyla sunulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, mekânlar ve materyaller aracılığıyla gerçekleşen hatırlama süreçleri incelenmekte ve sosyal medya platformlarındaki hızlı içerik tüketiminin toplumsal hafıza oluşumuna etkisi değerlendirilmektedir. İlerleyen bölümlerde, kamusal alan kavramının çevresindeki tartışmalar temel alınarak sosyal medyanın hafıza mekânı olarak işlevi ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Aynı şekilde, hafıza siyaseti bölümünde bireylerin toplum ve siyasetle etkileşimlerinin nasıl bir hafıza oluşturduğu detaylı olarak incelenmektedir. Dijital bilinç dışı bölümünde ise kişilerin davranışlarını ve arzularını şekillendiren gizli süreçlerin toplumsal davranış kalıplarını ortaya çıkarma potansiyeli ele alınmaktadır. Tüm bu tartışmaların sonucunda, yeni kamusal alanlar olarak sosyal medya platformlarının, hafızanın şekillenmesi ve sürdürülmesindeki rolü üzerine alternatif bir analiz çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölüm, araştırmanın temel yaklaşımını oluşturan uzun süreli etnografik araştırma yönteminin tarihçesini, seçilme gerekçelerini, kapsamını ve sınırlılıklarını, refleksivite ve katılımcılardaki güven sorunu bağlamında ele almaktadır. Bu bölümde yöntemin seçilmesinin temel nedenlerinden biri olarak saha çalışmaları sırasında gençlerde gözlemlenen güven eksikliği vurgulanırken seçilen yöntem yaklaşımı aracılığıyla katılımcılarla kurulan güven temelinde ilişkilerin derin anlam katmanlarına ulaşmadaki potansiyeli tartışılmaktadır.

Beşinci bölüm, araştırmanın temel bulgularının sunulduğu ve araştırma sorularının yanıtlandığı bölümdür. İlk kısmında, gençlerin sosyal medya kullanımı ile günlük yaşamları arasındaki ilişki; kullanım biçimleri, paylaşım ölçüt ve ölçekleri, farklılık, performans, kendini gerçekleştirme, görünürlük, birlik, hakikat ve sahicilik, kendilerine ait mekân arayışları, kanaat önderleri, aile ve arkadaşlarla ilişkiler, aidiyet gibi konularla birlikte incelenmiş; aynı zamanda, bu konuların gündelik

hayatla ilişkisi derinlemesine bir bakışla ele alınmıştır. Beşinci bölümün ikinci kısmında ise, gençlerin sosyal medyadaki çevrim içi tutum ve tavırları ile çevrim dışı etkileşimleri birlikte ele alınarak konunun bireysel ve toplumsal hafıza oluşumu ile bağlantıları; siyaset, hatırlama ve direniş, arşiv olarak sosyal medya ve hatırlama ve unutma ilişkisi gibi başlıklarla sunulmaktadır. Bu bölümde, siyaset, hatırlama ve direniş kavramlarına odaklanılarak gençlerin sosyal medya kullanımının bu alanları nasıl etkilediği incelenmektedir. Aynı zamanda, sosyal medyanın arşiv olarak kullanımının hafızanın inşasında ve unutmanın önlenmesinde nasıl bir rol oynadığı ve sosyal medyanın hatırlama ve unutma bağlamındaki rolü de ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın evreni, üniversite öğrenimine devam eden 18-25 yaş aralığındaki gençlerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi, 21 erkek ve 19 kız olmak üzere toplam 40 kişiyle derinlemesine görüşmeleri içermekte olup sahanın genelinde ise uzun süreli katılımcı etnografik yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma Trabzon, Ordu, Ankara, İzmir, Gaziantep, Adana, Mersin, Tekirdağ gibi çeşitli illerde yaşayan gençlerle gerçekleştirilen çoklu çevrim içi derinlemesine görüşmelerle temsil genişliğini artırmayı amaçlamıştır. Yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, çevrim içi platformlarda görüntülü olarak gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler için Teams ve Zoom uygulamaları tercih edilmiştir. Katılımcılarla, önceden tanıdıkları kişilerle kurulan bağlantılar doğrultusunda iletişime geçilmiştir. Seçilen yöntem ile sahada gençlerdeki yaygın bir eğilim olan güvensizlik sorununun aşılması amaçlanmıştır. Katılımcılarla ilişkilerin devamı için sosyal medya kanalı olarak Instagram da tercih edilmiştir.

İstanbul'da ikamet eden 25 katılımcıyla yapılan görüşmeler ise, pandemi ve 2023 Türkiye seçim dönemi dâhil olmak üzere üç sene boyunca sürdürülmüş; bu süreçte birlikte çeşitli etkinliklere katılım sağlanmış, ev ziyaretleri gerçekleştirilmiş ve çeşitli mekânlarda bulunularak daha derinlemesine bir analiz yapılması amaçlanmıştır. Ayrıca, katılımcılardan istenilen görsel ve işitsel materyaller aracılığıyla kendilerini anlatmaları sağlanarak, sözlü olarak ifade edilmeyen hafıza katmanlarına ulaşmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın veri setini oluşturan derinlemesine görüşmeler ve saha notları yazıya döküldükten sonra, nitel veriyi analiz etmek ve kodlamak amacıyla Saldana'nın (2009) nitel araştırma için kodlama kılavuzundan yararlanılmıştır. Saldana, kodlamanın yorumlayıcı bir eylem olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, araştırmacının akademik disiplinine, ontolojik ve epistemolojik yönelimlerine, teorik ve kavramsal çerçevelere ve hatta kodlama yöntemi seçimine bağlı olarak, kullanılan kodlama yöntemiyle veriye farklı anlamlar atayabileceğine ve farklı sonuçlara

ulaşılabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, çalışmada ilk turda kodlama yöntemi olarak *In Vivo Kodlama* kullanılmıştır. *In Vivo Kodlama*, katılımcıların günlük yaşamlarında kullandıkları terimlerin akademik disiplinlerden veya profesyonel uygulamalardan türetilmiş terimler yerine kendi yorumlarının çerçevelenmesini amaçlar. Katılımcıların gerçek kelimeleriyle yapılan bu kodlama analizi yaklaşımı ile araştırmadaki katmanlı yapının bastırılmış anlamları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. İlk tur kodlama tamamlandıktan sonra ikinci tur kodlamada ise benzer veriler eksensel kodlama (Axial Coding) ile gruplandırılarak kavramsal kategorilere sıralanmış ve temalara ulaşılmıştır. Çalışmanın bulguları, katılımcılardan “Kendinizi anlatın” temasında istenen görsel malzeme ile zenginleştirilmiş olup görüşmelerden ve saha notlarından elde edilen verilerle birleştirilerek haritalandırılmıştır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Çevrim içi ve çevrim dışı alanlar arasındaki sınırlar giderek daha belirsiz hâle gelirken bu alanlardaki etkileşim ve paylaşımların hafıza ile nasıl iç içe geçtiğini derinlemesine incelemek ve günlük hayattaki gizli bağlantıları gün yüzüne çıkarmak son derece önemlidir. Bu bağlamda, sosyal medya platformları ile günlük yaşam arasındaki ilişkinin akışkan bir perspektifle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, bu iki alan arasındaki dinamik bağların daha detaylı bir şekilde analiz edilmesini gerektirir.

Bu araştırma, gençler arasındaki etkileşimin sosyal medya platformlarında nasıl gerçekleştiğine odaklandığı gibi aynı zamanda günlük yaşamdaki ilişkilerin sosyal medya üzerindeki tutum ve davranışlarıyla nasıl örüntülendiğine dair daha geniş bir perspektifi sunmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, çevrim içi ve çevrim dışı dünyaların etkileşimlerini daha kapsamlı bir şekilde ele almanın önemini vurgular.

Bu şekilde, çevrim içi ve çevrim dışı dünyalar arasındaki etkileşimlerin nasıl şekillendiği ve bu etkileşimlerin toplumsal hafıza oluşumuna nasıl katkı sağladığı daha detaylı bir biçimde incelenebilir. Bu çalışma, çevrim içi ve çevrim dışı alanların nasıl birbiriyle iç içe geçtiğini ve bu etkileşimlerin toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiğini daha derinlemesine anlamak için bir adım olarak değerlendirilebilir.

Bu görüş paralelinde, seçilen derinlemesine ve uzun süreli katılımlı etnografik yaklaşım, kültürel katmanları ve karmaşık ilişkileri gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır (Geertz, 1973). Bu yöntem, gençlerin sosyal medya kullanımı ile sosyal hayatları arasındaki karmaşık ilişkiyi en ince

detaylarına kadar ele almaktadır. Ayrıca, gençler arasında yaygın olan güvensizlik duygularını aşarak kısa süreli araştırma yöntemleri ile yüzeysel olarak ele alınan karmaşık ilişkilerin derinlemesine bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, gençlerin sosyal medya etkileşimlerinin toplumsal hafıza dinamikleriyle nasıl iç içe geçtiğine dair yeni bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

1.4. Çalışmanın Sorusu ve Alt Sorular

Nitel araştırma yöntemleri, uzun süreli saha verilerinin analiz edildiği etnografik yöntemle birlikte kullanıldığında saha çalışmasının gerekliliklerine uygun bir esneklik sağlama potansiyeline sahiptir. Bu anlamda katılımcıların sosyal medyadaki tavır ve tutumlarının toplumsal hafıza ilişkisini anlamak amacıyla araştırma sürecinin üç yıllık saha çalışmasında, değişen koşullara odaklanarak daha esnek bir yaklaşım benimsenmiştir. Araştırma soruları, saha çalışması sırasında ortaya çıkan yeni olgusal gerçekliklerle birlikte gözden geçirilmiş ve bazı durumlarda yeniden yapılandırılarak daha derinlemesine ve katmanlı bir analiz hedeflenmiştir.

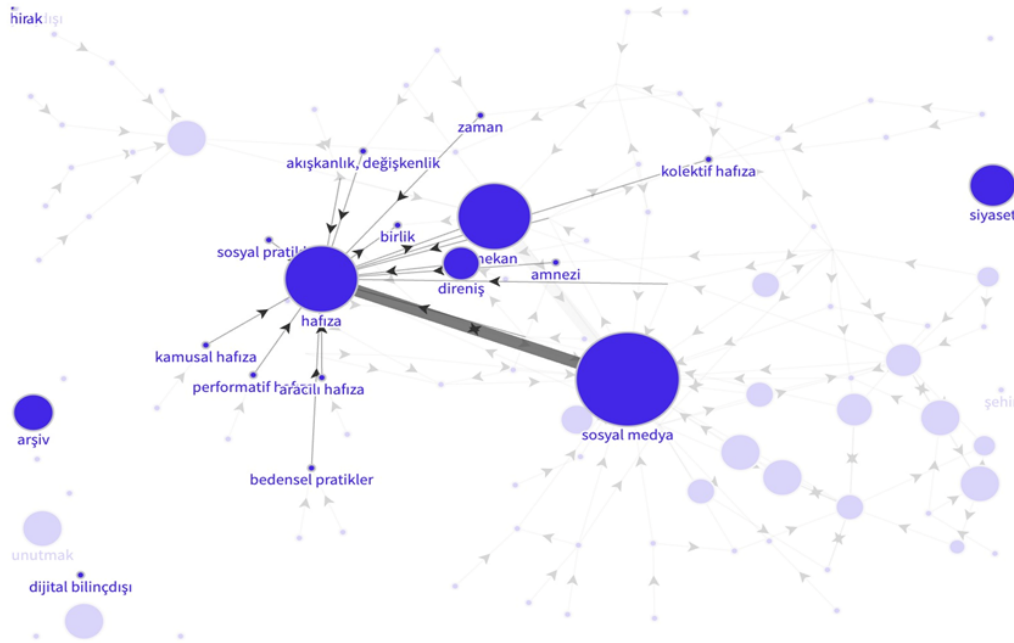
Tezin temel sorunsalı, “Gençlerin, sosyal medya kullanımlarının, toplumsal hafıza bağlamında gündelik hayatları ile ilişkisi nedir?” sorusuna dayanmaktadır. Bu ana sorunun çözülmesi ve daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşünülen alt sorular ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Sosyal medya kanalları gençler için fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri, fikir alışverişi yapabilecekleri ve kamusal tartışmalara katılabilecekleri kamusal alanlar mıdır?
2. Sosyal medyada gençlerin sosyalleşmelerinde ne gibi etkileri bulunmaktadır ve gençler için bu alanlarda kurulan ilişkiler ne anlam ifade etmektedir?
3. Sosyal medyada ve sosyal hayatlarındaki tavır ve tutumlarında ailenin ve arkadaşlık ilişkilerinin rolü nedir?
4. Sosyal medya, gençlerin topluma ve siyasete bakışlarını nasıl şekillendirmektedir?
5. Sosyal medya ve duygulanım ilişkisinin gençlerin gündelik hayattaki sosyal ilişkilerine, tavır ve tutumlarına etkisi nedir?
6. Sosyal medyadaki tutum, tavır ve duygulanımların, toplumsal hafıza ile bağlantıları nedir? Bu bağlantıların niteliği ve taşıdığı potansiyeller nelerdir?

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ZEMİN

2.1. Sosyal Medya ile Kamusal Alan İlişkisi

Tez çalışmasının kuramsal ve kavramsal zemini olarak tasarlanan bu bölümde, öncelikle kamusal alan kavramlarının tarihsel olarak nasıl tanımlandığına dair tartışmalara yer verilmeye çalışılmıştır. Buna göre geçmişten günümüze kamusal alan kavramındaki değişim, dijitalleşme ve iletişim kanallarındaki farklılaşma bağlamında değerlendirilmiş, değişen medyaların sosyokültürel yansımalarının izleri takip edilmiştir. Bu bölümde ayrıca kamusal alan kavramının bireysel ve toplumsal dönüşümü birleştirilerek daha kapsamlı bir değerlendirme yapılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, öncelikle kamusal alanın tanımı ve önemi ele alınmakta, ardından da dijitalleşme ve yeni medyanın bireylerin toplumsal katılım biçimlerinin değişimine nasıl etki ettiğine dair tarihsel bir perspektif sunulmaktadır.

Şekil 2.1: Araştırmanın kavramsal çerçevesine yönelik etkileşimli harita¹

¹ İlgili etkileşimli harita tarafımızdan web ortamında hazırlanmış olup interaktif hâline aşağıdaki adresten ulaşılabilir: <https://public.flourish.studio/visualisation/14733613/>

Habermas (1989), “Kamusal Alanın Yapısının Dönüşümü” adlı çalışmasında kamusal alanın gelişimini disiplinlerarası bir bakış açısıyla inceler ve 18. ve 19. yüzyıl kahvehaneleri, salonları ve kulüplerinde gerçekleşen serbest tartışmaların, sivil topluma dayalı bir kamusal alan idealinin ilk ifadesi olduğunu savunur. Kamusal alanlardaki buluşmalar, hem bireylerin devlete olan gereksinimlerini ilettikleri hem de devletin hesap verebilirliğini sağlayarak devletin gücüne meydan okuyan bir denge oluşturur; böylece vatandaş ve devlet arasındaki güç ilişkisi dengelenir. Habermas (1989) daha sonraları fikirlerini geliştirmiş olsa da genel anlamıyla kamusal alanı, bireylerin bir araya gelerek ortak endişelere dayalı, akılcı ve eleştirel tartışmaların gerçekleştiği, toplumsal statü veya siyasi güç gözetmeksizin özgürce fikirlerini ifade edebildikleri sosyal alanlar olarak tanımlamıştır. Bu alanlar, demokratik toplumların inşasına ve kolektif iradenin oluşmasına katkıda bulunabilecek yerler olarak kabul edilir (Habermas, 1989, s 15).

Nitekim Habermas'ın kamusal alan tanımı; oluşumunda yer alan güç yapılarına değinilmemesi, eğitimsizlerin, yoksulların ve kadınların kamusal alana eksik katılımı konusunu içermemesi sebebiyle eleştirilmiştir (Eley, 1992; Fraser, 1991; Ryan, 1990). Fraser (1990), Habermas'ın kamusal alan kavramının sınırlılıklarına işaret ederek tanımın marjinalleştirilmiş grupları içermediğini belirtmektedir. Fraser’a (1991) göre bu perspektif, mevcut sosyo-ekonomik eşitsizlikleri güçlendirmekte ve marjinalleşmiş grupların kamuoyuna gerçek anlamda katılımına engel olmaktadır. Buna ek olarak Fraser, devletin resmî kurumlarının genellikle kamuoyunun etkisini zayıflatması sebebiyle, kamuoyu ve kamusal alandaki toplumsal uzlaşmanın mümkün olmadığını da savunmaktadır.

Habermas'a yöneltilen başka bir eleştiri ise, geç modernitenin karmaşık ve farklılaşmış toplumlarında artık mümkün olmayan saf bir kolektif kamuoyuna duyduğu inanç üzerinedir (Luhmann, 1995). Bu görüşe göre kamusal tartışma, yalnızca konuların belirlenmesini sağlamaktadır. Habermas'ın ortak iyilik için rasyonel ve eleştirel kamuoyu arayışı, kamusal alanı gereğinden fazla yük altında bıraksa da bu konuların çözümünün sivil ve resmî kurumlar tarafından ele alınmasını gerektirmektedir.

John B. Thompson (1993), Habermas'ın kamusal alan üzerine görüşlerine yöneltilen diğer eleştirileri şu şekilde kategorize etmektedir: İlk eleştiri, popüler hareketlerin rolünü, özellikle “halk tabakasının kamusal alanını” göz ardı ettiği üzerinedir. İkinci eleştiri, Habermas'ın burjuva kamusal alanının maskülenliği üzerinde durur ve kadınların fiziksel dışlanmasını görmezden geldiğini belirtir. Nitekim Thompson, Habermas'ın kamusal alan analizinin önemini vurgulayarak demokratik pratik

için normatif bir rehber olarak işlev gördüğünü savunmaktadır (1993, s. 186). Ayrıca, Habermas'ın önerdiği kavramın yüz yüze etkileşime dayalı bir modele dayalı olması sebebiyle “diyalogik bir kavram” kurulabileceğini belirtmektedir.

Sennett (2002) ise kamusal alan tanımı ve katılım ilişkisi konusunu tarihsel bir perspektifle ele almaktadır. Modernitenin yükselmesi ve bireyselleşmenin öneminin artmasıyla birlikte geçmişte farklı arka planlardan ve sosyal sınıflardan gelen insanların sokaklar, parklar ve meydanlar gibi alanlarda toplumsal etkileşimde bulunduğunu ve kapsayıcı kamusal alanın parçalanmış ve özelleştirilmiş bir topluma evrildiğini belirtmektedir. Sennett'e (2002) göre, kentlerin gelişme süreçlerinde, özelleştirme etkisiyle kent mekânları giderek özel çıkarlar tarafından üretilip kontrol edilmeye başlanmış, bu da kentsel kamusal alanların demokratik potansiyellerini zayıflatmıştır. Sennett, bu durumun bireylere aidiyet ve topluluk duygusu sağlayan kamusal alanlarının kaygı ve güvensizlik mekânlarına dönüşmesine, aynı zamanda kamusal alanlara katılımın azalmasına neden olduğunu vurgulamaktadır (Sennett, 2002).

Kentlerin şekillendirilme ve karar alma süreçlerindeki aktif katılım hakkı üzerinde duran Henri Lefebvre ise kentsel mekânların yalnızca fiziksel alanlar veya ticari ürünler olarak değil aynı zamanda vatandaşlara ait sosyal ve siyasal yapılar olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır (Lefebvre, 2015). Lefebvre'nin “şehir hakkı” kavramı, yalnızca kentsel kaynaklara erişim ve kullanım hakkını değil, aynı zamanda bu hakkın, daha geniş bir çerçevede şehirdeki sosyal, kültürel ve siyasal yaşamı şekillendirme ve kentsel mekânın üretimine katılma hakkını da içermektedir. Katılım yolu ile vatandaşlar güçlendirilmekte ve kolektif eylem yoluyla alternatif, alttan yukarıya doğru kentsel yönetim biçimlerinin oluşturulması teşvik edilmekte dir.

Teknolojinin ve kitlesel iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte bireylerin kamusal alana ve yaşama katılım biçimleri değişmekte ve dönüşmektedir. Bu değişim, bireylerin toplumsal ilişkilerinin nasıl evrildiği konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Sennett (2010), televizyon ve radyo gibi kitlesel medya araçlarının, bireyleri pasif izleyicilere dönüştürerek toplumsallaşmayı “gözle görülür bireylere” bırakma eğilimini artırdığını ifade etmiştir. Sennett, bu durumda kişinin daha fazla şey gördüğünü fakat daha az etkileşimde bulunduğunu belirtir (2010, s. 364). Bu durum, kitlesel medya araçları aracılığıyla insanların toplumda olup bitenler hakkında sahip oldukları bilginin sürekli olarak artmasına, ancak bu bilgiyi politik eyleme dönüştürme yeteneklerinin engellenmesine yol açmaktadır. Bu sebeple Sennett, teknolojik ilerlemelerin ve çevrim içi iletişimin, bireyleri izole ederek parçalanmış bir toplum hissi yaratma riski oluşturduğunu savunur. Daha anlamlı

sosyal etkileşimleri ve vatandaş katılımını teşvik eden, kapsayıcı ve erişilebilir kamusal alanların gerekliliğini vurgular.

Medyanın kendi içindeki değişimi ile bireylerin kamusal alana katılımı sürekli olarak yeniden biçimlenmektedir. Roberts ve Michael (2014), yeni medya kanallarının, kamusal alanın görünümünü daha küresel bir boyuta taşıyarak değiştirdiğini ifade etmektedirler. Aktivizmin, muhalefet ve direniş biçimleri için çeşitli imkânlar sunan bu yeni alanların aynı zamanda mevcut sosyal pratiklere nasıl entegre olduğuna ve bu entegrasyonun ortaya çıkardığı yeni sosyal pratiklerin sorgulanması gereğine dikkat çekmektedirler.

2.1.2. Dijitalleşme ve Yeni Medya

Yeni medyanın ne olduğu ve nasıl sınıflandırılacağı tartışmalı bir konudur (Manovich, 2002, s. 43). Delfanti ve Arvidsson (2018), yeni medya kavramının 20. yüzyılın son on yılında ortaya çıkan dijital kod temelli bilgi ve iletişim teknolojilerini tanımlamak için kullanıldığını belirtmektedir. Bu tanım çerçevesinde televizyon, gazeteler veya radyo gibi geleneksel kitle iletişim araçları “eski medya” olarak adlandırılmaktadır.

Manovich (2002), yeni medyanın sınırlarının muğlaklığına işaret etmekte ve dijital videolar veya dijital tasarım programlarıyla düzenlenen hareketli görüntü, 3D animasyonlar, bilgisayarlar üzerinde oluşturulan ve ardından kâğıda basılan görüntüler, dijital fotoğraflar gibi kategorilerin yeni medya olarak kabul edilip edilemeyeceğini sorgulamaktadır. Manovich’in (2002) bu sorgusu, yeni medyanın popüler tanımlarının bilgisayarın üretimden ziyade dağıtım ve sergileme amacıyla kullanılmasına dayandırıldığına işaret etmektedir. Bu tanım çerçevesinde, web sitesi üzerinden sunulan yazılar yeni medya sayılırken aynı yazının bir dergi üzerine basılı hâlde sunumu eski medya olarak kabul edilmektedir. Bahsedilen durum, yeni ve eski medyaların temel ayrımlarını tanımlama gereğini oluşturmaktadır. Manovich (2002), yeni medya nesnelerinin, bilgisayarlarda sıfırdan oluşturulsalar veya analog medya kaynaklarından dönüştürülseler dahi, dijital kodlardan oluştuğunu ve bu nedenle sayısal temsiller olduğu hususunu belirtmiştir. Manovich (2002) bu durumun, bahsedilen temel sonuçları beraberinde getirdiğini ifade etmekte ve yeni medyanın özelliklerini ortaya koymaktadır:

1. Yeni medya nesnesi, matematiksel olarak açıklanabilir olmalıdır. Buna örnek olarak yeni medya nesnesi bir resim veya bir şekil, matematiksel bir fonksiyon kullanılarak açıklanabilir.

2. Yeni medya nesnesi, algoritmik manipölasyona tabidir. Buna örnek olarak uygun algoritmalar uygulanarak bir fotoğraftan gren yani kumlu görüntü otomatik olarak kaldırılabilir, kontrast artırılabilir, şekillerin kenarları bulunabilir veya oranları değıştirilebilir. Özetle medya, programlanabilir hâle gelir.

Manovich'in (2002) yeni medya ile ilgili altını çizdiği sayısal temsile dayalı durumun, çalışmanın geri kalanındaki tartışmada sosyal dönüşümlerin tanımlanmasında etkin olacağı belirtilmelidir. Manovich (2002), “dijitalleştirme” terimini, sürekli veriyi sayısal bir temsile dönüştürme işlemi olarak tanımlar. Bu bağlamda, yeni medyanın oluşum biçimleri açısından eski medyadan ayrıldığı görölmektedir. Örneğin analog fotoğraflar, dijital benzer bir yapıya sahip olsalar da noktaların çapları ve yoğunlukları değışebilir ya da filmler, fotoğrafların ardışık olarak birleştirilmesiyle süreklilik içinde varlık gösterir. Buna karşılık, dijital medya daha çok sayısal, sabit ve parçalı bir yapıyla tanımlanmaktadır (Manovich, 2002, s. 49). Yeni medya ve eski medyanın farkına odaklanan Delfanti ve Arvidsson (2018) yeni medyanın, eski medyayı değıştirdiğinden bahsetmektedir. Bu değışim tamamen bir kayba neden olmaz. Örneğin televizyon, gazete ve kitaplar, tabletlerin ortaya çıkışı ile kaybolmamış, teknolojik formatlara dönüşmüştür. Bolter ve Grusin'in (2000) “iyileştirme” (remediation) olarak adlandırdığı bu süreç, farklı medya arasındaki rekabet, değışim ve iş birliği gibi karmaşık etkileşimleri içerir, aynı zamanda değışen etkileşimlerin, temsil anlayışımızı ve deneyimimizi nasıl şekillendirdiğine odaklanır.

Mandiberg (2012), 15. yüzyılda, matbaanın icadıyla başlayan süreçte iletişimdeki köklü değışimlere odaklanarak etkileşimin değışen süreçlerine dair bir izlek sunmaktadır. Matbaanın icadıyla kitap, gazete ve broşür gibi basılı materyallerin kitlesel üretimi mümkün olmuş ve matbaa bilgilerin ve fikirlerin daha geniş bir kitleye yayılmasını sağlamıştır. 19. yüzyılda ortaya çıkan telgraf ve daha sonrasında gelişen telefon ise uzak mesafe iletişimi mümkün kılarak mekân ve uzaklık anlayışında değışikliklere neden olmuştur. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise radyo yayıncılığı ile bunu takip eden televizyon gibi kitle iletişim araçlarının icadı, haber ve eğlencenin daha geniş bir dinleyici ve izleyici kitlesine ulaşması sağlanmıştır. Aynı dönemde yaşanan masaüstü yayıncılıktaki teknolojik ilerlemeler ise bilginin oluşum, erişim ve depolama biçimlerinde önemli dönüşümlere yol açmıştır. Sonraki dönemin en önemli dönüşümlerinden biri 1990'ların ortalarından itibaren hızla yaygınlaşan internet ile gerçekleşmiştir. Bu fenomen, bireylerin küresel bağlantı imkânlarıyla etkileşime girmesine olanak tanımış; bilgi paylaşımı, erişim, gerçek zamanlı iletişim ve çevrim içi topluluklara katılım gibi alanlarda fırsatlar sunmaktadır.

İzleyicileri aktif kullanıcılar hâline dönüştürerek katılımın biçimini değiştiren en önemli değişim ise statik web sayfalarını içeren Web 1.0'dan, Web 2.0'a geçiş ile yaşanmıştır. Web 2.0 daha dinamik ve etkileşimli çevrim içi platformlara ve uygulamalara doğru bir kayma ile karakterize edilmektedir. Web 2.0 dönemiyle birlikte, “Kullanıcı Üretimi İçerik” (User-generated content) olarak adlandırılan bir etkileşim biçimine geçilir. Bu kavram, kullanıcıların içerikleri ürettiği, değiştirdiği ve paylaştığı yeni bir etkileşim biçimine geçişi ifade eder. Bu değişimle birlikte kullanıcılar yeni etkileşim biçimlerine katılma, blog içerikleri, müzik gibi yaratıcı materyaller üretme ve bunları çeşitli platformlarda paylaşma imkânına sahip olurlar. Ayrıca Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformlarında içerik üreterek ve tüketerek yeni sosyal ağlar oluştururlar (Roberts ve Michael, 2014).

Lindgren (2017), dijital medya kullanımının topluma yeni bir sosyolojik perspektif kazandırdığına değinmektedir. Bu durum, özellikle akıllı telefonlar ve tabletler gibi teknolojilerin yaygınlaşmasıyla kullanıcıların sabit mekânlara bağlı olma zorunluluğunun ortadan kalkması ve bu cihazların günlük yaşama daha fazla entegre olmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, sosyal medya platformlarının kullanımının artmasıyla birlikte bireylerin çevreleri ve toplumla bağlantı kurma şekillerinde de dönüşümler yaşandığına dikkat çekmektedir. Boyd ve Ellison (2007), sosyal medyayı, kullanıcıların sınırlı bir sistem içerisinde kamusal veya yarı-kamusal bir profil oluşturmaya, benzer ilgi alanlarına sahip kullanıcılarla iletişim kurmasına ve bir ağ sistemi içerisinde kendi bağlantıları ile diğer kullanıcıların bağlantılarının listesini görüntüleyerek gezinmelerine olanak tanıyan web tabanlı hizmetler olarak tanımlar (2007, s. 211). Bu tanım çerçevesinde sosyal ağlar; bireylerin benzer sanat, eğitim, edebiyat, müzik, siyaset, din ve spor gibi ortak ilgi alanlarına sahip diğer bireylerle iletişim kurmasını ve sosyal etkileşimi kolaylaştırmasını sağlayan alanlar olarak ele alınabilir. Bu anlamda sosyal ağlar etkileşimlerin, arkadaşlık ilişkilerinin kurulduğu ve sürdürüldüğü yerler olma özelliğine de sahiptir.

Bu yeni medya platformlarının birey ve toplum ilişkisine kazandırdığı yeni perspektifleri analiz edebilmek için, bu kanalların yapısına ve etkileşim modellerine de değinmek gerekmektedir. Bu alanlar, yapıları gereği kullanıcı etkileşimine dayanmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin katılımı olmadan bu platformlar anlamsız hâle gelir. Özetle, yeni medya biçimlerinde eski medya biçimlerinden farklı olarak izleyicilerin, katılımcı/üreticilere dönüştüğü ifade edilebilir.

Bu dönüşümün kamusal alan kavramı üzerindeki etkisini inceleyen McGuigan (2012); dijitalleşme ve yeni medyaların etkisiyle eşit erişim ve katılım ile tanımlanan kamusal alanın

yapısının parçalanmış, çeşitli ve çok yönlü bir hâle dönüştüğünü belirtmektedir (McGuigan, 2012, s. 4). Thijssen, Weyns ve Mels (2016) ise kozmopolit bir dünya düzeninde ulusal sınırların giderek anlamını yitirdiğine, kamusal alanlarda çeşitliliğin arttığına ve parçalanmanın hızlandığına dikkat çekmektedirler. Bu durumun, internet aracılığıyla dar kitlelere hitap eden çeşitli yayın kuruluşlarının çoğalmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Medya çeşitliliği sebebiyle, homojen ve tutarlı bir kamu alanının varlığını sorgular; yerine dar ve belirli ilgi alanlarına özelleşmiş kamusal alanların geldiğini belirtirler (Thijssen, Weyns ve Mels, 2016, s. 5).

Dijitalleşmenin etkisiyle kamusal alanlardaki değişen katılım ve etkileşim ilişkisi, çevrim içi kimliklerin sunumu üzerindeki değişimi de beraberinde getirmiştir. Lindgren (2017), 1990'ların başında, web yeni bir teknoloji olarak ortaya çıktığında, çevrim içi kimlikle ilgili geliştirilen teorilerin genellikle anonimlik ve açıklık üzerine odaklandığını belirtirken günümüzde ise çevrim içi kimliklerin 'gerçek kimliklerden' ayrı olarak ele alınamayacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle, internet üzerinde yaptıklarımız ve sosyal medyada yaptıklarımız, çevrim dışı kişiliklerimizi tamamen değiştirmek yerine ancak genişletebilir (Lindgren, 2017).

Cavanagh (2007), internetin bugün büyük ölçüde bir sosyal ağ olarak işlev görebilmesi için, katılımcıların kimliklerinin belirli bir istikrar seviyesine sahip olması gerektiğini öne sürmektedir (2007, s. 121). Bu durum, çevrim içi alanlarda bireylerin arasında güven inşa edilmesine yardımcı olmaktadır. Henderson ve Gilding'in (2004) araştırması ise, insanların çevrim içi ortamda anonim kimliklerini nadiren korudukları sonucunu ortaya koymaktadır. Anonimlikten uzaklaşarak bireylerin çevrim dışı sabit kimliklerle daha ilişkili hâle gelmeleri, onları çevrim içi platformlarda profillerini daha dikkatli bir şekilde düzenlemeye teşvik etmektedir.

Sosyal medya platformları, farklı performanslar sergileme ve aynı zamanda sunumlarını platformların yapısına göre farklılaştırma olanağı sunmaktadır. Örneğin Instagram, kişiliklerin ayrıntılı bir sunumunu oluştururken Snapchat, kullanıcıların kimliklerini sadece küçük ipuçlarıyla sunacak şekilde tasarlanmıştır. Bu bağlamda platformlar beğenme, beğenmeme, paylaşma, yorum yapma, yanıtlama ve düzenleme gibi özellikleri içererek sosyal etkileşim ve katılım biçimlerini etkilemektedir. Bu durum, sosyal medya platformlarının bireysel ve toplumsal algımızın değişiminde önemli bir role sahip olmasına neden olmaktadır. Ayrıca farklı etkileşim biçimlerinin varlığı, bireylerin ilgi alanlarına göre farklı gruplar veya kişilerle tanışma fırsatına sahip olmalarını sağlarken etkileşim alanları da yakın çevre veya aileden daha geniş bir çerçeveye yayılabilmektedir. Bu durum, çevrim içi alan ile çevrim dışı alan arasındaki sınırı belirsizleştirerek daha akışkan yeni kamusal

alanların oluşmasını teşvik etmektedir. Ancak bu akışkanlığın her zaman özgürlükle özdeşleştirilemeyeceğine dair eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirilerden biri geleneksel mekânsal kontrol politikalarının aksine, bireylerin yeni veri merkezli mikro hedefleme ile görünmez yollardan kontrol edilme riski altında olmakla karşı karşıya kaldığı üzerinedir (Han, 2007).

Sujon (2021), sosyal medyanın sadece bağlantıları kapsamadığını, aynı zamanda bilgi ve iletişimin hızlı dolaşımıyla da sıkı bir ilişkisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda sahte haberler ve yanıltıcı bilgilerin hızla yayılma riskinin arttığı belirtilmektedir. Günümüzdeki tartışmalardan biri ise yapay zekâ teknolojisi ile üretilen derin sahte (deepfake) videolar ve fotoğraflar gibi içeriklerin, kamusal güveni tehdit etme potansiyeli üzerinedir. Sosyal medya platformları üzerinden hızla yayılan sahte içerikler, gerçekliğe olan inancın zayıflamasına yol açabilmektedir. Vaccari ve Chadwick (2020), bu durumun yaratacağı belirsizlik duygusuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, kişiler sahte içeriklere maruz kalmamış olsalar bile, gördüklerinin doğru mu yanlış mı olduğu konusunda belirsizlik yaşayabilirler. Bu durum, sosyal medya haberlerine olan güvenin azalmasına yol açabilir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında ise bu durumun gündelik iletişimin hızlı ve yoğun olduğu sosyal medya gibi alanlardan başlayarak toplumsal iletişimin genelinde güvensizlik ve belirsizlik hissini artırabileceği endişeleri dile getirilmelidir.

2.1.3. Yeni Kamusal Alanlar Olarak Sosyal Medya

Sujon(2021), sürekli ve hızla değişen yapısı sebebiyle derli toplu ve sabit bir sosyal medya tanımı yapmanın zorluğuna işaret eder. Nitekim bu değişime rağmen bazı ortak özellikleri sıralamak mümkündür:

1. İnternet ve/veya mobil ağlar içinde ağırlı ve gömülüdür.
2. Kullanıcı üretimi içerikleri kapsar.
3. Platform tabanlı profiller, paylaşımlar, listeler gibi özelliklerle toplumla ilişkilidir.
4. Kişilerarası yorumlar, beğeniler, mesajlaşma gibi bağlantılara imkân tanır.
5. Çoklu platformları içerir (Polimedya).
6. Genel olarak kamusal niteliktedir.
7. Etkileşimlidir.
8. Teknolojilerin gelişimi ve kullanıcıların sayısı açısından büyüklükleri giderek artmaktadır.

Genel olarak sosyal ağ siteleri; bireylere kendilerini ifade etme, iletişim ağlarını eklemleyerek birleştirme, diğer kullanıcılarla bağlantılar kurup bu bağlantıları sürdürme olanağı veren çevrim içi alanlar olarak tanımlanmaktadır (Ellison ve diğ., 2006, s. 3). Pereira, Rocha ve Poplin (2012); kamusal alanı medya veya sosyo-mekânsal etkileşim için sınırlı bir kavram olarak düşünmek yerine, Castells (2008) tarafından ifade edildiği şekliyle, kamusal tartışmayı besleyen fikirlerin bilgi deposu olarak kabul etmeyi önermektedir. Bu bağlamda bireyler, sivil toplum ve devlet arasındaki etkileşimin gerçekleştiği mekân olarak konumlandırılan bu yeni kamusal alanlar geleneksel ve sosyal medyayı hibrid bir biçimde bir araya getirmiştir (2012, s. 494).

Fuchs, medyayı teknoloji olarak değil teknososyal sistem olarak tanımlamaktadır (2017, s. 37). Bu tanıma göre medya, teknolojik düzeyde insan yapımı faaliyetlerin sosyal düzeyini içermektedir. Bilgi üretimi, yayılımı ve tüketimi ise bu insan yapımı teknolojiler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Teknolojik ve sosyal düzey arasındaki dinamik ilişkiyi Durkheim, Weber, Marx ve Tönnies gibi sosyologların bakış açıları ile inceleyen Fuchs (2017), bu yolla dijital medyanın toplumsal boyutunun anlaşılması yönünde daha derinlemesine bir perspektif sunmayı hedefler. Fuchs'un perspektifine benzer bir şekilde, sonraki bölümlerde sosyal medyanın görünürlük, performans, benlik sunumları, sosyal ve toplumsal ilişkilerdeki rolü, siyaset ve katılım gibi konular Simmel, Riesman, Sennett, Goffman, Weber, Morozov, Sherry Turkle, Byung Chul Han gibi sosyologların teorik bakış açılarıyla incelenmektedir.

Toplumsallığı bireylerin ortak düşünme, konuşma ve hareket etme biçimi olarak tanımlayan Simmel (1910), bireylerin hem toplum tarafından şekillendirildiğini hem de topluma aktif katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre toplum, yalnızca bireylerin bir araya gelmesinin ötesinde karmaşık sosyal etkileşimler ve ilişkilerin bir ağıdır. Sosyal normlar, roller ve kurumlar gibi sosyal yapılar, bireylerin davranışlarını ve deneyimlerini şekillendirirken aynı zamanda bireylere etkileşim ve müzakere içinde sosyal pozisyonlarını belirleme çerçevesi sunmaktadır. Sabit olmayan bu çerçeveler Simmel'e göre, bireylerin, sosyal durumları yaratıcı bir şekilde yorumlama ve tepki verme yeteneği ile şekillenir. Bu durum, bireylerin eylemleri aracılığıyla devinimli bir şekilde sosyal yapıların oluşumuna ve değişimine katkıda bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, toplumu oluşturan bireyler, bireyselliklerini tamamen terk etmeden toplum içinde var olurlar (1910, s. 385).

Simmel'in bireysellik ve toplum arasındaki gerilime vurgu yapan yaklaşımına paralel olarak Lindgrene (2017), bireylerin sosyal etkileşimler ve ilişkiler içinde sergilediği farklı benlik

sunumlarını vurgulamaktadır. Ayrıca Lindgrene, bu bakış açısının, sosyal medyanın bireyleri tam anlamıyla temsil etme konusundaki yapısal sınırlılık eleştirisine yönelik bir perspektif sunabileceğini öne sürmektedir. Yeni medya kanallarında, özellikle sosyal medyada, bu görüşün izlerini sürmek mümkündür. Bireyler tweetler, durum güncellemeleri, görüntüler ve videolar gibi farklı modalitelerle parçalı ifade biçimleri oluşturmakta ve bu parçalar aracılığıyla farklı benlikleri sunumları yapma imkânı bulmaktadırlar. Bu durumda sosyal medya platformlarının iletişim, bağlantı ve sosyal ilişkilerde yeni desenler sunarak sosyal etkileşimin şeklini ve kalıplarını değiştirme potansiyeline sahip olduğu düşünülebilir. Ancak Lindgren'a göre bu durum, aynı zamanda sosyal bağlantıların kalitesi ve derinliği üzerinde de çeşitli sorgulara yol açmaktadır. Var olan araçlar ve platformlar ne kadar güçlü olursa olsun çevrim içi etkileşimlerin yüzeyselliğinden dolayı bireyin topluma tam anlamıyla entegre olamaması ve parçalanma kaynaklı bir yabancılaşma potansiyelinin bulunabileceği ifade edilmektedir. (2017, s. 32)

Riesman (1950), yabancılaşma olgusunu ele alırken bireylerin içsel amaç ve duygularına dayalı eylemlere girip taahhütlerde bulunduğu içe dönük bir toplum ve duygu ve taahhütlerin öncelikle diğer bireylerin, özellikle de akranlarının duygularına dayandırıldığı dışa dönük bir toplum olarak iki toplum biçiminden bahsetmektedir. Sennett (1992), Riesman'ın bahsettiği bu durumu aynı şekilde, romantik “kişilik arayışı”nın yaygınlaşmasının bir yansıması olarak da ele almaktadır. Ona göre insanları “kendini gerçekleştirme”ye yönlendiren bu romantik arayış, günlük yaşamın koşullarından kaynaklanmaktadır. Sennett (1992), mahremiyet kavramının toplumun her alanında gerçeklik ölçütü olarak kabul edildiği durumlarda, deneyimin iki farklı biçimde şekillendiğine işaret etmektedir. İlk olarak, bireylerin narsistik enerjileri, insan ilişkilerini sistemli bir şekilde yönlendirir. İkinci olarak ise insanlar arasında “dürüstlük ve samimiyet” testleri gerçekleştirilirken tuhaf bir pazar benzeri takas ölçütü ortaya çıkar. Bu bağlamda, dışsal eylemler insanlar için o kadar büyük bir önem taşır ki olaylar tek başına anlamsız hâle gelir. Sennett, bu paradoksal kendine gömülme durumunun, bireylerin benliklerini sunarken, hedeflerine ulaştığında, istediğinin bu olmadığı hissini yaşamasına neden olduğundan bahseder (1992, s. 19).

Sherry Turkle; narsisizm, günümüz teknolojisi ve yalnızlık arasında bir bağlantı kurmaktadır. Psikanalitik geleneğe göre narsisizm terimi, sürekli destek gerektiren kırılgan kişilik tiplerini ifade etme amacı taşır. Günümüz teknolojisi bağlamında sosyal medya platformları; bireylerin kolayca anlık ihtiyaçlarına, başkalarına erişebildiği ve onlarla etkileşimde bulunabildiği yeni bir ilişki biçimi oluşturmaktadır. Bu sayede kişi tatmin edilmezse hızla başka bir kişide tatmin arayabilir. Turkle’a göre bu yönüyle teknoloji, duygularımızı ve diğer insanlarla olan ilişkilerimizdeki değişimi

tetiklemez ancak bu yaklaşımı benimsemeyi daha da kolaylaştırır. Zamanla bu yeni etkileşim biçimi, toplumda kabul gören ve normalleşen bir hâle dönüşür ve belirli ilişki biçimleri doğal olarak kabul edilmeye başlanır. Turkle (2011), günümüzde sürekli bağlantı ihtiyacı ve sürekli temas hâlinde olma beklentisini, sorunlu veya patolojik bir durum olarak değil aksine teknolojinin sağladığı imkânlarla uyum sağlama olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda bu durumun yeni bir norm hâline geldiğini söylemek mümkündür (2011, s. 177).

Han (2022), sürekli bağlantıda olma ihtiyacını, üretim ve görünürlük zorunluluğuyla birlikte ele alır. Han'a göre, iletişim ve ağ oluşturmaya dayalı günümüz enformasyon rejiminde görünürlük, artık biyopolitik disiplin rejimindeki gibi dışsal gözetleme mekanizmalarıyla sağlanmamaktadır. Bunun yerine bireylerin daha çok özgür ve otantik yaratıcılar olarak işlev gördüğü, sürekli olarak kendilerini gerçekleştirmek (performanslarını sergilemek) amacıyla kişisel veri ürettikleri ve böylece kendilerini gönüllüce görünür kıldıkları bir ortam mevcuttur. Han, enformasyon rejiminde disiplin rejimindeki gibi bir zorunluluk olmaksızın kişilerin kendilerini içsel bir ihtiyaçla teşhir ettiğini belirtir (2022, s. 10). Enformasyon rejiminin görselleştirme politikası olarak tarif edilen “şeffaflık”, her şeyin enformasyon olarak mevcut olmasını ve bu şekilde dolaşıma girebilmesini zorunlu hâle getirmektedir.

Meikle'e (2016) göre paylaşım, görünürlük ve gizlilik arasındaki gerilim, günümüzün egemen kitle iletişim biçimi olan sosyal medya platformlarında sürekli olarak yaşanmaktadır. Meikle, sosyal hayatta farklı bağlamlarda farklı roller üstlendiğimizin ve daha dar gruplar ve mekânlar içinde farklı kimlik sunumları yapma imkânına sahip olduğumuzun altını çizer. Sosyal medya platformları, günlük hayattaki bu ayrımları ve bağlamları eritme eğiliminde olup güvenlik duvarlarını düşürerek sosyal güven duygusunun zedelenmesine ve güvensizlik hissinin artmasına yol açabilir. Sınırlar silikleştikçe inançlar kırılganlaşır ve bu durum bireylerin sürekli olarak endişe duygusu hissetmesine sebep olur (Turkle, 2011, s. 242). Sosyal medyada kırılgan sınırları korurken uygun izleyici kitlesine ulaşmak çeşitli stratejiler benimsemeyi gerektirmektedir. Bu tür stratejiler, belirli konulardan kaçınmayı içerebileceği gibi birden fazla hesap kullanma gibi çeşitli gizleme yöntemlerini denemeyi de içermektedir. Fakat özgünlük hissinin korunurken öz sansür pratiği yapmak oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Bu sebeple bireyler, görünürlük ve özgünlük konusunda çaba gösterirken gizlilik, görünmezlik ve mahremiyet konularında da eş zamanlı olarak pratik yapmaktadır (Fuchs, 2014, 2017; Van Dijck, 2017; Marwick ve Boyd, 2018).

Han (2022), bireylerin kendini görünür kılma çabasının yarattığı tahakkümün bireylerin günlük yaşamıyla iç içe geçen karmaşık yapısının altını çizer. Ona göre geleneksel hapishanelerin kalın duvarlardan oluşan yapısının aksine, dijital hapishaneler şeffaftır ve bu yapılarda egemen rejime karşı herhangi bir direniş gerçekleşmez. Han, bu durumun nedenini bireylerin özgürlük anlayışındaki değişime bağlamaktadır. Ona göre bu yeni rejimde özgürlük; tıklamak, beğenmek ve paylaşmak anlamına gelmektedir (2022, s. 15).

Bireylerin sürekli kendinde üretme zorunluluğu hissettiği bu yeni iletişim ve etkileşim biçiminde görünürlük ve performans konuları öne çıkmaktadır. Goffman (1959), sosyal etkileşimlerin sembolik doğasını, kendini sunmanın sosyal gerçekliği şekillendirmedeki rolünü ve sosyal etkileşimlerdeki kendini sunma stratejilerinin gelişimini dramaturjik metaforlarla açıklamıştır. Goffman'a göre, bireyler izlenim yönetimi yaparak kendilerinin nasıl algılanacaklarını şekillendirmek için başkalarına sunacakları imajları belirler ve bu çerçevede dâhilinde farklı sosyal durumlarda farklı roller üstlenir. Kimliklerini aktif bir şekilde bu performanslar aracılığıyla oluştururken farklı sahneler çeşitli senaryoları adapte ederek farklı roller üstlenir. Çevrelerindeki kişiler ise onların performansına tepki veren izleyiciler gibi işlev görür. Bu bakış açısına göre bireyler, sosyal beklentilere ve istenen izlenimlere uyumlu olarak kendilerini stratejik bir şekilde sunmaktadır. Bu düşünceye dayanarak Goffman, sahneyi “ön bölge” olarak tanımlarken rol ve kimliklerin oluşturulduğu alanlar için ise “arka bölge” kavramını kullanmaktadır.

Performans kavramı ile birlikte ele alındığında Instagram gibi sosyal medya platformları; içerdikleri fotoğraf çekme, düzenleme, seçme, filtre uygulama, başlık oluşturma ve etiket ekleme gibi pratikler yoluyla kullanıcıların performanslarını oluşturabilecekleri, “arka sahne” olarak düşünülebilecek alanlar içermektedir. Instagram ve benzeri görsel medya paylaşım platformlarında, fotoğraflar ve videolar aracılığıyla somutlaşan performanslar, özenle düzenlenip hazırlandıktan sonra “ön sahnede” sergilenmektedir. Kimlerin bu “ön sahneye” erişebileceği yani performansa katılma yetkisi ve erişimle ilgili kararlar, kullanıcıların hesap gizlilik ayarları ile sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir.

Goffman (1959: s. 152), oyuncuların o anda canlandırdıkları role atfedilen niteliklerin en önemli karakteristik özelliklerini yansıtarak oluşturulmak istenen izlenimle çelişmemeye eğilim gösterdiğini ifade etmektedir. Düzenlenmemiş bir performans izlendiğinde, bireyler performansın sahici olmadığını hissederek hayal kırıklığı yaşayabilmektedir. Performansın sahne tasarımı karmaşık ise bu sorunlar daha da derinleşebilir. Bu tür sorunlar, oyuncunun kendini bir rolde gören bireylerin

onu başka bir rolde görmemesi için seyircilerini ayırması ile çözülmektedir (Goffman, 2004, s. 133). Bu yaklaşım biçiminde, seyircilerin sahne arkasını görmesini engellemek ve dışarıdan katılımı kontrol altında tutmak amacıyla bir kontrol filtresi uygulanmaktadır. Goffman'ın performans kavramı çerçevesinde Instagram incelendiğinde kullanıcıların performanslarını sergilerken dikkatlice belirledikleri izleyici kitlesini “tüm takipçilere göster” veya “sadece yakın arkadaşlar” gibi seçeneklerle ayırdıkları gözlemlenmektedir. Benzer şekilde, oluşturulmak istenen izlenime uyumlu bir bağlam oluşturmak adına fotoğraf paylaşımlarında renk, uyum, sıralama, paylaşım saati gibi tüm detaylar gözetilerek, sunulan performanstaki bütünlüğün kontrol altına alındığı görülmektedir.

Turkle (2011), artan teknoloji bağımlılığının insan ilişkilerine olan ilginin azalmasına yol açabileceğini düşünmektedir. Teknolojinin sunmuş olduğu kolaylık, kontrol ve sürekli uyarım gibi vaatlerin, teknolojiye dair beklentileri artırabileceğine dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, insan ilişkilerinin karmaşıklığı ve savunmasızlığının, bireyleri kontrol ve rahatlık hissi sunan teknolojiye yönlendirme riskini taşıdığını belirtmektedir. Bu değişen beklentiler ve öncelikler, diğer insanlarla olan etkileşimlerimizle gerçek bağlantı ve yakınlık anlayışımız üzerinde derin etkilere sahip olabilir.

Turkle (2011), sosyal medya platformları ve çevrim içi yaşamın, ilişkilerin istediğimiz şekilde olabileceği düşüncesini uyandırdığını düşünmektedir. Kişiler çekici avatarlar olarak kendilerini yeniden icat edebilir, sosyal medya profillerini ve mesajlarını istedikleri şekilde düzenleyebilir, işleri daha kısa ve öz bir hâle getirebilir. Turkle (2011), bu noktadan yola çıkarak dijital medyanın, teknolojinin sunmuş olduğu fırsatların ve temel amaçlara etkili bir biçimde ulaşmanın, birbirimize olan beklentilerimizin azalmasına neden olabileceğini ifade etmektedir (2011, s. 12).

Turkle ayrıca, bu yeni teknolojilerin beden, mekân ve zaman ilişkilerini de değiştirdiğini düşünmektedir. Kişiler yüz yüze görüşmek yerine farklı dijital platformlar aracılığıyla farklı yerlerde bulunabilir. Böylelikle bireyler bedenleri artık bir yerde olsa bile farklı yerlerle bağlantı kurma ve aynı anda farklı performans sergileme imkânı bulmaktadır. Bu durum bireyler ve çevreleri arasındaki sınırların değişmesine yol açmaktadır.

Bireysel kimlik performanslarıyla birlikte internetin demokratik süreçlere katkısının ve yeni bir kamu alanının oluşturulmasının sosyal bir güç olarak işlev gösterip göstermediği sorusu da önem arz etmektedir. Weber'ın “sosyal eylem teorisi” bireylerin içsel anlayışlarını ve motivasyonlarını öne çıkarmıştır. Weber (1922), bireyin bir eyleminin ancak başkalarının geçmiş, mevcut veya beklenen gelecekteki davranışlarına yönelik bir şekilde gerçekleştirdiğinde sosyal bir boyut kazandığını ileri

sürmüştür (1922, s. 22). Weber'e göre bir bireyin eylemi, sadece bir kalabalığın içinde bulunma durumundan kaynaklanabilir. Bu tür bir eylem, kitlenin kolektif niteliği tarafından belirlenir. Dağılmış bir kalabalık içinde bile bireyler, eş zamanlı veya ardışık olarak etkilenebilirler. Örneğin medya aracılığıyla temas edilen fazla sayıda insanın davranışı bireyin davranışını etkilemektedir. Kalabalığın bir parçası olma hissi, belirli tepki biçimlerini kolaylaştırabilir veya engelleyebilir. Sonuç olarak, belirli bir olay veya insan davranışı, tek başına hareket eden bir bireyde aynı derecede kolay bir şekilde oluşmayabilecek kahkaha, öfke, coşku, umutsuzluk ve çeşitli tutkular gibi birçok farklı tepkiyi tetikleyebilir. Genellikle, bir bireyin davranışı ile bir kalabalığın içinde bulunma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı, bu tepkilerin ortaya çıkması için gerekli değildir. Weber ayrıca sadece taklit içeren davranışların “sosyal eylem” olarak görülemeyeceğini belirtmektedir.

Weber'in bu anlayışı, internetin demokratik süreçlere katkısı, bireylere güç sağlama ve yeni bir kamusal alan oluşturma konularında etkisi ile ilgili tartışmaların önemini artırır. Bu tartışma bağlamında bazı akademisyenler ve araştırmacılar, Web 2.0'ın demokratikleşme, yaratıcılık, remiks kültürü, etkileşim ve karmaşık ağ oluşturma gibi özelliklerini öne çıkarırken (Cormode & Krishnamurthy, 2008; Lessig, 2008; Kosnik, 2016), diğerleri ise dijital ve sosyal platformların minimum çaba ve sınırlı katılımı karakterize edilen “*kliktivizm*” adı verilen aktivizm biçimini teşvik ettiğini belirtir ve demokratik süreçlere sınırlı katkısını tartışır (Morozov, 2013; Tufekci, 2018). Bu bakış açısına göre çevrim içi dilekçe imzalama, farkındalık yaratmaya yönelik paylaşımlar yapma veya hashtag kampanyalarına katılma gibi eylemler, kalabalıkların sergilediği bir taklit davranışını içermektedir ve bu tür eylemler, sosyal temellere dayalı ve gerçek etkiye sahip olan eylemlerin yerine geçme tehlikesini barındırmaktadır. Morozov (2013), *kliktivizmi* karmaşık konuları basitleştirmesi, aktivizmi sembolik jestlere indirgemesi ve gerçek dünyada somut değişim yaratmadan yanıltıcı bir başarı hissi oluşturmaya nedeniyle eleştirmektedir. Kliktivizmin anlamlı sosyal ve siyasi dönüşüm sağlama konusundaki etkinliğini sorgularken yüzeysel çevrim içi etkinliklerin ötesinde daha somut katılım biçimlerine olan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Öte yandan Halupka gibi bazı araştırmacılar, kliktivizmin geleneksel olarak kabul edilen sosyal etkili eylem kalıplarından sapmasına rağmen minimal çaba gerektiren eylemlerin bile bireyler için anlam taşıdığını ve toplum için önemli bir değere sahip olabileceğini savunmaktadır. Halupka (2014), internetin, marjinalleşmiş bireylerin bağlantı kurmasını ve onlara içerik paylaşımını sağlayan bir alan sunduğunu, toplumsal algıları ve bireylerin rollerini dönüştürdüğünü iddia etmektedir. Ayrıca özelleştirilebilir siyasi katılım biçimleri olarak e-oylama, e-dilekçe ve çevrim içi toplulukların, vatandaşların günlük katılım yelpazesini genişlettiğini savunmaktadır. Halupka ayrıca internetin ve

sosyal ağların, farklı alanlarda memnuniyetsizliklerini ifade edebilen kimliklerin oluşmasına yardımcı olduğunu ve bağlantılı eylemlerin gelişmesine olanak tanıyan siyasi vatandaşlık ortamını desteklediğini öne sürmektedir. Aynı zamanda kliktivizmin, katılım fırsatları sunarak bireylerin katılma isteğini artırdığını, toplumsal değişim ortamlarını teşvik ettiğini ve bu sayede geleneksel ve çağdaş katılım biçimleri arasındaki boşluğu kapatmaya yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Häussler (2017), internet ve diğer dijital iletişim biçimlerinin erozyona uğramış bir kamusal alanı canlandırabilecek sihirli çözümler sunmadığını ancak bazı katkılarının bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre dijital agoralar, engelsiz iletişim biçimleri yerine parçalanmış bir kamu alanı görüntüsü sunmaktadır (Habermas, 2006). Bu kamu alanı, kendi çıkarları doğrultusunda davranan bireyler sebebiyle parçalanmış bir görüntü oluşturur. Meseleleri kamusal gündeme taşımak için gerekli olan kritik kütleyi oluşturacak kadar güçlü değildir, bu sebeple bu alanlar siyasi çatışmayı çözmeye katkı sunmak yerine daha da kutuplaşmaya sebep olan ‘yankı odaları’na yol açma tehlikesi barındırır. Ancak Häussler, bu alanların yaratabileceği siyasi katılım potansiyelini tamamen göz ardı etmemektedir. Tüketici ve üretici arasındaki sınırların giderek daha belirsiz hâle geldiği bir dönemde, zayıf kamusal alanlar görüntüsünde olsalar da bu alanlar geçici ittifakları destekleyebilir, bağlantılı eylemleri teşvik edebilir ve sivil toplum içindeki etkileşim kalıplarını yeniden yapılandırabilir (Bennett ve Segerberg, 2013). Ayrıca, son on yılda yaşanan dönüşümlerle birlikte insanların sadece oy verme eyleminin ötesine geçerek giderek artan bir şekilde siyasi katılım içine girdiklerini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Dalton, 2008; Topf, 1995). Häussler (2017), bu bağlamda dijital medyanın, dönüşen bir sivil ve kamusal kültüre katkıda bulunma potansiyelini vurgulamakta ve bu duruma Occupy hareketini örnek olarak sunmaktadır. Ona göre genellikle geçici olan bu yeni biçimler, kolektif ve dijital eylemleri bir araya getirerek siyasi meşruiyetin genişleyen boşluğuna doğrudan bir yanıt olmasa da örgütlenme, fikirlerin ifade edilmesi ve siyasi sürece katılım gibi olumlu katkılar sunmaktadır.

2.1.4. Gençler İçin Sosyal Medyanın Kamusal Alan Olarak İşlevi

Sosyal medya, başlangıçta büyük ölçüde grup medyası olarak ortaya çıkmıştır. Kamusal alanın işlevi hakkındaki tartışmalarda ise bazı araştırmacılar, sosyal medyanın tam anlamıyla açık kamusal alanlar olmadığını belirtirler. Bunu ise etkileşimin kişilerce oluşturulmuş özel alanlarda gerçekleşmesi ve yeni karşılaşmalara sağladığı sınırlı imkânlar ile açıklarlar. Boyd (2014), sosyal medyanın ve sosyal ağ sitelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte konu odaklı çevrim içi ortamın önemli bir dönüşüm yaşadığını belirtmektedir. Friendster ve MySpace gibi sosyal ağ sitelerinin ortaya

çıkmasıyla başlayan bu dönüşümle kullanıcılar, genellikle ilgi alanlarına göre tanıdıkları kişilerle etkileşimde bulunmaya başlamış ve sıklıkla aynı sosyal çevrede bulunan insanlar için içerik üretme ve onların ürettiği içerikleri tüketme eğilimi göstermiştir. Bu durum, internetin ilk yıllarında, kullanıcıların anonimliğini koruyarak farklı kişilerle etkileşimde bulunduğu yapının oldukça farklı olduğunu yansıtmaktadır. Boyd ve Ellison (2007) bu nedenle sosyal ağ siteleri ile sosyal ağ iletişimi siteleri arasında bir ayrım yapmaktadır. Temel farklılık, sosyal ağ iletişimi sitelerinin eski sosyal ağ sitelerine kıyasla yeni insanlarla tanışma fırsatının daha az olduğu noktasında yatmaktadır (2007, s. 211).

2000'li yılların ortalarında, internet erişiminin yaygınlaşması ve MySpace, Facebook, Instagram, YouTube ve Twitter gibi sosyal medya platformlarının popüleritesinin artmasıyla birlikte çevrim içi arkadaşlarla bağlantı kurma ve paylaşımında bulunma faaliyetleri birçok kişinin günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Daniel Miller (2016), İngiltere'nin bir köyünde gerçekleştirilen etnografik bir çalışma kapsamında farklı sosyal medya platformlarının kullanımlarını incelemeyi amaçlamıştır. Okul çocuklarından hasta gruplarına kadar çeşitli toplulukların sosyal medyanın etkilerini araştırdığı çalışmasında sosyal medya ile kurulan bağlantıları kilise ve mahalle gibi daha geleneksel birliktelik biçimleriyle karşılaştırmıştır. Miller (2016), bu çalışmada “polimedya” olarak adlandırdığı bir kavramı tanıtmaktadır. Bu kavram, bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda farklı medya mecralarını geçişli olarak kullandığını vurgular, bu nedenle artık platformları izole bir şekilde incelemenin anlamsız olduğunu belirtir. Bu bağlamda, bireyler Skype üzerinden görüşme yaparken aynı zamanda Facebook'ta bir şeyler paylaşabilir ve konuya dair ayrıntıları e-posta ile iletebilirler. Ayrıca, farklı ihtiyaçlar çerçevesinde farklı sosyal medya platformlarının modlarını kullanabilirler. Miller, ihtiyaç çerçevesinde bireylerin medyaları farklı modlarda kullanma durumuna, çocukların ebeveynleriyle tartışmaktan kaçındıklarında sadece metin tabanlı bir platformu tercih etmelerini örnek olarak sunmaktadır (2016, s. 21). Miller (2016), “polimedya” kavramıyla yalnızca medyaları kullanma biçimini değil aynı zamanda medya seçiminin de sosyal etkileşimin bir parçası hâline geldiğini belirtmektedir. İnsanlar seçimleri sosyal ilişkiler çerçevesinde gerçekleştirdikleri için bu kavramın sadece medyanın değil aynı zamanda toplumsallığın anlaşılmasına da katkı sağladığını öne sürmektedir (2016, s. 22).

Miller'ın (2016) bahsettiği bu durum, özellikle gençler arasında belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Gençler, WhatsApp gibi sosyal medya platformlarında küçük ve daha özel gruplarda paylaşımında bulunurken Instagram, Twitter gibi uygulamaları ise ihtiyaçları çerçevesinde geçişli olarak kullanmaktadır. Örneğin bir WhatsApp aile grubunda, aile ve arkadaşlar gibi sınırlı

kişiler içeren gruplarda kişisel paylaşımlar yapılabilirken daha geniş bir kitleye ulaşmak istendiğinde farklı platformlardaki işlevler ihtiyaca göre kullanılabilir. Ancak bu platformlardaki paylaşımlar daha özel alanlarda olsa da geleneksel iki kişilik bir konuşma kadar özel olamamaktadır. Bu bağlamda sosyal medya kanallarında, gelenekseldeki özel ve kamusal yayın arasındaki ayrıma benzer şekilde, küçükten büyüğe doğru ölçeklendirilen gruplar olmasına rağmen aralarındaki sınırlar daha geçişkendir.

Boyd (2014), gençlerin teknoloji ile toplumun kesişim noktasında katmanlı ve karmaşık yaklaşımlar benimsediğini, teknolojiyi isteklerine ve hedeflerine uygun şekilde esnek ve yaratıcı bir biçimde kullanma eğiliminde olduklarını vurgulamaktadır. Teknoloji, yeni olanaklar hayal eden gençler için kendi yaşamları üzerinde kontrol sağlama ve kamusal yaşamın bir parçası olma çabalarını desteklemektedir. Boyd (2014), sosyal medya aracılığıyla gençlerin umutlarını, hayallerini, mücadelelerini ve zorluklarını ifade edebildiğini ve bu çevrim içi kamusal alanların, gençlerin toplum içindeki yerlerini hayal etmelerine yardımcı olduğunu düşünmektedir. (2014, s. 212)

Boyd'un vurguladığı bir diğer konu, gençlerin sosyal medya kullanımıyla ilişkili gizlilik pratikleridir. Boyd'a göre gizlilik, gençlerin sahip oldukları bir nitelik değil tam tersine, yapısal veya sosyal engellere rağmen aktif bir şekilde ve sürekli olarak elde etmeye çalıştıkları bir durumdur. Gizliliği elde etmek, yalnızca bilgiye, erişime veya görünürlüğe hâkim olmakla sınırlı değildir; aynı zamanda karmaşık bağlamsal ipuçlarını, teknik olanakları ve sosyal dinamikleri göz önünde bulundurarak sosyal durumu kontrol etme yeteneğini de içermektedir. Boyd (2014), sosyal durumların değişken yapısına bağlı olarak gizliliği bir süreç olarak değerlendirmektedir.

Sosyal durumları kontrol etmek ve gizlilik pratiğini uygulamak kolay olmayan bir süreçtir ve bunun için güç, bilgi ve beceri gereklidir. Bu sebeple bu alanlar, gençlerin toplum içindeki rollerini hayal etmelerine yardımcı olabilir ancak görünmez izleyiciler ve sürekli içerik akışı gibi karmaşık sosyal dinamikleri içererek gençlerin gizliliklerini korumak için zorlu stratejiler ve pratikler geliştirmelerini gerektirir.

Gençlerin çevrim içi tavır ve tutumları ile ilgili bir başka yaygın sosyal kaygı ise gençlerin demokratik politikadan kopmuş olduğu algısıdır (Henn, 2002). Bu bağlamda Henn(2002), geleneksel yönetimin kurumlarının, ahlak kuralları ve uygulamalarının ve geleneksel siyasi sosyalleşme mekanizmalarının gençleri teşvik etmediğinden bahsetmektedir. Gençlerin seçimlerde oy kullanmaktan kaçınması ve siyasi partilerin üye yaş ortalamasının yükselmesi gibi örnekler bu

durumu destekler niteliktedir. Bu fikir gençler arasında siyasetçilere ve siyasete duyulan güvensizlik seviyelerini ortaya koyan anketlerle de örtüşmektedir (Dalton, 2004).

Loader (2007), günümüzde gençlerin, sosyal medya aracılığıyla ebeveynlerinden daha fazla siyasi bilgi ve tartışmaya maruz kalmalarına rağmen oluşan bu ilgisizlik eğilimini, kültürel yer değiştirme perspektifiyle açıklamaktadır. Bu bağlamda, gençlerin önceki nesillere kıyasla siyasete daha az ilgi göstermesinin asıl nedeninin, endişeleri ele almak için geleneksel siyasi faaliyetin artık uygun görülmemesi olduğunu ifade etmektedir (Loader, 2007). Gençler için oy verme ve sosyal sınıf temelli parti bağlılığı gibi sınırlı demokratik uygulamalar, kolektif hareketliliğin temel araçları olmaktan çıkarılarak yerine bireysel kimlik odaklı demokratik ifade biçimleri getirilmektedir. Bu teoriye göre, gençler siyasetten tamamen kopmuş değildir; aksine siyasi temsilciler, değişen sosyal ve kültürel dünyanın ihtiyaçlarını anlama konusunda geride kalmıştır. Bu durumda, seçilmiş temsilcilerin geleneksel siyasi iletişim tarzı ile birçok genç insanın yeni medya odaklı yaşam deneyimleri arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Parlamento ve kongre gibi platformlar, oy kullanma alışkanlıkları ve sosyal sınıf temelli parti bağlılığı konuları gençlerin kullandığı mevcut iletişim alanlarına göre oldukça farklıdır. Bu nedenle, Loader (2007) dijital dünyaya kablosuz olarak doğan, çevrim içi sohbet odalarının sanal mekânlarında yaşayan, “blogosfer”in dijital ses ve görüntü akışlarıyla beslenen bu genç insanların, çağdaş toplumda demokratik yönetimin parametrelerini şekillendiren önemli aktörler olarak öne çıkacağına altını çizmektedir.

2.2. Sosyal Medya ve Hafıza İlişkisi

2.2.1. Hafıza ve Toplum

Antik çağlardan itibaren filozoflar, gerçeklikle kurulan ilişki bağlamında hafıza kavramına büyük bir ilgi göstermiştir. Platon’a göre, insanların temel gerçekleri anlayabilmelerine yardımcı olan temel unsur, bireylerin var olan hafızalarını anımsama (anamnesis) süreciyle tekrar keşfetmeleridir. Debiec (2012), hafıza konusunu Platon’un epistemolojisi bağlamında ele almakta, hafıza kavramının gerçekle olan ilişkisini vurgularken hafızanın güvenilirliğinin gerçeğe ulaşmak için vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu ifade etmektedir. Platon, zihnimizin içinde bulunan bir balmumu bloğu metaforunu kullanarak gördüğümüz, duyduğumuz veya kendi zihnimizde tasarladığımız şeylerin bu balmumu bloğu aracılığıyla algılandığını ve izlenimlerimizin bu bloğun üzerine işlendiğini belirtir. Bu şekilde, resim mevcut olduğu sürece izlenimi kaydedilen her şey hatırlanır ve bilinir; silinen veya

iz bırakma yeteneğine sahip olmayan unsurlar ise unutulur. Platon’a göre, hafızanın temeli akıl veya ruhtur ve bu bağlamda hatırlama yolu ile geri çağırma pasif bir biçimde gerçekleşmektedir.

Aristoteles de, Platon’un hafızanın geçmiş deneyimlerin izleri olduğu fikrini devam ettirerek geçmiş bir hafıza nesnesi olarak tanımlamıştır. Hafıza Aristoteles’in görüşüne göre, genellikle zihinsel görselleştirmelerle aktive olmaktadır ve bu görselleştirmeler, aranan şeyin maddi dünyasından ardışık ve/veya zıt görüntülerden oluşmaktadır. Bu nedenle insan hafızası, bir resimli sözlük gibi, sıklıkla ilişkisel yasalar tarafından yönetilmektedir. Hiscock (2011), Aristoteles’in hafızayı ele alışındaki temel farkın hafızanın oluşumu ve geri çağırılmasına bakış açısından kaynaklandığından bahsetmektedir. Aristoteles hafızanın doğüstü çağrışımlarla değil deneyimden türetilen durumlar ve imgelerin zihinsel bir kelime hazinesi tarafından yapılandırılması ile oluştuğunu belirtmektedir. Aristoteles ayrıca, tutkular ve hatırlama arasındaki ilişkileri tartışırken çok yoğun duyguların hafıza oluşumunu engelleyebileceğinden bahsetmiştir.

Platon, hafızadaki görüntüleri izlere benzetmektedir, dolayısıyla anılar zihinde depolanan geçmiş deneyimlerin resimleri veya temsilleri gibidir. Aristoteles’e göre ise, anılar mevcut deneyimler değil, geçmiş olayların temsilleridir. Anılar, zihinde saklanır ve korunur; bunlara hafıza yetisi aracılığıyla erişilir ve hatırlanır. Aristoteles’te hatırlama, genellikle fiziksel bir arayış olarak hayal edilir ve bu sebeple imge olmadan düşünmek imkânsızdır. Bu bakış açısına göre, insanların hafıza anlatıları genellikle zihinsel imgeler etrafında düzenlenir ve bunlar eski deneyim veya duyumların azalmış izlerinden oluşmaktadır.

Aristoteles’in imgesel ve duysal deneyim aracılığıyla oluşan hafıza fikri üzerine tartışmalar yüzyıllar boyunca devam ederken Bergson (1896), madde-imgeleri, algı-imgeleri ve hafıza-imgeleri olarak adlandırdığı kavramlar çerçevesinde imgeleri, zihin ile madde arasındaki boşluğu köprülemek için kullanmıştır.

1920’lerden sonraki dönemde, hafızanın algı ve gerçekle ilişkisi konusunda yapılan çalışmalar birey ekseninde sürerken Freud ve Carl Gustav Jung, hafızanın kolektif yapısına odaklanan teorileri ile hatırlamanın içsel ve kişisel düzeyine vurgu yapmaktadır. Kolektif hafıza kavramını ise sosyal yaşamın dinamiklerinden ziyade insan psikolojisinin bilinçaltının derinliklerinde aramışlardır.

Sosyal düzlemde ise hafıza, sosyal etkileşimle yakından ilişkilidir. Émile Durkheim (1912), “toplumsal hafıza” ifadesini kullanmasa da hatırlamanın toplumsal önemini vurgulayarak

Halbwachs'ın kolektif hafıza kavramına bir temel oluşturmuştur. Durkheim, kolektif temsiller ve sosyal bellek kavramlarına odaklanırken toplumu, toplumsal bilinci sürdüren nesnel bir gerçeklik olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda kolektif hafıza oluşumunda etkili olan sosyal ve kültürel faktörlere de dikkat çekmiştir.

Henri Bergson(1886) ise gerçekliğin ve hafızanın öznel yönlerini vurgulayarak zamanın deneyimsel yönüne yönelik felsefi bir analiz sunmuştur. Bergson hafızanın pasif bir depo olmaktan ziyade hatırlamanın etkin bir süreci olarak karakterize edilmesi gerekliliğini ileri sürmüştür. Ayrıca, olayların nesnel ve sabit bir şekilde yeniden üretildiği perspektiflere karşı, Bergson hafızayı dinamik ve evrilen bir olgu olarak tasvir etmiştir.

Halbwachs (1980) ise, Durkheim'ın toplumsal hafıza üzerine düşünce perspektifini genişleterek kolektif bilinç kavramını derinlemesine incelemiş ve bireysel hafızanın oluşumunda sosyal çerçevelerin ve kolektif hafızanın oynadığı role odaklanmıştır. Kolektif hafıza kavramını geliştiren Halbwachs'a göre, bireysel hafıza sosyal çerçeveler içinde inşa edilmekte ve sosyal gruplarla etkileşimler neticesinde oluşmaktadır. Halbwachs, hafızanın sosyalleşmeye ve iletişime bağlı olduğunu ve sosyal yaşamımızın bir işlevi ele alınabileceğini düşünmektedir. Hafıza, gruplar ve topluluklar içinde yaşamamıza olanak sağlarken gruplar ve topluluklar içinde yaşamak ise bireysel hafıza oluşumu için toplumsal bir çerçeve sunmaktadır.

Hafıza geçmişte olduğu kadar şu an içinde de çerçevelenir, sabit değil değişkendir. Bu sebeple hafıza üzerine çalışmak, içkin öznelere felsefi olarak yansıtılmasından ziyade değişen sosyal çerçevelerini belirlemekle ilgilidir. Bu anlamda Halbwachs, zihinlerin toplum içinde nasıl birlikte çalıştığı ve sosyal düzenlemelerle nasıl şekillendiği ile ilgilenmektedir (1980, s. 38).

Halbwachs, anıların dayandığı, destek noktaları olan belirgin anılar olduğunu düşünmektedir (1980, s. 59-151). Dönüm noktaları olarak adlandırdığı bu yerlerin, diğer durumlara yoğunluk ve uzaklıklarına göre konumlandırarak bilinç için yer gösterici olarak hizmet ettiğini düşünmektedir. Halbwachs, bu argümanında anıları mevcut kimliğimizle oluşturduğumuz sosyal çerçeveleri kullanarak yerleştirmeye çalıştığımızı belirtmektedir. Referans noktaları olarak kullanılan bu anılar bizim grup üyeleri olarak konumlanmamızı sağlamaktadır. Ona göre anılar bireysel hafızada “parçalar” olarak var olmaya devam etseler bile ancak bir bütün olarak kolektif temsillerle var olurlar. Toplumsal hafıza, bireyin geçmişin tutarlı bir görüntüsünü yeniden oluşturmak için kullandığı araçlardan oluşmaktadır. Böyle bakıldığında anlamların içeriği, öncelikle bireyin ait olduğu toplumun

kuralları tarafından sağlanmaktadır. Hafıza ve kimlik, bir grubun içinde gerçekleşen öğrenme süreciyle inşa edilir. Halbwachs'a göre, bireysel hatırlama süreçleri tamamen sosyal materyaller ve sosyal bağlamlarla ilişkilidir. Öte yandan, bireysel hafıza gruplar tarafından sosyal olarak çerçevelenirken, gruplar da kolektif geçmişin kamusal olarak ifade edilen imgelerini paylaşır. Bu nedenle, Halbwachs "kişisel hafıza" ile "tarihsel hafıza" arasında ayrım yapmıştır. Kişisel hafıza, bireyin doğrudan deneyimlediği ve hatırladığı olayları içermektedir. Tarihsel hafıza ise ulusal bayramlar ve kutlama günleri gibi grupların kimliğini oluşturan, ortak bir hafızanın temellerini atan olaylarla ilişkilidir. (1980, s. 55)

Assmann (2008), bireysel ve kolektif düzeylerde hafızanın bireylerde benlik bilincinin oluşturulmasındaki kritik rolüne dikkat çekerken zamanın bu bağlamdaki önemini vurgulamaktadır (2008, s. 109). Assmann (2008), hafıza aracılığıyla zaman ve kimlik sentezinin nasıl gerçekleştiğini göstermek amacıyla hazırladığı grafikte zaman, kimlik ve hafıza kavramlarını üç düzeyde ele alır:

Tablo 2.1: Hafıza aracılığıyla zaman ve kimlik sentezi

Seviye	Zaman	Kimlik	Hafıza
İşsel (nöro-bilinç)	İşsel,subjektif zaman	İşsel kimlik	Bireysel hafıza
Sosyal	Sosyal zaman	Sosyal kimlik, bireyin sosyal rolleri taşıyan kişi	İletişimsel hafıza
Kültürel	Tarihsel, mitolojik, kültürel zaman	Kültürel kimlik	Kültürel hafıza

İşsel düzeyde hafıza, sinir-zihinsel sistemimize ait olan kişisel hafıza, 1920'lere kadar böyle kabul edilen tek hafıza türüdür. Sosyal düzeyde hafıza ise iletişim ve sosyal etkileşim ilişkisi ile birlikte tarafından ele alınan "kolektif hafıza" kavramı, "iletişimsel" ve "kültürel" olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Assman'a (2008) göre kültürel hafıza, nesnelleştirilmiş ve sembolik biçimlerde saklanmış bir tür kurum olarak sözcükler, sesler, jestler, görüntüler gibi durumsal ve değişken olmayan özelliklere sahiptir. Bir sebeple bir durumdan diğerine aktarılabilir ve bir nesilden diğerine iletilebilir.

Hafızanın nesnelerle ilişkisi incelendiğinde nesnelerin hafızanın taşıyıcıları olarak önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Söz konusu "nesneler" kendi başlarına bir hafızaya sahip olmasalar da manzaralar, eşyalar, ritüeller, hikâyeler, metinler ve diğer "hafıza yerleri" gibi unsurlar belleği tetikleyebilmekte ve taşıdıkları hafızadan izlerle bireylerin hatırlamasını sağlayabilmektedir. Bu nedenle sembollerin sosyal bağlamlar ve ortak hafıza oluşturmada oynadığı rol önemlidir. Ortak bir

hafızaya sahip olmayan gruplar; anıtlar, müzeler, kütüphaneler, arşivler ve diğer anısal kurumlar aracılığıyla bir hafıza "inşa" etmeye meyillidir. Assmann (2008), bu hafıza biçimini kültürel hafıza olarak adlandırır ve bunun yeniden somutlaştırılması için kurumların gerekliliğine dikkat çeker (2008, s. 110).

Bu kurumsal karakter, Halbwachs'ın kolektif hafıza olarak adlandırdığı hafızaya ya da Assmann'ın (2008) iletişimsel hafıza diye adlandırdığı hafızaya uygulanamaz. İletişimsel hafıza kurumsal değildir; öğrenme, iletim ve yorumlama yoluyla oluşur ve sürdürülür. Kurumlar tarafından desteklenmez, uzmanlar tarafından yetiştirilmez ve özel durumlarda çağrılmaz veya kutlanmaz, herhangi bir biçimde maddi sembollerle biçimlendirilip sabitlenmez, günlük etkileşim ve iletişim içinde yaşar. Bu nedenle genellikle etkileşimi olan üç neslin zaman aralığı olan seksen yıl kadar canlı kalmaktadır. Sınırlı bir zaman derinliğine sahiptir fakat aileleri, grupları ve nesilleri birbirine bağlayan duygusal bağlarla oluşmaktadır (2008, s. 111).

Olick (1999), hafıza kavramını ele alırken iki farklı kültür kavramından bahsetmektedir. İlki, insanların zihinlerinde bulunan anlam kategorisidir, diğeri ise toplumda nesnelleştirilen kamuya açık sembol kalıplarıdır. Olick, kültür ve hafızanın kesiştiği iki seviyeyi, bireysel ve kolektif veya başka bir ifadeyle bilişsel ve sosyal düzey arasındaki ilişki olarak ayırt etmemiz gerektiğini belirtmektedir.

İlk seviyedeki kültürel hafıza biyolojiktir. Olick, hiçbir hafızanın tamamen bireysel olmadığını ve her zaman kolektif bağlamlar tarafından şekillendirildiğini vurgular. Yaşadığımız insanlardan ve kullandığımız medyadan geçmiş hatırlamamıza ve yeni deneyimleri kodlamamıza yardımcı olan şemaları ediniriz ve bu sosyo-kültürel bağlamlarda hatırlarız. Sözlü tarih, psikoloji ve sinir bilim alanında kültürel hafıza, bu ilk tanım ile ele alınır.

Kültürel hafızanın ikinci seviyesi, sosyal grupların ortak bir geçmişi inşa ettiği sembolik düzene, medyaya, kurumlara ve uygulamalara atıfta bulunmaktadır. Burada hafıza mecazi anlamda kullanılır. Toplumlar doğrudan hatırlamazlar ancak inşa edilmiş sembolik yapılar üzerinden kurulan ortak bir geçmiş yoluyla hatırlama gerçekleşir (1999, s. 333).

Bahsi geçen hafıza tanımlarının ötesinde, hafıza kavramına yönelik farklı şekillerde tanım ve tasavvurlar da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak kültürel hafızanın ayrılmasıyla oluşan “çalışan” veya “depo” hafızası, “kanon ve arşiv” hafızası (Assmann 1999, 2006), hafıza uygulamaları (Olick

2008), sıvı ve katı hafızalar (Assmann 2006), bağlantısal hafıza (Sutton, 2007) ve küresel hafıza (Pentzold 2009) gibi hafıza tanımlarından bahsedilebilir.

2.2.2. Hafıza, Zaman ve Mekân

Halbwachs (1938), bir topluluğun sürekliliği için gerekli olanın, öncelikle bireyin kendisiyle ilgili bir temsil geliştirmesi olduğundan bahsetmektedir. Birey, kendisini somut materyal formlarla ilişkilendirerek özel bir bağ kurar, bu bağ ile grubun varlığının somut kanıtını ve istikrarını temin eder. Mekânsal formlar oluşturulduktan sonra kendi dinamiklerine sahip olurlar ve yavaşça değişir, böylece bireyler yaşlandıkça grup veya topluluk bu mekânsal imgeler aracılığıyla devam eder. Bu nedenle, maddelerin hem bireysel hareketleri veya düşünceleri hem de grup içindeki aidiyeti şekillendiren unsurlar olduğu düşünülebilir. Ancak grup üyelerinin eylemlerinin karmaşıklığı, birden fazla nedenin iç içe geçmiş yapısını anlamayı zorlaştırmaktadır.

Halbwachs, grup dinamiklerini anlamak için özellikle yoğun nüfuslu şehir yaşamına odaklanmıştır. Şehirlerde kolektif yaşam daha hareketlidir ve sosyal gruplar hızla çözülebilir, bu durum zihinsel ve materyal temsillerin ortaya çıkmasına yol açar. Bu hareketlilik ve çeşitlilik sonucu şehirlerde gerçekleşen mekânsal parçalanma, sosyal hayatın da parçalanmasına neden olur. Halbwachs'a göre şehir toplumunun kolektif hafızası, bu parçalanmış mekânsal temsillerin oluşturduğu anıların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Mekânsal çerçeveler ve zamanın endişeleri, kolektif hafızayı değişen koşullara uygun şekilde yeniden yorumlar.

Kolektif bellek grup üyelerinin değişmesi, mekânsal çerçevelerin değişmesi ve zamanın endişelerinin değişmesiyle yeni koşullara uygun hâle gelir. Halbwachs'a göre kolektif hafıza içinde, farklılıklar arttıkça veya topluluk yeni bir döneme girdiğinde bazı anılar boşaltılabilir ve bireylerin mevcut sosyal çevrede kendilerini konumlandırmaları için gerekli olan işaretleri sağlayan yeni anılar gelişebilir. Kolektif hafıza, parçalara ayrılarak ve çeşitli unsurlar arasında dağıtılarak gücünü sürdürebilir. Bu olgu, Halbwachs'ın "parçalanma yasası" olarak adlandırdığı bir ilkeye dayanmaktadır. Farklı veya bağlantısız olayların benzer veya yakın mekânlarda bulunabileceği "konsantrasyon yasası" ise sembolik temsillerle yoğunlaşmış mekânların kolektif anılar veya tarihî olaylarla ilişkilendirilmesini açıklamaktadır (Erll ve Nünning, 2008, s. 156). Bu çerçevede mekânların, hafızanın oluşması için gereken önemli anlam çıparlarını sağlama görevini üstlendiğinden bahsedilebilir.

Olick (2013), Habermas'ın kamusal alan kavramını kolektif veya toplumsal hafıza ile bir arada ele almıştır. Ona göre konu hafıza olmasa da kamusal alan üzerine çalışan teorisyenler, hafızanın kamusal alanla ve aynı şekilde kamusal alanın hafızayla ilişkisinin önemini kavramıştır. Olick, Halbwachs ve Durkheim'in şehir yaşamında gerçekleşen farklı deneyimlerin hafıza üzerindeki etkisine dair yorumlarına katılır. Kırsal yaşama göre farklılıkların daha fazla olduğu, farklı sınıf ve çıkar gruplarını içeren bu alanlarda büyük çaplı yeni çabalara ve kavramsal çerçevelere ihtiyaç duyulduğundan bahseder. Bu durum, hafızayı kamusal bir mesele haline getirmekte ve kolektif hafıza ile kolektif kimlik konusunun bir arada ele alınması gereğini oluşturmaktadır. Bu anlamda Olick, Nora'nın 19. yüzyıl ulus devletinin hafıza ve ulus birliğinin son tezahürü olduğu düşüncesini desteklemektedir. Monolitik bir hafızanın ve buna bağlı tek bir kimliğin mümkün olmadığını vurgular, bu düşüncenin baştan dağılmaya mahkûm olduğunu belirtmektedir.

Şehirler ve kentsel peyzajlar, ortak hafızanın üretiminde önemli roller üstlenmektedir. Pierre Nora'nın (1989) "Lieux de Mémoire" (hafıza mekânları) kavramı, fiziksel mekânların ve anıtların kolektif belleği koruma ve iletimindeki kritik öneme vurgu yapmaktadır. Hafıza mekânları, sadece fiziksel mekânlar ve anıtları değil fiziksel olmayan sembolik değerleri de kapsamakta ve kolektif belleğin depoları olarak işlev görmektedir. Bu mekânlar, hafızanın değerinin ihmal edildiği dönemlerde bile tarih boyunca var olan bir anma bilincini yansıtır, geçmişi anlamak, bağlantı kurmak, hafızayı korumak ve yeniden canlandırmak gibi kritik roller üstlenirler (Nora, 1989, s. 7–24).

Tuan (1977) ise hafızanın deneyimsel yönünde odaklanmaktadır. Hafızanın güçlü bir araç olduğuna vurgu yaparken duyuşal deneyimin hatırlatıcı niteliğinden bahsetmektedir. Tuan'a göre koku, tanıdık bir dokunuş, bir görüntü veya daha önce duyulan bir ses, bireyi sadece farklı zamanlara değil aynı zamanda farklı yerlere de taşıyabilmektedir. Bireyler hafıza uyaranları ile o yerlerin bağlamını zihinlerinde canlandırmaktadır. Bu sebeple bireyler, mekânsal olarak tanımlanmış ya da soyut yerler olması fark etmeksizin hafızalarını mekâna ve zamana yerleştirirler. Hafıza, ayrıca bireyleri kişisel geçmişlerine veya yakın akrabalarının geçmişlerine bağlayabilir ve bunu aile tarihlerinin aktarımı yoluyla gerçekleştirebilir. Bu tür bağlantılar; atalara ait nesneleri paylaşma, fotoğrafları ve aile isimlerini aktarma, yemek yapma, şarkı söyleme ve başka dillerde konuşma gibi pratik ve bedensel uygulamalar yoluyla gerçekleşmektedir. Tuan, genellikle hafızanın kişisel bir 'şey' olarak düşünülmesine rağmen hafızanın geniş bağamları, uluslararası boyutları ve mekânları da içeren, genişleyen ve yankılanan bir tabiatı bulunduğundan bahsetmektedir.

Connerton'a (1989) göre bilgi ve görsellerin törenler vasıtasıyla tekrar bir araya getirilerek anımsanması, yani bedensel sosyal belleğin canlılığının sürdürülmesi ve sosyal belleğin oluşumu için gereklidir. Sosyal pratikler azaldıkça buna bağlı olan hafıza da zayıflamaktadır. Nora (1989) da benzer şekilde, ritüelleri ve performansları azalan toplulukların, hafızayı canlı tutmak ve ortak hatırlamayı sürdürebilmek için hatırlatıcılara ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir.

Bu anlamda hatırlama; mekânlar, materyaller ve bedensel pratikler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Teorik olarak bir şehir planını kuşbakışı bir perspektifle incelemek mümkündür ancak Merleau-Ponty (1962), bu ilişkinin pratik yönüne odaklanarak şehir hakkında kapsamlı bir anlayışın, yalnızca bedensel deneyim aracılığıyla sağlanabileceğini öne sürer (1962, s. 203). Bu bakış açısını daha derinlemesine anlamak amacıyla de Certeau'nun, şehrin üç boyutluluğuna odaklanarak "geometrik mekân" ile "antropolojik mekân" arasında yaptığı ayrımı bakılabilir (1984, s. 117). Certeau'ya göre şehir sakinleri, şehir dokusunun içindeki çeşitli katmanları izleyerek hareket etmektedir. Bu tür bir hareket, yeni ve okunamayan metinlerin oluşturulmasına olanak sağlar. Bu alanların kesişim noktalarındaki bedenlerin etkileşiminden kaynaklanan örgütlenmeler, okunabilirliği zorlaştırır ve anlamı belirsizleştirir. Bu bağlamda bu temsiller, aktif bir şekilde günlük ilişkilerle değişip şekil almaktadır (De Certeau, 1984, s. 104). Buradan yola çıkarak, hafızanın izlerinin gündelik hayattaki etkileşim mekânlarında gömülü karmaşık ilişkilerde olduğunu düşünmek mümkündür.

Tim Ingold(2021) ise deneyimin oluşumunda mekânsallığın ve bedensel pratiklerin önemini Bateson'un anlatısından referansla anlatmaktadır. Bateson'a göre bilgi, sadece bireyin çevresine göre hareket ederek algılaması ile var olur. Bu anlamda Bateson, hafızanın bedenselliğine vurgu yaparak sadece zihinsel bir süreç olmadığını ve dünyayla olan etkileşimlerimizle ilişkili olduğunu savunmaktadır. Ingold da benzer şekilde yaşanmış deneyimlerin, sosyal etkileşimlerin ve çevrenin hafızamızı şekillendirmedeki önemini vurgular, hafızanın bedensel pratiklerle ve mekânlar aracılığıyla şekillendiğinin altını çizer.

Mekân ve bedenselliğin yanı sıra zaman konusu da hafıza tartışmaları içinde merkezî konulardandır. 20. yüzyılın başlarında, zamanın giderek rasyonelleşmesinden endişe duyan bazı düşünürler, zaman deneyimini ve hafızayı çalışmalarının merkezine koymuşlardır. Bergson, hafızanın pasif bir depolama alanı olmadığını, aksine aktif bir katılım süreci olduğunu öne sürer. Ona göre hafıza, geçmişin objektif bir şekilde yeniden üretimi değil akıcı ve değişken bir biçimde hatırlama edimidir. Bergson (1991), nesnel zaman kavramını reddetmiş ve bilginin subjektif değişkenliği ile bireysel deneyimi vurgulamıştır. Ona göre bireyler geçmişi nesnel bir şekilde yeniden

üretmek yerine, sürekli bir değişimin içinde yaşayarak hafızayı oluştururlar. Bu süreç, kişisel ve kolektif düzeyde kendilik bilincinin oluşmasına katkı sağlar. Bergson insan benliğini de “zamanın maddesinden” oluşan bir “zamansal kimlik” olarak konumlandırmaktadır.

Bergson (1991), yaşantıların sadece lineer bir saat zamanındaki anların ardışık ilerlemesinden ibaret olmadığını düşünmektedir. Yaşanılan zaman, her zaman daha büyük ve sürekli bir bütünlüğün parçasıdır. Bergson, dünyalarımızı oluşturan maddeyi “bölünmez bir akış” veya “gerçeğin sıvı sürekliliği” olarak tanımlamaktadır. Bu anlayışa göre gerçeklik, sürekli bir değişimin kesintisiz akışından ibarettir ve formlar geçişin anlık bir yansımasıdır. Algıladığımız formlar, sürekli değişen bir dünyanın “açık bütünü” üzerindeki geçici bakış açılarına benzemektedir. Bergson’a göre bilinçli varoluşumuz başkalarının süreleriyle iç içedir ve varoluş ritmimiz bu birbirine bağımlılığa dayanmaktadır. Nitekim Bergson, formları gerçekliğin kendisi değil perspektiflere bağlı sonuçları olarak görmektedir. Bu nedenle bilinçli varoluşumuzun diğerlerinin zamanlarıyla iç içe geçtiğini ve varoluş ritmimizin bu karşılıklı bağımlılığa dayandığını belirtmektedir. Bergson, süre kavramının somut ve eşit bir ölçüm olmadığını, bireysel algılar ve arzularla iç içe geçmiş bir yaşantı olduğunu düşünmektedir.

Durkheim ise hafızanın değişkenliğini incelemek için sosyolojik çerçevelere dönmektedir. Temel kategorilerin, örneğin zamanın, toplumsal gerçekler olduğunu ve toplumsal yapıların değişen biçimlerine bağlı olarak değiştiğini öne sürer. Bu iki düşünür, algısal kategorilerin değişkenliği ve zaman kavramı konusunda farklı perspektiflere sahiptir. Bergson öznel deneyimin değişkenliğine, Durkheim sosyal organizasyon biçimleri arasındaki farklara odaklanır (Olick, 2008, s. 162)

Sennett (1977), hafızanın zaman ve mekânla ilişkisi üzerine süregelen tartışmalarda, zamanın ve hafızanın kişisel ve kolektif kimliklerin oluşumundaki temel rolüne odaklanmaktadır. Zaman ve hafızanın, insan deneyiminin temel taşları olduğunu ve bireylerin kendilerini ve dünyadaki yerini anlamak açısından kritik bir rol oynadığını savunur. Sennett ayrıca, modern toplumda zaman algısının değişimine dikkat çekmektedir. Hız, verimlilik ve üretkenliğe vurgu yapmanın arttığı bir durumun, parçalı ve aceleci bir zaman deneyimine yol açtığını belirtmektedir. Hafızanın kimliklerimizi şekillendiren, dinamik ve etkili bir süreç olduğundan bahsederken geçmiş anlama ve hatırlamanın önemini vurgular. Şimdiki zamanı anlamak ve geleceği hayal etmek için kişisel ve kolektif tarihlerimizi anlamamız ve hatırlamamız gerektiğini ifade eder.

Han (2017), çağdaş toplumun hızlanan temposu ve dijital teknolojilerin egemenliğiyle birlikte zaman ve hafıza deneyimimizin dönüştüğünden, derin düşünme ve geçmişle anlamlı bir bağlantı kurma yetimizi kaybettiğimizden bahsetmektedir. Han, modern toplumun özünü sürekli hızlanan zamanın temposu ile tarif eder ve bireylerin özgürlük deneyimini gerçeklikten kopma yoluyla yaşadığını belirtir.

Han (2017), ilerleme veya özgürlük anlatısı arasında da bir bağ görmektedir. İnsanlık, tarihin öznesi haline geldikçe dünyayı üretilebilir bir nesne olarak algılamıştır. İlerleme veya özgürlük anlatısı, zamanı kendisi için anlam ve önem taşıyan bir olgu olarak ele almıştır. Sonuç olarak teknolojik ilerleme, gelecekteki kurtuluşa varışı hızlandırma işlevi nedeniyle neredeyse dinî bir anlatı gibi desteklenmiştir. Dünyevi içsel mutluluk ve özgürlük umudu, ilahi kurtuluş beklentilerinin yerini almıştır.

Bu anlamda Han; zaman, hız, hareket, özgürlük, amaç ve endişe arasında dönemler arasında bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Modernlik amaç odaklıdır. Amaçsız dolaşmak modernliğin doğasıyla uyumsuzdur. Postmodern bakış açısında ise artık kapsayıcı bir ufuk veya takip edilecek bir amaç bulunmamaktadır. Han, Zygmunt Bauman'ın postmodernliğe özgü hızı tariflemek için kullandığı *flâneur* örneğine işaret etmektedir. Çağdaş toplumda ise 'flâneur'ün sakinliğinin değil acele, huzursuzluk, kaygı ve genel bir rahatsızlık hissinin bulunduğunu ifade etmektedir. Bireyler için sakin bir şekilde dolaşmanın yerini, bir etkinlikten diğerine koşmak almıştır ve bu bağlantısızlık hâli endişe ve sıkıntıya yol açmaktadır (Han, 2017, s. 63).

Han (2017) günümüzde hafıza deneyimimizin de dönüştüğünü, derinlik, düşünce ve geçmişle anlamlı bir bağlantının kaybedildiği “zamansız şimdi”de yaşandığını ifade etmektedir. Sürekli bilgi akışı ve sürekli bağlı ve verimli olma baskısı, derin düşünmeyi ve düşüncenin derinliklerine inmeyi engeller. Yaşamın hızlanması nedeniyle benzersiz ve bağımsız formların gelişimi engellenir çünkü olgunlaşma ve ayırt edicilik için yeterli zaman bulunmamaktadır.

Han (2017), günümüz toplumunda zamanla bağlantılı olan şeylerin hızla eskidiğini ve dikkatin kaybolduğunu düşünmektedir. Şimdiki an, süresi olmayan noktalara indirgenir. Han, zamanın, içinde tutunacak bir şey olmadığı için bir çığ gibi ilerlediğini düşünmektedir. Zamanın akışı yönlendirilmiş bir rota gerektirmektedir (2017, s.16). Yönsüzlük, anlık bir kültür doğurarak bellekleri, parçalı ve atılabilir görüntülere indirgemektedir. Bu anlamda Han, dijital medya ve sosyal ağların belleklerle yüzeysel bir ilişki kurmayı teşvik ettiğini ve anlık tatmin kültürünü desteklediğini düşünmektedir.

Han ayrıca, bellek ile yüzeysel bir ilişki kurmanın, geçmişle anlamlı bir ilişki kurma yetimizin yanında kişisel ve kolektif kimlik geliştirme yetimizi de zayıflatıldığını belirtmektedir (2017, s. 16).

2.2.3. Hafıza ve Siyaset

2.2.3.1. Unutmak ve Dijital Medya

Nietzsche (1969), hafıza konusunun bir parçası olan unutmanın ahlaki sistemlerin oluşturulması ve sürdürülmesinde kritik bir rol oynadığını savunmuştur. Ona göre, unutmak hafıza kaybıyla pasif bir sonucu olmanın ötesinde, aynı zamanda iradenin gücü tarafından yönlendirilen, yeni şeylere yer açmak için aktif bir süreçtir. Toplumlar ve bireyler, yeni değerler oluşturmak ve güç yapılarını sürdürmek için geçmişlerinin belirli yönlerini seçici olarak unutma eğilimindedirler. Böyle düşünüldüğünde unutma, kendini koruma ve süreklilik sağlama aracı olarak işlev görmektedir. Nietzsche, unutma ile suçluluk arasındaki ilişkiye odaklanarak bireylerin suçluluktan kurtulmaları ve ileriye gitmeleri için unutmanın hayati bir öneme sahip olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda unutma, bireyleri geçmiş eylemlerin ve ahlaki yargıların yükünden özgürleştiren bir güç olarak öne çıkmaktadır.

Nitekim Nietzsche, aktif unutma eylemi ve iktidar sahiplerinin toplum üzerinde kontrol sağlamak ve muhalif sesleri bastırmak amacıyla dayattığı unutma arasındaki farka işaret eder. Ona göre, unutma ve hatırlama, bireysel ve toplumsal kimliklerin şekillenmesinde, güç, suçluluk ve ahlaki değerlerin oluşturulmasında kilit bir rol oynamaktadır ve bu bağlamda sadece hatırlamanın değil, unutmanın da rolü üzerine daha derinlemesine düşünülmesi gerekmektedir. Unutkanlık yalnızca pasif bir engelleme değil, aynı zamanda aktif ve olumlu bir engelleme gücüdür. Bilincin kapanması, bilinçaltı organlarının birbirleriyle iş birliği ve çatışma içinde olduğu gürültülü faaliyetlerden bir rahatlama. Bilincin sessiz bir alan hazırlaması, daha başka işlevlere yönelmeden önce süreçlere yer açma anlamına gelmektedir. Bu sebeple, mutluluk, sevinç, umut, gurur veya gerçek bir şimdinin meydana gelmesi için unutmanın varlığı gerekmektedir.

Nietzsche (1969) unutkanlığa ihtiyaç duyan canlıların, zıt bir güç olan hafızayı geliştirdiğinden ve hafıza yardımıyla sürdürme iradesi gösterilmesi gereken durumlarda kontrol yetilerini sürdürebildiklerinden bahsetmektedir. Bu anlamda hatırlama ve unutmayı aktif ve devam eden bir süreç olarak ele almaktadır. Nietzsche, "Ben istiyorum" ve "Ben yapacağım" iradesi ile eylem arasında, hatırlama ve unutma yolu ile bu uzun irade zinciri kopmadan yeni olayların ve koşulların

sürdürüldüğünü düşünmektedir. Geleceği bu şekilde düzenlemek; bireylerin zorunlu ve rastlantısal olayları ayırt etme, rastlantısal olayları tanımlama ve neden-sonuç ilişkileri kurma yeteneğine sahip olmasını ve geliştirmesini gerektirir. İnsan, kendisini hesaplanabilir, disiplinli ve hatta kendi içinde istikrarlı hâle getirerek geleceğini güvence altına alabilir (1969, s. 60).

Nietzsche, bilinçli unutma ve hatırlamanın insanın geleceği düzenleme yetisi ile kurduğu ilişkinin altını çizer. İnsan hafızası hatırlama ve unutma arasında aktif bir etkileşim sürdüren anlatsal bir nitelik taşır. Bu açıdan hafızanın neden sonuç ile kurulan aktif bir süreç olarak ele alınması, ilişkisel ve eylemsel niteliği ile oldukça önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Han (2017), anlatsal hafıza ile dijital hafıza arasındaki ayrımı vurgulamıştır. Dijital hafızanın sürekli bir ekleme ve birikme sürecine tabi olduğunu, kaydedilen verilerin sayılabilir ancak tekrar anlatılamaz nitelikte olduğunu açıklamıştır. Bu bağlamda, dijital hafızanın depolama ve geri alma üzerine kurulu düzeni, anımsamanın anlatı sürecinden temel olarak farklıdır. Han, hafızanın dinamik ve canlı bir süreç olduğunu belirtmiş, farklı zaman seviyelerinin birbirini etkilediğini ifade etmiştir. Hafıza sürekli olarak yeniden yazılır ve yeniden düzenlenir. Diğer bir deyişle, aynı formda yeniden hatırlanabilir ve korunabilir geçmiş mevcut değildir. Dijital bir zaman çizelgesi gibi, olayları veya bilgileri sıralar ve toplar. Anlatıdan yoksun olan bu hafıza biçimi, ölümsüz noktalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, Han dijital hafızanın ve dijital zamanın ölümler diyarına ait olduğunu düşünmektedir.

2.2.3.2. Hafıza, Siyaset ve Dijital Medya

Han (2017) Web 2.0'dan Web 3.0'a geçiş ile dijital kontrol toplumu oluştuğundan ve yaşamın her yönünün kaydedilmesinin sağlandığından bahsetmektedir. Günlük kullandığımız nesneler bile bizi izleyip ve yaşamımız hakkında raporlar oluşturmakta; tıklamalarımız, internette aradığımız kelimeler kaydedilirken hayatımız internet üzerinde tam olarak görünür hâle gelmektedir. Han, dijital izlemenin Bentham'ın *panoptikonu* ile kıyasla daha etkili bir kayıt sistemi olduğunu ifade eder. Büyük Veri, her şeyi hatırlar ve bu nedenle dijital panoptikon daha güçlüdür. Bu yeni kayıt sistemi sayesinde politikacılar, seçmenler hakkında çeşitli kaynaklardan elde edilen büyük miktardaki veriyi birleştirerek kesin seçmen profilleri oluşturabilmektedir. Ayrıca bu yolla seçmenlerin özel yaşamları ve ruh hâlleri hakkında bilgi sahibi olarak mikro hedeflemeler aracılığıyla, seçmenlere özelleştirilmiş mesajlar iletilerek seçmenler etkilenebilmektedir. Han, bu durumu dijital psikopolitik kavramı ile ele alır. Dijitalleşme ile artık pasif gözetimden aktif yönlendirmeye geçilmiş, bireyler artık fiziksel engellemelerden ziyade zihinsel yönlendirmeler ile eylem öncesi kontrol edilir hâle gelmiştir. Han bu

durumun sosyal medya ve dijital platformlarla yaratılan özgür üreticiler algısı ile pekiştiğinden bahsetmektedir. Büyük Veri, toplumsal iletişim dinamiklerine kapsamlı bir bakış sunar; bu bilgi egemenlik ve kontrol amacıyla kullanılır, bilince müdahaleyi kolaylaştırır. Mikro hedefleme ise, veri odaklı psikopolitikanın pratik mikrofiziğini oluşturur. Akıllı algoritmalar, oy verme davranışını tahmin etmeyi ve adayların çekiciliğini optimize etmeyi sağlar. Seçmenlere bireysel olarak özelleştirilmiş mesajlar, kişiselleştirilmiş reklamlar aracılığıyla gösterilir. Han bu değişimin, siyasete bakış açısında değişime yol açarak oy kullanma ve tüketim davranışının benzemesine sebep olduğunu, vatandaşlar ile tüketiciler arasında ve devlet ile pazar arasında bir benzerlik oluşturmaya başladığını düşünmektedir (Han, 2017).

Sennett (2008) de benzer şekilde, vatandaşların tüketicilere dönüştüğünü vurgularken aynı zamanda zanaatkârlık ile tüketici davranışlarını kıyaslamaktadır. Sennett'e göre, bireylerin tüketicilere dönüştüğü durumda siyasi konularda sürdürebilir bir perspektif ortaya koymak zorlaşır. Günümüz politikasında vatandaşların modern tüketiciler gibi davrandıklarından ve zanaatkârlık düşüncesinin yok olduğundan bahseder. Bu durum, siyasi konular karmaşılaştığında veya bir direnç ile karşılaşıldığında bireylerin ilgisiz hâle gelme eğilimine neden olmaktadır. Sennett, iyi bir zanaatkârın çevresiyle ve uğraşıyla kurduğu sorgulayıcı ilişkiye değinerek günümüz hızlı iletişim ve tüketim kültüründe bağ kuran, sorgulayıcı zanaatkârlık düşüncesinden ziyade hızlı bir tüketim fikri olduğundan bahsetmektedir. Sennett, ayrıca kullanıcı dostu ürünleri satın alma tutumu ile siyasi konulara yaklaşım arasında bir bağlantı kurmaktadır ve bireylerin kullanıcı dostu ürünleri tercih etmelerinin nedeninin, aldıkları şeyin nasıl çalıştığıyla ilgilenme gereği duymaması ile bağdaştırmaktadır. Ona göre, bu yaklaşımın bir benzerini siyasete yönelik bakış açısında da bulmak mümkündür (2008, s. 170).

Mark Poster (2018), veri tabanlarının güç ile ilişkisi hakkındaki yazısında, Foucault'un yönetimsellik (governmentality) kavramına atıfta bulunmaktadır. Poster, Foucault'nun yönetimselliği, günlük yaşam içinde refah devletlerine özgü bir güç biçimi olarak tanımladığını belirtmektedir. Bu bağlamda, büyük devlet gücü veya hükümdarların sahip olduğu güç yerine, Foucault'a göre yönetimsellik, bürokratik bir güç şeklini almakta ve toplumu düzenlemek ile denetlemek amacıyla halkın bilgisine dayanmaktadır (Foucault, 2008, s. 101). Poster, bu güç biçiminin, özellikle 20. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde gelişmiş endüstriyel toplumlarda, özellikle refah devletlerinde yaygın bir şekilde görüldüğüne ve veri tabanlarının varlığı olmadan düşünülemez olduğuna değinmektedir. Veri tabanları, çağdaş hükümetlere nüfus hakkında erişilebilir bilgi sağlayarak istikrarı koruyan politikaların oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır. Veri tabanlarının

yaygın olarak kullanıldığı toplumlarda, hükümet gücünün "idari" biçimini destekleyerek nüfusun bilgisini çeşitli güç kurumlarına sunmaktadır (Poster, 2018, s. 101). Bu bağlamda Poster'ın bahsettiği durum; Han'ın, bireylerin yaşamlarının her yönünü kaydederek oluşturduğu dijital kontrol toplumuyla benzerlik göstermektedir. Bu da hafızayı kontrol etmenin güç ve kontrolle doğrudan ilişkilendirilmesine işaret etmektedir. Benzer şekilde Lyotard (1984) da depolanan bilgilere erişimin güçle olan ilişkisinin önemine değinir ve bireylerin sınıflandırılarak yönlendirilmesi yönünde ciddi tehlikeler barındırdığının düşünür.

Michael Rothberg (2009), hafıza ve güç ilişkisine değinerek hafızayı sıfır toplamı bir mücadele alanı olarak düşünmemek gerektiğini belirtmektedir. Ona göre; bu durumu böyle ele alanlar, geçmişin hatırlanması ve şu anki kimliğin oluşması arasında doğrudan bir bağ olduğuna inanır ve bu nedenle geçmişin kolektif hafızada ifadesini, sadece kazananların ve kaybedenlerin olabileceği bir tanınma mücadelesi olarak analiz ederler. Rothberg, toplumsal hafızayı yarışmacı bir bellek şeklinde anlayan çerçeveye karşı, hafızayı devam eden müzakere ve karşılıklı etkileşim süreçlerinde üretilen bir kavram olarak ele almayı önerir; bu yaklaşımı “çok yönlü hafıza” terimiyle ifade eder. Çok yönlü hafızanın odak noktası; Holokost ve sömürgecilik gibi farklı tarihî travmaların, nasıl etkileşime girebileceği ve birbirini şekillendirebileceği üzerinedir. Rothberg, hafızanın akışkan ve dinamik yapısı çerçevesinde, kamusal hafızaların kesişen ve etkileşen doğasını vurgular, farklı grupların ve olayların birbirlerinin hafızalarını karşılıklı olarak etkileyebileceğini belirtir.

Papacharissi (2014), çevrim içi platformların ifade, katılım ve demokrasi üzerindeki etkilerini anlamak için, süreçleri geçirdikleri tarihsel bağlamı içinde değerlendirmenin önemini vurgulamaktadır. Bu platformlar genel olarak, kullanıcıları kültürel olarak etkileyerek bilgi ve öğrenme kaynaklarını genişletse de, her platformun kendine özgün yetenekleri ve kullanım biçimleri, içinde bulunulan tarihsel, coğrafya ve kültür içinde anlam kazanır. Papacharissi (2010), Habermas'ın kamusal alan kavramının sosyal etkileşimi ve katılımı destekleme perspektifini ele alarak sosyal medya platformlarının vatandaşlık açısından taşıdığı anlamı yorumlar. Papacharissi'ye (2019) göre, siyasi alanlar her zaman ekonomik, siyasi ve sosyokültürel özellikleri birleştiren alanlardır ve çevrim içi platformlar tarafından sunulan mekânlar da benzer niteliklere sahiptir. Bu noktada Papacharissi, teknolojilerin vatandaşlık açısından önemini anlamak için bunları değişim getiren güçler olarak değil, insanlara toplumsal nitelikli ortamlar sunan ağ altyapıları olarak değerlendirmemiz gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımın sebebi, platformların tarihsel veya coğrafi bağlama dayanan belirli kültürel değer sistemine uygun etkileşimleri desteklemesi ve içinde bulunduğu kültürel bağlama göre aldığı şekil ile ilgilidir. Bu sebeple bu platformlar; tarihsel veya coğrafi bağlama dayalı belirli kültürel

değer sistemine uygun olan bilgi paylaşımı, öğrenme, yaratıcılık, yenilik ve tartışma gibi etkinlikleri ve etkileşimleri desteklemektedir. Bu durum, bu alanlarda toplumsal hafızanın belirli uygunluk filtrelerini geçtikten sonra oluştuğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Papacharissi, çevrim içi platformlardaki eylem ve güç biçimlerini, yapı (structure) ve fail (agency) arasındaki ikiliğine ışık tutan Bourdieu'nun *habitus* kavramı ile birlikte ele almaktadır. Bedensel eğilimlerin toplumsal yapılar tarafından üretildiğinin ve failerin hareket etme eğilimlerinin önceden var olan bu toplumsal bağlamlar içinde oluştuğunu altını çizerek yapılar failerden ayırmayacağını belirtmektedir. Bourdieu (1990), belirli bir nesnellik düzenlerinin bir sınıf ürünü olarak habitusun, tüm makul, olağan davranışları üretme eğiliminde olduğunu öne sürer, bu da birey için rahatlatıcı bir birlik sağlar. Bu nedenle habitus, yerleşmiş uygulamaları içeren, kabul edilen uygulamaları yapılara uyumlu olabilecek şekilde yansıtan uzun ve daimi süreçlerin ürünüdür. Bu platformlar, pratik topluluklar içinde kullanıldıkça anlam kazanmakta ve bir bağlam oluşturmaktadır. Bu görüşe paralel bir şekilde, dijital platformlardaki yapıları, içerisindeki aktörlerle birlikte incelemek, yerleşik toplumsal kabullerin, oluşmakta olan toplumsal hafızadaki ilişkisel bağlantılarını anlamak açısından önemli bir katkı sunabilir (2010, s. 124).

2.2.4. Hafıza ve Medya

Medya, gündelik hayatta bireylerin ilişki kurduğu ve bu ilişkinin sürdürüldüğü alanlar olarak hafıza ile doğrudan bir ilişki içindedir. Alison Landsberg'in (2004) sinema ve hafıza üzerine yaptığı çalışmalar, filmin izleyicileri uzak geçmiş olaylarla duygusal bir bağ kurarak "protez hafıza" işlevi görebileceğini öne sürmüştür. Andrew Hoskins (2001) ise 24 saatlik televizyon haberlerinin savaş ve terör konularının hafıza üzerindeki etkilerini inceleyerek "yeni hafıza" kavramını geliştirmiştir. José van Dijck (2007), medya ve hafızanın bütüncül birleşimini açıklamak amacıyla "aracılı hafıza" terimini kullanmıştır. Ayrıca, dijital medya ve hafıza alanında yapılan diğer çalışmaların (Volkmer, 2006; Richardson & Hessey, 2009; Ernst, 2012; Hoskins, 2011) da literatürde yer aldığı gözlemlenmektedir.

Paul Connerton (1989), bilişsel ve performatif modlar aracılığıyla belleğin işleyişini ele almıştır. Bilişsel modda geçmiş, geçmiş olarak kabul edilir ve olaylar ile deneyimler geçmişten günümüze hatırlama eylemiyle geri çağrılır. Performatif modda ise geçmiş, ortak hatırlama eylemi veya bir ritüel olarak günümüze taşınır; zira geçmiş, "bedende tortular şeklinde birikerek oluşmuş alışkanlık hafızasından oluşur" (Connerton, 1989, s. 102). Buna göre hafızanın bağlamsal kavramları,

duygusal deneyimler gibi sözel ve bilişsel olmayan etkinlikleri de içerir (Papoulias 2005, s. 120). Bu noktada, beden ve eylemin hafızayı nasıl oluşturduğu oldukça önemlidir. Alon Confino ve Peter Fritzsche (2002), hafızanın sosyal eyleme gömülü geçmişin sembolik bir temsili olduğunu öne sürmektedir. Bu bakış açısından hareketle, günlük yaşam içinde iletişim, etkileşim, bilgi alma, satın alma gibi eylemlerimizi gerçekleştirdiğimiz medyalar, hafıza oluşumu ve bunun sürdürülmesiyle ilgili kritik bir rol üstlenmektedir.

Garde-Hansen (2011), medyanın kaydettiği, sunduğu ve oluşturduğu çerçevelerin, hafıza ile kurulan ilişkideki önemine işaret eder (2011, s. 31). Medyanın hafıza ile olan ilişkisini üç dinamik ile özetler (2011, s. 52):

1. Medyanın, olayların kaydedilmesi ve geçmişin bir kaydının saklanması yönünde bir işlevi vardır. Haber şirketleri, gazeteler, haber yayın kuruluşları, müzeler, kültür endüstrileri bu hafıza kurumlarının temelini oluşturur. Aynı zamanda tarih, belgesel ve yeniden canlandırma türleri ile film endüstrisi tarafından şekillendirilir. Örnek kurumlar arasında British Library Sound Archive, BBC, dünya genelindeki birçok Holokost müzesi (özellikle Steven Spielberg'in müzesi), binlerce yayın arşivi, Microsoft'un MyLifeBits'i veya Oral History Association (ABD) / Society (BK) yer almaktadır.
2. Medya biçimleri bellek destekleyici araçlar olarak işlev görür ve bu durum onları hafıza araçları veya teknolojileri hâline getirir. Bu araçlara bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve kameralar ya da Google Street View örnek olarak verilebilir. Bu medya biçimleri, günlük yaşama entegredir ve vatandaşların hafıza kapasitesini önceki yıllarda mümkün olmayan şekillerde genişletirler. Bu durum günümüzde unutulması gereken şeylerin bile hatırlanması sonucunu doğurur (Mayer-Schönberger, 2009).
3. Medya, geçmişini işleyen bir araç olarak hem kamusal hem de bireysel belleği etkileyen ve şekillendiren temel itici güç işlevi görür. Diana'nın ölümü, Holokost web siteleri, İkinci Dünya Savaşı, 11 Eylül gibi konuların ele alınışında görüldüğü üzere dijital anlatılar ve kaydedilmiş tanık ifadeleri ile bireyler ve topluluklar için geçmişten geleceğe bağ kurma görevi üstlenir.

Garde-Hansen (2011) bu üç dinamiğin ticarileşme, haklar, yaratıcılık, yerel/ulusal/küresel miras, kültür endüstrisi uygulamaları, ulusal ve uluslararası politika ve dijitalleşmenin etkileri gibi

konularla da etkileştiğini ifade etmektedir. Bu dinamikler bir araya geldiğinde, sürekli olarak değişen ve karmaşık bir medya ekolojisi oluşturan unsurlar olarak işlev görmektedir.

Garde-Hansen (2009) dijital medyanın hızlı ortaya çıkmasının, çağdaş hafıza doğasını anlama açısından yeni kavramsal ve deneysel zorluklar getirdiğini belirtir. Bu zorlukların başında, kişisel ve kolektif hafıza arasındaki bağlantının kurulması gelmektedir. Garde-Hansen, Hoskins ve Reading (2009), hafıza çalışmalarının içinde bulunduğumuz dönemde yetersiz kaldığını düşünmektedirler. Daha genel anlamda, dijital çağ, geçmişi de dâhil ederek çelişkili ve eş zamanlı ufuklar açmaktadır. Bu bağlamda hafızalar, bireyler, gruplar, uluslar, siyasetçiler, haber kuruluşları tarafından bir araya getirilmekte, parçalanmakta ve yeniden düzenlenmektedir. Bu durumun 21. yüzyıldaki hafıza üzerinde bir dizi sonucu olduğuna dikkat çekilmektedir. Garde-Hansen'e göre, önemli sonuçlardan biri, geçmişin tüm unsurlarının, halka açık sunumu ve yayılması ile oluşan "teşhircilik" kültürüdür. Ayrıca Garde-Hansen, artan hız ve düşen maliyetle medya-maddesinin tekrarlı ve hızlı üretiminin hafızayı daha kamusal hâle getirdiğini ifade etmektedir (2009, s. 36).

WhatsApp, Instagram gibi farklı platformlar kullanılarak sosyal çevrelerin düzenlediği, diğer insanların konumları takip edilerek buluşmalar hakkında tercihler yapma imkânına sahip olduğu, tek bir tuşla kilometrelerce uzaktaki milyonlarca insanla kişisel fotoğrafların paylaşılabilirdiği bu yeni etkileşim biçiminde, kamusal ve özel alanların sınırlarının belirsizleştiğini gözlemlemek mümkündür. Bu durumun bireysel ve toplumsal hafıza üzerinde yarattığı etki ise derinlemesine bir analiz ihtiyacını gerektirmektedir.

2.2.4.1. Hafıza ve Sosyal Medya

Sosyal medyanın başlangıcı ve gelişimi, telefonların kamera özelliği ile başlayan görsellik ve paylaşım kültürü ile birlikte ele alınabilir. Van Dijck (2007), paylaşımın 'sosyal eylem' haline geldiğinden bahsetmiştir. Bu durum çağdaş dijital medyanın yaşamının somut bir pratiği olduğuna işaret eder. John (2016) paylaşımın sadece çevrim içi yapılan bir eylemden ziyade, aynı zamanda ekonomik ve terapi modeli olarak da işlev gördüğünden bahseder. Ona göre paylaşım bu yönüyle artık yaşamımızın merkezine yerleşmiştir.

Papailias (2016), sosyal medyanın insanların etkinliklere katılmasına ve bunları kendi deneyimleriyle ilişkilendirmelerine olanak sağladığına dikkat çeker. Bireyler sadece YouTube videolarını izlemekle kalmaz, aynı zamanda yorumlar bırakarak etkileşimde bulunurlar. Bu bağlamda

sosyal medya platformları, bireysel ve toplumsal hafıza ilişkisi içinde, üretim, tüketim, tekrar ve remiksleme işlevlerini barındıran önemli alanlar hâline gelmektedir.

Papacharissi (2014), sosyal medya platformlarını 'duygusal kamusal alanlar' olarak adlandırmakta ve "etki (affect), tane büyüklüğü (granularity), eşik (liminality)" gibi kavramlarla ele almaktadır. Bu alanlar, hem bireylerin teknolojiyle etkileşim içinde olduğu hem de bu etkileşimden ortaya çıkan hayali bir birlikteliği önerir. Lauren Berlant (2008) ise bu alanlar için 'içten kamusal alanlar' kavramını kullanmaktadır. Bu iki tanım da duygu ve yakınlığın toplumsal ilişkilerin kuruluşunda oynadığı rolü vurgular. Sosyal ve mobil medyanın daha yaygın hâle gelmesiyle bu medyaların farklı kullanım biçimleri ortaya çıkar. Lauren'a göre, bu değişimle birlikte kamusal alanlar artık ağ bağlantılarının toplam sayısı yerine ilişkilerinin gücü tarafından tanımlanmaya başlanır.

Boyd (2010) ise ağ temelli kamusal alanı, süreklilik, kopyalanabilirlik, ölçeklenebilirlik ve aranabilirlik gibi dört tanımlayıcı özellik ile tanımlamaktadır:

1. Süreklilik (persistence), söylemsel yinelemeler ile dijital kalıcılık sağlanır.
2. Kopyalanabilirlik (replicability), materyallerin daha kolay yeniden üretilmesini ve remikslemeyi mümkün kılar.
3. Ölçeklenebilirlik (scalability), ağlar ve ağ tabanlı medyalar üzerinden söylemlere yayılma potansiyeli sağlar.
4. Aranabilirlik (searchability), yorumları etiketler veya algoritmalar aracılığıyla düzenler ve evrilen anlatılara dönüştürür.

Papailias, Boyd'un tanımındaki bütün bu özellikleri bağlayan temel unsurun paylaşılabirlik olduğunu belirtmektedir. Ağlar, üzerlerinden geçen bilgi akışı ile etkin hâle gelir. Ağlar bilgi paylaşımı olmadan da var olurlar ancak onları görünür kılan şey bireylerin bilgi paylaşım eylemleridir. Bu bağlamda, aktör/failler, bilgi paylaşımlarında bulundukça, enformasyonu oluşturan düğümler (nodes) dijital olarak somutlaşır. Bu anlamda Papailias (2016, s. 125), duygusal kamusal alanların temel özelliklerinden bahseder:

- Duygusal kamusal alan, bağlantılıdır ancak her zaman kolektif eylemi desteklemez.
- Duygusal kamusal alanlar somutlaşarak belirgin dijital izler bırakırlar.

- Duygusal kamusal alan, duygusal gerçekler, görüşler veya her ikisinin karışımının desteğiyle güçlenir; bu da sırasıyla ifadelerin daha fazla bağlantılı hâle geldiği ve çeşitlendiği bir ortam oluşmasını sağlar.
- Duygusal kamusal alan genellikle baskın siyasi anlatılarla müdahale eder ve bunun sonucunda temsil edilmeyen görüşlere alan açar.
- Ortam akışları, duygusal benzerlikler etrafında toplanmış kamular oluşturur ve bunu sürdürür. Bu anlamda etki semboliktir, fail anlamsaldır, güç geçicidir.

Papailias (2016), duygusal kamusal alanları tanımlarken sosyal medya platformlarında gerçekleşen paylaşımları bir akıntı olarak nitelendirmektedir. Bireylerin duygusal benzerlikler etrafında bir araya gelerek oluşturduğu kamuoyu, zaman zaman duygusal bir birleşme hâlini alabilirken bazen de *Occupy (işgal)* gibi geniş çaplı hareketlere yol açabilmektedir. Papailias, bu oluşturulan etkiyi sembolik olarak tanımlamaktadır. Ona göre, bu tür hareketler, vatandaşların bir konu etrafında gelişen hikâyelere dâhil olmalarına izin vererek kamuya bağlılıklarını sürdürmelerini sağlamaktadır. Değişim, kademeli bir süreçtir ve sürdürülebilirliği konuya bağlı olarak belirlenir. Papailias, bu konuyu #Mısır etiketi üzerinden örnekler vererek açıklar ve Twitter üzerinde yankı bulan bu durumun Mısır'da bir süredir devam eden rahatsızlığın dijital bir uzantısı olduğunu düşünür. Ancak Papailias'a göre, etki alanı ne kadar büyük olursa olsun, bu hareket Mısır halkının çoğunluğunun memnun olduğu demokratik bir hükümet şeklini ortaya çıkaramamıştır. Bu bağlamda, anlık duygulanımların kalıcı ve sürdürülebilir toplumsal hafıza ve eylemlere dönüşebilmesinin zor olduğu belirtilmelidir (2016, s. 132).

Daniel Miller (2016), sosyal medya platformları üzerinden bireylerin kültürel miraslarını, geleneklerini ve kolektif deneyimlerini nasıl hatırladığı, koruduğu ve aktardığını materyal yönü ile birlikte ele almaktadır. Miller'ın bakış açısı, dijital teknolojilerin ve platformların sadece sanal alanlar olmadığını, kültürel hafızayı şekillendiren maddi sonuçları olduğunu vurgulamak açısından önem arz etmektedir. Dijital kültür, kültürel anıların oluşturulması, korunması ve yayılması için yeni olanaklar sunmaktadır. Örneğin sosyal medya platformları, çevrim içi arşivler ve dijital depolar, bireylerin ve toplumların kültürel uygulamalarını, hikâyelerini ve tarihî olaylarını belgelemelerine ve paylaşımlarına olanak tanımaktadır.

Bu bağlamda, yeni dijital araçlar yeni bellek türlerinin ortaya çıkmasına yol açmakta; aynı şekilde bilişsel mekânizmalar da belleğin yeni teknolojik tezahürlerini beraberinde getirmektedir. José van Dijck (2007) "araçlar ve nesneler aracılığıyla kendimizle ve başkalarıyla geçmiş, şimdiki

zaman ve gelecek hissi yaratma üzerinden kurduğumuz ilişkileri" ifade etmek için "aracılı bellekler" terimini kullanmıştır. Medya ve hafıza birbirini etkiler ve şekillendirir. Çevrim içi platformlarda paylaşılan fotoğraflar, sadece anıları anma işlevinin ötesine geçerek bağlantısal bir boyuta taşınır. Dijitalleştirilmiş kişisel dosyalar, internetin sonsuz veri havuzuyla etkileşime girerek dinamik bir arşiv şeklini alır. Bu durum sadece anıları yeniden canlandırmakla kalmaz, aynı zamanda hafıza dosyaları arasında gezinmeyi mümkün kılar. Böylece vurgu, statik kaynaklardan ziyade değişken unsurlara ve sınırlı zihinsel alandan sonsuz, açık bir (özel ve kamusal) dosya deposuna doğru kayar.

Hafızanın esnekliğini ve bağlantısını kabul etmek, zihnimizin ve navigasyon araçlarımızın değişebilme ve uyum sağlama yeteneğini anlamamızı gerektirir; bu da sırasıyla hafızanın içeriğini ve durumunu etkiler. Bu değişimle birlikte anılar, sadece geçmişten gelen miraslar olmaktan çıkar; insanlar anıları şekillendirmek için medyadan yararlanır ve medya, anıları oluşturmak için insanlara kaynaklar sunar. Hatırlama aynı zamanda bir bağlantı kurma biçimidir, çünkü zihinsel ve kültürel süreçler kişisel belleğin dijital yeniden yapılandırmasında rol oynar. (Dijck, 2007, s. 180).

Humphreys (2019), hafıza çalışmalarını sadece bilişsel değil, aynı zamanda bedensel nitelikleri ile ele almaktadır. Medya teknolojileri, bireylerin bireyselliklerini korurken aynı zamanda belirli bir topluluğa veya topluma bağlanmalarını sağlayan hafıza oluşturma araçları olarak somut işlevler üstlenirler. Bu bağlamda, sosyal medyada gerçekleşen belgeleme ve paylaşma pratikleri, mekânları performans alanlarına dönüştürerek hatırlama eylemini farklılaştırır (2019, s. 184).

Karin Becker (1993), medyanın belgeleme yoluyla kamusal alandaki etkinlikleri ritüelleştirme sürecine katkı sağladığından bahsetmektedir. Medyanın bir etkinliği belgelemesi, etkinliğin sınırlı bir alanının ötesine geçerek sembolik bir anlam kazanmasına imkân verir. Becker'ın medya ritüelleri ve kamusal etkinlikler üzerine yaptığı inceleme, kişisel veya özel etkinliklerle birlikte düşünülebilir. İnsanlar doğum günlerini, okulun başladıkları günü, tatilleri ve bayramları belgelediklerinde, etkinliklerin ritüel niteliği kullandıkları medyalar aracılığıyla pekiştirilir. Bunlar, günlük dönüşüm ve sosyal bütünleşme anlarıdır. Becker bu bağlamda, sosyal medya hesaplarının günlük hayatın anlamını kabul etme, doğrulama ve geçerli kılma konusunda önemli bir rol oynadığını belirtir. Becker, bireylerin gündelik hayatın alışlagelmiş anlarını belgelemek amacıyla sosyal medya hesaplarını kullanmaları ile birlikte, bu eylemlerin ritüelleştirilmiş performanslara dönüştüğünü belirtmektedir. Böylece bireyler sadece bir etkinliğin veya olayın kaydedilmesine katkı sağlamaz, aynı zamanda bu etkinliğe bir meta-anlatı sunarlar. Örneğin, bir ödül törenini sosyal medya platformlarında paylaşan bireyler, gazetecilerden farklı olarak öznel düşünceleri ve duyguları içeren meta-anlatılar oluştururlar.

Bu bağlamda, bir olay birden fazla hesap tarafından paylaşılabilir ve bu hesapların bir araya getirilmesi, resmî anlatıların ötesine geçilerek daha geniş ve kapsayıcı bir anlayışın ortaya çıkmasını sağlayabilir (Humphreys, 2019, s. 99).

Han (2015) ise sosyal medya platformlarındaki paylaşım pratikleri ile oluşturulan anlatıların geçici yapısına vurgu yapmaktadır. Bu durumun hafızanın parçalanmasına neden olduğunu ve bir unutma hâli olan ‘dijital amnezi’ye yol açtığını iddia eder. Sürekli enformasyon akışı, geçici dikkat süreleri ve hızlı kaydırma gibi unsurlarla sosyal medya, anında tatmini desteklemekte ve unutma kültürünü oluşturmaktadır. Kısa süreli odak süreleri içinde derin düşünme ve tutarlı anlatılar oluşturmak yerine kullanıcılar, sürekli güncellemelerin döngüsüne sıkışıp kalırlar. Bu durum kalıcı anılar oluşturmayı zorlaştırır.

Han’ın dijital amnezi olarak adlandırdığı bu durum, kişisel deneyimlerde bir kopukluğa sebep olmaktadır. Gün geçtikçe insanlar hafıza oluşturmak ve sürdürmek için dijital cihazlara ve sosyal medya platformlarına daha fazla güvenmek zorunda kalmaktadır. Han’a göre bu durum, bireylerin hafızayı geri çağırma yeteneklerinin azalmasına ve bir tür dijital amneziye yol açmaktadır. Hafızanın haricî dijital kaynaklara emanet edilmesi ise teknolojinin erişilebilirliğine daha fazla bağımlılık geliştirmeye ve bireyin kendi bilişsel hatırlama yeteneğinin tehlikeye girmesine neden olmaktadır.

Bu durum aynı zamanda bireylerin zaman ve mekânla ilişkisini de değiştirme eğilimindedir. Anın tamamen farkında olmak yerine, bireyler deneyimlerini bir dijital cihazın objektifi aracılığıyla yakalama ve paylaşma konusunda daha fazla ilgi göstermektedir. Han (2015), bu kopukluğun yarattığı etkinin, yüzeysel bir etkileşim biçimi oluşturarak bireysel deneyimlerin zenginliği ve derinliğinin kaybına neden olabileceğini belirtmektedir.

2.2.4.2. Dijital Bilinç Dışı

Stiegler (2019), çalışmalarında dijital teknolojilerin yaygınlaşmasının ve dijital medyanın sürekli varlığının bilişsel süreçlerimiz, özneleşme ve toplumsal dinamiklerimiz üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Modern toplumun temelini akıllı telefonlar, çipler, sensörler, GPS etiketleri gibi cihazlar oluşturduğundan bahseden Stiegler, bu yapılanmanın otomasyon ve hesaplama gücüyle bilgi dolaşımını hızlandığını ancak aynı zamanda önemli bir sosyal parçalanmaya neden olduğunu düşünmektedir (2019, s. 5). Stiegler ayrıca, dijital ağ yapısının sosyal ilişkilere nüfuz ettiğini ve onları etkisiz hâle getirdiğini, yerel altyapıdan kültürel mirasa kadar birçok alanda etkileri olduğunu

vurgular. Bunun yanı sıra, dijital teknolojinin kültürün ticarileşmesindeki rolüne dikkat çeker ve dijital ekonominin, kullanıcı verilerinin sömürülmesine dayandığını ve kültürel faaliyetlerin ticari mallara dönüştüğünü belirtir. Stiegler ayrıca, bilinç dışının tüketici davranışlarını şekillendiren gizli süreçlerle oluştuğuna dikkat çeker. Dijital teknolojilerin algı ve düşünme biçimlerini şekillendirdiğini, sürekli dijital uyarılara maruz kalmanın bireylerin eleştirel ve derin düşünme kapasitesini azaltabileceğini öne sürer.

Han (2017), Büyük Veri'nin bireylerin farkında olmadığı gizli arzuları ortaya çıkaran bilinç dışı düzeyine dikkat çekmektedir. Bu durum, bireylerin nedenini anlamaksızın ani ihtiyaç duygusuna kapılmasını sağlar. Bu açıdan bakıldığında Büyük Veri bilinçaltı eylem ve eğilimlerimize erişebilirse bilincimizi derinlemesine keşfetmek ve istismar etmek için yeni bir form inşa edebilir. Han, Büyük Veri'nin anlaşılması için Walter Benjamin'in optik bilinç dışı teorisini kullanır. Fotoğraf makinesinin çıplak gözle görünmeyen gerçekleri yakalayabilme özelliğiyle görsel temsilde “bilinç dışı” alana erişim sağlar. Ayrıca anıları dondurma ve gerçekliğin bilinç dışı yönlerini açığa çıkarma özelliğine sahip olduğu için görünüşlerin ötesine geçerek özü yakalama becerisine sahiptir. Yakın çekim, yavaş çekim ve montaj gibi tekniklerle fotoğraf makinesi görüntüleri manipüle edilir, farklı perspektifler sunulur ve görünmeyen detaylar açığa çıkarılır.

Han'a göre, fotoğraf makinesinin özelliklerine benzer biçimde veri madenciliği de bilinç dışı unsurları açığa çıkararak insan eylemlerini büyüten bir dijital büyüteç işlevi görmektedir. Büyük Veri'nin mikrofiziği, bilinç dışı eylemleri açığa çıkarabilir. Han ayrıca, sosyal medya platformlarında sürekli bağlantıda olma hâlinin bilişsel kapasitelere ağır bir yük bindirmesi sebebiyle hafıza oluşturma sürecinde yüzeysel etkileşimlere yol açabileceğini düşünmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Sosyal Medya Çalışmalarındaki Metodolojik Tartışmalar ve Araştırma Yönteminin Seçilmesi

Sosyal medya çalışmaları; bilgi teknolojisi, siyaset bilimi, antropoloji, ekonomi, psikoloji, sağlık gibi farklı disiplinlerin, hakkında farklı bakış açılarıyla çalıştığı bir konudur. Bu anlamda, dijital medya araştırmalarında “dijital etnografi” (Murthy, 2008), “sanal etnografi” (Hine, 2000), “internette etnografya” (Beaulieu, 2004), “sanal alanların etnografyası” (Burrell, 2009), “internette etnografik araştırma” (Garcia ve diğ. 2009) ve “netnografi” (Kozinets, 2017) gibi farklı yöntem yaklaşımlar bulunduğundan bahsedilebilir.

Bu yaklaşımlardan biri, 1990'ların sonlarına doğru pazar araştırmalarında kullanılan netnografi (internet etnografyası) olarak adlandırılan etnografik bir yöntemdir. Bu yöntem çevrim içi toplulukları incelemek için kullanılır ve bu yöntemde çevrim içi forumlarda halka açık olarak bulunan bilgileri kullanarak araştırılan çevrim içi tüketici grubunun ihtiyaçlarını anlamak amaçlanır. (Kozinets, 2002, s. 2). Temel olarak etnografik yaklaşımın yöntemini kullansa da sadece çevrim içi yazıların analizine dayanması katılımcılarıyla yapılan görüşmeleri ve aktif bir katılımı içermemesi, “ince” (thin)³ bir tasvir yapması yönleriyle eleştirilmiştir (Costello, 2017).

Bir diğer yöntem olan sosyal ağ analizi (SAA) algoritmaları, farklı veri noktaları (düğümler) arasındaki ilişkileri aramakta ve bu veri noktalarının ve ilişkilerin ağ içerisindeki göreceli önemini belirlemektedir. Bu analiz yöntemi, veri içinde örgü benzeri örtük ilişkileri açıklamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin, kullanıcıların (düğümler) ve bağlantıların (ilişkiler) listelerini içeren bir veri kümesi, ilişki ağının genel istatistiksel verilerini keşfetmek için analiz edilebilir (kişi başına ortalama bağlantı sayısı, bir kişi ile diğer arasındaki ortalama bağlantı sayısı gibi); aynı zamanda

³ Clifford Geertz'ın kalın tasvir (thick description)'a referans içermektedir. Antropolog Clifford Geertz tarafından kullanılan kavram sosyal fenomenleri anlamak için ayrıntılı ve derinlemesine bir şekilde incelemeyi ifade eder. Bu yaklaşımla, yüzeydeki görünüşün ötesine geçerek olayların, davranışların ve sembollerin altında yatan derin anlamları ve bağlamları ortaya çıkarmayı amaçlanır.

düğümlemler arasındaki ilişkilerin gücünü veya hangi düğümlemlerin ağı daha yoğun olarak etkilediğini belirlemek için de kullanılmaktadır (Hjorth ve Hinton, 2019).

Metin analizi yöntemi ise, metinden anlam çıkarmayı amaçlayan bir dizi yöntem için genel bir terim olarak kullanılmaktadır. Bu yöntemlemler arasında yer alan duygu analizi (sentiment analysis) veya görüş madenciliği (opinion mining) olarak adlandırılan yaklaşım, verilerin metinsel içeriğini analiz etmek ve verilerden anlam çıkarmak amacıyla hesaplamalı yöntemlemleri kullanmaktadır. Örneğin, belirli bir konuda çok sayıda gönderinin analizi yoluyla, duygu analizi ile gönderinin genel olarak olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğunu belirlemek için anahtar kelimeleri veya ifadeleri araştırmak mümkündür (Hjorth ve Hinton, 2019).

Sloan ve Quan-Haase (2017); sosyal medyanın temel olarak bireylerin, toplulukların ve kuruluşların etkileşimde bulunmalarını, iletişim kurmalarını, iş birliği yapmalarını, içerik oluşturmalarını, değiştirmelerini ve paylaşmalarını sağlayan platformlar olarak ele alınabileceğini belirtmektedir. Bu platformların sağladığı zengin veri içeriği ise farklı disiplinler için önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur. Ancak bu zenginlik beraberinde çeşitli zorluklar ve kısıtlamaları da getirmektedir. Sloan ve Quan-Haase (2017), sosyal medya araştırmaları sırasında karşılaşılan zorlukları üç ana başlık altında sınıflandırmışlardır:

Yöntemsel sorular: Yeni yöntemsel sorular, sosyal medya verilerinin toplanması, analizi ve görselleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu soruların bazıları platforma özgüdür, bazıları ise tüm sosyal medya türleri için geçerlidir. Sosyal medya, geniş miktarda veriye kolay ve pratik erişim sağlasa da belirli bir veri kümesini elde etmek maliyetli hatta imkânsız olabilir.

Etik ile ilgili sorular: Sosyal medya verilerinin toplanması, bir araya getirilmesi ve sunulması, kişisel gizlilik, doğruluk ve sorumluluk gibi konularda pek çok etik soruyu gündeme getirmiştir. Sosyal medya verileri genellikle kamuya açıktır, ancak araştırmacıların üzerine düşünmesini gerektiren etik sorgu içermektedir.

Ölçek ile ilgili sorunlar: Ölçek, sosyal medya araştırmacıları için aşılması gereken temel zorluklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Sosyal medya verileri, farklı bakış açılarıyla farklı olguları veya konuları inceleme fırsatı sunar. Bir çalışma, terabaytlarca bilgiyi bir araya getiren geniş veri kümelerine dayanabilir veya küçük ölçekli çalışmalar aracılığıyla sadece birkaç kullanıcının yerel davranışını inceleyebilir. Her iki yaklaşım da ilgili ve geçerlidir ancak tek bir olgu üzerine niteliksel

olarak farklı bakış açıları sunarlar. Bu durum ise farklı bilgi kazanma yöntemlerinden elde edilen bulguları nasıl bütünleştirileceği sorusunu gündeme getirmektedir.

Sosyal medya, her gün yeni platformların eklenmesi ve etkileşim modellerinin değişmesiyle hızlı bir değişime uğramaktadır. Sloan ve Quan-Haase (2017), 2003 ile 2008 yılları arasında yapılan erken akademik çalışmaların, sosyal medya incelenmelerinde genellikle tek bir platform odaklı yaklaşımla gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler. Günümüzde yapılan araştırmalar ise bireylerin çoklu platformlar kullanma eğiliminde olduğunu ve bu platformları ihtiyaçlarına göre geçişli bir şekilde kullandıklarını göstermektedir. Bu bağlamda, platformların bütünsel bir bakış açısıyla ele alınmasının, bireylerin sosyal medya platformlarını tercih sebeplerini veya farklı platformlar arasındaki geçişler konusundaki anlayışımızı geliştirebilecek potansiyele sahip olduğuna işaret etmektedir.

Sloan ve Quan-Haase (2017) çalışmalarında, sosyal medya kullanımının günlük yaşamın ritimleri ve desenleriyle sıkı bir şekilde örülü olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda çevrim içi/çevrim dışı ayrımları yaparken ve bu alanları izole evrenler olarak ele almanın kısıtına dikkat çekmektedirler. Bu platformları ele alırken etkileşim ve davranışların gerçekleştiği sosyal bağlamlar üzerine düşünmek kritik hâle gelir çünkü bu bağlamlar, ağlarının topolojik özelliklerinin anlaşılması yönünde bir perspektif oluşturmaktadır. Ayrıca kültürel, siyasi ve tarihsel bağlamların da göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilir, zira sosyal medya kullanımının önemli sosyal sonuçları bu bağlamlarda gizlenmektedir.

Sloan ve Quan-Haase, bu durumun özellikle Arap Baharı gibi sosyal medyanın kritik bir rol oynadığı sosyal olaylarda belirgin şekilde ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Örneğin, Arap Baharı sırasında Tunus ve Mısır'da sosyal medyanın vatandaşları organize etme, harekete geçirme, haberleri yayma aracı olarak kullanılması, yerel düzeydeki hareketleri oluşturmada sosyal medyanın üstlendiği etkin rolün göstergesidir. Bu gibi örnekler, çevrim içi ve çevrim dışı alanlar arasında keskin bir ayrımın olmadığı, daha ziyade bu iki alanın birbiriyle sıkı bir şekilde ilişkide olduğunu göstermektedir (Wellman, 2001).

Hine (2000), bu bağlamda, sosyal medyanın günlük yaşamın bir uzantısı olarak kabul edilmesi, sosyal fenomenlere katalizör olarak etki eden bir faktör olarak incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu şekilde, sosyal medyanın yol açtığı toplumsal sonuçları ve kesişim noktalarını anlamak mümkün hâle gelecektir.

Tüm bu tartışmaların ışığında, çalışmada "çevrim içi/çevrim dışı" veya "gündelik yaşam etnografisi" olarak adlandırılan bir yaklaşım benimsenmiş ve tek bir platforma odaklanmak yerine, çevrim içi ve çevrim dışı ayrımı göz ardı edilerek sosyal ilişkiler, etkileşimler ve bunların sosyal medya platformları ile günlük yaşam arasındaki ilişkilerine odaklanılmıştır. Araştırma, üç yıllık bir zaman dilimi içinde, 18-25 yaş aralığındaki toplam 40 katılımcıyla (21 erkek ve 19 kız), öğrencilik yıllarını, pandemi sürecini ve mezuniyetlerini içeren bir süreç boyunca gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında çevrim içi/çevrim dışı görüşmeler ve saha gözlemi gerçekleştirilmiş, saha kayıtları tutulmuş, sosyal medya hesapları incelenmiş ve katılımcılardan kendini anlatan görseller istenmiştir. Bu yolla araştırmanın evrenini oluşturan gençlerde araştırma boyunca sık karşılaşılan bir olgu olan güvenlik endişesi aşılmaya çalışılmış, bu endişe nedeniyle ifade bulmayan fikirlerin ve anlatımların açığa çıkartılması hedeflenmiştir. Ulaşılan veri katmanları, daha kapsamlı bir betimleme sağlayabilmek amacıyla yazılı ifadenin yetersiz kaldığı durumlar için görsel verileri içerecek katmanlar hâlinde haritalandırılmıştır. Görsel ve yazılı materyaller kullanılarak oluşturulan bu harita ile araştırmanın odaklandığı çevrim içi/çevrim dışı alanlardaki geçişlerin ve bağlantıların hafıza ile ilişkisinin daha net bir şekilde ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Haritalama yöntemi aynı zamanda araştırmanın kuramsal perspektifinin bir parçası olan kamusal alan ve mekân kavramı sorgularıyla da örtüşmektedir. Harita konusu hafıza konusuyla birlikte ele alındığında ise ilişkisel bir hafıza haritası oluşturma çabası içinde olan Aby Warburg'un görselleri tematik panellerde düzenlendiği görsel hafıza atlası olan "Bilderatlas Mnemosyne" çalışılan konu açısından önemli bir örnek niteliğindedir.

3.2. Etnografik Yaklaşım

İnsan davranışları kültürel inançlar, değerler ve anlamların bir bileşimiyle şekillenir. Bu sebeple, toplumsal olguların karmaşıklık ilişkilerini anlamak adına nesnel bir gözlemci yaklaşımını reddeden etnografik yaklaşımda, araştırmacının saha çalışmalarını daha uzun bir süre zarfında gerçekleştirdiği, kültürel ve ilişkisel bağlamları anlamayı amaçlayan bir metodoloji benimsenmektedir. Bu yaklaşımla araştırmacılar, bir kültürün üyelerinin kendi deneyimlerine attettikleri anlamları, sembollerini, bakış açılarını kendi kültürel bağlamı içinde anlamayı amaçlayan "emik"⁴ bir perspektifle ele almaktadır. Dijital medya üzerine araştırmalarda etnografik yöntem

⁴ "Emik" ve "etik" kavramları ilk olarak dilbilimci Kenneth Pike'in ses bilim alanındaki araştırmaları kapsamında kullanılmıştır. Emik perspektif, bir kültürel grup içindeki bireylerin subjektif deneyimlerine ve bakış açılarına odaklanırken kültürel bağlamları, inançları ve pratikleri kişilerin bakış açısıyla anlamaya çalışır. Öte yandan, "etik", bir kültürün dışarıdan bir bakış açısı veya nesnel bir analiz ile incelenmesini; kategoriler ve çerçeveler ile ele almayı ifade

kullanımı ise bulguları genelleştirmek veya büyük ölçekli sosyal ağ yapılarını açıklamak yerine, yakın mülakatlar, gözlem ve çevrim içi topluluklara aktif katılım gibi yöntemlerle sosyal medya deneyiminin ayrıntılı ve katmanlı betimlemelerini geliştirmeye odaklanmaktadır (Hjorth ve Hinton, 2019).

İnternet çalışmaları bağlamında etnografik yöntemlere bakıldığında, internet üzerinde yapılan araştırmaların öne çıkan üç farklı yaklaşımı bulunmaktadır: sanal etnografi veya siber uzam etnografisi, çevrim içi/çevrim dışı etnografi ve günlük yaşamdaki internet etnografisi.

Sanal etnografi yaklaşımı, internet aracılığıyla oluşan siber uzamlar ve sanal topluluklar üzerinde odaklanmaktadır. Hine (2000) tarafından ele alınan çevrim içi/çevrim dışı etnografi, aynı zamanda *connective ethnography* olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacılar çalışmalarını çevrim içi/çevrim dışı ayrımını reddederek iki sosyal alan arasındaki çoklu bağlantılara odaklanarak yürütmektedirler. Üçüncü yaklaşım olan günlük yaşamdaki internet etnografisinde ise dijital medya ortamlarında, sosyal kimliklerin temsilleriyle iç içe geçen üretim, dolaşım ve tüketim perspektifine odaklanılmakta, kullanıcılar ile kültürel üretim arasındaki ilişki incelenmektedir.

Bu çalışmada, ön saha incelemesinin ardından çevrim içi/çevrim dışı etnografi yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin nedenleri arasında, araştırma evrenini oluşturan gençlerin sosyal medyayı ihtiyaçları doğrultusunda geçişli ve çoklu bir şekilde kullanmaları ile çevrim içi/çevrim dışı pratikler arasındaki geçirgenlik yer almaktadır. Ayrıca, etnografik yöntemin seçilmesinin bir diğer nedeni, araştırmanın başlangıcında gençlerde gözlemlenen güvenlik endişesi sorunudur. Bu durum, katılımcı grubun güvenliğini sağlamak için uzun süreli etkileşimin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu şekilde, kısa süreli araştırmaların ulaşmakta zorlandığı anlam katmanlarına ulaşma ve farklı anlam bağlantılarını keşfetme hedeflenmiştir.

eder. Etik perspektif, teorileri ve analitik çerçeveleri vurgular; genellikle farklı kültürler arasında karşılaştırmalar ve genellemeler yapar. Etnografik araştırmada büyük öneme sahip olan emik ve etik perspektif, antropolog Clifford Geertz tarafından kültürel analiz alanına taşınarak popülerleşir (Geertz, 1983). Geertz çalışmalarında, kültürel anlamları ve sembollerini belirli kültürel bağlamlarda yorumlamanın önemini vurgular ve bir kültür içindeki bireylerin öznel yorumlarının yanı sıra nesnel analizin gerekliliğini de belirtir. Etnografik yaklaşım, hem etik hem de emik analiz biçimlerine dayanır. Geertz, antropolojik analizin yürütülmesi ve sonuçlarının çerçevelenmesinin antropologların kişisel niteliklerinden ziyade metodolojik yaklaşıma dayanması gerektiğini ifade eder. Bu yaklaşımla, araştırmacı konuyu "yerli insanın bakış açısından" anlamayı amaçlar. Burada temel zorluk, başka bir insan grubunun deneyimle sıkı sıkıya bağlı olan kavramlarını anlamak ve bunları daha soyut kavramlarla etkili bir şekilde ilişkilendirmektir (Geertz, 2016).

Çevrim içi/çevrim dışı etnografi, yalnızca yöntemleri bir araya getirmek ve çevrim içi ile çevrim dışı stratejileri birleştirmekle sınırlı değildir; aynı zamanda saha alanını, bireylerin sosyal ilişkilerini, dijital nesnelerle olan bağlantılarını ve fiziksel ya da sanal mekânlarla ilişkilerden oluşan karmaşık bir ağ içinde çalışmayı içerir (Ardevol ve Cruz, 2013: s. 6). Hine (2000), etnograflar için sahanın geçmişten bu yana önemine dikkat çeker ve çevrim içi araştırmalarda alanı sınırlamak yerine çevrim içi ve çevrim dışı arasında dolaşmanın faydalarına dikkat çeker. Etnograflar, bu yöntemde araştırmaya çevrim içi ve çevrim dışı faaliyetlerin birbirine nasıl etki edeceğini tam olarak bilmeden potansiyel bir alan belirleyerek başlayabilirler. Bu anlamda alan net sınırlardan ziyade daha geçişli bir ağ gibi ele alınır.

İnternetin ana akım bir olgu hâline gelmeye başladığı dönemde, çevrim içi alanlardaki etnografik çalışmalar, internet üzerindeki pratiklerin kültürel olarak anlamına ve önemine odaklanmıştır (Hine, 2015). İnternetin günlük yaşamın içine gömülmesi ve maddi ile dijital uygulamaların iç içe geçmesiyle birlikte ise saha çalışması için potansiyel alanları çeşitlenir ve araştırmacılar için takip edilebilecek bağlantı olanakları çoğalır. İnternetin, daha fazla cihaza gömülmesi ve mobil teknoloji veya çevremizi algılayan, adımız adına kararlar alan akıllı cihazların gündelik hayata dâhil olması ile saha çalışması daha bağlamsal gelir. Araştırmacılar ise daha karmaşık alan ve veri kaynağı yelpazesi ile karşı karşıya kalır. Hine, internetin çeşitlenmesi ve günlük yaşamın içine gömülmesi ile sahayı anlama ve analiz etme konusundaki yansıtıcı ve otobiyografik metodolojilerin kullanılmasının öneminin arttığını belirtir, süreç içinde araştırmacının artan rolünün de altını çizer (2015, s. 87).

Hine, internet araştırmaları için yeni ve uyumlu yaklaşımların gerekliliğini belirtmektedir. Bu yaklaşımın bazı temel unsurlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- *Bütüncül Etnografik Yaklaşım:* Bütüncül etnografik yaklaşımda, mevcut bir alanın kapsamlı bir şekilde bilinmesi gerektiğini söylemez. Bunun yerine, bu yaklaşım etnografa anlam üretiminin beklenmeyen yönlerine ve çalışmanın başlangıcında öngörülme-yen bağlantıların ve sınırların ortaya çıkmasına karşı açık olma yetisi kazandırır. Bu yaklaşım, pratiklerin nasıl anlam kazandığını anlamada keşifçi bir tavır benimsemeyi içerir.
- *Akıcı ve Gelişen Alan:* Saha genellikle yalnızca çevrim içi veya çevrim dışı alanlarla sınırlı olmayabilir, aynı zamanda analiz için farklı ölçekleri içerecek şekilde tasarlanır. Bu ölçekler, interneti dikkate değer ve güncel bir kültürel nesne olarak ele alırken belirli yerel kullanım örneklerinde nasıl anlamlar ortaya çıktığını da anlamayı içerir.

- *Çoklu Gömülmüş Alanlar:* İnternet, farklı etkinlik ve anlam üretme çerçevelerine çoklu şekillerde gömülüdür. Bu çoklu gömülme hâli, sahalarının belirgin sınırlarının var olduğunu varsaymak yerine, bağlantıları ve kesintileri keşfetmeye odaklanan açık bir yaklaşımı destekler. Bu sebeple alan içerisinde görselleştirme ve hareket etme gibi çeşitli yöntemler benimsenir.
- *Somut Deneyim:* İnternetin bir somut ve bedensel deneyim olduğunu kabul eder, refleksif ve otobiyografik yöntemlerin önemini vurgular. Gözlem yapmak, kayıt yapmak ve yorumlamak gibi yöntemler ile ortaya çıkan farklı sosyal dokuları etkileşimli bir şekilde ele almanın, araştırmacı için de sunacağı muhtemel öğrenme olasılığını dikkate alır.
- *Günlük ve Gündem Odaklı Boyut:* İnternet, hem sıradan hem de güncel bir günlük deneyimdir. İnternet üzerine etnografi, her iki söylem biçimini de dikkate alarak bakış açısı ve pratikler arasındaki bağlantıları ve kopuklukları, günlük deneyim ekseninde inceleyebilir. Etnograflar, gündemi çevrim içi alanlarda sorgulayabilir ve aynı şekilde, arşivleri günümüz perspektifinde ele alarak mevcut koşullara dair dışsal bir bakış açısını benimseyebilirler.
- *Çoklu Deneyimler:* Etnografların birden çok çevrim içi olgusu ve deneyimi üzerine düşünmesi gerekmektedir. Zira internet, cihazlara dayalı, kültürel olarak gömülü, sürekli gelişen ve birden fazla platformdan oluşan bir şekilde parçalara ayrılmıştır. Bu nedenle, parçalanmış olgulardan oluşan bu çevrim içi alanları anlamak için birden fazla etnografik anlatım gerekir.
- *Belirsizliği Kabul Etme:* Tek bir gerçekliğin kapsamlı bir sunumunun olası olmadığını göz önünde bulunduran etnograflar, belirsizliği kabul ederek standart bir nesnelliğin dışında açıklamalar oluşturmaktadır.
- *Etnografin Sorumluluğu:* Etnograflar, otobiyografik kayıtların ötesine geçerek kişisel bir yolculuğun öznel bir anlatısını sunma sorumluluğunu üstlenirler; bu anlatıda, etnografin çeşitli kültürel unsurlardan nasıl bir etnografi oluşturduğu farkındalıkla ortaya konulmalıdır.

Hine aynı zamanda çevrim içi/çevrim dışı etnografik yaklaşımın (connective ethnography) farklı katmanlarda katılım ve gözlem içerdiğinden bahsetmektedir. Bu anlamda sadece çevrim içi ve çevrim dışı bağlantılar değil, bu alanlarda oluşan ilişkisel katmanlar, araştırmacının farklı saha verileri ile daha kapsamlı şekilde ele anılabilmektedir. Örneğin, dijital turist fotoğrafçılığı üzerine yürüttüğü etnografik çalışmasında Larsen (2008), fotoğrafların anlamını sadece incelemekle kalmaz, aynı zamanda fotoğrafı sosyal hayat içindeki pratik bağlamıyla birlikte ele alır. Gözlem ve görüşme gibi yöntem yaklaşımların benimsediği bu çalışmada, fotoğrafların değişen anlamlarını, farklı anlamsal bağlamlar arasındaki geçişini ve çevrim içi ile çevrim dışı alanlarda sosyal bağlamın nasıl oluşturulduğuna dair katmanlı bir perspektif sunulur.

Bir örnek olarak, çevrim içi ve çevrim dışı alanlar arasındaki geçişler ve bağlantılar üzerine yapılan araştırmalardan biri Leander ve McKim (2003) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, gençlerin çevrim içi uygulamalarını inceleyerek onların çevrim içi ve çevrim dışı yaşantılarını birbirini tamamlayan kavramlar olarak gördüğünü göstermiştir. Araştırmada, odak noktası sürekli olarak çevrim içi ve çevrim dışı etkileşim modları arasında kaydırılmıştır.

Ayrıca, Aouragh (2011) çevrim içi ve çevrim dışı ayrımını aşarak Filistin’de bireylerin internet ortamını kullanarak gerçekleştirdiği hareketliliği incelemiştir. Bu çalışmada, internet etkinliklerinin farklı yerlerdeki katılımcılar için ne anlam ifade ettiğini keşfetmiştir. Katılımcıların internet üzerindeki hareketliliği ve onlara dayatılan hareketsizlik biçimlerini ne ölçüde aşabilecekleri tartışılmıştır.

Benzer şekilde Wellman ve Haythornthwaite (1998), üniversitelerde çalışan bilgisayar bilimcilerinin bilgisayar ağlarını iş ve sosyal etkileşimlerinin bir parçası olarak nasıl kullandığını incelemiştir. Bu çalışmada, çevrim içi iletişimin sıklığı incelenirken bu iletişimin çevrim dışı ilişkilerin gücüne bağlı olarak nasıl şekillendiği ortaya konmuştur.

Daniel Miller ve Don Slater’ın (2000) Trinidadlıların internet kullanımını incelediği çalışmalarında, çevrim içi iletişimin sadece yeni bir alan olarak değil, aynı zamanda kullanıcıların coğrafi konumunu ve çevrim dışı sosyal dünyalarını anlamak için önemli bir bağlam olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Trinidadlıların çevrim içi katılımları, çevrim dışı kültürel pratiklerle birlikte incelenmiştir. Miller ve Slater (2000), çalışmalarında interneti belirli bir yere gömülü, ancak aynı zamanda değişen ve değiştiren bir alan olarak tanımlamışlardır (Miller ve Slater, 2000, s. 21). Bu yaklaşıma göre, çevrim içi pratikler çevrim dışı pratikler içinde akışkan bir şekilde bireyleri ve toplumu dönüştürürken aynı zamanda kendisi de bu dönüşümün bir parçası hâline gelmektedir.

Hine (2000), dijital ortamdaki pratikler ve anlamların sosyal tartışma süreci aracılığıyla sürekli bir akışla şekillendiğini vurgulayarak bahsedilen dönüşüm fikri ile paralel bir görüş benimsemektedir. Bu görüşe göre, kişilerin platformları kullanım pratikleri gündelik hayatlarındaki ihtiyaç ve değişime göre şekillenir. Kişiler hayatlarındaki değişimlere göre bir dijital medyayı kullanmaya başlamaya, kullanmayı bırakmaya ya da kullanım biçimlerini değiştirmeye karar vermektedir. Hine bu duruma örnek olarak internet erişimine sahip olan ancak nasıl kullanılacağı konusunda belirsizlik yaşayan

ebeveynlerin, çocukları farklı bir şehre veya yurtdışına taşındığında iletişimde kalmak için e-postayı önemli bir araç olarak benimsemeleri gibi durumları sunmaktadır.

Hine'in görüşlerine benzer şekilde çalışmanın saha çalışması boyunca, katılımcıların kullandıkları sosyal medya platformlarıyla değişen ilişkisi gözlemlenmiştir. Bu dönüşüm, bazen bireyin yaşamındaki değişime ve yeni ihtiyaçlara yönelik olarak gerçekleşirken bazen de pandemi gibi fiziksel temasın sınırlı olduğu durumlarda sosyal medyanın artan önemi ile belirgin hâle gelmiştir. Pandemi sürecinde katılımcıların özellikle Instagram kullanımlarına ilişkin ifadelerinde sıkça karşılaşılan “Hayatlarımız burada şekillendi.” veya “Artık Instagram'ı kontrol etmezsem hayatın dışında kalıyormuşum gibi hissediyorum.” gibi ifadeler, sosyal medyanın hayatın ayrılmaz bir parçası hâline gelme durumunu ve katılımcıların yaşamlarının büyük ölçüde etkileyen ve değişen rolünü vurgulamaktadır. Bu çalışmanın seçilen yöntem yaklaşımı, üç yıl boyunca yürütülen saha çalışması süreci boyunca bu değişimlerin izlerinin sürülmesini mümkün kılmıştır.

3.3. Araştırma Mekân ve İnsan İlişkisi

Mekânsallık, etnografik çalışmalar için her zaman önemli olmuştur ancak genellikle sınırlı bir alanı kapsamaktadır. Bununla beraber son yıllarda etnograflar, ulusal sınırları aşan veya göçmen deneyimleri gibi incelemelerle mekânsal sınırları genişletmişlerdir (Olwig, 2003). Hine (2000) da saha çalışmalarını ele alırken, etnografların pratikleri anlamak amacıyla katılımcılarla birlikte çalışırken belirlenen başlangıç sınırlarının ötesine geçilmesi gereken durumlarda esnek olmanın önemini vurgulamaktadır. Bu bakış açısına göre, bir grup veya alanın sınırları, nesnel ve soyut yapılar olarak değil, özgül amaçlara bağlı olarak ortaya çıkan veya sembolik olarak oluşturulan akışkan yapılar olarak anlaşılmalıdır (Cohen 1985, s. 209).

Marcus'un (1995) çoklu alan çalışması kavramı, coğrafi mekâna sınırlı olmayan araştırma alanlarından bahseder. Multi-sited Ethnography olarak bilinen bu yaklaşımda Marcus (1995), çoklu alan etnografisi ile bazı durumlarda ilginin statik mekânlardan ziyade çağdaş yaşamda bulunan bağlantılar ve hareketlilikte olduğunu öne sürmektedir. Bu tür durumlarda araştırmacıların hareketli ve uyumlu bir araştırma yaklaşımına sahip olmaları teşvik edilmektedir. Marcus, çoklu alan etnografisi yaklaşımının geleneksel etnografiye kıyasla sadece konunun ele alınış biçimi bakımından değil, aynı zamanda potansiyel sonuçlar anlamında da farklılık gösterdiğini belirtmektedir.

Marcus'a göre (2012) etnografinin geçmiş alışkanlığı; konuları kültürler, topluluklar gibi sabit birimler şeklinde ele almaktır. Bununla birlikte, önerdiği çoklu alan araştırması yöntemi konuların mevcut hâlimden ziyade oluşumuna vurgu yapmaktadır. Yani sadece olguları temel farklılık birliğinin ürünleri olarak değil, aynı zamanda gelişim içinde, yerinden edilmiş, yeniden birleştirilmiş, kimi zaman da alternatif biçimlerde hayal edilmiş şekillerde görmeyi içermektedir. Bu anlamda Marcus'un bakış açısı, etnografinin yerleşik konusunun ötesine geçerek, onları tanımlayan ilişkiler sistemine ilişkin bir analiz sunmayı hedeflemektedir (2012, s. 19).

Marcus (2012), çoklu alanlı bir sahayı sadece zaten anlaşılmış süreçlerin haritalandırılması olarak değil, aynı zamanda etnografik katılım süreci aracılığıyla ortaya çıkan alternatif, daha radikal bir sahanın yeniden inşası olarak da düşünmenin mümkün olduğu kanaatindedir. Alanın şekli, araştırmacının saha ile etkileşiminin ve sahaya katılımının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu anlamda önceden var olan bir alan veya kültürel birimin pasif bir haritalandırmasından ziyade aktif bir katılım ile araştırmacının kişisel özelliklerini ve saha içindeki etkileşimini kapsayan bir oluşum sürecidir.

Hine (2000); bu tür tartışmaların, günlük yaşamın içine gömülü, somutlaşmış çevrim içi araştırmalar için yeni bir perspektif sunduğunu ve günümüz koşullarına uygun ve üretken olan yeni etnografik stratejilerin geliştirilmesine katkı sağladığını düşünmektedir.

Bu perspektife uygun olarak gerçekleştirilen araştırmalardan bir örnek, Kafai'nin (2009) yürüttüğü çalışmadır. Bu çalışmada, 9-12 yaş aralığındaki bir grup çocuğun yer aldığı okul sonrası bir oyun kulübünde yayılan çevrim içi oyun oynama pratiği çevrim içi/çevrim dışı etnografi yöntemiyle incelenmiştir. Kafai, bu pratiğin nasıl yayıldığını anlamak amacıyla, kulüp üyelerinin birbirleriyle etkileşimlerini ve geniş çevrim içi kullanıcı kitlesiyle olan etkileşimlerini çevrim içi/çevrim dışı/bağlantısız etnografi yöntemi kullanarak araştırmıştır. Bu bağlamda, video kayıtları, izleme verileri, saha notları ve görüşmelerden elde edilen veriler entegre edilmiştir. Bu yaklaşım sayesinde, grupların çevrim içi oyun alanlarında ve çevrim dışı uygulamalarda bilgi paylaşımının nasıl geçişken yollarla gerçekleştiği keşfedilmiştir.

Stempfhuber ve Liegl (2012), homoseksüel erkekler arasında popüler olan ve kullanıcıların yerel bölgede benzer düşünceli potansiyel kişileri arama imkânı sağlayan Grindr adlı akıllı telefon uygulamasının kullanımını etnografik yöntemle incelemiştir. Araştırılan uygulama sadece internet tarayıcısıyla kullanılabilecek olsa da kullanıcıların genellikle dışarıda oldukları anlarda aktif olarak uygulamayı kullanılmasını gerektirmektedir. Bu durum, katılımcıların ekran odaklılık ile çevresel

farkındalık arasında sürekli geçiş yaparak henüz tanışmadıkları biriyle yüz yüze buluşma olasılığının heyecanını deneyimlemelerine sebep olmaktadır. Çalışmada araştırmacılar için zorluk ise bu geçişlerin nasıl gerçekleştiğini anlamaktır. Stempfhuber ve Liegl (2012) araştırma kapsamında bir barda gerçekleşen uygulama kullanımını gözlemleyerek katılımcıların ekran ve bar arasında dikkatlerinin nasıl değiştiğini incelemiş, ayrıca kullanıcılarla birebir görüşmeler yaparak uygulamanın kullanım deneyimleri hakkında daha fazla bilgi edinmeye çalışmışlardır.

Araştırmacı için takip edilecek bağlantıların doğası ve içerdiki hamleler her durum için farklılık göstermektedir. Etnograf, mevcut bağlantıları izleyerek sahayı oluştururken bağlantıların hangi biçimleri alabileceği ve ne anlama gelebileceği konusunda yaratıcı olmak, kültürel olarak onaylanmış hamlelerin akışına karşı ya da onunla birlikte hareket etme duyarlılığını taşımak zorundadır. Saha çalışması ise bağlantıları takip ederken bu bağlantıları meydana getiren koşullar ve aktörler hakkında da düşünmeyi içermektedir. Bu anlamda araştırmacı, stratejik olarak önemli soruları yanıtlamaya yardımcı olacak hamleleri yapma ve bağlantıları keşfetme sorumluluğunu üstlenmektedir (Hine, 2015, s. 69).

Bu çalışmada, katılımcı gençlerin sosyal medya kullanımının, gündelik hayatlarındaki diğer ilişkilerle sıkı bir şekilde iç içe geçtiği ve buradaki tavır ve tutumlarının sosyal hayatları ile bağlantıları olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, araştırmanın saha çalışması sırasında gençlerde sıkça gözlemlenen, gizliliği korumak isteme durumu ile de yakından ilişkilidir. Katılımcıların sosyal medyada dışlanma veya hukuki yaptırımlara maruz kalma gibi endişeleri gözlemlenmiş ve bu nedenle içerik paylaşımından kaçınma eğilimlerinin altında yatan sebepler ve bağlantılar, uzun dönemli çoklu görüşmeler ve gözlemler yoluyla araştırma süreci boyunca ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda, yalnızca sosyal medya platformlarındaki tutum ve davranışlara odaklanmanın, konunun tam anlamıyla anlaşılmasına yeterli olmayacağı sonucuna varılarak mekân kavramı çevrim içi ve çevrim dışı alanları içerecek şekilde ele alınmıştır. Bu yaklaşım, farklı alanlar arasındaki ilişkileri ve geçişleri vurgulayarak bağlantıların daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesine olanak sağlamıştır.

3.4. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

3.4.1. Refleksivite

Hjorth ve Hinton (2019), sosyal medyanın araştırmacılar için yöntem ve etik konularında yeni ve ilginç sorular ortaya koyduğunu belirtmektedir. Sosyal medya platformları insanların etkileşimlerini içermektedir. Bu nedenle, insanların birbirleriyle etkileşimlerini, sosyal medya platformlarının etkileşim yapılarını da dâhil ederek "kalın" betimlemelerle sunmayı amaçlayan etnografik ve nitel yöntem yaklaşımları, bu alanda çalışmak için uygun çerçeveler oluşturmaktadır.

Etnografinin amaçlarından biri insan deneyimini anlamak ve tanımlamaktır. Buna paralel olarak günümüzde dijital etnograflar, insanların günlük yaşamının bir parçası olarak dijitali kabul etmekte ve bu deneyimin dijital unsurlarını anlamak ve tanımlamak için dijitalle yönelmektedir. Pink (2016, s. 7) kendi araştırma pratikleri şu şekilde ifade etmektedir: *“Dijitalin, içinde bulunduğumuz materyal, duyuşsal ve sosyal dünyanın bir parçası hâline nasıl geldiğini ve etnografik uygulama için bu durumun sonuçlarının ne olduğunu merak ediyoruz.”*

Dijital etnografik araştırma ise temelde geleneksel etnografik yöntemlerle aynı kabul edilebilir ancak araştırmacıların bu yöntemin beraberinde getirdiği ek zorlukları anlamaları gerekmektedir. Pink (2016), dijital etnografi için beş temel ilkeyi belirtirken, yöntemin zorluklarına da vurgu yapar: çoklu yapı (multiplicity), dijital-merkezli olmama (non-digital-centricness), açıklık (openness), rekleksivite ve olağandışılık (unorthodoxy).

Etnografi alanında reflexivite tartışmasının kökenleri 1980'lere dayanmaktadır. Etnografik yazım pratiği, James Clifford ve George E. Marcus'un (1986) öncülüğünde başlayan "etnografik temsil krizi" veya "kültüre dair yazım" tartışmaları gibi, "post modern," "dönüşlü," "yorumlayıcı" olarak nitelendirilen bir dizi epistemolojik tartışma ve dönüşümle şekillendirilmiştir (Schäuble, 2018). Araştırmacılar, etnografik pratikleri ve araştırmacının otoritesini eleştirel bir bakış açısıyla sorgulayarak bilginin kaynağının "konumlandırılmış" yapısına dikkat çekmişlerdir. Konumlandırılmışlık, etnografik araştırma sonucu üretilen bilginin belirli sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda şekillendiğini ifade etmektedir. Araştırmacılar, kendi öznel durumları, bakış açıları ve kültürel geçmişleriyle araştırma sürecine katılan konumlandırılmış bireyler olduklarını kabul etmişlerdir. Bu tartışmalar, yenilikçi ve deneysel etnografik veri toplama yöntemlerinin ve yazı tarzlarının gelişiminde derin bir etki yaratmıştır. Araştırmacılar, yazılarına bilgi üretim süreçlerini, araştırmada karşılaşılan güçlükleri, araştırmacının karar verme süreçlerindeki tereddütleri ve hayal

kırıklıklarını eklemişlerdir. Günümüz etnografisinde araştırmacının anlatıda öne çıkan rolü, bilginin kişisel ve koşullu doğasının kabul edildiği bir çerçevede belirir ve ayrıntılarla şekillenir.

Etnografi, sadece tekrarlayıcı bir yaklaşım değil, aynı zamanda refleksif bir perspektife sahip olarak nitelendirilmektedir. Bu yaklaşımda araştırmacının, bilgi üretimi sürecinde kendi rolü ile ilgili bir farkındalığa sahip olması gerekmektedir. Bu nokta son derece önemlidir çünkü etnografi, araştırmacının anlaması ve yorumlaması gereken durumlarla karşılaştığında, kendi rolü üzerine düşünmesini gerektiren metodolojik bir düşünce biçimi gerektirmektedir. Refleksivite, araştırmacının bilgi üretimindeki rolünü kabul etmeyi ve konumlandırmayı ifade eder. Bu sadece araştırmadan ön yargıyı çıkarmakla ilgili değildir; aksine, araştırmacının bilgi inşasında mutlaka bir rol oynaması gerektiğini kabul etmekle ilgilidir. Bu etkiyi silmeye veya gizlemeye çalışmak yerine, araştırmacı kendi etkisini ve araştırmadaki katılımını açıklamayı ve vurgulamayı amaçlar ve bilginin nasıl şekillendiğini belirler. Bu perspektife göre araştırmacı, araştırmaya dâhil olduğu süreç içinde, olayların yorumlanmasına nasıl bir katkı sağladığını sürekli olarak sorgular.

Bu anlamda etnografik araştırma, kişisel deneyimi geri planda tutan daha sabit veri toplama araçları yerine, araştırmacının bedensel deneyimlerine dayanır. Bu anlamda araştırmacının rolü önemli bir tartışma eksenini oluşturmaktadır. Diğer araştırma yöntemlerinden farklı olarak araştırmacının aktif katılımı, saha çalışması, veri toplama ve sonuçları yorumlama süreci tüm aşamalarda mevcuttur. Bu yaklaşım, etnografinin incelediği konuya ve topluluktaki bireylerin nasıl anladığına dair katmanlı bir bakış açısı kazanmasına imkân tanımaktadır. Pratik engeller nedeniyle tam katılımın mümkün olmadığı durumlarda bile araştırmacı sahada derinlemesine gözlemler yaparak ve konuyla ilgili verileri test ederek, bazen katılımcıları bu sürece dâhil ederek öğrenme fırsatı elde eder. "Orada olmak" kavramı, araştırmacının metodolojik yaklaşımının en önemli yönünü oluşturur çünkü bu durum, doğrudan ve bedensel bir deneyime olanak sağlar ve ikincil kaynaklara dayalı bilgiye dayanan araştırmalardan farklı olarak sahadan yeni bilgiler edinmeyi ve mevcut teorileri gözden geçirmeyi mümkün kılar.

Slattery (2007), hayat boyu öğrenilmiş toplumsal ve bireysel ön kabulleri kontrol altına almanın, en azından yürütülecek araştırma süreci boyunca araştırılan toplumsal grubu anlamakta yaşanan zorluğu vurgular. Nitekim bu şekilde, tarihin ve tecrübelerin üzerimizde biriktirdiği algılardan bir miktar ayrışabileceğimizi ve araştırılan toplumsal grubun temel algılarını gerçekten anlayabileceğimizi düşünmektedir (2007, s. 234). Bu nedenle, araştırmacının bilgi üretiminde ve

şekillenmesinde kendi rolünün araştırma süresince farkında olması, araştırmanın oluşum aşamasına ve analizine önemli katkı sağlar.

Bu sürecin araştırmacı açısından içerdiği zorluk, mevcut çalışma boyunca gözlemlenmiştir. Çalışmanın uzun bir saha sürecine yayılması, katılımcıların hayatlarında pek çok önemli ve zorlu durumu içerecek şekilde kapsamasına neden olmuştur. Bu anlamda temel zorluklardan birinin güvenlik endişelerinin yoğun olduğu bu saha çalışmasında "kişisel ve özel" paylaşımların ne kadarının katılımcıların güvenli bir ortamda kalmalarını sağlayarak çalışmaya yansıtılabileceğini içeren etik sorgular olduğundan bahsedilebilir. Bu durum katılımcıların anonimliğini garanti etmek adına gerçek isimlerine yer vermeme, yüzlerinin görüneceği fotoğrafları kullanmamak gibi tercihler ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Bir diğer sorgu ise katılımcı ve araştırmacı arasındaki ilişkinin sınırlarına ilişkindir. Başlangıçta daha yüzeysel olan ilişkilerin araştırma sürecinde gelişmesiyle birlikte aile, arkadaşlık ilişkileri gibi daha özel alanlardaki bilgi katmanlarına ulaşılabilmiş, etrafında oluşan gerçek duygulara dair bağlantılar kurulabilmiştir. Bu süreçte edinilen bilginin, uzun süreli ve samimi bir ilişki gerektirdiği ifade edilebilir. Sahanın son dönem bulgularını ilk dönem bulgularıyla karşılaştırdığımızda, gençlerin yaşadığı derin güvensizlik sorunu nedeniyle ilk dönem görüşmelerin oldukça az katman içerdiği ve konuların bağlantılarını ortaya koymak açısından yetersiz bir perspektif ortaya koyduğu söylenebilir.

Bir diğer önemli nokta, katılımcılar tarafından üretilen görsel materyallerin kullanımına ilişkindir. "Kendinizi anlatın." başlığı altında katılımcılardan istenen görsel materyaller, hafıza konusuyla ilgili görüşmelerde rastlanmayan örgülerin ortaya çıkmasına imkân tanımış ve daha kapsamlı ve detaylı bir tasvirin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu görsel anlatıların araştırmanın ilerleyen dönemlerinde oluşan yeni sorgulara da bağlam çerçeveleri oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan, bu farklı anlam katmanları sadece analizin derinliğini güçlendirmez, aynı zamanda araştırmanın çerçevesinin şekillenmesine de katkı sunar.

3.4.2. Katılımcılardaki Güven Sorunu

Çalışmanın kapsamını, yöntem seçimini ve araştırma sürecini etkileyen en temel olgulardan birinin gençlerin güvenilirlik konusuna bakış açıları olduğu söylenebilir. Güvende hissetmeme hâli

ile araştırma boyunca katılımcıların gelecekleri, dışarıda tek başına dolaşma, göç, aidiyet ve kariyer gibi konularda sıklıkla karşılaşılır.

Araştırmanın başlangıcında fark edilen bu olgu uzun süreli katılımlı etnografik yöntemin seçilmesi hususunda belirleyici olmuştur. Yine aynı olgu etrafında oluşan gizlenme, görünmeme pratikleri yöntemin çevrim içi ve çevrim dışı alanları içerecek şekilde düzenlenmesine yol açmıştır. Çalışmanın araştırma sahası ise bu bağlamda oldukça zorlayıcı geçmiştir. Başlangıçta pek çok görüşme, referanslar aracılığıyla gerçekleştirilse de görüşmenin başlangıcında katılımcıların oldukça gergin oldukları ve güvenlik endişeleri nedeniyle görüşmelerin görüntü sansürü uygulamasıyla yapıldığı belirtilebilir. Ayrıca görüşmeler sırasında katılımcıların, araştırmanın sonucunda çıkacak belgede kendi anonimliklerini teyit etme ihtiyacı duyduğu ve ailelerinin de görüşmelerin içeriğinden ve kullanım alanından endişe duyduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bazı görüşmelerin sonrasında görüşmelerin silinme talepleri, endişenin ne kadar ciddi boyutlarda olduğuna işaret eder niteliktedir.

Bu bağlamda araştırmanın vurgulaması gereken unsurlardan biri, gençlerin siyaset hakkında konuşmayı tehlikeli bulmaları ve görüşmelerde konuşma konusunda çekinceli tutumlarıdır. Katılımcılardan biri olan üniversite 4. sınıf öğrencisi Bora'nın geleceğe dair düşünceleri sorulduğunda verdiği cevap, bu kaygıya örnek olarak gösterilebilir: *“(Güler) İsterim ama siyasete girmek istemiyorum pek... Yaşadığım coğrafyadan dolayı gelecek kaygısı yaşadığım oluyor.”*

Bu gibi durumlarla saha boyunca karşılaşılır. Özellikle katılımcılar, ailelerinin siyasi konularda konuşmalarını istemediklerini sıklıkla ifade ederler. Ailelerin bu tutumu, katılımcıların sosyal medya paylaşımlarına verdikleri tepkilerle benzerlik gösterir. Katılımcılar, toplumsal meselelerin de siyasi bir boyutu olduğunu belirterek toplumsal meselelerle ilgili konuşmak konusunda da başlarda çekinceli davranırlar. Bu durum, özellikle mevcut iktidar partisine muhalif fikirleri olan gençler arasında daha yaygın bir şekilde görülür. Bu bağlamda, sahada karşılaşılan bu durum, konunun içerdiği derin ilişkisel bağların yüzeysel analizlerle anlaşılmasının zorluğunu göstermektedir. Özellikle hafıza gibi daha çağrışımlı ve akışkan bir konunun samimi ve ilişkisel izlerinin sürülmesi için alternatif ve uzun süreli yöntem ihtiyacının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. Gençler İçin Sosyal Medya, Kamusal Alan ve Gündelik Hayat İlişkisi

Gençler gündelik hayatlarında sosyal medyayı bir toplumsal karşılaşma alanı olarak görürler. Haberleri oradan takip eder, film ve dizi izlemek, müzik dinlemek gibi kültürel alışkanlıklarını sosyal mecralar üzerinden yürütürler. Arkadaş ve yakın çevreleriyle sosyal platformlar üzerinden iletişim kurar yine bu sosyal platformları yeni insanla tanışmak için kullanırlar. Ünlüleri ve kanaat önderlerini bu platformlardan takip eder, alışverişlerini dijital platformlar üzerinden yaparlar. Dolayısıyla paylaşımın ve değiş tokuşun yaşandığı; toplumsal ilişkilerini sürdürüldüğü bu alanlar, toplumsal hafızayı oluşturan anlam ve çerçeveler sunarak bireysel hafıza için bir sosyal bağlam oluşturur. Nitekim, sosyal medya ve toplumsal hafıza ilişkisini değerlendirebilmek için öncelikle gündelik hayatta gençlerin sosyal medyayı nasıl kullandığına, sosyal hayattaki ilişkilerine, kültür, siyaset, inanç, eğitim, kariyer ve başarı gibi konulara bakış açılarına ve bu konuların sosyal medya ile bağlantılarına odaklanarak derinlemesine bir analiz ortaya koyma ihtiyacı vardır.

Bu sebeple bu bölümde çalışma boyunca derinlemesine mülakat ve uzun süreli katılımlı etnografik süreçlerde elde edilen saha verilerin tamamı sosyal medyanın gündelik hayatla ilişkisi ve bu ilişkinin hafıza bağlamında aşağıda belirtilen kategoriler altında incelenmiştir.

1. Sosyal Medya ile Kamusal Alan İlişkisi

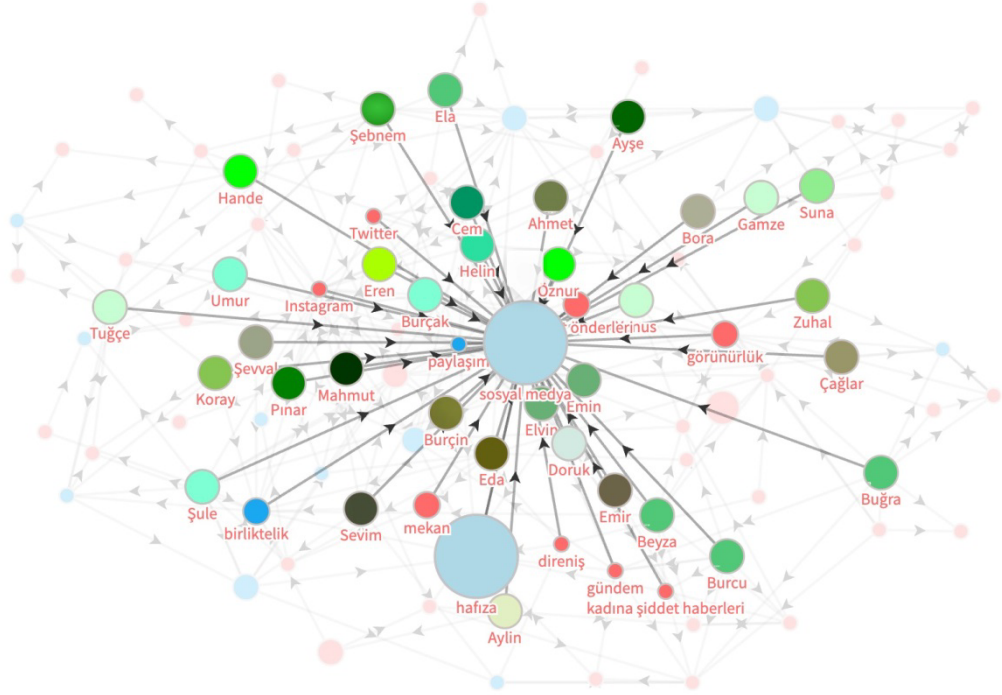
- Ben ve Diğerleri
- Birlik ve Paylaşım
 - Ölçekler, Ölçütler ve Kontrol
 - Farklılık ve Uyum İkilemi
 - Performans ve Kendini Gerçekleştirmek
 - Acıdan Kaçış
 - Görünürlük
 - Millilik, Birlik

- Aile
 - Çatışmalar
 - Kendilerine ait Mekân Arayışları
 - Çemberin Dışına Çıkmak
- Hakikat ve Sahicilik
- Yeni Ünlüler ve Kanaat Önderleri
- Aidiyet

2. Sosyal medya ile hafıza ilişkisi

- Hafıza Siyaseti
- Hatırlama ve Unutma
- Arşiv Olarak Sosyal Medya

Bu anlamda öncelikle bu bölümde sosyal medya ekseninde Ben ve Diğerleri, Birlik ve Paylaşım, Kontrol Ölçütleri, Farklılık-Uyum İkilemi, Performans ve Kendini Gerçekleştirmek, Acıdan Kaçış, Millilik ve Birlik, Görünürlük ve Görünmezlik, Aile, Hakikat, Sahicilik, Güven, Yeni Ünlüler ve Kanaat Önderleri, Aidiyet Meselesi başlıkları altında; gençlerin gündelik hayatlarında kendilerini ve toplumu nasıl tanımladığı, aile ve arkadaşlarla ilişkileri, eğitim, meslek ve gelecek algıları, sosyal medyadaki paylaşım pratikleri, devlet, siyaset ve din algıları, gelecekle ilgili beklentileri ve son olarak Türkiye’de yaşama ve göç etmeye dair tutumları tartışılacaktır.

Şekil 4.1: Araştırma sahasına ilişkin etkileşimli diyagram⁵

4.1.1. Ben ve Diğerleri

Gençlerin kendilerini nasıl tanımladığı sorusu çalışma boyunca karşılığı aranan ve görüşmecilere sıkça yöneltilen bir soru olarak araştırmanın merkezinde yer alır. Nitekim bu soru üniversite çağındaki bu gençlerin yaşları itibarıyla kendilerinin de mütemadiyen sorguladığı ve kim olduklarını tanımlamaya çalıştıkları döneme denk gelir. Gençlerin kendileriyle ilgili arayışlarını sürdürdükleri bu dönemde sosyal medya platformlarını sundukları hareket alanı ile gençler için günlük hayattaki ihtiyaçları dahilinde taktiksel manevralar oluşturma imkânı tanır. Bu anlamda sosyal medyanın gençler için ben ve diğerleri arasındaki sınırların oluşması anlamında etkin bir rol üstelendiğinden bahsedilebilir.

4.1.2. Birlik ve Paylaşım

Günümüzde gençler kendilerini tek bir ideolojik bakış açısından ziyade zevkleri ve ilgileri bağlamında daha akışkan kategorilerle tanımlarlar. Sınırları daha geçirgen ve akışkan olan bu

⁵ İlgili etkileşimli diyagram tarafımızdan web ortamında hazırlanmış olup interaktif hâline aşağıdaki adresten ulaşılabilir: <https://public.flourish.studio/visualisation/14776368/>

tanımların gündelik hayattaki tavır ve tutumlarıyla ilişkisi daha gizli, sembolik katmanlarda ve satır aralarında ortaya çıkar. Bu sebeple gençlerin gündelik hayatı ve sosyal medya ilişkisini incelediğimiz bu bölümde, bu katmanların ve bunları belirleyen nüansların daha net bir şekilde ortaya konabilmesi için saha bulguları aktarılırken katılımcıların anlatımlarına sadık kalmaya özen gösterilmiştir. Bazı bölümlerde görüşmecilerin uzun anlatımlarına çok fazla müdahale etmeden, beden dilleri de eklenerek yer verilmeye çalışılmıştır. Bu sayede hem anlatım için daha geniş bir çerçeve sağlanması hem de okuyucunun saha bulguları ile bütüncül ve sahici bir iletişim kurabilmesi amaçlanmıştır.

4.1.2.1. Kontrol Ölçütleri: “Benim tüm hikâyelerim aileye kapalı.”

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında tekrar değinileceği gibi sosyal medyada gizlilik ve görünürlük seçimi gençler için çeşitli ölçütlere ve kontrol kriterlerine tabidir ve farklı ölçeklerde gerçekleşir. Sosyal medya kanallarının kullanıcının paylaşım yaptığı grupların ölçeğini ve biçimini kontrol etmesine olanak sağlayan yapıları itibarıyla bu tutumu mümkün kılar. Sosyal medya içinde her mecra kendi içinde bir paylaşım ölçeğine sahiptir. Örneğin Twitter daha geniş gruplara ulaşmak için kullanılırken, Instagram'daki paylaşımlar farklı ölçeklerde ayrıştırmalar yapılarak gerçekleştirilebilir. Kullanıcılar hikâye kısmından yapılan paylaşımları sadece önceden belirlenen arkadaşlarla ve özel gruplarla açabilir; böylece istenmeyen kişi ve kişilerin paylaşımları görmesi engellenebilir. Ayrıca, hesabının diğer kişilere açık olması ya da kullanıcının onayıyla eklenebilmesi kararını da verebilir. Bir başka seçim ise zamansallıkla ilgilidir. Kullanıcılar paylaşımlarını, profillerinde kalmasını istedikleri zaman post olarak, 24 saat içinde silinmesini istiyorlarsa hikâye özelliğinde yapabilir. Kendi paylaşımları dışında da aldığı haberleri, iletişimde bulunduğu kişiler ile ilişkilendirme biçimini tercihlerine göre kontrol ederek, ilgisini çekmeyen konularla temas etmemeyi ve kişilerle iletişimi kesmeyi tercih edebilirler. Bu seçimleri gizli ya da görünür biçimde yapmak yine kullanıcıların tercihidir.

Araştırma süresince okul, kafe ve bazen park veya piknik alanları gibi mekânlarda gerçekleşen buluşmalarımızda, pandemi sürecinde ise genellikle online platformlar üzerinden gerçekleşen ve bazen tek kişi bazen de toplu olarak aynı gruplarla haftalık bazda düzenlediğimiz görüşmelerimizde, katılımcılar sosyal medya iletişimlerinde sınırları nasıl belirlediklerinden, paylaşımlarının ulaşmasını istedikleri kişi ve grupları belirleme ölçütlerinden ve paylaşım ölçeklerinden bahsetmişlerdir.

Pandemi sırasında yapılan online grup görüşmelerinden birisini detaylı olarak inceleyelim: Uzun süredir takip ettiğimiz bu grup üniversitede aynı bölümde öğrenim gören dönem arkadaşı beş

kadın ve onların bir alt döneminden bir erkeğin oluşturduğu altı kişilik bir guruptur. Odak grup çalışmasının yapıldığı dönem tam kapanma denilen dışarı çıkma yasaklarının uygulandığı Covid-19 salgınına denk gelmiştir. Bu dönemde sosyal medya, tek temas alanı olması sebebiyle pandemi öncesi ve sonrası döneme göre daha yoğun bir etkileşim ve anlam içerir. Bu sebeple anlatılarda katılımcılar fiziksel olarak dışarıda bulunamamanın ve bir mekânı paylaşamamanın getirdiği yılgınlıktan ve sosyal medyanın hatırlama ile ilişkisinden sıklıkla bahsederler. Pandemi dönemi yapılan görüşmelerde çok sık karşılaşılan bu temalar çalışma içinde farklı başlıklar altında tekrar edilse de fiziki paylaşım alanlarının noksanlığının yol açtığı bir sonuç olarak kişisel ve toplumsal hafızanın sosyal medya aracılığıyla devam ettirilmesi meselesi belirgin bir örüntü oluşturduğu için her aşamada analiz edilmiştir.

Bu dönemde yapılan görüşmelerden birindeki katılımcılardan Sevim, liseyi İmam Hatip'te tamamladıktan sonra tam burslu olarak girdiği üniversitede üçüncü sınıftadır. Çekingen bir mizacı olan Sevim, okulun ikinci senesinde stajını sergi broşürleri ve sanat içerikli yayınlar hazırlayan tasarım ofisinde yapar ve pek çok sergi ve sanat etkinliğinde asistan olarak görev almaya başlar. Bu dönemi takip eden zamanlarda Sevim'in çekingenliği azalırken, sosyal hayata katılımında ve stilinde değişimler yaşanır. Üniversiteye girdiği zaman baş örtüsü takarken, üniversitenin bitmesini takiben baş örtüsünü çıkartır. Sevim Instagram'da başka kullanıcıları aktif olarak takip eder fakat kendisi az sayıda paylaşımda bulunur. Paylaşımları, görünüşünden ziyade kendi deyimiyle "özel anları hatırlamak içindir". Görüşmede Sevim; Instagram paylaşımlarını nasıl yönettiğini şöyle anlatır:

“Ben genellikle sevmediğim insanların storylerini sessize alıyorum. Takipten çıkarsam şey olur ya falan diye düşünüyorum... ayıp olur diye düşünüyorum (elini başının altına alır ve yukarı bakar, diğerleri kafa sallayarak onaylar). Yani zaten çok fazla onun profiline girmediğin zaman postları senin ana sayfana düşmüyor ama story'si düşüyor. Ben de storylerini hemen sessize alıyorum ki düşmesin. Kalabalık yapmasın yani. (gülerek)” (Sevim, 21)

Sevim'in ilgi alanı dışında olanları *kalabalık* olarak nitelendirmesi önemli bir noktaya işaret eder. Bu tanım araştırma boyunca pek çok görüşmede farklı biçimlerde ortaya çıkar. Konuşmanın devamında diğer katılımcılar da benzer şekilde, paylaşımlarındaki ve onlarla paylaşılanlardaki değerlendirme ölçütlerinden bahsederler. Değerlendirme ölçütlerinin arasında paylaşımın kimin tarafından yapıldığı, içeriği ve sıklığı önemli bir kriter olarak belirir. Katılımcılardan Helin paylaşım sıklığının bir ölçüt olarak önemini şöyle anlatır:

“Bir de Instagram'da çok hikâye atanlar oluyor. Ondan da hoşlanmıyorum. Sessize alıyorum. Günde bir iki yeter daha fazla olunca sessize alıyorum.” (Helin, 21)

O sırada aynı gruptaki katılımcılardan Hilal de bu fikri destekleyerek, hikâye paylaşımının bir sınırı olması gerektiğinden bahseder. Ona göre bu sayı on beşi aşarsa rahatsız edici bir durum oluşmaktadır.

“Özellikle takip ettiğim bir on iki kişilik story grubu var. Mesela yakın arkadaşlarım ya da diyalog içinde olduğum... onlarınkine oturup bakıyorum onun dışındakilere çok dikkat etmiyorum. Arka arkaya story atanları kim olursa olsun ben de takipten çıkıyorum. Çok sıkıcı. Hatta bir de direkt engelliyorum sadece takipten de çıkmıyorum. Ya ben bunu görmek istemiyorum diyerek... Bir de çok eski lise arkadaşlarım var. Her şeyi paylaşıyorlar. Beni ilgilendirmiyor sizin sabah çay içip içmediğiniz, akşam ne yediğin... onu düşünerek engelliyorum direkt.” (Hilal, 22)

Bununla birlikte, gençlerin sosyal medyada onlara ulaşan içerikleri çeşitli ölçütlere göre kontrol ettikleri anlaşılrsa da bu kararların tekrar değerlendirmeye açık olduğu da görülmektedir. Nitekim, gençler sessize aldıkları birini özellikle ilgilerini çeken bir durumda tekrar takip etmeye başlayabilirler. Benzer bir durum Helin'in takibi bıraktığı birini tekrar takip etme sürecinde takip edilebilir:

“Sessize aldığım bir insan evlendi mesela, arkadaşım evlendi. Meraktan izlemeye başladım sonra hikâyelerini (gruptaki diğer kızlar güler) o da var mesela yani. Şu an mesela sessize almadım. Meraktan izliyorum. Biraz merak etmediğimiz için de sessize alıyoruz bence. (Helin, 21)

Gençlerin sosyal medya takibindeki ölçütleri değişkenlik gösterir. Bazı hesapları gülmek, eğlenmek, boş zaman geçirmek, rahatlamak, stil önerisi almak için takip ettiklerinden bahsederler.

“Ünlülerden Enis Arıkan ve Ezgi Molayı, Instagrammerlar'dan da Duygu Özaslan'ı takip ediyorum. Çok çok fazla takip etmemeye çalışıyorum çünkü bu sefer her şey aynı geliyor. Herkes aynı şeyi atıyormuş gibi geliyor” (Helin,21)

Helin'in bahsettiği sosyal medyadaki özgünlük ve benzerlik konusu, araştırma için önemli ve çelişki üreten bir konudur. Katılımcılar genellikle paylaşımların benzerliğinden sıkıldıklarını belirtirken, daha fazla takipçi kitlesine ulaşma hedefi olduğunda benzerliklerin gerekliliğinden bahsederler. Diğer bir takip ölçütü olan öğrenme ilişkisi ise daha sonraki kısımda detaylıca ele alacağımız bir konudur. Katılımcılar, sosyal medyada takip ettikleri bazı kişileri veya kanalları yeni şeyler öğrenme isteğiyle takip ettiğini açıklarlar. Öğrenme süreci, kişilerin yaşam tarzlarını, rollerini ve stillerini de içine alır. Örneğin, katılımcılardan Hilal bir annenin Instagram hesabını, anlatım dilini ve çocuğuyla ilişkisini çok beğendiği için takip ettiğini belirtir. Evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı düşünmediği halde, paylaşılan kişinin yazım dili, stili ve annenin çocuğuyla ilişkisindeki rolünü beğenir. Ona göre, bu hesap "iyi bir annelik" örneğidir. Hilal ayrıca, bu paylaşımların gelecekte anne olduğunda işine yarayabileceğini düşündüğünü de ekler. Bu anlatım, gençlerin takip ettikleri kişilerin sadece paylaşımlarından değil, hayat tarzlarından ve üstlendikleri rollerden de etkilendiklerini gösterir. Ayrıca, gençler takip ettikleri kişilerin bütüncül ve istikrarlı performanslarını inandırıcı ve samimi bulurlar. Eğer kişinin kendi tutum ve davranışlarında bir uyumsuzluk fark ederlerse takip etmemeyi ya da takibi bırakmayı tercih ederler.

“Ben takip ettiklerimi seçiyorum. Mesela bakıyorum mesela çok güzel fotoğraflar paylaşmış ama bakıyorum kimleri takip ediyor. Bakıyorum Enes Batur’u takip ediyor o zaman mesela elim gitmiyor onu takip etmeye. Bazılarının içerikleri de mesela çok saçma geliyor. Youtube bence ondan yükseldi hani Instagram’a göre. Çünkü daha gerçekçi içerikler var. Mesela biri Instagram’da bir cilt bakım ürünü paylaşmış onunla ilgili bir şeyler yazdığında bana daha samimiyetsiz gelirken çünkü güvenemiyorum ona. Giriyorum bakıyorum profiline ne iş yapıyor? Neyci bu? Neden ben bunun dediğine güveneyim? Ama mesela cilt bakımıyla ilgili bir sürü video çekiyor. Orada içeriklerine varana kadar anlatıyor. Böyle bana daha güvenilir geliyor. Sanki gidip bir eczaneye danıştırmışsun gibi. Hani gidip manava sormuyorsun da eczaneye soruyorsun gibi bir algı var yani. ” (Burçak, 22)

Gençler için birisini takip etmek ve bunu göstermeyi tercih etmek aslında kendileri için de bir göstergedir. Bu sebeple, bazı durumlarda takip listelerine eklemekten hesaplarına girip baktıkları kişiler de olabilir. Kendi ifade biçimlerini oluşturdukları sosyal medya platformlarında, onlara ulaşanlar kadar kendi paylaşımlarını da dikkatlice kontrol eder ve filtrelerler.

Kontrol sebepleri, kendilerini daha iyi ve inandırıcı bir şekilde sunmak olabilirken, bazen de kendilerini "diğerlerinin" oluşturduğu tehlikelerden korumaktır. Sosyal medyanın kullanıcının

paylaşımın ölçeğine ve kontrolüne olanak veren yapısal ve fonksiyonel özellikleri, bu karşılaşma alanlarını güvende kılabilirdikleri yerler haline getirir. Nitekim çalışma boyunca neredeyse her kategorinin belirleyicisi olarak karşımıza çıkacak olan güvenli alanlar ve güven meseleleri gençlerin toplumla ilişkisinin bel kemiğini oluşturur. Bazen onaylanma isteği, bazen çatışmadan kaçınma, bazen devlet mekanizmalarından kaçma, bazen de aile ve arkadaşları da içerecek şekilde ilişkileri yönetme ile ilgili tavır ve tutumda sıklıkla güven konusu belirleyici olur. Bu anlamda güvende kalmak için paylaşılanın içeriğinin ne olduğu kadar, bu içeriklerin kimlerle paylaşıldığının da dikkatlice seçilmesi ve denetlenmesi gereklidir.

Güven meselesini sonraki bölümlerde daha derinlemesine inceleyeceğimiz konulardan biri olan gençlerin aileleriyle ilişkilerinde de takip etmek mümkündür. Bu konunun aile ile bağlantısı, çatışmadan ve olumsuz tepkilerden kaçınma ile ilişkilidir. Gençler hem dijital platformlarda hem de günlük hayatta aileleriyle ilişkilerini düzenlerken çatışmadan kaçınmak için sıklıkla gizlenirler. Aileleriyle aynı fikri paylaşmadıklarında veya ailenin onaylamayacağı bir iş yaptıklarını düşündüklerinde, yaptıklarından ve düşündüklerinden bahsetmeyerek sessiz kalırlar. Sosyal medyada ise bu durum, paylaşımlarını aile ve akrabalarından gizlemek için çeşitli taktikler izlemekle belirgin hale gelebilir. Bu sebeple gençlerden bazıları ailenin ekli olmadığı başka hesaplar kullanırken, diğerleri paylaşımlarının bazı kullanıcılar tarafından görüntülenmesini engeller.

Aileden gizlenme fenomeni, Helin'in Instagram'daki kişisel hesabındaki paylaşımları düzenleme biçimiyle ilişkili anlatımında belirginleşir. Helin, aile apartmanında yaşar ve günlük hayatta sık sık akrabalarıyla iletişim halindedir. Ayrıca, akrabalarıyla ortak bir WhatsApp grubundan gün içinde sıkça paylaşımlar yaparlar. Helin, akrabalarının da ekli olduğu kişisel Instagram hesabı dışında kısıtlanmamak için başka bir hesap daha kullanır ve bu hesapta hoşuna giden şeyleri paylaşır. Hikâye paylaşırken ise, önceleri bazı paylaşımları açıp kapatarak kontrol ederken sonrasında bu uygulama zor geldiği için tüm hikâye paylaşımlarını aile üyelerine kapatır: *“Benim tüm hikâyelerim aileye kapalı mesela. Başka bir hesabım var fotoğraf paylaştığım onu kimseyle paylaşmıyorum. Ablam bile takip etmiyor diğerlerinin önerilerine düşer diye...”* (Helin, 21)

Gençlerin sosyal medyada paylaşımlarını aileden gizleme nedenlerinin arasında geçmişte yaşanan sürtüşmelerin etkisi önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal ahlak kurallarına aykırılık veya politik paylaşımların oluşturabileceği tehlikeler konusunda aileleri ve yakın çevreleri tarafından uyarılan gençler, zaman zaman bu nedenle paylaşım yapmamayı, ya da paylaşımlarını küçük gizli gruplarda tutmayı ya da ailelerinden gizlemeyi tercih ederler. Bu şekilde yaşadıkları çatışmalar, gençlerde gizlenme tutumunu daha da derinleştirir.

“Facebookta 6. Sınıfta ben çok fazla bi...mizahi şey paylaşıırken arada küfürde giydiriyordum. Sonra teyzem beni keşfetmiş. Sonra bütün akrabalarım bana baskı uygulamaya başladı. Sen böyle temiz bir çocuktun sen böyle internette küfür mü ediyorsun falan filan. Şeyy yani normalde hiç öyle bir insan değildim yani o dönem. Annemler falan baya şaşırmıştı. Sonra şey dediler biz bu çocuğu yurda verelim bu çocuk akıllanmaz falan filan (diğerleri güler) Bunu iyi bir eğitimden geçirmek lazım, dayak yemesi lazım. O dönem beni çok sıkmıştı” (Yunus, 23)

Yunus, geçmişte ailesi tarafından paylaşımları dolayısıyla eleştirilmiştir, güncel durumda ise bir sosyal medya platformunda hükümet aleyhine yaptığı bir paylaşım nedeniyle hakkında açılan dava ile uğraşmaktadır. Takipsizlik kararı verilmesine rağmen dava temyiz sürecine taşınmıştır. Bu durum Yunus'u yılgınlık hissiyle karşı karşıya bırakır. Bu süreçteki belirsizlik, geleceğiyle ilgili kaygılarını güçlendirir. Bu durum staj yapmasına veya işe girmesine engel olabilir düşüncesiyle onu fikirlerini paylaşmaktan alıkoyar. Yunus bu sebeple, artık sosyal medyada küçük gruplar içinde ya da daha az riskli ve kabul görmesi muhtemel paylaşımlar yapmaya dikkat ettiğini ifade eder. Yunus'un durumunda da görüldüğü gibi, gençler için sosyal medyadaki paylaşımlar hem toplum tarafından dışlanma, eleştiri alma gibi daha genel ve dolaylı tehlikeleri içerirken, aynı zamanda aleyhinde dava açılması, iş bulamama ya da işten atılma gibi daha spesifik ve doğrudan tehlikeleri de barındırır. Bu nedenle, söz konusu durum gençlerin güvensizlik hislerini artırarak, onları uyum göstermek yönünde baskılayan etkenlerden biri olarak ifade edilebilir.

4.1.2.2. Farklılık ve Uyum İkilemi: “Çerçevelere uyum sağladığınız zaman her şeyi yapabiliyorsunuz.”

Araştırma süresince en sık karşılaşılan aynılık ve farklılık konularının değerlendirme ölçütleri, ilişkilendiği konular ve yarattığı etki bağlamında değişkenlik gösterir. Sosyal medya, gençler tarafından bir üretim alanı olarak kabul edilirken, aynı zamanda bireylerin kendi benliklerini paylaşımlarıyla sahneledikleri bir platformdur. Bu nedenle, sahneledikleri içeriğin takip edilmesi için kişiler, izleyicilerinin beğeneceği paylaşımlara ihtiyaç duyarlar.

Yapılan paylaşımların geniş kitlelere ulaşması hem duygusal hem de ekonomik getirisi nedeniyle talep edilir. Bununla birlikte, daha geniş kitlelere ulaşmak için yapılan paylaşımların, yaygın kabullere uymak ve popüler içerikleri tekrarlamak zorunda kalmaları nedeniyle özgün olamaması, gençler tarafından eleştirilmektedir. Bu bağlamda, gençler her ne kadar özgünlük

beklentisinde olsalar da, bahsettikleri fark ve farklılık kavramlarını tamamen sistemin dışında ya da aykırı olmak olarak tanımlamak mümkün değildir; çünkü sistem içinde uyum sağlayan farklılıklar daha çok kabul görür.

Aynı sınıftan yakın arkadaş olan üç kadın öğrenciyle pandemi dönemi yapılan çevrim içi görüşmelerden birinde konu TikTok'a geldiğinde başta "lame bir şey" olarak nitelendirdikleri TikTok'u pandemi döneminde sıklıkla takip ettiklerinden bahsederler. Onlara göre pandemiyle beraber TikTok'un kitlesi değişir, takip ettikleri kişiler de dâhil olmak üzere pek kişi TikTok'ta içerik üretmeye başlar. Katılımcılardan Gamze'ye göre TikTok'un iyi ya da kötü olması bulunduğu yere göre değişir. "*TikTok'un neresindeysen*"⁶ ona göre deneyimlersin. Bu sebeple geneli kötü olsa da bulunduğu yere göre kaliteli ve yaratıcı içerikler tüketme olasılığın da vardır.

TikTok gibi platformların önemli özelliklerinden birisi, daha geniş kitlelere ulaşma kapasitesine sahip olmalarıdır. Katılımcılar, "TikTok kahvesi" gibi popülerleşmiş içeriklerin herkes tarafından yaygınlaşarak tekrar edilmesi konusunda eleştirileri bulunsu da, bu durumu içeriklerin global çapta geniş bir kitleye ulaşması için gerekli bir adım olarak değerlendirirler. Örneğin, pandemi döneminde yurtdışında başlayan dans videoları gibi çeşitli akımların çok sayıda kullanıcı tarafından üretilmesi, bir konunun yaygınlaşmasını ve küresel çapta tüketilebilir hale gelmesini sağladığından, bunu değerli bir gelişme olarak kabul ederler.

Bu görüşmedeki katılımcılardan Zuhal, 22 yaşında bir tasarım öğrencisidir. İstanbul'da Bağdat Caddesi'nde oturur ve mezun olduktan sonra yurtdışında küratörlük okuma hayali kurar. Zuhal'a göre, TikTok platformundaki paylaşımlar dil engelini aşarak daha geniş bir küresel kitleye ulaşma olanağı sunar. Ayrıca, TikTok'un kendi yapısal özellikleri gereği, benzer içerikler üreten kullanıcıların paylaşımlarını peş peşe izleyiciye sunması, bu içerik üreticilerinin daha fazla kişi tarafından takip edilmesine ve bu şekilde beğenilmesinin artmasına imkân verir.

"Ben TikTok'la alakalı şöyle düşünüyorum. Bir arkadaşım ile konuşmuştuk. O da Youtube'ta falan bilinen tanınan bir insan. Instagram'da da yüz binden fazla takipçisi var. Öyle bir kişi Global bir şeye dönüşüyor işte bir dans falan. Ben bir arkadaş ve (gülerek) o böyle her gece falan TikTok izliyordu. Gerçekten TikTok izlemeye bayılıyor vesaire böyle bir insandı ve bende biraz böyle (duraksar) kötü içerikler var yani dalga geçiyorsun. Sana uymayan içerikler. Ama

⁶ Gizem'in sosyal medyayı mekânsal deneyime benzer şekilde tarifleyen bu yorumu dikkate değerdir. Araştırma boyunca pek çok görüşmede sosyal medya, fiziksel mekân deneyimi ile karşılaştırılan yorumlarla betimlenir.

global bir şeye dönüşüyor işte bir dans falan. Bu bence güzel bir şey. Ben iste ona başta bu insanlar ne böyle dans falan dediğim zaman o bana şey demişti. (duraksar) Hani o kadar yüksek bir etkileşim var ki TikTok'ta...şu anda çok şey. Mesela kız var yedi yüz bin takipçisi var TikTok'ta. İşte bu global bir şey olduğu için... mesela Instagram'da bir dilin var. Türkçe kullanıyorsun Instagram'da senin takipçi kitlen çok sınırlı oluyor. Bir kesime hitap etmen. Ama mesela TikTok evet türkçe kullanabilirsin ama dediğim gibi herkesin aynı dansı yaptığı bir mecra bu. Yani tüm dünyaya hitap ediyorsun sen o da bana şeyden bahsetmişti şu anda burası çok küçük çaplı duruyor ama etkileşimi o kadar yüksek ki ve daha da yükselecek. Bu insanlar çok para kazanacak demişti. 2010 yılındaki Instagram'la şimdikine bakıldığında yine paylaşımlar aynıydı ama kitle çok sınırlıydı. Şu anda da TikTok öyle bir şey geliyor bana” (Zuhal,22)

Sosyal medya, aynı zamanda önemli bir eğlence aracı olarak işlev görür. Bu bağlamda, "boş" olarak nitelendirdikleri platformlar arasında TikTok gibi mecralarda, düşünmeden ardı ardına gelen içerikleri tükettiklerinden bahsederler. Tüketilebilir içeriğin niteliğinden ziyade, sayıca fazlalığı gençler için kıymetli olup, böylece seçim yapmaksızın onlara önerilen benzer içerikler arasında gezinerek boş zamanlarını geçirebilirler.

“TikTok'ta aslında boş bir aktivite olması hoşuma gidiyor. Kayboluyor adam. Şu anda çok fazla TikTok'a bakıyorum çünkü deli gibi içerik var hiçbir şekilde bitmiyor. “ (Bora, 23)

Sosyal medyadaki içerik üreticiliği, birçok katılımcı tarafından maharet gerektiren ve iyi gelir elde edilen bir meslek olarak nitelendirilir. Dolayısıyla, bu platformlarda ün kazanan ve geniş bir takipçi kitlesine sahip hesapların yaşam tarzları ve elde ettikleri gelirler sıklıkla görüşmelerde ele alınır. Hesapların popülerlik kazanması, geniş kitlelere ulaşması ve gelir elde etmek için izlenmesi gereken stratejiler ve taktikler üzerine tartışılır. Başarı ölçütleri ise sahip olunan takipçi sayısı, beğeni oranları gibi sayısal verilere dayandırılır.

“Bir kaç kere söyle bir şey yaşadım. Instagram'da grup özelliği varmış ben bilmiyordum Birileri beni gruba eklemiş. Birisi yazmış gruptan bu grubun açılma amacı, herkes kendi görselini burada paylaşsın... bunu eminim duymamışsızdır. Hayatımda duyduğum en saçma şey. Mesela siz bir grup açmışsınız. Ben fotoğraf paylaşıyorum. Diyorum ki gruba ben fotoğraf attım arkadaşlar. Sonra bu gruptakiler giriyor o fotoğrafa giriyor, beğeniyor ve bu fotoğrafa yorum yapıyor ve bu fotoğraf keşfete düşüyor. Yani fotoğraf üzerindeki etkileşimi arttırıyorsunuz

yani fotoğrafım daha görünür oluyor. Neden profillerinin görünür olması bu kadar önemli bilmiyorum ama bence yeni dönemdeki bu bloggerlara, Youtuberlara çok fazla özenen var. Mesela benim daha önce takip ettiğim sanatla ilgilenen hesaplar vardı. Onlardan birkaçı son dönemde youtube açtı. Garip garip içerikler üretmeye başladı ve ben mesela onları takipten çıktım çünkü saf bir şekilde uyuzluk duygusu hissediyorum onlara karşı. Ki bunlara karşı değilim ama sırf yapmış olmak için yapan insanlar var. Yani şey gibi geliyor bana bence youtuberlık artık bir meslek ve onu herkes yapmamalı. Nasıl ki bir hekim olmak için bazı özelliklere sahip olman gerekir. Türkçe öğretmeni olmak için öğretmeyi sevmen gerekir. Influencer olmak için de influence etmen gerekir O herkeste olmayan bir özellik, bir yetenek. Bu olmayan insanlarda yapmaya çalışıyor çünkü kolay yoldan para kazanma. Bunu yapmaya başladığın zaman hayatını kapsayan bir şey.” (Burçak, 22)

Burçak'ın anlatımında da yer alan beğeni ile ilgili çaba, gençleri beğenileni ve kabul edilebilir olanı göstermeye yönlendirir. Beğeni almak başarıyla tanımlanırken, tam tersi olan beğenilmemek ya da gençlerin tabiriyle "linç yeme" korkusu, onları farklılaşmaktan alıkoyar.

Katılımcılardan Öznur'un görüşleri bu durumla benzerlik gösterir.

“Yani her ne kadar kendi istediğimi yapıyorum desem de umursuyorum. Biri olumsuz bir şey yazınca sinirim bozuluyor. Bir de kalıplar var. Paylaştığım fotoğraf iyi görünsün istiyorum sonuçta. Beğenilsin istiyorum” (Öznur, 22)

Beğenilme isteği ile Berrin'in yorumlarında da karşılaşırız. Berrin, çok sıkı bir arkadaş grubuna sahip olan 4 kişinin onayını almadan Instagram paylaşımları yapmadığını ifade ederken, erkek arkadaşının da herhangi bir paylaşım yapmadan önce ona danıştığını belirtir.

"Artık kimse tek bir fotoğraf çekilmiyor. Bir sürü fotoğraf çekiliyoruz sonra birbirimize atıp onaylatıyoruz. Hangisi daha çok beğenilirse onu paylaşıyoruz. Instagram'da iyi görüntü vermeye çalışıyoruz” (Berrin, 20)

Nitekim farklı olmanın ya da ne kadar farklı olunabileceğinin çerçevesi, nasıl bir karakter sahnelemek istediklerine göre değişir. Muhafazakar bir aileden gelen Şule, sosyal medyadaki belirsiz ayrımlardan bahsederken, eskiden toplumsal kabulün dışında gibi görülen sunum veya paylaşımların artık sadece bir dış görünüş veya stil olarak algılandığından ve gerçeklikten ziyade teatral bir bakış

açısıyla değerlendirildiğinden bahseder. Kişilerin görece marjinal olarak algılanabilecek stilleri olumsuz bir tepki almazken, Aynı kişilerin alkol ve sigara tüketirken yaptıkları paylaşımlar ise olumsuz karşılanarak kınanır.

Paylaşılanın kabul görme ölçütlerindeki nüansların, uyum baskısı ve özgürlükle ilişkisini Şule şu şekilde özetler:

“Evet belli bir noktada uyum baskısı var. Geçen gün şöyle bir reels gördüm. Bilirsiniz bir tane kız video çekiyor. Üzerinde şöyle bir şey var. Şarkı var altta şarkının sözlerini söylüyor. Sonra işte bir anda kamera sallanıyor, bir anda o kız çok güzel olmuş, işte saçları falan. Hani o videoları görüyorsunuz değil mi? Evet bu videolara saçma gözle bakabiliyoruz eskiden bu daha fazlaydı ama artık kabul edildi. Çok fazla insan bunun videosunu yapıyor. Gördüğüm video şuydu, bu videoyu kapalı bir kız yapmış bu kez. Kapalı bir kız yapınca böyle yorumlara da bakıyorum çok fazla kötü yorum olduğunu görüyorum. Alt etnik gruplar için de bu var sadece muhafazakârlık için değil. Bunu ben yaptığımda krinç olmuyor ama bunu atıyorum bir çingene bunu yaptığında krinç oluyor. Görsel olarak etiketlerinle de çok ilintili oluyor. Ama öteki taraftan o çerçevelere uyum sağladığınız zaman her şeyi yapabiliyorsunuz. Mesela sarı pixie saçlı, kaşlarını kazıtmış, göz makyajlı tipler var eskiden emo deniyordu şimdi o da değil. Bu benim saçımı toplayıp toka takmam gibi bir şey onun için. Onun benimsediği bir tarz. Çok fazla gencin bu tarzı benimsediğini görüyorum. Onlar mesela kombin videosu paylaşıyor. Wooww harika oluyor ama kombin videosu dışında sigara içme videosu paylaşıyor. Orada tuhaf oturuyor ya işte o zaman sıkıntı oluyor. İşte ne uyumludur ne değildir. (Ellerini yüzünün yanına alıyor) Şimdi bunu kelimelerle ifade etmek çok zor oldu açıkçası. Yani hem evet çok özgür de olabilirsin hem evet uyum da yapmak zorundasın yani.” (Şule, 23)

Benzer tespitleri, Ela'nın anlatımlarında da öne çıkar. Ela, ortaokulda İmam Hatip'te okumuş, ailesini muhafazakâr olarak tanımlayan ve üniversite ikinci sınıf öğrencisi bir gençtir. İmam Hatip'te geçirdiği iki senelik dönemden bahsederken dinini öğrenmekten aldığı mutluluktan söz eder ve bu sürenin oldukça yeterli olduğunu ekler. Üniversiteye başlamasıyla birçok fikri değişime uğrar. Sigara ve alkol tüketen, dövme yaptıran insanlardan çekinirken, şimdilerde üniversiteden arkadaşları sayesinde bu durumunun kişisel bir tercih olduğunu, o kişilerin hayat tarzlarına saygı duyduğunu ve kendi yaşantısına başkalarının tercihlerinin zarar veremeyeceğini anladığından bahseder. Üniversitede başarılı bir öğrenci olan Ela, aynı bölümde okuduğu arkadaşı Şebnem'le birlikte okulun ibadethanesinde namaza gider, Ramazan ayında aksatmadan oruç tutar. Aynı zamanda, anime,

manga, video oyunları, filmler, TV dizileri ve çizgi romanlardaki karakterleri temsil etmek için kostümler ve aksesuarlar giyilerek canlandırılan bir performans biçimi olan Cosplay ile ilgilenir.

Cosplay'de kişiler, seçtikleri karakterleri doğru bir şekilde temsil etmek için kostümler ve peruklar satın alarak, canlandırdıkları karakterlerin davranışlarını, pozlarını ve kişiliklerini taklit ederek temsilin gerçekçiliğini artırmaya çalışırlar. Ela da giydiği kostümlerin yanı sıra renkli saç ve makyajlar yaparak canlandırdığı karakterleri sıklıkla Instagram profilinde paylaşır.

Ayrıca, canlandırdığı karakterleri göstermek için çeşitli etkinliklere de katılır. Ailesini muhafazakâr olarak tanımlayan Ela, canlandırdığı karakterler ve stili ile ilgili sorun yaşamadığını, özellikle makyaj yapmayı çok seven annesinin onu desteklediğini ifade eder. Ela, Instagram'da takipçileri arasında yer alan akrabalarının da giydiği kostümleri ve makyajlarını beğendiğini ve paylaşımlarına olumsuz bir tepki almadığını ekler.

“Benim annem de böyle zaten. (kendi renkli giyim ve makyaj tercihini kastederek) O yüzden Ela bunu giy, şunu giy, bu çok yakışır, şu çok yakışır... işte (elleriyle mavi kısa saçlarını arkaya doğru tarama hareketi yapar) saçlarını arkaya doğru tara. O konuda hiç şeyimiz yoktur. Babamla da öyle babam arada girer dalga geçer (gülerek) böyle erkek adam geldi falan der. Şakalaşıyoruz yani hiç öyle zıtlıştığımız olmuyor bizim.” (Ela, 19)

Bu anlatımlarda, gençlerin kıyafet, saç, makyaj gibi kişisel ifade tercihlerinin zaman zaman alışlagelmiş farklılık fikirlerinden ayrıştığı görülmektedir. Bu bağlamda, geçmişte toplumda daha marjinal olarak değerlendirilen ve genellikle marjinal kişilerce benimsendiği düşünülen mavi kısa saç, farklı renklerde makyaj, fazla sayıda yüzük ve küpe takma gibi stil tercihlerinin sisteme karşıtlıkla ilintili ideolojik bir bakış açısıyla ilişkilendirilmesi zorlaşır. Sosyal medyadaki görsel temsillerin, stile, oyuna, role ve sahnelemeye dönüşümü, gençler için kimi zaman aileleriyle çatışmaktan kaçınma imkânı sağlarken, aynı zamanda başka kişilerin yaşam tarzlarına ve stillerine bakarak kendilerini keşfetme sürecinde bir katalog işlevi sağlamaktadır.

“Çoğu kişi kendi tarzını yapmaya çalışıyor. Benim tanıdığım herkes yani bütün arkadaşlarım kendi tarzını oluşturmak istiyor. Mesela bir şey gördüğümüz zaman bak bu senin tarzın sen çok beğenirsin diye birbirimize atabiliyoruz. Ve böyle olunca da kimseye özenesim gelmiyor. Kendimi bulmak istiyorum. Tabi ki kendimi bulmaya çalışırken başkalarına özeneceğim, kendime uygun bulduğum şeyleri yapmaya çalışacağım.” (Şebnem, 19)

Tam da bu aşamada kullanıcıların paylaşımlarında ne derece *özgür* olduğunu incelemek gerekir. Sosyal medyada kulacılar takip ettikleri kişilerden uyumlu bir paylaşım dizgesi beklerler. Bu durum yapılan paylaşımlar ve profil etrafına örülen benlik sunumlarının katılaşılarak farklılaşma çabalarına ket vurması sorununa neden olur. Sosyal medyanın arşivleme odaklı yapısı kişilerin, paylaşımlarının bir toplamı haline gelmesine yol açar. Bu durum, farklı veya aykırı paylaşımların takipçiler tarafından kabul görmeme ve kişilerin sahte yargılamalara maruz kalma endişesini beraberinde getirir. Bu sebeple, gençler paylaşımlarında daha seçici davranır ve oluşturdukları profilin her ögesinde bir tutarlılık ararlar. Bu bağlamda, paylaşımında bulunmalarına rağmen belli bir manevra alanı içinde hareket ederek özgürlüklerini sınırlarlar. Bu açıdan bakıldığında, görece akışkan yapısı ile kullanıcılarına özgürlük tanıyan sosyal medya platformlarının, tavır ve tutum değişimine ne ölçüde olanak sağladığı tartışması sıcaklığını korumaktadır:

Siz bu olarak çıkıyorsunuz ya. (Elinin dışını gösterir) Evet bu olarak çıktığınızda sizi takip eden kişiler sizi izlemiyor bir sürü insan izliyor ama siz bu olarak kendinizi göstermiş oluyorsunuz. O zaman böyle devam ediyorsunuz. Bu süreç içinde değişiyor mu evet insanın hayatı da değişiyor. Değişince gösterdiği şey de değişmeye başlıyor. Belki gösterme şeyi de azalıyor bilmiyorum. Ama bu süreç içinde içerik çıkartmak zorunda olduğunuz takipçi belki azalır artar bilmiyorum ama hem böyle bir zorunluluk var. Zaten şu anda sosyal medyada Instagram'da öne çıkmak için bir sürü yeni farklı şey geldi. Birkaç tane story atacaksın onu atacaksın bunu atacaksın. Hem bu kadar içerik üretebilmek için çok böyle aynı yapmak zorunda kalıyorsun. Kendin de aynı yaşamaya devam ediyorsun. Ama değişsen değişedebilirsin sanki ya... (Şule, 23)

Gençlerin değişime yönelik sürekli dışsal uyarılara uyum sağlama durumu, Şule'nin belirttiği gibi, karmaşık bir denge gerektirmektedir. Gösterme ve iletişimde kalma ihtiyacı, bir yandan zorunlu bir gereklilik olarak algılanırken diğer yandan bireyin kendilik algısına ilişkin katı bir şekilde yapılandığı bir *kendilik heykeline*⁷ dönüşme eğilimindedir. Sosyal medya platformlarında herkesin birbirini sürekli gözlemlediği bu durumda, değişimlerin kolayca gerçekleşmesi sanıldığı kadar basit değildir. Gençler, sosyal medya ortamında kendilerini sürekli olarak görünür kılmak zorunda olduklarından dolayı, dışsal uyarılara uyum sağlama süreçlerinde kendi özgün değişim ihtiyaçları ve

⁷ Burada Foucault'nun "*kendilik teknolojileri*" tanımına referans vardır. Foucault bu terimle "insanların, sadece davranışlarının kurallarını belirlemekle kalmayıp bizzat kendilerini dönüştürmeye, kendi orijinal varlıklarında değişimler yapmaya ve yaşamlarını belli estetik değerler taşıyan ve belli stil kriterlerine uyan bir eser haline getirmeye çalışırken kullandıkları" bilinçli kriterlerden bahseder.

tercihleri de sıkça göz ardı edilebilmektedir. Bu nedenle, gençlerin sosyal medyadaki süreçlerde değişimi yönlendirme ve ifade etme zorlukları ve kısıtlamaları vardır.

4.1.2.3. Performans ve Kendini Gerçekleştirmek: “İçimden geldiği için yapıyorum tuşu kapanmış gibi”

Kendini gerçekleştirmeyi, hem oluşturduğu performans baskısı hem de bu durumun neden olduğu sorumluluk duygusu nedeniyle girift bir kavram olarak nitelendirmek mümkündür. Sosyal medya üzerinden sürekli olarak iyi hallerini sergilemek zorunda hisseden gençler için üzüntü ve acı göstermek zayıflık olarak nitelendirilir ve görmezden gelinir. Mutlu ve iyi olma durumu takipçilere veya izleyicilere aralıksız bir şekilde sunulmak zorunda hissedilir. Burçin, erkek arkadaşından ayrıldığı ve kendisi için oldukça zor geçen dönemi anlatırken sosyal medyada sunduğu iyi hallerinin altında yatan sebepleri şu şekilde paylaşır:

“Ben kötü bir dönem geçirdim erkek arkadaşımdan ayrıldım. O iki aya dair şimdi düşününce bir şey hatırlamadığımı fark ettim. Zihnimde yer etmemiş zihnim silmiş onu fark ettim. Ben genellikle okuduğum haberleri o gün yaşadığım olaylara bağlarım hani hafızam güçlüdür biliyorum ama hatırlamıyorum. Kendimi çok kötü hissettim şu anda hani böyle hafızamda artık bir şeylerin canlanmaması falan kafamda bir şeyleri silmek tuhaf geldi hani kalmamış mesela sosyal medyayı da şu şekilde kullanmışım ben Instagrama şu şekilde post atmaya başlamıştım. O kişiyle aramda bazı olaylar oldu. Bazı arkadaşlarımla da aramda olaylar oldu. Ve (duraksar, sesi titrer) çok kötü durumdayım ama gayet iyi bir hayatım var... aslında kendime yalan söylüyorum. Aslında karşımdaki kişi benim hayatıma devam ettiğimi görsün diye lanse etmek istedim. Bazı paylaşımları falan, paylaşım yapıyorum ama işte ben hayatıma devam ediyorum. Umrunda değilsiniz falan kafasında paylaşım yaptığımı farkettim. Aslında bir bakıma yalan söyledim kendime ve kendime . ”(Burçak,22)

Kendini gerçekleştirmeyi hedefleyen gençler için sürekli olarak "ben" üzerinde çalışmak ve kendine hizmet etmeyi geride bırakmak gereklidir. Sosyal medya platformları da kendini optimize etme ve üretme sürecini mümkün kılarak gençler üzerinde baskı oluşturur ve onlara başarılı veya başarısız olmanın tüm sorumluluğunun kendi üzerlerinde olduğu duygusunu verir. Bu durum, katılımcılar yaşamlarında karşılaştıkları zorluklardan bahsetseler bile, genellikle sorumluluğun kendilerinde olduğu şeklinde bir ruh haline bürünmelerine yardımcı olur.

“Bende kesinlikle bende. Ben bu konuyla ilgili duygusal dalgalanmalarımın biraz şeyle alakalı olduğunu düşünüyorum hani just do it videoları görüyoruz ya. Ya da iki küçük siyahi çocuk böyle konuşuyor. (Dediklerini taklit eder) “You should be the big fish in the ocean” (okyanustaki büyük balık olmalısın) falan filan böyle okyanustaki büyük balık olacaksın küçük balığı yiyeceksin çünkü zaten kapital bir dünyadayız ve bir şey yapmazsan ölürsün falan. Zaten güçlülük de böyle bir şey değil midir? Kendi ayaklarının üstünde durup ürettiyor olman falan gibi... Burada aslında insan olmanın tanımı var. Layıkıyla bir insan olmak demek bir şey ürettiyor olmak. Kendi başının çaresine bakabiliyor olmak. Kendini idame ettirebiliyor olmak. Üretmek farkındaysanız en başa koyduğum şey. Çünkü evet kendi başının çaresine bak ama bir şey üretmediğin zaman sanki şey gibi niye varsın ki o zaman. Gerçekten bunu içimde hissediyorum. Ve düzenli bir üretimde olmadığımda kendimi böyle vasıfsız... hatta bazen neden varsın ki bu dünyada gibi bir düşünceye evrildiğimi fark ediyorum. Ben de içimden geldiği için yapıyorum tuşu kapanmış gibi hani kendimi bir şey yapmaya zorunlu hissediyorum. Sanki var olmaman bir sebebi olmalı ve o sebepte bir şey ürettiyor olmamış gibi hissediyorum” (Şule, 23)

Sorumluluk kavrayışının benzer bir perspektifi, sorun ele alındığında da gözlemlenmektedir. Özellikle muhafazakâr gençler, muhalif ya da muhafazakâr muhalif gençlerden farklı olarak, sorunları ele alırken kendi rollerini sorgulama eğilimi gösterirler. Ekonomik koşullar ve bu koşulların beraberinde getirdiği olumsuzluklar, genel olarak tüm gençleri etkilese de, muhalif ve muhafazakâr muhalif gençler sorunları, ülkenin yönetim biçimi ve iktidarın kararları gibi faktörlerle ilişkilendirerek tartışırken, ayrıca muhalefetin tutumu ve yaklaşımını da göz önünde bulundurlar. Diğer yandan muhafazakâr gençler, sorunları genellikle geçici ve bazen de çözümsüz olarak nitelendirme eğiliminde olup, bu yaklaşım konuyla ilgili farklı bir bakış açısını yansıtmaktır. Muhafazakâr gençler, sorunların olduğunu düşündükleri bazı konularda ise, kendi algılarına yönelik doğruluğu sorgulayabilirler. Bu bağlamda, yukarıda bahsedilen konu, muhafazakâr bir aileye sahip olan Şebnem'in 2023 seçimleri öncesi anlatımında da gözlemlenmektedir:

“Aslında yaşıyabiliyoruz. (Duraksar) yani yaşıyabiliyoruz değil de.. Şikayet edesimiz var gibi geliyor bana. Gerçekten bir sorun var. Diyelim ki ekonomi ile ilgili bir sorun olsun bu. Ama biz bu sorunu çözmek yerine daha çok büyütüyoruz gibi geliyor. Sorundan bahsediyoruz ama asla çözüm yapmıyormuşuz gibi geliyor bana” (Şebnem, 19)

Kendini gerçekleştirmek ve üretim kavramları arasındaki yakın ilişkiye, çalışma boyunca gençlerin sosyal medya ile ilgili anlatımlarında sıkça rastlanmıştır. Katılımcılar, sosyal medyadaki paylaşımlarını genellikle üretim olarak tanımlarlar. Üretim kavramı, farklı toplumsal kesimler ve bireyler için farklı anlamlar taşımakla birlikte, beğeni, para, başarı, güven ve görünürlük gibi kavramlar arasında çeşitli bağlantısal ilişkiler oldukça yakındır. Şule'nin katılımcı olarak belirttiği üzere başarı, para ve kendini gerçekleştirme arasındaki ilişkinin farklı sosyo-ekonomik çevrelerden gelen gençler için farklı biçimlerde ortaya çıktığı gözlemlenir. Ona göre, dezavantajlı sosyo-ekonomik koşullara sahip gençler, kendini gerçekleştirme ile para kazanma arasında doğrudan bir ilişki kurar:

“Bir kısmımız ekonomik koşulları daha sert yaşayan insanlarda bu hani kendini gerçekleştirme, üretme gibi konuların biraz daha maddi bir getirisi ile ilgili de olduğunu görüyorum, yani zorunlu olarak yani şey oluyor mesela bu kadar fazla satış yapmayı başarmış, atıyorum ayda 20bin lira kazanmış ve o onun için çok büyük bir başarı. Onun üretim şekli bu yani o parayı kazanabilmiş olması” (Şule, 23)

Şule'nin üretimle ilgili anlatımına benzer biçimde, gençlerde para ve başarının tanımının birbirine yakınlığı, Çağlar'ın takipçi sayısı yüksek olan Youtube ve Instagram içerik üreticilerini hakkındaki yorumlarında da gözlemlenir. Çağlar Trabzon'da okuyan bir üniversite öğrencisidir. Okul bittikten sonra düzgün maaşlı bir işe girme ve dünyayı gezme hayali olan Çağlar, kendisine kimi başarılı bulduğu sorulduğunda Acun Ilıcalı ve Reynman'i örnek verir. Çağlar bu kişileri “Sıfırdan gelip, çok para kazanmaları” ve çok kişi tarafından takip edilmeleri sebebiyle başarılı bulur ve takdir görmeleri gerektiğini düşünür.

Buğra da başarı, ün ve para konusunu benzer bir yaklaşımla ele alır. Buğra kendi yaptığı rap şarkılarını evde kaydeder ve Youtube üzerinden paylaşır. Ona göre, sosyal medya üzerinden kazanılan ün kişilere çok önemli fırsatlar sunar.

“Kaydediyorum amatör olarak yani... çok beklentim yok ama adamlar (ünlü rap şarkıcıları) inanılmaz paralar kazanıyor. Saygı duyuyorum” (Buğra,23)

Bu görüşmenin yapıldığı zamanın Buğra'nın üçüncü sınıfta olduğu döneme denk gelir. Buğra üniversiteden mezun olduktan sonra okuduğu mesleğe devam ederek rap müzik parçaları yapmayı

bıraktır, sonrasındaki konuşmalarda hala rap müziği takip ettiğinden fakat artık eskisi kadar zamanı olmadığından bahseder.

Gündelik hayatta, sosyal medya ile beğeni, para, başarı, güven ve acı arasındaki ilişki geçişli bir şekilde gerçekleşir. Bu özellikleriyle sosyal medya, deneyim biçimine göre hem teşvik edici hem de acı verici bir hal alabilir.

“Sosyal medyada şunu görüyorum bugün Yalovaya’a gittim şunu şunu yaptım bu sadece gittiğin kafelerin reklamı değil aslında şu demek bak ben kız başıma buralara gittim buraları gördüm. Bu gururu bu tarz içerikler paylaşan insanlarda görebiliyorsunuz. Ve bence bu gurur çok da toksik olan bir gurur değil hatta insanı besleyen de bir şey olduğunu düşünüyorum. Motivasyonel bir şey. Bunların beğeniliyor olması da teşvik edici bir şey. Ama senin paylaştığın şeye benzer insanlar ona yorum yaptığında o zaman aidiyet hissi oluşuyor. Negatif gelirse de insanlar baya düşüyor. Beş bin tane destek yorumu alıyorsun o seni motive ediyor ama bin tane de köstek yorumu alıyorsun mesela. Bence o insanları gerçekten çok düşürüyor. Çünkü motivasyon ve güveni orası sağlıyor ya (sosyal medyayı kastederek) uzun süreçte bu özgüven ve motivasyon içsel bir şeye dönüşmediği zaman ben kendim bunu yapıyorum ve ben kendimden mutluyma dönüşmediği zaman... yani o yerleşemediğinde, sağlam bir zemin bulmadığında o zaman o köstek yorumları insanları hakikaten çok düşürüyor. Çok acıtıyor” (Şule, 23)

Bu durumda, gençlerin gösterme veya saklama, eyleme geçme veya eylememe gibi kararlarının temelindeki acıyla kurdukları ilişkiye odaklanma gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

4.1.2.4. Acıdan Kaçış: “Baktığım zaman beni üzecek hikâyeleri paylaşmıyorum”

Sosyal medya ile kurulan ilişki heyecanın yanı sıra acı ile de tanımlanır. Bu duygulanımları, edimsel sonuçları ile birlikte ele aldığımızda, onlarla ilişkilenen üretim, tüketim ve kaçınma hallerini tartışmak mümkün hale gelir. Sosyal medyadaki beğenilme ve takdir görme isteği ile duygular arasındaki bu akışlı ilişkinin, kişilerin tutum ve tavırları üzerindeki etkisi Şule tarafından şöyle dile getirilir:

“Var oluşunu buradan tanımladığın zaman aslında nasıl var olacağını da biraz burası belirlemeye başlıyor. Siz hoşunuza gitmeyen bir şey göstermezsiniz mesela bu da öyle hoşunuza giden bir şey gösterip kötü yorum aldığında bu acaba o kadar güzel değil mi diye düşünmeye

başlıyorsunuz. O noktada sen de dönüşmeye başlıyorsun aslında. Sana normal ve iyi gelen şeyler dönüşmeye başlıyor (Şule, 23).

Şule'nin bahsettiği normlardaki dönüşüm gençlerin eyleme geçmeden önceki kararlarını etkiler. Helin de aynı şekilde sosyal medya üzerinden hissedilen toplum baskısının, yarattığı duygulanımlardan kaynaklandığını düşünür. Ona göre beğenilme baskısı beraberinde getirdiği sürekli bir onay alma ihtiyacı ve emin olamama hali getirir. Beğenilmemenin verdiği acıdan kaçmak için gizlenmek yaygın bir tutum haline dönüşür:

“Sosyal medyada toplum baskısı olduğunu düşünüyorum. İnsanların bu baskıyı kendilerinin yarattığını düşünüyorum. İnsanların ne dediğine ve hakkında ne düşünüldüğüne dikkat eden bir insan kendi kafasında ister istemez bir toplum baskısı yaratmaya başlıyor. Normal yaşantısına da yansıyor, sosyal medyaya da yansıyor ister istemez. İnsan böyle bir baskıyı kafasında yaratınca sosyal medyada gönderilerine de kısıtlamaya başlıyor. Filtreli olarak paylaşmaya başlıyorsun gönderilerini. İlk atarken uygun olup olmadığını düşünüyorsun. Doğru mu? Uygun mu? Değil mi? İyi mi? Kötü mü? Beğenirler mi? Beğenmezler mi? Bunlar kafamdan geçiyor. Hatta bunun için yakın arkadaşlarına fotoğraflar atıyorsun atayım mı atmayayım mı diye. Onay aldıktan sonra fotoğrafı paylaşıyorsun. Bence bu onay ihtiyacı da hep toplum baskısının etkilerinden kaynaklanıyor. Benim öyle emin olamayıp atamadığım şeyler oluyor. Ya da işte hikâyelere atıp akrabalarımı ya da görmesini istediğim insanlara gizlediğim oluyor. Hatta neredeyse hep oluyor. Hikâyelerimde gizli bir tayfa vardır benim her zaman onlara hep gizli. Ama işte o gizlediğim insanların da beğeneceğini düşündüğüm içerikler paylaştığımda o insanlara da bazen açabiliyorum. Bu çok istisna oluyor genelde saçmaladığım hikâyeleri attığım için...”(Helin, 21)

Helin, paylaşımının beğenilememesinin ya da eleştirilmesinin ona hissettireceği acıdan bahsederken, böyle bir durumla karşılaşmamak için paylaşımlarını ne şekilde kontrol ettiğini anlatır. Sosyal medyadaki paylaşımlarında beğenilmeme duygusunun oluşturduğu baskıdan sakınmaya ve beğenilecek paylaşımlar yapmaya gayret eder. Takipçilerini gruplara böler ve paylaşımlarını beğeni ekseninde yapar. Dolayısıyla beğenenlere görünür olan paylaşımları ile "kötü enerjilere" maruz kalma tehlikesinden korunur ve beğenilmemenin oluşturacağı acıdan gizlenerek sakınır.

“Ben böyle mutlu oluyorum. Hikâyeleri attığım zaman o hikâyeleri ya da fotoğrafları beğenmeyecek veya ilgi duymayacak insanların hikâyelerimi görmesinin ne gereği var. Tabi

bana kötü bir enerji verdiğini de düşünüyorum böyle düşüncelerin. Hem o insanların görmesinin hem benim böyle düşünmemin kötü enerji verdiğini düşünüyorum bana. Zaten o insanlardan haz etmiyorum. Ben bir şey attığımda benim arkamdan konuşacaklarını biliyorum. O zaman engelleyeyim ve sorunu kökten çözeyim düşüncesindeyim açıkçası. Şimdi yakın arkadaşlar özelliği çıktı neyse ki ve ben de bu özelliği kullandıkça zaman içinde şunu keşfettim. Ben anılar biriktiriyorum ve bu anılar aslında kendim hatırlayabilmek için özellikle son dönemlerde(pandemi). Özellikle son dönemde hikâyelerimi o anı hatırlayabilmek için attığımı fark ettim. O yüzden ben hikâyelerimi paylaştığımda keyif alan insanları yakın arkadaşlara ekledim. Genellikle de oradan paylaşıyorum. Ve attığım o hikâyelerden keyif alan insanların bana yanıt vermelerinden hoşlanıyorum. Eskiden bir şey paylaştığımda senelerdir görmediğim ilkokul arkadaşım da, babam da görüyordu. Şimdi ise filtrelediğimde bana önem veren, fotoğraflarımı görmek isteyen ve hikâyelerimden keyif alan insanların görmesinin bana çok daha iyi geldiğini fark ettim.” (Helin,21)

Olumsuzluğu, mutsuzluk ve acıyla eşleştirme ve sıklıkla bu hisleri uyandıracak durumlardan kaçınma tutumu ile araştırma boyunca sıkça karşılaşılmıştır. Katılımcılar toplumsal meselelere de benzer bir bakış açısıyla bakarlar ve karşılaştıkları haberler onlarda yoğun negatif hisler uyandırıyorrsa “morallerinin bozulduğunu” belirterek takibi bıraktıklarından bahsederler:

“Ben Bundle bir kaç sene önce indirmiştim ama o dönem Türkiye’de çok kötü şeyler oluyordu ve moralim bozuluyordu. Sürekli bir bildirim geliyor. Sürekli bir felaket haberi geliyor. Çok sinirim bozulduğu için silmiştim. Hani çok benim hayatımı etkileyecek bir şey olursa öğrenirim kafasında. Çünkü benim için haberlerin bir kuluçka süresi oluyor. Bir olay kesin olarak hayatımıza girdiyse zaten onu biliyoruz, öğreniyoruz. O yüzden ben biraz bekliyorum bir haberi ciddiye almak için.” (Burcu, 23)

Şebnem de eğer haberler onu çok üzüyorsa takibi bıraktığından ya da başkalarını üzecek içerikleri genellikle paylaşmadığından bahseder. Son olarak, Filistin’de geçen olaylarda bir çocuğun okula gidemeyişini anlattığı videoyu hikâyelerinde paylaşmasını ise bir doğulu olarak doğuya duyduğu yakınlık ile açıklar.

“Bazı şeyler mesela ben baktığım zaman beni üzecekse hikâyeye baktığımda falan ben onu paylaşmıyorum. Zaten yeterince maruz kaldığım bir şeyi paylaşmak istemiyorum açıkçası.

Çünkü beni çok üzüyor böyle şeyler. Gerçi o anki moduma da bağlı çok fazla dolarsam hani paylaşıyorum ama neyse görmeyeyim daha dersem paylaşıyorum” (Şebnem.19)

Kötü haberler güvensizlik hissini arttırır. Burcu, potansiyel tehlikelere karşı duyduğu tedirginlik hissini, onları sosyal medyada ve gündelik hayatın her alanında çeşitli taktiklerle korunma çabasına sevk ettiğinden bahseder. Kendini muhafazakâr olarak tanımlayan Burcu “her kesimden ve görüşten insan var” dediği bir muhitte oturur. Akşamları yaptığı yürüyüşlerde yaşadığı tedirginliği ve sosyal medyada sıklıkla karşılaştığı kadın cinayetleri haberlerinin onda yarattığı etkiden bahseder:

“Genelde tedirginlik, korku ve endişeden ziyade tedirginlik temkinli olma. Dışarıda etrafımı farkında olayım mesela. Mesela ben dışarıda çok yürüyüş yapıyorum. On adım atıyorum arkama yüz defa bakıyorum mesela bunun gibi. Etrafı sürekli farkında olma. Arkamda biri var mı yok mu? Hani çevremde ne oluyor ben onu bileyim ki ben ona göre tavır alayım.” (Burcu, 23)

Sıklıkla maruz kalmak hissiyle ile tarif edilen bu duruma Şule’nin anlatımlarında da rastlarız. Ona göre, sürekli gelen olumsuz haber akışı ile oluşan acı perçinlenerek katlanılmaz hale gelir. Sosyal medya aracılığıyla maruz kalınan ve biriken bilgi yığınları, gençlerde yapılacak bir şey olmadığı duygusunu ve çaresizliği tetikler. Bu durum da gençlerin değişim yönündeki inançlarını azaltarak hareketsiz kalmalarına yol açar.

“Hepimiz küçükken ilkokulda ne bileyim ülkesini çok seven böyle coğrafya dersinde of bizim canım ülkemiz ne bileyim doğruyu, iyiyi ve güzeli öğreniyorsunuz ve siz de değer vermeye başlıyorsunuz ya ne bileyim yani bir insanın elinde pet şişesini yere atmaya bırakın, normal bir çöp kovasına atmak yerine beş metre ötede geri dönüşüm kutusu varı düşünüp eğer oraya atıyorsa orada o zaman bir sevgi, inanç ve bir şeylerin iyi yöne gidebileceğine dair bir beklenti ve inanç vardır. Ve siz bu değer yargısıyla yaklaşp sizin karınca olarak bu kadar şeye değer verirken, çok fazla şey yapabilecek güce sahip olduğunu gördüğünüz insanların ya da sizin seviyenizde olan insanların o kadar değer vermediğini ve verilmeyen değerle hatta değer vermeyi bırakın sömürmeye başladığını gördüğünüzde... o değer verdiğiniz şeyleri kötü bir noktaya getirmeye başladığını gördüğünüzde üzüliyorsunuz. Ve bu her gün olmaya başladığında bunu böyle her gün her gün daha da kötüye... bugün de işte şu göl kurutulmuş, bugün de işte Salda gölünün o berbat hale dönmüş fotoğraflarını görüyorum. Öteki gün

domates serasında kalıp hasta olmuş çocukları görüyorum falan. Öteki taraftan bilmem kaç lira buraya harcanmış ama buraya harcanmalı mıydı falan. Bunları her gün her gün çok büyük ölçekli konularda gördüğünüz zaman insanın acı noktası orası oluyor. O yüzden hem çok fazla bilgi hem de bu bilgilerin sizin değer verdiğiniz şeyler üzerinden acıya dönüştüğü içerikler görmeniz.”(Şule, 23)

Şulenin bu yorumunda çocukluk dönemini birlik duygusuyla ilişkilendirmesi, bununla birlikte sosyal medya aracılığıyla gündelik hayatta karşılaşılan acının bu birlik duygusunu ve ortak amaç hissini azalttığını belirtmesi ve bu olumsuz duyguları geçmişe ve hafızaya bağlaması çalışmanın analiz çerçevesine uygunluğu açısından dikkate değerdir.

4.1.2.5. Millilik ve Birlik: “Eskiden sahip olduğumuz küçük masalar, şimdi tek büyük bir masaya dönüştü ve herkes artık aynı masada oturuyor.”

Sosyal medya, bireyler için toplumsal karşılaşma mekânları olsa da, farklı karşılamalara ne kadar müsaade ettiği ya da ortaklık ve birlik duygusunu ne derece oluşturduğu tartışmalıdır. Katılımcılarla yapılan görüşmelere bakılırsa toplumla ortaklık ve birlik hissiyatına dair anlatılarda günümüzden ziyade geçmişe referans verildiği, çocukluktaki milli bayramların hatırlandığı görülmüştür. İki yakın arkadaş olan Şevval ve Eren’le yapılan görüşmelerde “eskisi gibi değil” ve “eskiden böyle değildi” gibi cümleler sıklıkla duyulur. Bu bağlamda, onlar için birlik duygusu şimdiden ziyade hafızadaki çocukluk anılarıyla ilişkilidir.

“29 Ekim milli bayramlarda motive oluyorum. Onlarda yani mesela şu an bir düşman işgali yok o zaman varmış işte. Bir içi kabarıyor insanın o kadar yani. O da o gün yani o gün bittikten sonra bitiyor. Ne bileyim Üsküdar’da havai fişek patlatıyorlar o zaman herkes birlik olmuş gibi oluyor ama altı saat mi sürüyor ne kadar sürüyor sonra bitiyor. Dini bayramlarda ise daha maneviyat artıyor. Ama eskisi gibi değil. Eskiden daha çok akrabaları ziyaret ederken çoğu öldü galiba (gülerek) gitmiyoruz biz.” (Eren, 19)

O sırada Eren’in Yanında oturan Şevval ekler: “Bizde ölmemesine yani... öyle... rağmen ziyaretler azalıyor. (Şevval, 19)

Eren, Şevval'in cümlesini bitirmesini beklemeden devam eder: *“İnsanlar birbiriyle bağı koptuğu için ziyaretler azalıyor ama yani milli bayramlardaki gibi ülkece değil ama işte dini bayramlarda da işte ailece birlik olunuyor.”* (Eren, 19)

Birlik denildiği zaman aklına milli bayramlar gelen Eren nadiren yaptığı esprili ve komik paylaşımların dışında milli ve dini bayramlarda paylaşım yapmaz. Ona göre artık böyle kutlamalar ya şirketler ya da sosyal medyada popüler içerik üreticileri tarafından “zorunlu ve göstermelik” olarak yapılır. *“Ben dalga geçtim geçenlerde... yani bayramla geçmedim de. Bir şaka yaptım sonra dedim ki neyse 29 Ekim’iniz kutlu olsun.”* (Eren, 19)

Artık sıradanlaşan bu kutlamaları yapmak için beklenmedik bir durum oluşması ihtiyacı vardır. Eren bu duruma şöyle bir örnek verir: *“Mesela o güne özel bir şey oldu. O gece ay ile yıldızlar bir araya. Sabaha herkes onu paylaşıyor”.* (Eren, 19)

Aynı bölümden Eren ve Şevval, milli bayramları birlik ve beraberlik duygusuyla ele alırken, takip eden konuşmalarda bu durumun şimdiden ziyade geçmişe özleminden kaynaklandığı anlaşılır. Şevval, beraberlik duygusundan bahsederken geçmişe döner; çocukluklarındaki milli bayram kutlamalarını ve televizyondan izlediği Ankara’da yapılan kutlamaları hatırlar. Beraberlik duygusunun izleri, bellekte daha derinlere uzanan geçmişte yer almaktadır. Bu durum, onlara göre doğaldır ve olması gerektir. Dijitalleşmenin sınırları genişletip, belirsizleştirmesi sebebiyle milliyetçiliğin azalması gerektiği düşünülür:

“Ben artık yani böyle ülkelerin milli şeylerinin gittikçe azaldığını düşünüyorum. Ki bence de böyle olmalı. Artık bütün dünya tek bir ülke olmalı. Yani bence artık böyle olması gerekiyor. Yavaş yavaş böyle olmaya başlamalı. Bu belki iki yüz sene sonra olsa bile böyle düşünmeye başlamalı insanlar. Ne bileyim eskiden öyle bir durum varmış. Sınırlar varmış. Millet onun için kavga ediyormuş. Artık öyle bir şey değil yani. Bir savaş çıksa insanlık kalmaz büyük ihtimalle. Artık insanlar beraber yaşamayı öğrenmeli bence ki hep beraber yaşarsak da kimin hangi milli bayramı olduğunun bir önemi kalmayacak” (Eren, 19)

Bahsi geçen başka bir başka konu ise kutlama duygusunun azalmasıdır. Birlik duygusu gibi kutlama da geçmişe ait gibidir. En son birlik duygusu hissedilen zamanlara cevaben Eren ve Şevval 15 Temmuz’u örnek verir. Kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan ya da muhafazakâr ailelere

mensup gençlerin büyük çoğunluğu benzer bir bakış açısına sahip olsa da istisnalar mevcuttur. Örneğin, Beyza konuyu farklı bir perspektiften değerlendirir.

“Hani diyorlar ya farklı fikirlerdeydik ama 15 Temmuz’da bir olduk. Mesela benim aklıma o siyasi şeyler gelince hiç artık bir olmak gelmiyor. Tek bir doğru etrafında hepimiz gidiyoruz akışı yok şu anda. Tam tersi herkes kendi doğrusu etrafında gidiyor ama herkes birbirine çamur ata ata gittiği için bence hep bir kaos hep bir bataklık ortamı var. Keşke herkes kendi düşüncesinin arkasından gitse o zaman gerçekten o birlik düşüncesi olur. O yüzden girmek istemiyorum. Çok çok telaşlı. İlla herkes düşüncesini söylerken atıyor birine çamur.”
(Beyza,22)

Ortaokul yıllarında milliyetçi ideolojideki derneklerde yer alan ve mitinglere de katılan Eren için millilik ve birlik tanımlarının eskisi gibi katı sınırları olmamalıdır. Görüşmenin yapıldığı tarihte oldukça önemli bir gündem olan yerli araba Togg’a konu gelince, Eren milliliğin sürekli aynı söylemleri tekrar etmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir:

“Ben şeye çok gülmüştüm. Şey Anadolu rengi kırmızı...Renkleri coğrafyalara vermişler. Kapadokya ne bileyim ten rengimsi bir renk. Anadolu kıpkırmızı bir renk. Yani bilmiyorum bizim galiba damarlarımızda var yani (Sevde destekliyor: “ona oynuyorlar zaten”) yaptığımız şeyin illa şey olmasını istiyoruz...milli şeyin illa ne bileyim Anadolu’dan. Bence kalite daha önemli. Bilmiyorum Mercedes’in hiçbir renginin Almanya’nın bir ilçesi olduğunu falan düşünmüyorum. Ben Anadolu’dan çıkmış bir arabayı almak istemem. Napacağım Anadolu’dan çıkmış. At arabası mı alıyoruz” (Eren,19)

Şevval bu söylemleri milli duyguları tetikleyerek alıcıyı etkilemek için kullandıkları taktikler olarak değerlendirir. Yine de ona göre bunlar ülke için iyi gelişmelerdir. Bu söyleme Eren şöyle bir itirazda bulunur:

“ Bence iyi bir şey değil. Ben öyle düşünmüyorum. Danimarka mesela Tesla’ların büyük kısmını... Danimarka’da olmayabilir yalan olmasın. Bir sürü elektrikli araba alıyormuş sürekli çünkü ülkedeki şeyi azaltmak istiyormuş. Benzin istasyonlarını kaldırıyormuş. Tesla ile antlaşma yapmışlar işte Tesla alırsanız devlet vergi kesmiyor. Tesla ile antlaşmışlar biz sizden şu kadar araç alacağız. Şu kadar indirim yapacaksınız. İnsanları buna sevk ediyorlar. Yani mesela Danimarka kendi arabasını da üretebilir belki, belki de üretemez bilmiyorum ama artık

şeye gidiyoruz mesela sınırlar kalkıyor devletler yok oluyor. Şirketler başa geçiyor daha çok bence bundan yüz yıl sonra bizi şirketler yönetecek. Yani yeni bir araç üretmeye çaba sarfetmek yerine direkt elektrikli araçlara karşı bir teşvik olsa çok daha iyi olabilir belki de. Çünkü çıkan araçta elektrikli nereye takacağım arabayı gelince okula prize mi takacağım. Üç beş tane istasyon var. Araba çıkartmayınca ülke olarak çok da şey olmuyoruz. Hiçbir ülke bizi parmağıyla gösterip aa bunun arabası yok demiyordur yani.” (Eren, 19)

Eren'in üretim kavramının küresel perspektifte ele alınması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, sınırların varlığı gereksizdir ve küreselleşme özgürlük duygusuyla ele alınmalıdır. Sosyal medyanın sınırları ortadan kaldıran etkisi Eren tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilir. Sosyal medya sayesinde dünyanın farklı bölgelerindeki kişilere kolaylıkla ulaşılabilir, iletişim kurulabilir ve onların faaliyetleri takip edilebilir.

Görüşmelerde sosyal medya ve küreselleşme ilişkisi sıklıkla vurgulanır. Eren'in anlatımına paralel olarak, katılımcılar genellikle küreselleşmeyi özgürlükle ilişkilendirme eğilimindedir. Katılımcılardan Koray, sosyal medya aracılığıyla küresel çapta olan gelişmeleri takip edebilme imkânının olumlu yönlerine dikkat çeker:

"Eskiden sahip olduğumuz küçük masalar, şimdi tek büyük bir masaya dönüştü ve herkes artık aynı masada oturuyor." (Koray, 23)

"Aynı masada olma" durumu özgürlükle birlikte ele alındığı gibi, başka ihtiyaçları da beraberinde getirir. Bu yeni küresel alanlar, kültür farkları olmaksızın herkesin anlayabileceği içerik üretim gereksinimini artırır; örneğin, TikTok gibi platformlarda ortaya çıkan yeni video trendleri farklı coğrafyalardaki kişiler tarafından tekrarlanarak uyarlanır. Bunun yanı sıra, bu alanların yüksek ölçekte bilgi üretimi ve düzenlemesi etkileri vardır; kullanıcılar aynı ritme ayak uydurarak sürekli içerik üretme ve paylaşma baskısını hisseder, böylece sürekli bir görünürlük içinde olma zorunluluğu ortaya çıkar.

4.1.2.6. Görünürlük ve Görünmezlik: “Bir şey yapmıyormuş gibi hissediyorum. Yani hayatımda kayda değer bir şey yapmıyormuşum hissi”

Sosyal medyadaki paylaşımlarında beğeni almanın önemine vurgu yapılırken, bu amaç doğrultusunda sosyal medyanın aktif bir şekilde kullanılması ve görünür olmanın şart olduğu ifade

edilir. Bu nedenle kişiler, oluşturmak istedikleri "ben" algısına uygun bir görsel düzen oluştururlar, buna göre belirledikleri kriterler doğrultusunda paylaşımlar yaparlar. Bu kriterler, aldıkları yorumlar ve etkileşimlerle sürekli olarak düzenlenir ve güncellenir. Bu sürekli etkileşim ve iletişim haline, kişinin varlık gösterme çabasıyla birlikte anlam yüklenir. Görüşmelerde katılımcılar paylaşım yapmamanın, bir tür pasiflik duygusu uyandırdığından ve bu durumun onları daha fazla paylaşım yapmaya yönlendiren bir etki yarattığından bahsetmektedir. Sosyal medyadaki görünürlük baskısının tetiklediği duyguları Şevval şu şekilde ifade eder:

“Ben bazen bir şey yapmıyormuş gibi hissediyorum hatta bu baya sık oluyor çok yoğun olmuyor ama gündelik hayatımın içinde olan bir his oluyor çünkü orada (Instagram’ı kast ediyor) ben bir şey paylaşmadığımda bir şey yapmıyor mu oluyorum. İşte o duygu böyle yükseldiği zaman kendi kendime durup sorguluyorum: Ya Şevval iyi misin şunu şunu yaptın geçen...Aa yapmıştım deyip arkama yaslanıyorum ama iki gün sonra tekrar karşıma çıkıyor. Çünkü evet göstermiyorum. Göstermeyince ben de sanki kendi kendime görünmüyormuş gibi hissediyorum. Yani bir şey yapmıyormuş gibi hissediyorum. Yani hayatımda kayda değer bir şey yapmıyormuşum hissi.”(Şevval, 19)

Görünürlük baskısının yanı sıra sosyal medya, içerdiği tehlikeler bağlamında görünmez olmayı da deneyimlemeyi gerektirir. Görünmezlik, uyum baskısı ve dışlanma korkusunun olduğu durumlarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Suna okuduğu bölüme gönüllü girmemiş bir mimarlık öğrencisidir. Sanat bölümünde okumak istediği halde bu bölüme babasının ısrarı ile girmiştir. Sıkı bir sinema ve sanat takipçisi olan Suna, üniversitedeki derslerinden arta kalan zamanlarında galerilerdeki sergileri takip eder, resim yapar. Sosyal medyadaki kişisel hesabında ise farklı bir gizlilik yöntemi uygular. Fotoğraflarında yüzünü göstermemeyi, bunun yerine kendi fotoğraflarının üstünü boyayarak oluşturduğu hayaletleri paylaşmayı tercih eder. Suna’ya göre, bu tercihi ona bir özgürlük alanı tanır. Paylaştığı fotoğraflar aynı zamanda oldukça sanatsaldır. Suna’nın kişisel Instagram sayfası adeta okumak isteyip okuyamadığı sanat bölümünün bir yansıması gibi görünür.

“Hiçbir yere dokumadan iz bırakmadan ilerliyorum. Sosyal medyadaki varlığım yokluğumla iç içe ne büsbütün içindeyim ne de dışında. Renkleri hayatıma yaydım. Bu da sosyal medyada kabuğumla değil olduğum halimle yer almamı sağladı” (Suna,21)

Bu görüşmeden sonraki zamanlarda, Suna gizlenme tercihi ile ilgili farklı bilgiler paylaşılır. Sosyal medyada paylaştığı kişisel fotoğrafları birisi tarafından kopyalanarak başka bir profil ismi altında kullanılmıştır. Bu kopya hesap, Suna'nın bir arkadaşının bir tanıdığının abisi ile yazışır ve aralarındaki ilişki ilerler. Suna ise bu durumdan çok sonraları bir arkadaşı vesilesiyle haberdar olur. Bu durum Suna'nın yüzünün görüldüğü fotoğrafları paylaşma çekincesi ile ilgili çok somut güvenlik endişelerine işaret eder.

Katılımcılardan Beyza, toplumsal olayları kişisel Instagram hesabından paylaşmamasının sebeplerini bu çerçevede açıklar. Kendini muhafazakar olarak tanımlayan Beyza için üniversite dönemi, farklı kimliklerden edindiği arkadaşlarla fikirlerinin değişmeye başladığı bir dönemdir. Beyza ve arkadaşları gündelik hayatta sıklıkla fikirlerini tartışırlar. O, bu durumun olaylara farklı açılardan bakmasını sağladığını ve artık birini dinlediği zaman olayların karşı tarafından da fikir almayı tercih ettiğini belirtir. Paylaşımında bulunmamasının diğer bir nedeni ise haberlerin gerçekliğine duyduğu güvensizliktir. Sosyal medyada da "kendi doğrusunu kendisi belirlemek istediğini" ifade eder ve farklı perspektife sahip haber kaynaklarını bir arada inceler.

“Benim çok farklı fikirden arkadaşım var. O yüzden siyasi yani toplumsal bir şey paylaşmıyorum. Siyasi her şey toplumsala dönüyor bir noktada. Bir birimize atıyoruz, DM’den arkadaş gruplarından. Baya da üzerine tartışıyoruz. Bir sürü farklı arkadaş grubu var orada. Ama hikâyeye atmıyoruz. Sosyal medyada paylaşmıyoruz. Herhangi birisinin tweetini de retweet etmiyoruz ” (Beyza, 22)

"Linç yeme" olasılığı olarak adlandırılan ve gençleri fikirlerini göstermekten kaçınmaya iten sosyal medya baskı ortamı, onları fiziksel olarak kısıtlamamış olsa da ruhsal olarak kısıtlar. Çalışmanın başlarında politik meseleleri konuşmaktan çekindiğini gösterdiğimiz Buğra, sosyal medyada toplumsal olayları paylaşmanın olumsuz sonuçları olabileceğine inandığı için paylaşmadığını belirtir.

“Gündemde çok büyük bir olay yaşandıysa, mesela şehit haberleri olabilir, bunun gibi görünmesini istediğim olayları paylaşıyorum. Sosyal medyada paylaştığınızda linç yeme olasılığınız var biraz daha yaptıklarınıza dikkat etmeniz gerekiyor. Kendi içimdeki şeylerden dolayı bu şeylere kalkışmak istemiyorum. Hem kafama takacağımdan dolayı böyle bir şey yaparsam. O yüzden en iyisi yapmamak. Düşündüğüm oluyor mu olmuyor. ” (Buğra, 23)

Katılımcılardan Cem ise anlatımında, iyiliğin tanımının belirsizliğine vurgu yapar ve olumsuz bir izlenim vermekten kaçınmak amacıyla söylemek istediği bir çok şeyi paylaşmadığını ifade eder. Bu nedenle, toplumsal konulara dair paylaşımlarını sadece olumsuz bir yorumla karşılaşmayı beklemediği zaman yaptığını belirtir.

“Çok cahil insan var, o cahil insanı dinleyen cahil insanlar da var. Saçma bir ortam. Belirli bir noktada iyi bir şey yapmış adamı kötüleyen de var. Yani adam gerçekten iyi bir şey yapmış yani, kötüleyen bir adam var. Söylemek istediğim o kadar çok şey var ama ben bir şey söylesem ben de kötü olacağım. Hani iyi bir şey düşünüyorum ama bunu oraya yazsam bunu kötüleyecek kişiler de çıkacak. Böyle bir duruma kendimi sokmak, düşürmek istemiyorum. İnsanların da o duruma düşmesini istemem. O yüzden kendi fikrimi çok beyan etmem yani, retweette çok yapmam yani fav yaparım. Retweette çok nadir yaparım. Her insanın yani her canlının aynı fikirde olduğu bir konu vardır. O zaman yaparım. Çok siyasi şeyleri retweet yapmam onlara fav atarım”(Cem, 22)

Görüşme esnasında üniversitenin dördüncü sınıfında okuyan Cem, İstanbul’a başka bir şehirden eğitim amacıyla gelmiştir. Üniversite hayatına adım attıktan sonra, Cem kendi yaşantısında belirgin değişimlerin olduğundan bahseder ve artık hayatı daha fazla sorguladığını belirtir. Cem, siyasi konular hakkında babasıyla konuşmaktan kaçındığını belirtir. Kocaeli’nde geçirdiği çocukluk döneminde babasının, dini ritüel ve görevleri yerine getirme konusunda inatçı bir tavır sergilediğini anlatırken, günümüzde ise babasından yine dini vecibeleri aksatmaması yönünde telefonlar aldığını ifade eder. Para ihtiyacı olduğu zamanlarda camiye gittikten sonra babasına telefon ettiğini ve bu şekilde babasından para aldığını sözlerine ekler.

Cem, sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmaktadır ancak siyasi konularda paylaşım yapmaktan kaçınmaktadır. Ancak bazı durumlarda, özellikle gerektiğini düşündüğü zamanlarda, Twitter’da retweet yapar. Bu tür paylaşımlarında, bir değişiklik yapma konusundaki inancının oldukça sınırlı olduğunu ifade eder. Bununla birlikte, belirli haberleri paylaşma eylemini, haberin daha geniş bir kitleye ulaşmasına katkı sağlama amacıyla gerçekleştirdiğini belirtir.

“Ben çok bir şey paylaşmıyorum. Bazen Twitter’da retweet yapıyorum. Yani gerçekten o bilginin...benim tabi çok kişiye ulaşacağımdan değil. Ben çok kişiye ulaşamıyorum zaten. Hani benim ulaşacağım kişiler de benim arkadaşlarım. Taşra tayfa. Zaten hepsi ben onu paylaştım belki bana küfür edecek insanlar yani. Ama yine de paylaştığım zaman kendimi sanki onun bir

payıymış gibi...hani ona bir katkıda bulunuyormuşum gibi...bir su damlası su şeyi koyuyormuşum gibi, yangını söndürmek için bir su damlası koyuyormuş gibi hissediyorum. Eğer gerçekten katkıda bulunacağımı hissettiğim bir şeyse. Tarafsız, tamamen insani. Atıyorum insan haklarıyla ilgili bir şeyse mesela. Hani yeni bir yasa vardı çocuk istismarı ile ilgili hani böyle bir şeyse mesela ona katkıda bulunmak için o şeyi yapıyorum. O etkileşimi ona veriyorum yani. Fav yapıyorum. Çünkü o, o zaman daha çok kitleye ulaşıyor.” (Cem,22)

Cem'in anlatımlarında geçen etkileşimin artması ve katkı arasındaki doğrudan ilişki fikri, araştırma süreci boyunca sıklıkla ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede, gençler sosyo-politik konuları birbirleriyle tartışmak isteseler de genellikle bu tür tartışmaları küçük veya kapalı gruplar içinde gerçekleştirme eğilimindedirler ve çoğu durumda bu tür konuşmaları görünür hale getirmekten kaçınırlar. Sosyal medya platformlarında görünürlüğü tercih ettikleri durumlarda ise, bu tercihin gündelik yaşamlarında fiziksel ve duygusal zarar riski gibi iç içe geçmiş tehlikeleri içerdiğinden bahsedilmektedir.

Adı geçen tehlikelerden birisi aileyle çatışma halidir. Bundan kaçınmak için bazı durumlarda gizlenmek gerekir. Kayseri'de büyüyen Ayşe muhafazakâr bir aileden gelir ve baş örtüsü takar. Üniversiteyi kazanıp İstanbul'a gelen ve yurttan kalan Ayşe'nin bahsi geçen dönemde net bir siyasal görüşü yoktur; ailesinin desteklediği partiye oy vermeye devam eder. Üniversite sürecinde punk müzikle ilgilenen birisiyle ilişkisi olur. Bu ilişki, Ayşe'nin hayatında önemli değişimlere yol açar. Baş örtüsünü çıkarır, saçını boyar, farklı fikirlerden felsefe ve sosyoloji kitapları okur, punk ortamlarında takılır ve alkol ile uyuşturucu kullanmaya başlar. Kendi istediği partilere oy verir hatta bazen oy kullanmamayı tercih eder. Bununla birlikte, yaşamını ve tercihlerini sosyal medyada başka bir profil oluşturarak ailesinden gizler. Sonraları yaşam şartları değişen Ayşe, ailesine de görünür olduğu yeni hayatına devam etmek amacıyla başka bir Instagram hesabı açar.

4.1.3. Aile

Tez çalışmasının bu bölümünde, gençlerin hayatlarının önemli bir kesitini kaplayan aileye dair fikirleri, gündelik hayattaki ve sosyal medyadaki tavır ve tutumlarının aile ile bağlantıları tartışılmaktadır. Aile, hem ev gibi fiziksel mekânlarda sıklıkla birlikte vakit geçirilen bir toplumsal birim olarak hem de aile içi ilişkilerin özellikle Instagram gibi sosyal medya mecralarında sürdürülebilmesi sebebiyle gençlerin hayat tercihlerinde ve ifade biçimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle katılımcılar, aileleriyle *çatışmaktan* kaçınma eğilimindedirler. Çalışmada

aile ilişkilerinde yaşanan çatışmalar ve çatışmadan kaçınmanın temelleri ile ilgili çok detaylı anlatımlarla karşılaşmıştır.

4.1.3.1. Çatışmalar: “Ben aslında kırmızıyım ama sana kırmızı olduğumu göstermiyorum”

Katılımcılar, aileleriyle olan ilişkilerini sosyal medya platformları üzerinden sürdürme eğilimindedirler. Günlük yaşamlarında sergiledikleri tutum ve davranışlar ile aileleri arasındaki farklılıklar, sosyal medya kullanım tarzlarında ve iletişim biçimlerinde benzer şekilde yansır. Yaşlılık ve yaşlanmayla bağlantılı olarak öne çıkan bu farklılığı açıklayan Yunus, babasının yalnızca WhatsApp uygulamasını kullanma biçimini, "eski kafalı, yaşlı amcalar gibi" bir diye tarif eder.

“Babam WhatsApp durumu paylaşıyor. Şey nasıl desem.. çok benim yaşıma göre olmayan. (Duraksar) Facebook’ta yaşlı amcaların paylaştığı gönderileri paylaşıyor WhatsApp’ta. Bana yollamıyor da durumunda paylaşıyor. Öyle olunca gülesim geliyor. WhatsApp dışında ona denk gelmiyorum yani...” (Yunus, 23)

Aile ilişkilerine yönelik anlatılarda sıklıkla karşılaşılan konulardan biri, gençlerin aile fertleriyle aralarındaki iletişim kopukluğu ve anlayışsızlık olmuştur. Şevval ve Eren, bu durumun nesiller arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını düşünür ve değişime olan direnç ile belirsizlik karşısında duyulan korkunun etkisinin altını çizer.

“Dünyayı değiştirebileceğimizden korkuyorlar. Yani... comfort zonelerından biraz çıkmak zorunda kalacaklar o yüzden yani z kuşağından... bana öyle geliyor yani...ondan korkuyorlar.” (Şevval,19)

Eren, değişimin korkutucu olduğuna katılır ve hızlı gelişen teknolojinin kendisini de zaman zaman endişelendirdiğini belirtir. Ona göre kuşaklar arasında yaşanan çatışma normaldir; ancak içinde bulunduğumuz dönemin hızı itibarıyla bu değişim çok daha hızlı yaşanmaktadır. Bu nedenle, her ne kadar direnç olsa da değişim kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmektedir:

“Ben de korkuyorum bu arada ...Z kuşağından değil de. Mesela meta verse hakkında konuşuyoruz. Bütün sınıf olarak hep birlikte neden meta verse’ün olmayacağını anlatmaya çalışıyoruz. Çünkü, şeyiz yani elimizdekine daha tam alışamamışken yeni bir kapı açılıyor... bilinmez... hepimizi korkutuyor. Ben de dâhil olmak üzere hepimiz böyle olursa böyle bir sıkıntı

çıkamaz mı? Hepimiz bunu demeye çalışıyoruz. Ama kimse de önünü açmıyor. Bizim çocuklarımızda bizim için şey diyecekler. (duraksar) aa toparlayamadım. Mesela bizim için Instagram ve sosyal medya çok normalken yeni bir şey çıktığında bizden önceki kuşaklar karşı çıkıyor. Bu varken neden bunu kullanıyoruz. Bu olursa bu sorun çıkar. Aynı şekilde bizden sonraki kuşağın yaşayacağı şeye biz karşı çıkıyoruz. Böyle olursa böyle olur ama işte yavaş yavaş istemesek de geliyor.” (Eren,19)

Gençler, fikir çatışmaları yaşadıkları aileleri tarafından anlaşılmadıklarını düşünürler. Ancak çatışmanın biçimi, muhafazakâr ailelerden gelen gençler ile daha seküler tabandan gelen ailelerin çocukları açısından farklılıklar gösterebilmektedir. Ailesini seküler olarak tanımlayan gençlerin birçoğu, ailelerinin kendileriyle ilgili güvenlik endişelerinden bahsederler. Özellikle sosyal medyadaki politik paylaşımlarının onlar için tehlike arz edebileceğini düşünen aileler, çocuklarını politik bir konuda paylaşım yapmamaları konusunda uyarır. Bu aileler ayrıca, gençlerin tavır ve tutumlarını denetleyerek güvende kalmalarını sıklıkla telkin ederler.

Muhafazakâr ailelerden gelen katılımcılar ise aileleriyle daha çok giyim ve yaşam tercihleri konusunda ve seyrek de olsa toplumsal meselelere bakış açılarının farklı olması sebebiyle çatıştıklarından bahsederler. Toplumsal meselelere bakış açıları farklı olsa da çatışmaların daha seyrek görülmesinin sebebi böyle durumlarda gençlerin sessiz kalma eğiliminde olmaları ile açıklanabilir.

Muhafazakâr bir aileden gelen ve liseyi İmam Hatip Lisesinde okuyan Şebnem, ailesiyle çatışmasının sıklıkla giyim tercihleri üzerinde biçimlendiğini belirtir. Saçını pembeye boyadığı zaman ya da fazla siyah giydiği zaman ailesinden tepki alır. Şebnem ailesinin tepkilerini bazen anlayamadığını da dile getirir. Örneğin saçını pembeye boyadığı zaman aldığı tepkiyi mora boyadığında almamıştır. Bu durum onu deneme yanılma yöntemiyle ailesinin onayı olan ve olmayan şeyleri belirlemeye yönlendirir. Giyimi konusunda ailesiyle çatışan Şebnem, sosyal medyada ailesinin hoşuna gitmeyeceğini düşündüğü paylaşımlarını onlardan gizlemeyi tercih eder. Örneğin kurgu karakterlerin giyimleri, makyajları ve saç stillerinin canlandırıldığı bir performans biçimi olan cosplayle ilgilenen Şebnem için bu konular ailesinin “anlamayacağı şeylerdir”, dolayısıyla cosplay etkinliklerinde giydiği kostümleri gösteren sosyal medya hikâyelerini ailesinden gizler. Şebnem ailesiyle çatışmak istemediğini; çatışacağı durumlar olduğunda ise ailesinin yorumlarını geçiştirdiğini ve taviz verdiğini belirtir:

“Kapıdan çıkarken bazen annem üzerimdekilere bakıyor, tepki veriyor. Son dakikada ama.. ben de gidip çıkartmak zorunda kalıyorum. Sinir oluyorum. Üzerinde anime bir karakter olan t-shirtüm vardı. Annem sen satanist mi olacaksın diye çöpe attı. Bizim için, Z kuşağı için bu doğru gelmiyor. Keşke böyle olmasa.” (Şebnem, 19)

Gizlenme ihtiyacının muhafazakâr ailelerden gelen gençlerde sık görülmesi, araştırmanın genelinde gözlemlenen bir durumdur. Bu tür durumlarda gençler, genellikle karşılaşılabilecekleri olumsuz tepkilerden çekinerek sessiz kalmayı tercih eder veya yaptıklarının görünür olmaması için farklı taktikler izlerler. Şule'nin anlatımında, bu tercihlerin altında yatan sebepler açıkça ortaya çıkar:

“Kendi fikirlerinizi söylemeye başladığınızda onların zaten hem siyasi hem dini çok çerçevesi belli olan inançları, düşünceleri ve eylemleri olduğu için sizin söylediğiniz direkt şey oluyor... çapulculuk. (Güler) Halbuki onların inancıyla ilintili olsa bile siz onu böyle değil de böyle gösterdiniz ya (avucunun arka yüzünü öne çevirir) o zaman tamam bir sıkıntı var burada. Ve siz çocuksunuz onlar da yaş olarak büyükler ve Türkiye şartlarında yaşıyor olmamızdan dolayı aslında onlar daha çok gördüler. Türkiye’de 2000’den beri var olan bir siyaset var yani sizin (kendi yaşutlarını kastederek) yaşıınız kadar bir siyaset var burada. Yarısında hatta aklınız başınızda değildi. Dolayısıyla bazı şeylere çok ehli olamayacağınızı düşünüyorlar dolayısıyla biz aslında kandırılan, uyutulan, Amerikan’ın ajanları... artık Amerikan ajanı da kalmadı gerçi de (güler) görmüyorum böyle bir söz nedense. Çok provakatif eylemlerin, söylemlerin etkisinde kalan çünkü bilginiz de olmadığı için toy insanlar olarak görülüyoruz. Dolayısıyla siz bir şey söylediğiniz zaman hem aslında sizin söylediğiniz görüşle savaşıyorlar hem de... onunla savaştıkları için aslında sizinle savaşıyormuş gibi oluyor. Bir yandan o suçlayıcılıkta oluyor. Dolayısıyla bir anda bir savaş oluşmaya başlıyor. Dolayısıyla siz de bunun farkında olduğunuz için tamam o zaman diyorsunuz. Ağzınızı açmamaya başlıyorsunuz onların yanında.” (Şule, 23)

Şule, ailesiyle olan ilişkisini farklı dönemlerde ele alarak, üniversiteye başladığı zaman diliminde kendini keşfetme ihtiyacından söz eder. Bu süreçte, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve sanat gibi alanlara olan ilgisinin arttığını ifade eder. Farklı fikirlerden birçok arkadaş edinen Şule, üniversiteye başladığında taktığı baş örtüsünü aynı yılın yazında çıkartır. Şule kendini arayış sürecinde olduğunu belirttiği bu dönemde ailesiyle yoğun çatışmalara girdiğinden, ancak günümüzde ilişkilerinin daha normalleştiğinden bahseder. Nitekim hayata hala ortak bir pencereden bakmasalar da, karşılıklı kabuller artmıştır ve zaman zaman şiddetlense de çatışmalar daha sessiz bir şekilde sürmektedir:

“Anneme de söyledim. Ben aslında kırmızıyım ama sana kırmızı olduğumu göstermiyorum çünkü eğer gösterirsem sen yaşatmayacaksın beni. Yani yaşatmayacaksın derken hani bunu kabul edemeyeceksin zaten. Bunu söylediğimden ve o büyük çatışmayı yaşadığımdan beri biraz çatlakları normalleştirmeye başladım. Büyük çatışma ve birbirimize bazı şeyleri kusmamızdan sonra ben şu an ben Erdoğan’la alakalı bir şeyler söyleyebiliyorum. İşte ne bileyim dinle ilgili de bazı şeyler söyleyebiliyorum. Akşam alkol almaya gittiğimi de bazen söylüyorum ve hani evet belli bir tepki alıyorum, belli bir tepki almıyorum. Ama bu ikimiz için de böyle normalleşmeye başladığını görüyorum.” (Şule, 23)

Şule, aileyle yaşanan anlaşmazlıkların sebepleri arasında, kavramların karışmasının olduğunu düşünmektedir. Ona göre, uzun bir süreden beri iktidar partisini destekleyen aileler için bazı düşünce kalıpları iç içe geçerek sertleşmiştir. Bu nedenle, ailelerin kabul ettiği fikirlerden birine destek verilmemesi durumunda, genel olarak ailenin değer verdiği fikirlere karşı bir saldırı gibi algılanarak aileler tarafından düşmanlaştırılabilir. Şule, muhafazakar ailelerden gelen gençlerin durumunu mayın tarlasına benzeterek açıklar; gençler, aileleriyle çatışmamak için bastıkları yere dikkat etmek zorundadırlar.

“Din kutsal bir şey, son yirmi yılda siyasete çok dâhil edildi, o yüzden siyasetle ilgili bir şey söylediğinizde sanki dinle ilgili de bir şey söylüyor gibi oluyorsunuz. Yani kafirlik, vatan hainliği... yani kavramların içleri boşaltılmış durumda o yüzden sanki mayın tarlasında yürümek gibi o yüzden aslında çatışmaya giremiyorlar yani nereye basarsanız böyle hepsi bir anda patlayacak çünkü hepsi iç içeler maalesef ki. Hiçbir şeyin sınırı belli değil (Şule, 23)

Gündelik yaşantılarında çatışma tehditi altında olan bu gençler, bir araya gelebilecekleri, paylaşımda bulunabilecekleri, güvenli sınırlara sahip mekânları aramaya yönelirler.

4.1.3.2. Fiziksel Mekân Arayışları: “Herkesin birbirine hoşgörüyle yaklaştığı bir alan”

Aileleriyle fikirleri her zaman uyuşmayan gençler, çatışma tehdidinden kaçınarak kendilerini özgürce keşfedebilecekleri ve ifade edebilecekleri alanlar arayışına girerler. Sosyal medya platformları, insanların bir araya gelmelerini ve içerik paylaşımlarında bulunmalarını sağlamak amacıyla imkânlar sunar. Bununla birlikte, bu platformlar yoğun bilgi akışı ve görünürlükten kaynaklanan güvenlik endişeleriyle çevrelenmiştir. Güvenlik endişesi duyan gençler için bu platformlarda farklı fikirden kişilerle karşılaşmak mümkün olmakla birlikte, bu durum genellikle

nadiren gerçekleşir ve karşılaşmalar daha çok benzerleri arasında yaşanır. Dolayısıyla, gençler yeni karşılaşmalar için genellikle güvenli fiziksel bir birliktelik arayışına yönelirler. Bu tür birliktelikler, üniversite binası ve çevresinde veya üniversite arkadaşlarıyla gidilen mekânlarda gerçekleşir. Muhafazakâr ailelerden gelen ve kendilerini muhafazakâr ya da muhafazakâr muhalif olarak tanımlayan gençler özelinde bu ortak mekân arayışı farklı biçimlere gerçekleşir. Görüşmelerden birinde gençlerin bir araya gelecek mekânlarının azlığından şikâyet eden Şule Üsküdar'da muhafazakâr gençlerin kurduğu kafeden bahseder:

“Z kuşağından genç öğrencilerin kendi aralarında açtıkları bir kafe var mesela Üsküdar'da ve bu bizim aşına olduğumuz geleneksel muhafazakarlık da yok orda gayet liberal düşünceler içerisinde olan, tabi hepsi öyle değil ama bir kısmı. Genel karakterden bahsediyorum. Liberal düşüncelerde olan felsefe okumuş. Dinle alakalı çok farklı fikirleri olan ama hala muhafazakâr olan 18-20 yaş arası gençlerin açtığı bir kafe mesela burası ve burası işliyor. Bu muhafazakâr kesimde genç grup için söylüyorum işte gidilen dernekler var. İnsanlar buradan birbirlerini tanıyorlar. Birlikte bir şey yapmaya başlıyorlar. Bir grup çocuk yapıyor bu işi herhangi üst bir şey yok. Bunlar böyle oraya gidiyor, buraya gidiyor aslında hep birlikte bir arada oturabilecekleri bir yer oluşsun diye kafe açıyorlar yani. Ama mesela o kafenin bir sahibi yok. Bir müdürü, işletmecisi yok. Hepsini öğrenciler yapıyor. Bunlar 24-25 yaşında oldular ama şimdi orada 18 yaşında çocuklar da oluyor. Herkes orada birbiriyle tanışıyor ve çok büyük bir paylaşım içinde de oluyor. Yani sosyal medyada çok pasif görüldüğünü zannettiğimiz çocuklar gerçek hayatta bir işletme de açabiliyorlar yani ve orada bir gruba da dönüşmüş oluyorlar kendi içlerinde.” (Şule, 23)

Şule, üst jenerasyonlar tarafından pasiflikle itham edilen bu grubun, fiziksel hayatta organize olarak birlikte ortak bir işletme yürütebilmesinin, gençlere atfedilen hayat bilmezlik ve birlik duygusundan yoksun oldukları etiketini yanlışladığını düşünür.

“Kendilerine ait bir somut alan oluşturmuş durumdalar” herkesin birbirine hoşgörüyle yaklaştığı bir alan. İstanbul'ın farklı üniversitelerinde okuyan insanların birbirlerini bulmaları için mekânlar gerekiyor sadece okuldan üniversiteden ibaret kalamıyor. Dernekten önce de birlikte kitap okuma grup etkinliği yapıyorlar. Foucault okuyorlar. Üsküdar'da bir kafede buluşuyorlardı. Muhafazakar bir kafe ama o kafede bir kadın ve bir erkek birlikte oturduğunuz için kovulabilirsiniz...Sosyal alanlar yok. Genel olarak gençler için yok. Seküler yaşamın birlikteliğinin alternatifi muhafazakarlar için bir alan yok hatta seküler yaşamın da alanı yok.

Paylaşım alanı eksikliği var. Mesela gidiyorum biri bu kafede Ud çalıyor, herkes birbirine bir şey öğretiyor. Hep bir paylaşım var. (Şule, 23)

Paylaşılan mekânların olmayışı, birlik duygusunun hissedilmesini engelleyebilir. Şule'ye göre, gençlerin ortak bir amacın etrafında kümelenmeye ihtiyacı vardır. Kısa süreli olsa bile Rock'n Coke gibi bir etkinlik, birlik duygusunu tetikleyerek gençlerin bir aksiyon almasını sağlayabilir ve Şule, bu duygunun sağlanması halinde gençlerin toplumsal konularda daha etkin rol almasının mümkün olacağını düşünür.

“Somut çerçeveler derken Black lifes matter ya da Vegan hareket gibi hareketler yeterli değil bence. Şu da olabilir mesela Rock'n Coke gelse tek günlüğüne gençler ben gencim bu kadar para vereceğim tek bir gün eğleneceğim dese sabahlara kadar eğlenip coştığı bir etkinlik olur. Tek bir gün bile olsa o somut ihtiyacı giderici şeylerden biri de bu. Ne gençleri birleştirecek bilmiyorum. Liberallik değil, din de değil bence o ama ne bilmiyorum. Şey olabilir bir alan sağlatılabilir ve bir sürü insan burada toplatılabilir ama bu ne kadar uzun vadeli olur bilmiyorum. Mesela ben kolilemeye gittiğim zaman(deprem için yardım kolileri hazırlamayı kast eder) hani çok kötü bir şey olmuş, çok kötü hissediyorsunuz ama insanların her şeye rağmen bir şeyler yapmaya çalıştığını görüyorsunuz siz de onun bir parçasısınız ya muazzam bir his ya. O hakikaten inancı da tazeliyor. İnanç derken geleceğe dair olumlu inancı. İnsanlığa olan inancı da tazeliyor. Güveni de tazeliyor. Çünkü kötü bir olayı daha iyi hale getirebilmek için hepimiz emek veriyoruz ve bu kadar insan bunun için toplanmış ve siz bir kere böyle bir şeyin parçası olduğunuz zaman tabi ki böyle şeyleri bir daha yapmak istersiniz çünkü orada hem duygusal bir şey var hem de pozitif bir etkisi de var. Mesela ben Hatay'a gittim yardıma oradan İstanbul'da olduğumdan daha iyi bir hisle geldim çünkü bir sürü insanın orada çalıştığını orada yatıp kalktığını ve buna gönüllü olduğunu görüyorum. Bu bana çok iyi geldi. Belki gitmeseydim ben bu kadar çabuk bu iyi hisse... iyi hisse bile kapılamayacaktım belki.”
(Şule, 23)

Şule, deprem sonrası yaşananları anlatırken birlik duygusunun getirdiği geleceğe dair umut ve yenilenen inanç konusuna odaklanır. Birlik duygusunun azalmasıyla paralel olarak azalan umut ve aidiyet hissi meselesi, çalışmanın millilik, birlik, yurtdışına göç gibi bölümlerinde de karşımıza çıkar. Birlik duygusunun azalmasıyla birlikte geleceğe dair umut da azalır ve bu durum, gençlerin bir şeyleri değiştirebilecekleri inancını ortadan kaldırarak onları pasif hale getirir. Şule deprem sonrası yaşanan birliktelik duygusu gibi duyguların gençlerin somut bir şekilde değişim yaratabileceklerine dair

duydıkları inanç tetiklediğini düşünmektedir. Onun görüşüne göre, gençler için böyle tür birliktelikler için alan bulunmamaktadır.

Sosyal medyanın birliktelik duygusunu harekete geçirip geçirmediği konusunda hem olumlu hem olumsuz fikirleri vardır. Deprem zamanında gençlerin enkaz bilgilerini tek tek yazıp paylaştıkları ve Discord üzerinden yardımlaşma başlatmalarının bu yönde iyi örnekler olduğunu düşünür. Nitekim sosyal medyada birlikteliğin olduğu böyle durumlar olmasına rağmen, fiziksel alandaki etkileşime benzer güçlü bir etki yarattığı konusuna şüphe ile yaklaşır. Bunun sebebini ise içeriklerin hızlı değişimi ve beraberinde geçicilik duygusu ile açıklar. Bu durum ona göre güçlü duyguların oluşmasına engel teşkil eder. Bu anlamda sosyal medya ile çevrim dışı ilişkileri karşılaştıran Şule'ye göre, bedensel etkileşimin olmaması etkinin zayıflatılmasına neden olur. Şule ayrıca pandemi döneminde kısıtlanan fiziksel etkileşimin yarattığı olumsuz etkiye de değinir. Bir futbol maçını veya konseri stadyumda izlemekle online takip etmek arasındaki farktan bahseder. Çevrim içi etkileşimlerin bedensel olarak orada bulunma heyecan ve keyfini içermemesi sebebiyle etkili bir birliktelik duygusu yaratmadığını vurgular.

Sosyal medyanın yarattığı duyguları geçici bulan Şule'ye göre, harekete geçebilmek için bedensel deneyim gereklidir. "Orada olma" durumu daha güçlü ve kalıcı duyguların oluşmasına katkı sağlayarak gençleri eyleme geçmelerine destek olur. Çalışmada benzer şekilde gençler arayışlarından ve değişimlerden bahsederken genellikle bir kırılma noktasından söz ederler. Özellikle radikal değişimlerin başlangıcını, bir karşılaşma ya da hayatın olağan akışındaki bir kesintiyle ve fiziksel bir karşılaşma ile tarif ederler. Bu durumun, mevcut çemberlerin dışına çıkmayı ve dönüşümü beraberinde getirdiğinden bahsedilir.

4.1.3.3. Çemberin Dışına Çıkmak: "Ben düşman değilim, benim de içten içe inandığım şeyler var ama bu bana zorla dayatılınca yapmak istemiyorum."

Gençler, aileleriyle ilişkilerinde sosyal medyadaki tutumlarına benzer bir çatışmadan kaçınma eğilimi sergilemelerine rağmen, bazı durumlarda çatışma pahasına mevcut durumun dışına çıkma isteği ve yeni arayışlar gözlemlenir. Şule, bu durumu gençlerde, YouTube gibi mecralarda farklı fikirlere temas neticesinde başlayan sorgulamaya dayandırır. Ailelerinin aktardığı tavır ve tutumlardan farklı olan bu yeni fikirlerle karşılaşan gençler karşılaştıkları kişileri ve fikirleri artık göz ardı edemezler. Bu durum, gençlerin yaşamında bir kırılma yaratır.

“Üniversiteye başlanıyor bu dönem zaten her gençte olan ergenlikten genç yetişkinliğe geçtiği.. böyle bir kendini arama... karakterini arama... Hani küçük dünyanın genişliyor. Kendini tanımlaman lazım kendini tanımlarken bir sürü farklı şey görüyorsun. Yeni olanları görüp, deneyimleyip nasıl değerlendirdiğinle de ilgili. İşte bu nasıl değerlendirdiğin de bence tamamen deneyimlerle ilgili. Bir de şu var Youtube’da da Instagram’da da her türlü görüşten içerik üreten insan var. Bugün Youtube’da “Sözler Köşkü” diye bir hesap da var, Diamond Tema” diye bir hesap da var. Genç bir çocuk felsefe üzerine içerik yapıyor, son zamanlarda hep bir dine dönüşmüş durumda İslam ve Semavi dinlerin neden doğru olmadığıyla ilgili falan videolar yapıyor. Ama öbür tarafta “Sözler Köşkü” gibi falan filan da var. Onlar da var. Yani hepsini görüyor... (duraksar) hiçbirini yok sayamaz. Hepsini görüyor, dinliyor. Zaten o noktada sadece aileden öyle gördüğü için öyle yapan insanlar sorgulamaya başlıyor. Onlar o noktada kırılıp daha bir inançtan uzaklaşmaya başlıyor. Ama zaten çoktan evet aileden görmüş ve kendi içinde bu inancı özümsemiş insanlar bunu gördüğünde tamam bunu değerlendiriyor ama o zaman karşı argüman oluyor. Tamamen çok kişisel bir şey dediğim gibi.” (Şule, 23)

Sosyal medya, bahsi geçen sorgulamayı başlatan neden olarak gösterilse de, araştırmada gençler genellikle hayatlarındaki değişimin başlangıcını fiziksel şartlardaki ani değişimler ve olağan dışı karşılaşmalarla tarif eder. Eren’in anlatımları da bahsedilen durumla paralellik gösterir. Eren, graffiti yapar ve rap müzikle uğraşan şarkıcıların sahne fotoğraflarını çeker.

Ailesiyle süregelen çatışmadan bahsederek, yaşam biçiminin ailesine uymadığını ifade eder. Babasıyla ilişkisi sorulduğunda ise "Her Türk erkeği gibi iyi değil, her Türk erkeği oğlu gibi" der. İnançlı bir ailesi olduğunu ve yaptığı işlere sıcak bakmadıklarını belirtir. Annesi de babasına benzer düşüncede olsa da aralarında anlaşmanın yolunu bulurlar. Yaptıklarından özellikle babasına bahsetmediğini belirten Eren, babasıyla gerektiği kadar konuştuğundan bahseder ve konuşma genelde günaydın, iyi akşamlar ile sınırlıdır. Ailesi tartışmalarında Eren'in konuşmadığından yakınıır. Eren bu davranışının nedenini, anlaşılmadığı için konuşmayı kesmesiyle açıklar. Konserlerde çekim yaptığı için gece eve geç döner, bazen de grafiti yaptığı saatler gece olması gerektiği için evden gece üçte çıkar. Eve geç gitmesinde evinin uzaklığının da rolü olduğundan bahseder; her halükârda bu durum ailesi ile ilişkisinde sorun oluşturur. Eren'e göre son üç senede hayatı çok değişmiştir ve bu değişime neden olan çeşitli kırılma noktaları vardır:

“Ben, üç yıl önce çok sevilen bir çocuktum, herkes tarafından. Sebebi yazlıktaki arkadaşlarım falan olabilir. Yazlığımız var ve başka bir ortam oradaki arkadaşlarımı görüp bir şeylere ilgi

duymuş olabilirim bambaşka bir müzik dinliyorum mesela bütün zevklerim, ilgilerim değişiyor mesela ve ona doğru yayıyorum. Ama şeydim mesela başka şeyde düşünürken onda da çok uç düşünüyordum mesela. Benim çok gurur duyduğum anılarım yok mesela... her düşüncede doğru veya yanlış... Ben bir dönem aşırı milliyetçiydim. Ülkü ocaklarına falan gidiyordum deli gibi. Ama çok garip düşüncelerim vardı, Türk olmayanlar ölsün gibi falan düşünüyordum. Lise üç'te bundan bir sene önce, yani ne yaşarsam uçta yaşıyorum. En son düşüncem oydu ve ondan döndüm. Lisede şeydi ben okul başkanıydım ve bizim lisede şey vardı her dernek tutmaya çalışıyordu. Kendi düşüncesine çekmeye çalışıyordu. Ben çok garip derneklerde bulundum ve bunlar benim çok kötü anılarım yani ilk defa anlatıyorum.”(Eren,19)

Görüşmenin bu aşamasında Eren biraz çekimser davranır ve söylediklerinin nasıl kullanılacağını tekrar teyit etmek ister. Eren'in bu tereddütünün ve güvenlik isteğinin, saha çalışmasının genelinde nerdeyse görüşülen tüm gençlerde yaşandığı ifade edilmelidir.

Görüşme yapılan gençler özellikle mevcut egemen siyasi ideolojiye karşıt olabileceklerini düşündükleri durumlarda konuşmaktan imtina edebilirler ya da güvende olacaklarını aralıklarla teyit etmek isteyebilirler. Eren ile olan iletişimde benzer durumlar yaşansa da uzun süreli ilişki ile oluşan güven neticesinde bu problem aşılmıştır. Nitekim araştırmanın genelinin en zorlu süreçleri bu konuda yaşanmıştır. Bu sebeple çoğu durumda, buluşulan yerlerin bir güvenlik duygusu oluşturmalarına ve ilk görüşmelerde ses kaydı almadan bir güven ilişkisi kurulmasına gayret edilmiştir. Eren'le yapılan görüşmelerin başında da bu durum sıkça yaşanır.

Eren'in eğitim geçmişi şimdiki yaşantısıyla oldukça farklıdır. Beşinci sınıfı tamamladıktan sonra altıncı ve yedinci sınıfta kuran kursunda dini eğitim alır. Sekizinci sınıfta geldiğinde eğitimine İmam Hatip Lisesinde devam eder. Beşinci ve altıncı sınıflarda kuran kursunun yurdunda kalırken ailesini haftada bir kez görür. Liseye gittiği dönemde ise yine bir vakıf yurdunda kalır. Eren, kendisiyle ilgili kararlarda onayının alındığından fakat durumları algılayacak yaşta olamamasından ötürü doğru karar verme yetisinin bulunmadığından bahseder. Bu durumu "güzelce bir şekilde anlatıldığı için" istediğini ifade ederken, zaman zaman ailesinin bu tutumu için onları suçladığını belirtir. Eren hayatındaki bir başka kırılma noktasını ise şu şekilde anlatır:

“Ben normal lise okuyan bir çocuktum. Bir gün Instagramdan bir ünlüye yazdım, rap yapan bir çocuk. O bana döndü ve direkt o ortama başladım. Aslında bu ortama girmem bununla başladı. Onları seviyordum dinliyordum. Ama ben onları dinlerken bile bana evde şöyle

tepkiler geliyordu. Saçma sapan şeyler dinleme kapat şunu diye tepkiler geliyordu. Ve ben birden... bir sabah o adam beni evimden aldı. O adamlarla tanıştım ve o camiada şöyle oluyor. O adamın evinde oturuyorsanız o geliyor bu geliyor. O piyasadan birini tanıyorsanız başkasına ulaşmanız... aranızda iki adam falan var. Öyle öyle ben de üzerine bir şeyler katarak. İlk başta kendimi çok şey hissediyordum. Adamların yanına gidiyorum evlerinde oturuyorum biri grafitici, biri sanatçı, biri başka bir şey yapıyor. Kendimi çok salak hissediyordum. Hiçbir şey yapmıyorum yani...o yüzden biraz da şey oldum hani müzik mi yapsam, grafiti mi yapsam. (Eren,19)

Eren'in anlattığı bu değişimin sosyal medya ile başlamış olması dikkate değer bir durumdur. Bu bağlamda, sosyal medyanın bazı durumlarda fiziksel olarak mümkün olmayan karşılaşmalara öncülük ettiği ifade edilebilir. Eren'in hikâyesinin devamında ise ailesi, yaptığı işleri çoğu zaman anlamaz ve onu suçlar. Grafiti yapmaya başladığı dönemde, evlerinin yan duvarına yaptığı çizimlerden kaynaklanan büyük bir tartışmadan bahseder. Şekilleri anlamsız bulan ailesi endişelenir ve onu satanistimle suçlar.

Eren'e göre hayatının önemli değişim dönemlerinden biri, yazlıkta tanıştığı bir kızla başlayan ilişkisidir. Anne ve babası ayrı olan ve seküler bir aileden gelen, annesiyle birlikte yaşayan bu kızla olan ilişkisini ailesi (özellikle annesi) tarafından onaylanmaz. Şimdilerde başka bir ilişkisi olan Eren, bu ilişkisinin ailesi tarafından kabul gördüğünden bahseder ve bunun sebebini yeni kız arkadaşının kişisel özelliklerinden ziyade ilişkinin daha az görünür olmasına bağlar. Önceki ilişkisi ise, yazlık gibi ortak bir alanı paylaştıkları için ailesinin ve komşuların gözü önünde gerçekleşmektedir. Eren'in bahsettiği *görünür* olma ilişkisinin getirdiği *tehlike* ve *görünmez* olmanın sağladığı *güvenlik* durumu, araştırmanın genelinde gördüğümüz bir örüntü olması sebebiyle oldukça önemlidir.

Şimdilerde Eren ailesiyle arasında sessizce gerçekleşen bir kabul ilişkisinin olduğunu dile getirir. Geceleri evden daha rahat çıkar, alkol aldığını ailesi bilir. Fakat yine de ailesinin bazı konularda mevcut tutumunu sürdürdüğünü dile getir.

“Ben düşman değilim, benim de içten içe inandığım şeyler var ama bu bana zorla dayatılınca yapmak istemiyorum. Zorla namaza kaldırılmak istemiyorum kendim kalkarsam kılmak istiyorum 19 yaşındayım artık” (Eren,19)

Eren'in bahsettiği düşmanlık ilişkisi önceki bölümlerde aileyle yaşanan *çatışma* temasında da sıkça karşımıza çıkar. İki kişilik bu görüşmedeki katılımcılardan Şevval, Eren'in yorumu üzerine ilişkileribn zorlama ile olan kopması durumuna dair abisinden bir örnek verir:

“Bizde de aynı şekilde yine baskı ile eğitilmiş abim yine Eren gibi uzaklaştı ve farklı yollara girmeye çalıştı” (Şevval, 19)

Eren de Şevval'in bu yorumunu onaylar; ona göre dönem dönem aile ve çevre baskısına maruz kalan gençlerde bir kopma yaşanır ve aileyle yaşanan çatışmanın şiddeti azalsa da kopuş sürekliliğini korur.

Eren ailesine farklı işler yaptığından ve bunları ailesiyle beraber oturduğu evde gerçekleştirmenin zorluklarından bahsettiğinde ise "sadece dünyalık düşünüyorsun" tepkisini alır. Gece eve geç döndüğünde onu bekleyen annesinin onu eve aldığını ve babasının bu durumu öğrenmesini engellemeye çalıştığını söyler. Ona göre annesi de bu duruma tepki duyar fakat idare etmeye çalışır.

Eren artık bu durumun daha büyük bir çatışma ile sonlanmasını istediğini belirtir:

” Her Türk ailesi gibi babana gitmesin. Ben de bazen şey oluyorum ya gitsin de artık ben de rahatlayayım. Yani bir ay mı kızılacak bana bir ay kızsın ama ortam dinsin ama hayır gitmesin oluyor ama demek ki böyle oluyor...(Eren, 19)

Eren'le Şevval üniversitede birlikte okuyan yakın arkadaştır; benzer ailelerden gelen bu iki genç, görüşmede sıkça birbirlerinin aile ile ilgili fikirlerini onaylar.

Muhafazakâr bir aileden gelen Şevval, ailesiyle çoğu zaman aynı fikirde olmadığını belirtir. Aynı fikirleri paylaşmamalarına rağmen kendisinin çatışmaya girmemesi sebebiyle ortam nispeten yumuşamaktadır. Bununla birlikte, Şevval'in ailesinde de Eren'in ailesindekine benzer bir çatışma durumu görülür; abileri ve anne babası arasında geçen bu çatışma ailesini etkiler. Abileri (üç abisi vardır) eve geç geldiği zamanlarda, Şevval'in de annesi Eren'in durumuna benzer şekilde babasından gizler. Şevval, olayın geç kalmaktan ziyade, iki abisinin de kullandığı uyuşturucu maddeyle ilgili olduğunu dile getirir. Bağımlılık derecesinde tarif ettiği abilerinin bu durumu, aile içinde şiddetli çatışmalara neden olur. Şevval, abilerinin yaşadığı bu durumu baskı ile özdeşleştirir ve ailelerce zorla dayatılan şeylerin ters teptiğini düşünür.

Hayatları ani dönüşüme uğrayanlardan bazıları ise kapatılan üniversitelerde okuyan gençlerdir. Kayseri, Adana ve İstanbul'da okudukları üniversitelerinin Fettullah Gülen Terör Örgütü (FETÖ) soruşturması neticesinde kapatılması sonrasında yaşadıkları ani değişimin onlarda yol açtığı umutsuzluk ve çaresizlik duygularından bahseden bu gençler, kendilerinin mağdur edildiğini düşündüklerini belirtirler. Okullarının kapatılmasından sonra, onlara başka okula geçme şansı verilse de başka şehirlerdeki okullara girmek zorunda kalan bu gençlerin evleri ve ortamları değişir, arkadaşları ise başka şehirlere dağılır. Bu durum onlarda her an her şeyin olumsuz yönde değişebilme tehlikesinin olduğu duygusunu derinleştirir. Katılımcılardan Mahmut, bu süreçte yaşadığı depresyondan ve tutunamadığını belirttiği yeni okulundan bahseder. Bu ani değişiklik onda haksızlığa uğradığı hissini uyandırır ve bu uygulamayı başlatan iktidar partisine yoğun bir öfke hissetmesine yol açar. Benzer bir süreci yaşayan Pınar ise uğradığı hüsrana duygusunun boş vermişliğe dönüştüğünden bahseder. Pınar, bu süreç sonrası Türkiye'deki eğitim sistemine karşı zaten az olan inancının tamamını yitirdiğini ve artık onun için okumanın bir değeri olmadığını ifade eder. Okul sonrası iş bulma ümidi de az olan bu gençler için para kazanmanın eğitimle bağlantısı azalmıştır. Bu umutsuzluk derinleştikçe, Türkiye'den göç etme fikrini daha sık duyar hale geliriz. Sosyal medyadaki paylaşımlarında ise Mahmut ve Pınar arasında farklılık gözlemlenir. Mahmut, sıklıkla Twitter'dan iktidar partisi aleyhinde paylaşımlar yaparken, Pınar'ın Instagram ve Twitter'daki paylaşımları daha çok hayatta başına gelen gündelik olumsuzluklara dair şakalardan oluşur. Sosyal medyada paylaşımları benzer olmasa da benzer süreçlerden geçen bu iki gençte ortak olan yön, hakikat duygularının yara almış olması ve artan güvensizlik hisleridir.

4.1.4. Hakikat, Sahicilik, Güven: “Hiçbir şeye güvenemiyoruz”

Çalışma boyunca gençlerin *güvensizlik, belirsizlik ve kaygı* gibi duyguları ile sıkça karşılaşırız. Bu duygular sosyal medya aracılığıyla aldıkları yoğun enformasyon ve sahte haberler ile perçinlenirken *hakikate olan inançların* kaybolmasına ön ayak olur.

“Hep bir kaygı var. Hep bir belirsizlik var. İnsan beyni zaten bu kadar belirsizliği sevmiyor. Hep bir tanımlama istiyoruz. Big Bang diyorum rahatlıyorum yani. Zaten tanımlarımızı oluştururken belirsizliği aşmak ve beynimizi rahatlatmak için yapıyoruz. Ama hala bu kadar kaygı olduğu zaman tabii ki daha katı bir yere yönelmek isteyeceğim yani. Neyim ben bilmiyorum demek istemiyorsun. Ölçülebilir şemalar olan şeyler insanların beyni için daha iyi bir seçenek olur”(Şule, 23)

Şule'nin ifade ettiği gibi, sürekli değişen gündem ile olgusal bağın kopması ile yalan ve hakikat arasındaki çizgi belirsizleşmeye başlar. Gençler toplumu ilgilendiren meselelere dâhil olmakta çektikleri güçlüğü, bahsedilen tutarsızlık durumuyla açıklarlar. Benzer şekilde Şebnem siyasetle ilgili fikri sorulduğunda şu yanıtı verir:

“Ben çok takip etmiyorum. Bana başı sonu belli değil gibi geliyor. Biraz komik buluyorum açıkçası. Sanki herkes çok tutarsızmış gibi. Biri bir şey yaptıktan sonra ertesi gün aksini söylüyor. Bana çok komik geliyor. Bence bir yönetici sözünün arkasında olmalı. Yani bu kim olursa olsun. O yüzden şu anda siyasette olanları çok tınlamıyorum desem yeri olur.” (Şebnem, 19)

Elvin de benzer bir durumu ifade eder: *“Ben kimseye güvenmediğim için takip etmiyorum. Birisine güvensek onda bir şey çıkıyor. Yok öbürüne güvensek onda başka bir şey çıkıyor.”* (Elvin, 20)

Burada ifade edilen, yalanın sürekli tekrarlanarak kronikleşmesi durumu, hakikatle yalan arasındaki farkın belirsizleşmesine yol açması bakımından tehlikelidir. Bu durum yaşanan gerçekliğin olgularla ilişkisini zedelediği için gençler gerçekliğin farkında olsalar dahi güven kaybı ve inançsızlık yaşarlar. Bu da onları toplumsal meselelere karşı ilgisiz hale getirir: *“Siyasiler bize 4 eşittir 5 diyorlar”*. (Şule, 23)

Sosyal medyadaki yoğun bilgi akışının neden olduğu gerçekliğin sürekli sorgulanması durumunu pekiştiren başka bir faktör ise yapay zeka teknolojilerinin inanç ve hakikat kavramlarıyla ilişkisidir. Katılımcılar, haberlerin doğruluğuna güvenmediklerini ve bu nedenle zaman zaman paylaşmaktan kaçındıklarını veya genel olarak güvensizlik hissinin eylemlerini kısıtladığını ifade etmektedirler. Yapay zeka tarafından üretilen görsel ve işitsel materyaller ile doğruyu ayırt etmek daha da zorlaşır. Bu bağlamda, yapay zeka tarafından üretilen görsel ve işitsel içeriğin, toplumsal olaylara ve siyasete bakış açılarını değiştirerek aksiyon alma konusundaki isteksizliği artırabilecek güven ve hakikat kaybı etkisinden bahsedilebilir. Şule'nin anlatımında belirtilen durumun etkilerini görmek mümkündür.

“Sanki son zamanlarda komplo teorisinin sinsisi ve daha makul denebilecek hayat görüşleriyle de benimsenebilecek evrimleşmiş bir şekli oluştu. Bu biraz sosyal hareketlerle de ilgili oldu. Bir kere yapay zeka diye bir şey çıktı hani geçen şeyi gördünüz mü papanın boynunda haç,

beyaz mont falan. İlk gördüğüm anda ben hakikaten vay papa falan oldum. Gerçek zannettim. (gülür) Çünkü papa zaten çok varlıklı yani o parayı götürüyor olabilir, götürmüyor da olabilir. Yani böyle gördüğünüzde vay papa falan oluyorsun sonra bakıyorsun ki altında AI generated (yapay zeka ile yapılmış). Sonra bir duruyorsun falan. Instagram hani böyle iki dakika bakıp geçtiğin şeyler ya. Hiçbir şeye o kadar dikkatli bakmıyorsun. Şimdi bu AI (yapay zeka) birlikte ben fotoğraf benzeri içeriklere daha fazla baktığımı farkettim. Çünkü bakıyorum aynı adamın üç dört tane fotoğrafını görmüşüm farklı zamanlarda bir bakıyorum AI sonra her şeye daha dikkatli bakıyorum. Hani derler ya gözünle gördün mü. Fotoğraf ve video bu noktada hani hakikati tescilleyici bir belgeydi. Şimdi o da değil. Ses kaydı zaten artık değil. İşte bu noktada biri bana Suriye sınırdan geçerken bir asker bir mülteci tarafından vuruldu dediğinde en basit şeyi söylüyorum.. en basit derken yani... ne kadar üzüldüm şimdi bunu söylediğime. Bunu gördüğümde mesela bu bilgi doğru mu değil mi bilmiyorum. Teyit etmeye çalışacak mıyım hayır. Çünkü o kadar fazla böyle şey görüyorum ki. Yani biz her şeye böyle yaklaştığımız için... doğru mu değil mi bilmiyoruz. Kaynağını da bilmiyoruz zaten kaynak arama diye bir kültür kalmadı. Zaten haberciliğin de durumu ortada. O zaman doğru olsa da olmasa da bizim için o çamur hafızamızda kalıyor.” (Şule, 23)

Yapay zekâ tarafından üretilen sahte görüntüler ve videolar, gerçek ile kurgu arasındaki sınırları bulanıklaştırarak, gerçeği ayırt etmenin zor olduğu karmaşık bir ortamın ortaya çıkmasına neden olur. Şule’nin belirttiği hafızada kalma meselesi, araştırmanın tartışma eksenini için de önemli bir noktayı teşkil eder. Hızlı ve büyük miktardaki enformasyon akışı ile kontrol edilebilir olmaktan çıkan sahte haberler, kişilerin zihinlerinde yığılarak birikir. Bu anlamda anlık populist söylemlerin, gerçek hayatta bir karşılıkları bulunmasa da *toplumsal hafızada* tortu bırakma tehlikesi vardır:

“Mesela komik paylaşımlar yapan bir sitede gördüm CHP belediyesi eşekleri evlendirmiş. Google’la girip baktım. Bir sürü video var. Onlara bakmama rağmen diyorum ki belki de olmamıştır. Mesela günde on bin adım hakikaten öyle mi mesela. Geçenlerde şunu sorguluyorum abi 24 yaşına geldim ama dünyayla ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Mesela vücudumla ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Yemeklerden önce mi sonra mı tatlı yemeliyim ya da ne bileyim kaç saat uyumalıyım bununla ilgili bir sürü içerik var ama bildiğimiz şey bilgi mi doğru mu? Mesela geçen gün şeyi gördüm işte tatlı yemekten önce yenmeli hop sonra başka bir şey yok sonra yenmeli. Bilim de değişiyor eskisi kadar radikal değişimler olmasa da. Dün teremyağlar önerilerken bugün tereyağlar öneriliyor ve ne değişti o zaman eskiden neden Tereyağ yedik. Hiçbir şeye güvenemiyoruz. Ne devlete güvenebiliyorum, ne bilime

güvenebiliyorum. Şu an en fazla bilim... yani tarihe bile güvenemiyorsunuz. Birisiyle oturun tarih konuşun direkt şu söz (yandan bakar) size okulda yalan söylüyorlar . Okulda bana yalan söylüyorsa bana doğruyu neresi söyleyecek ki.” (Şule, 23)

Sosyal medya platformları global ölçekte geniş bir bilgi arşivi niteliğindedir. Nitekim bu sanal depolar, dijital çağda hakikat kavramıyla ilgili hem fırsatlar hem de zorluklar sunar. Bir taraftan, kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriğin bolluğu, toplumsal deneyimlerin daha kapsayıcı bir temsiline katkı sağlayarak benzersiz erişim imkânları sunarken, öte yandan, bilgi dağıtımının demokratikleştirilmesi, bilgi akışının hızlanması ve niceliksel artışı gerçek ve kurgu arasındaki çizgiyi bulanıklaştırabilmektedir. Sosyal medya içeriklerinin anlık ve hızlı yayılan yapısı doğrulama çabalarını zorlaştırarak bu sorunu daha da karmaşıktırır.

“Ben inanmıyorum hiçbir şeye her şey yalan olabilir. Sürekli yalan haber var. Biri bir şey söylüyor, öbürü başka bir şey... O yüzden sosyal medyada toplumsal bir şey paylaşmıyorum.” (Doruk, 21)

Benzer bir yorumu Ahmet’ten de duyarız. “Paylaşılan hiçbir şeye güvenmiyorum ama izliyorum... Varım aslında sosyal medyada sadece bir şey paylaşmayı tercih etmiyorum” (Ahmet, 21)

Dijital mecraların, özellikle sosyal medyanın *arşiv* özelliği, gençlerin geçmiş tarihli videolara, fotoğraflara ve haberlere ulaşmasını ve bu bilgileri mukayese etmesini mümkün kılar. Öte yandan hiçbir bilginin kalıcı olarak doğru ilan edilememesi *hakikate olan inancın* çözülmesine neden olur. Şule sabit kavramların olmadığı bu akışkan halin, gençlerin daha sabit olan aileden gelen *çekirdek fikirlere yeniden* yönelmesine sebep olduğunu düşünür.

"Yani şimdi bir akım var she/her falan. Ben homofobi değilim ama bu da değilim. Tamam eskiden Freud zamanı homoseksüellik bir hastalık ama şimdi mesela nasıl tanımlayacağım kendimi? Bir atak helikopteri olarak tanımlayabilir miyim? Yani hangi fikrin arkasından gideceğiz gerçekten bilmiyorum. Burada ailenin ona çekirdek verdiği fikirlerin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Her şey şunda değişiyor ya hani insan değişir de bazı çekirdekler değişmez. Aslında bizim hangi fikrin arkasından gittiğimizde bizim o temeldeki çekirdeğimizle çok ilintili oluyor. Ama o fikri neye göre seçeceğiz gerçekten bilmiyorum.” (Şule, 23)

Şule'nin anlatımında bahsettiği kanaat önderleri ve çekirdek ilişkisine de sonraki bölümde derinlemesine değinilecektir.

Dijital platformlar aynı zamanda da güçlü öğrenme araçları olarak dünya genelindeki bireylere geniş bir eğitim kaynağı ve fırsatları sunarlar. Çevrim içi kursların, web seminerlerin ve eğitim içeriklerinin çoğalmasıyla birlikte, gençler artık ilgi alanlarına giren bilgiye daha kolay ulaşabilir. Dijital platformlar ile birlikte gençler, her türlü uzmana ve uzmanlığa ulaşip öğrenme imkânlarına sahip gibidirler. Bununla birlikte, dijital platformlar, öğrenme fırsatlarının yanı sıra bilgi yükü ve güvenilirlik değerlendirmesi gibi zorlukları da beraberlerinde getirir. İçeriğin bolluğu, gençler için bunaltıcı olabilir ve doğru bilgiye ulaşmak için eleştirel düşünme ve ayırt etme becerileri gerektirir. Bu sebeple yetkili sesler olarak kanaat önderlerine ihtiyaç artar.

4.1.5. Yeni Ünlüler ve Kanaat Önderleri : “Ünlü kim? Ünlü ne?”

Hızlı ve sürekli enformasyon akışına maruz kaldıkları için güven sorunu yaşayan ve doğru bilgiye ulaşmakta zorlanan gençler için uzmanlardan alınan bilgi önemli hale gelir. Bu sebeple, sosyal medya ve video paylaşım platformlarında büyük takipçi kitlesine sahip olan dijital içerik üreticileri; yaşam tarzlarını, fikirlerini, uzmanlıklarını paylaştıkları içerikler sayesinde genç izleyicileriyle güçlü bağlar kurarak kanaat önderleri haline gelir. Trendleri belirler, görüşleri ve tüketici seçimleri şekillendirirler. Bu kişilerin etki alanları, sadece eğlence ve trendler konusunda da değildir, aynı zamanda tutumların, inançların ve hedeflerin şekillendirmesinde de önemli bir rol oynar ve bu alanlarda gençlerin tercihlerini ve seçimlerini etkilerler. Gençler içerikle aktif olarak etkileşime girdikleri için, dijital platformlar ve içerik üreticileri ile aralarında bir topluluk ve aidiyet duygusu da gelişir. Nitekim bu ilişkinin toplumsal rolü yanında, ticari boyut da göz ardı edilemez. Takipçi sayısı yüksek olan içerik üreticileri, sosyal medya marka iş birlikleri, sponsorlu içerikler ve satış ortaklığı pazarlaması gibi gelir akışlarıyla dijital platformlarını paraya ve kariyere dönüştürürler.

Gençler, takip edecekleri içeriklerde *samimiyet, özgünlük, uzmanlık, eğlence* gibi kriterleri olduğunu belirtirler. Sosyal medyada alacakları tavsiyeler içinse fiziksel hayatta uzmanlığı onaylanmış, konu ile ilgili eğitim almış kişilerden aldıkları tavsiyeleri daha ciddiye aldıklarını ve güvenilir bulduklarını ifade ederler. Uzmanlara duyulan güven, onların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Takipçi sayısı yüksek olan bu kişiler başka platformlarda da hesap açtığında, hızlı bir şekilde daha fazla takipçi çekmeyi başarırlar. Bu bağlamda, bu platformlarda takipçi, *ün, başarı ve para* ilişkisi oldukça sıkı olduğu gibi fiziksel hayatla da oldukça geçişli şekilde yaşanır.

Burçak, bahsi geçen duruma örnek olarak bir arkadaşının Instagram sayfasının nasıl popüler hale geldiğinden şu şekilde söz eder:

“Ben buna lisede bir Melda diye bir arkadaşı şahit oldum. Çok kilo almış üniversiteye hazırlanırken sonrasında kilo verme sürecini Instagram'da bir hesap açıp paylaşmaya başlamış. Baya böyle öğün öğün paylaşıyor. Kendisi de eczacı ve sağlıkta okuduğun için Instagram'da bir güven şeyi oluşmuş ona karşı. Takipçisi çok yüksekti ben onu bulduğumda Instagram'da rastgele keşfettim. Bir baktım Melda.... Baya yüzbinlerce takipçisi var. Ve sonra ben onu takip ettikten sonra YouTube açtı. Direkt bir günde zaten kırk bin kişi falan takip etti ve haftada üç kere video atıyordu. Baya video çekip editleyip hemen atıyordu baya...Şimdi çok yüksek mesela o kadar çok reklam yapıp para kazanıyor ki. Araba aldı. Evini değiştirdi. Takipçi takipçi getiriyor yani sosyal mecrada. Bir de o güven duygusu çok önemli. Onun o eczacı kimliğinin insanlara verdiği güven duygusunu ben görebiliyorum. Melis'ten önce ben bir hesabı daha takip ediyordum. O kadın da diyetisyendi... okuyordu... üniversitede okuyordu. Ve o büyüdü büyüdü büyüdü. Baya bir şey yapmaya başladı bununla alakalı sadece YouTube kanalı da değil. Ortak iş birliği falan yaptı. Öyle oluyor güven yaratıyor insanlarda sağlıklı ilgili bir şey paylaşıyorsan onunla ilgili bir bölüm okuyor olman ya da onunla ilgili bir meslek sahibi olman.” (Burçak, 23)

Katılımcı gençler, içerik oluşturmayı başarılı bir kariyer seçeneği olarak görür ve başarıyı takipçi sayısı, görüntülenme ve marka iş birlikleri ile ölçer. Influencer'ların ve YouTuber'ların marka iş birlikleri, sponsorlu içerikler ile elde ettikleri geliri finansal yönden cazip bulurlar.

Tanınmış markalarla iş birliği yapan ve lüks yaşam tarzını ve maddi kazanımları sergileyen içerik üreticileri, gençlerin hedeflerini şekillendirmede rol oynar. Bu içerik üreticilerinin kazanç için daha fazla görünür olma ve çok sayıda içerik paylaşma zorunluluğu, gençlerin başarı, ün, maddi refah ve görünürlük ile ilişkilendirmelerine öncülük eder. Gençler için sosyal medya ünlüleri yeni kanaat önderleri olarak günümüz gündeminin belirleyicileri arasında yer alır. Burçak'ın anlatımında da gözlemlendiği gibi, bu durum gençlerin ünlülük, güç ve başarı ile ilgili bakış açılarının değişimine neden olur. Kitlelere ulaşmak, bir anlamda güçle ilişkilidir. Bu bağlamda dijital içerik üreticileri kitlelere ulaşma gücünü elinde bulunduran kanaat önderleri haline gelirler.

“ Kitlelere sahip olmakla bir fikir değiştirmişsin gibi geliyor ama artık orası da (sosyal medya) o mecra olmaktan çıktı. Bazı çok takipçili hesaplar mesela bir şey paylaşıyor en ücradaki 10 takipçi 20 takipçili hesabında aynısını yapıyor. O yazdığı şeyde aynı şey ama onun daha çok takipçisi olduğu için daha fazla etkileşim alıyor. TT(Trendy Topic) oluyor. Gündemi de belirliyor yani ünlü fenomen diyeceğimiz kişiler. Sonradan bu bunların kullanımına gelmeye başladı. YouTuber’ları siyasetçiler kullanmaya başladı. Instagramerları şirketler kullanmaya başladı. Artık şeyde değişmeye başladı ünlü kim? ünlü ne? Ün ne ya da fan ne? Fan olmak nedir? Bunlar da değişmeye başladı.” (Burçak, 23)

Instagram ve YouTube gibi sosyal medya platformlarında büyük takipçi kitlesine sahip hesaplar, gençleri etkileme ve gündemi belirleme gücüne sahiptir. Araştırma boyunca, gençlerin neredeyse hepsi, gündelik hayattaki fikirlerini oluştururken veya satın alma kararı verirken farklı kişilerden olsa bile, sosyal medyada takip ettikleri içerik üreticilerinden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Takip edilen kişilerin bakış açıları ve inançları çeşitlilik gösterebilir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, gençlerin sosyal medya aracılığıyla farklı fikirlerle temas etme olasılığı vardır. Hatta bu durum, bazı durumlarda imkânsız gibi görünen karşılaşmaların mümkün olmasını sağlayarak büyük değişimlere öncülük edebilir. Nitekim çalışma boyunca, bu durumun özellikle muhafazakâr ailelerin çocuklarında sıkça gözlemlenmesi, bu gençlerin sosyal medyada takip ettikleri popüler sosyal medya içerik üreticileri ile yaşam tarzları ve inançları arasındaki ilişkiyi daha yakından ele almayı gerektirir.

Bu anlamda Eda’nın görüşleri bu ilişkiyi anlama yönünde bir perspektif sunabilir. Çocukluğundan itibaren aldığı din eğitiminin hayatının şekillenmesinde oldukça etkili olduğunu ifade eden Eda, kendini muhalif muhafazakâr olarak tanımlar. Hayata, topluma ve dine dair sorgularının, sosyoloji bölümünde aldığı eğitimle başladığını belirtirken, İstanbul’da okuduğu üniversitenin kapanmasıyla muhalif tarafının daha belirgin hale geldiğini vurgular. Eda’ya göre, günümüzde pek çok muhafazakâr aileden gelen gençler benzer sorgulama dönemlerinden geçer. Bu değişimin sebebini ise sosyal medya aracılığıyla gençlerin farklı fikirlerle karşılaşmalarına bağlar. Gençler, sosyal medya platformları sayesinde pek çok içeriği aynı anda tüketme eğilimindedirler. Ancak Eda, bu arayışın bazı durumlarda kırılmalara yol açma potansiyeli olmasına rağmen, çoğu zaman çekirdeğe dönüş, yani aileden öğrenilen değerlere geri dönmeyele sonuçlandığına dikkat çeker. Ailelerinin telkin ettiği katı sınırları kabul etmekte zorlanan bu gençler, Sinan Canan gibi bilim insanlarını ya da benzer düşünürleri takip ederler; böylece inançlarını tamamen yitirmek yerine ona uyumlu yeni fikirlerle tazeleyerek kimliklerinin etrafındaki katı sınırları esnetip hayatlarını güncel olana uyarlarlar. Eda’ya

göre, çoğu durumda sosyal medyadaki içerikler, aile baskısı ile kırılma noktasına gelen inançlarını tazelemeye katkı sağlar.

Eda, aynı konuda daha seküler ailelerden gelen muhalif çocuklarda gözlemlediği farklılığa dikkat çeker. Ona göre, sosyal medya bu gençlerde muhafazakâr gençlere kıyasla tam tersi bir etki yaratır. Bu mecralarda, hayata bakış açılarına ve yaşam biçimlerine aykırı olan durumlara dair haberleri sıklıkla tüketen bu gençlerde umutsuzluk ve çaresizlik hissi artar ve topluma dair birliktelik duyguları zedelenir. Bu durum, bir şey değiştiremeyeceklerini düşünen bu gençlerin ülkeden göç etme isteklerinde artışa sebep olur.

4.1.6. Aidiyet Meselesi: “Kalanlar için çok üzgünüm ama ben artık gitmeye karar verdim.”

Göç konusu incelenirken, gençlerin sıklıkla dile getirdiği umutsuzluk ve aidiyet duygusundaki azalma gibi temaları dikkatle incelemek önemlidir. Gençler, dijitalleşme ve sosyal medyanın etkisiyle fikirlerin birbirine benzemeye başladığından bahsederler. Onlara göre günümüzde farklı nüanslarla da olsa gençler benzer düşüncelere ve isteklere sahiptir. Bu durum, “ortak alan” doğasının değişimi ile ilişki içindedir:

“Bence yeni kuşaktaki çoğu genç aynı düşünceye sahip. (Şevval onaylar) Çünkü bizden önceki kuşaklarda herkesin belli bir alanı var, zone’u var. Ondan dışarı çıkamıyorlar. Ve o alanda bulunanlar başka alandakilerle buluştuğunda tartışabiliyorlar ama bizde toplu bir alanımız var. Bütün dünyanın tek bir alanı var. Düşüncelerimizi hepimizin büyük ihtimalle Twitter belirliyor. O yüzden mesela ona yönelik konuşuyoruz. Oradaki o fikirleri birbirimize anlatıyoruz. Aslında birbirimizi sadece destekliyoruz. Olur yine zıt görüşler olur ama bence uçurum olmuyor hiçbirimizin arasında. Siyasal olarak çoğumuz aynı fikirdeyiz veya hepimiz aynı şeylerin değişmesini istiyoruz. Her genç ekonomiden şikayetçi şu an veya ne bileyim mülteci sorunundan da her genç şikayetçi veya her gencin bir Avrupa isteği var. İstekler aynı...Bence aslında Avrupa’ya gidip orada yaşamak istemiyoruz ama öyle istiyormuşuz gibi görünüyor. Aslında burası da Avrupa şartlarında olsa...O zaman belki eskisi gibi dünyayı gezmek isteriz belki. Sonra da geleceğimiz son nokta burası olur ki ben hala onu istiyorum yani.” (Eren,19)

Eren, değişim isteğinden bahseder. Ona göre gençler sürekli Avrupa'dan bahsetseler de aslında özünde ülkeden göç etmekten ziyade değişim arzusundadırlar. Eren, burada yaşamak istediği koşulları "Avrupa şartları" ile tanımlar. Avrupa şartları ifadesi altında neyin kastedildiği önemli bir bağlam oluşturur:

“Hayat standardı yani insana verilen saygı. Burada canımızın kıymeti yok yani her yerde yok yani... Semtten semte canımızın kıymeti değişıyor. Atıyorum Tarlabası'nda yürürken her şey başıma gelebilecekken atıyorum Bebek'te yürürken daha... yani otobüse bindiğimde bile bu farkı fark ediyorum. Beşiktaş'ta bindiğimde daha elit insanlarla beraber olurken, mesela ne bileyim başka bir yerde daha kötü bir yerde Bağcılar'da bindiğimde çok farklı insanlarla bir etkileşime geçmiş olabiliyorum. Ama işte şey istiyoruz bence her yer Beşiktaş'taki insanlar gibi olsun. Ve Avrupa'nın da biraz daha şey olduğunu düşünüyoruz işte orada herkes işte (Şevval yandan, gelişmiş işte der) genç yani yani... şey olarak herkes aslında z kuşağı. Bence kuşak şey değil, şey anlamında değil yaş olarak değil bence kuşak. (Şevval ekler “eğitim seviyesi”, Emir onaylar “aynen”) Şu yaşlar şu kuşak diyoruz ya bence öyle değil mesela. Atıyorum aynı yaş aralığına sahip olsun Türkiye ve Avrupa, bence Avrupa daha Z kuşağı çünkü daha çok takip ediyorlar gündemi. Yani daha Z'ye yakınlar. Aynı dili konuşabilmek bence kuşak oluyor”
(Eren,19)

Eren'in Avrupa'yı daha genç olarak nitelendirmesi, esasında çalışmanın genelinde aile ile aralarında geçen çatışma sebeplerine da referans niteliğindedir. Gençler, önceki nesillerin kendilerini anlamadıklarını düşünerek, bunun sebebini aynı dili konuşamamakla ilişkilendirirler. Önceki jenerasyonlarla aralarındaki farkı, gündemi ve yeni teknolojileri takip etmemeleri ve değişime karşı dirençleri ile tarif ederler.

Eren'in Avrupa'da yaşamı saygı ve güvenlikle tarif etmesine karşın, Amerika ile Türkiye'deki yaşam deneyimi farklarını avantaj ve dezavantajlarıyla karşılaştırdığı anlatısı, onun toplumsal ve çevresel kavramlara bakış açısına önceki anlatısıyla çelişen bir çerçeve oluşturur. Avrupa ve Amerika'daki hukuk kurallarının olumlu ve olumsuz yönlerinden bahsederken, hukuk dışı davrananlar için bu ülkelerde yaşamının kolay olmadığını ifade eder. Türkiye'de hukuk dışı davranmanın mümkün oluşunun avantajlarından bahsederken özgürlüğe ancak parası olanların sahip olabileceğinden söz eder. Eren'in anlatısında, para, özgürlük ve güven arasındaki sıkı ilişkinin vurgulanması, çalışmanın genelinde neredeyse tüm katılımcıların paylaştığı bir bakış açısı olduğu için önemlidir.

“Burada atıyorum arabanı yanlış bir yere çekmenin çok büyük bir cezası yok gidersin ödersin parasını otoparktan alırsın ama Amerika'da bu mahkemeye taşınıyor. Yani bu artı mı eksi mi (Şevval yandan artı kesinlikle diyor) evet aslında insanlık için artı ama bizim gibiler için çok artı olmuyor. Mesela büyük ihtimalle ben yanlış bir yere çekerim. Burada benim için bir sorun yokken orada sorun olacak. Yani tabii ki de olması gereken... orada olması gerektiği gibi ama ... Onu demeye çalışıyorum.

Şevval bu yoruma itiraz eder: *“Ama sen yararlandığında mesela ben yararlanamıyorum. Burada benim özgürlüğümü kısıtlamış oluyorsun.”*

Eren devam eder: *“Heh evet işte burada da işte kimin parası varsa ona daha çok hukuk olmuş oluyor.”*

Göç etme ve ülkeden ayrılma isteği, yine güvenlik, özgürlük ve para ile ilgili konulardan kaynaklanır. Kendilerini muhalif olarak tanımlayan gençlerde gözlemlenen yoğun hayal kırıklığı ve birlik duygusundaki zayıflama, Türkiye’den göç etme yönündeki fikirleri tetikler. Önceki bölümlerde sıkça belirtilen bu duruma farklı bağlamlarda rastlanmaktadır:

“Bu soruya vereceğim cevap için çok üzgünüm içim buruk. Eskiden kaçımız ülkemizdeki problemlerden kaçıp kurtulabiliriz ki diye düşünüyordum. On kişiden üçü gitse geri kalan yedimiz ülkemizde kalacak ve acı çekmeye devam edecek. Beraber olmalıyız. Doğruları anlatmalıyız doğrular için savaşmalıyız. Bizi anlamayan insanlar gidecekler biz kalacağız geriye. Bu ülke bizim, bizim ülkemiz yani. Ben buranın genciyim ve burası benim evim, ailem, her şeyim burada. Ben değiştireceğim burayı biz değiştireceğiz. Hepimiz bir işin altından kalkacağız. Bir taşın altına elimizi koyacağız. Kaldıracağız o taşı ve biz temizleyeceğiz burayı diye düşünüyordum ama... (duraksar) olmuyormuş. Yani olabileceğini düşünmüyorum artık. Olabileceğine karşı bir inancım kalmadı. Çok çok az bir umudum var. Ama çok yorulduğum. Herkes gibi... Çünkü insanlar anlamak istemiyor. Doğruları öğrenmek istemiyor. Kimse dinlemiyor. Hiç kimse sorgulamıyor. Ülkemde birçok şey duygu ve düşünceler sömürülüyor. İnsanlar anlamıyorlar. Her an tanımadığım biri tarafından da öldürülebilirim. Şort giydiğim için biri beni bıçaklayabilir. Saç rengim hoşuna gitmezse tacize uğrayabilirim. Sadece kadın olduğum için değil benim abim de taciz edildi. Ve bütün bunlar olmasa bile ülkemde ekonomik olarak zorluk çekiyoruz. İşsizlik almış başını gidiyor. Çok ucuz bir paraya çok uzun saatler iş

yapmak zorunda olan binlerce genç var. İşsiz bir sürü insan var. Ve benim gitme imkânım olsa bile kalan herkes için ben çok üzüleceğim. Yaşamak istiyorum doya doya bütün gençler gibi. Sokağa çıktığımda taciz edilmek istemiyorum. Gece vakti bir başıma dolaşmak istiyorum. Ne giydiğime karışılın istemiyorum. Beni kısıtlayan biriyle beraber olayım. Sürekli gelecek kaygısı yaşamayayım. İşim beni sadece maddi olarak değil maneviyat olarak da doyursun istiyorum. Bu yüzden imkânım olursa gitmek istiyorum. Bir yer belirlemedim ama refah seviyesi yüksek bir yer seçeceğim kendime. İnsanların sırf insan oldukları için değer gördüğü bir yerde yaşamak istiyorum. Tüm dünyada herkesin eşit şartlara kavuşmasını istiyorum.” (Aylin,22)

Bu bölümü bitirirken, sosyal medyanın yoğun enformasyon akışının duygularda bir çarpan etkisi yarattığına dikkat çekmek gerekir. Hızlı akan enformasyonla birlikte duygulanımın hızı ve yoğunluğu da artar. Katılımcılardan Eda, muhalif sayılabilecek içerikler paylaşan Siyah Şerit gibi Instagram sayfalarının özellikle muhalif gençleri zorlayan pek çok fiziksel ve duygusal durumu vurgulayarak, olumsuz hislerini pekiştirdiğinin altını çizer. Böylece hayatlarının pek çok alanında kısıtlanmışlık hissi yaşayan bu gençlerin gelecek kaygıları ve güvensizlik duyguları, sürekli maruz kaldıkları olumsuz enformasyon akışıyla şiddetlenir. Muhalif gençlerde oluşan bu kolektif yılgınlık hafızası ve olumsuz duygular, bir şey değiştirebilecekleri yönündeki fikirlerini sönmüştür ve yurtdışına göç etme isteklerini artırır.

4.2. Gençlik, Sosyal Medya ve Hatırlama İlişkisi

Hafıza, farklı zaman dilimlerinin birbirine geçtiği ve birbirini etkilediği dinamik, canlı bir süreçtir. Bu süreç sürekli olarak yeniden yazılır ve şekillenir. Belleğin unutmayı ve hatırlamayı birada içeren işleyişi, geçmiş deneyimlerin güncel yaşantılarla etkileşime girmesiyle karmaşık bir yapı oluşturur. İnsanlar geçmişte yaşadıkları olaylar ve deneyimler üzerinden bugünkü düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını şekillendirirler. Aynı zamanda, günümüzdeki yaşantıları da gelecekteki belleği ve hatırlamayı etkiler. Bu yolla hafıza, bireyin kimliğini ve dünya algısını biçimlendirir.

Sosyal medya platformları da insanların günlük yaşantılarından anılarını paylaşma ve dijital ortamda arşivleme imkânı sunarak, hafızanın inşasında etkili bir rol üstlenir. Özellikle fotoğraf ve video paylaşımları, kişisel anıların görsel olarak somutlaştırılmasına ve bellekte kalıcı izler bırakmasına katkı sağlar. Ancak sosyal medyanın hafıza üzerindeki etkisi, yalnızca somut anıların paylaşımıyla sınırlı değildir; aynı zamanda sürekli içerik akışı, enformasyon bombardımanı ve çeşitli uyarıcılar, hafıza süreçlerini şekillendirmede önemli bir rol üstlenir. Bu bölümde, hafıza ile sosyal

medya arasındaki ilişki siyaset, direniş, arşivleme ve hatırlama-unutma kavramları çerçevesinde incelenecektir. Sosyal medyanın ve hafızanın etkileşimi hakkındaki tartışmalar, önceki bölümde ele alınan kamusal alan ve günlük yaşam ilişkisi tartışmalarıyla birlikte değerlendirilerek sonuç bölümünde sentezlenecektir.

4.2.1. Hafıza siyaseti: “Aslında neden korkuyorum. Bir tweet atarsam hapse mi gireceğim?”

Sosyal medya platformları, insanların günlük yaşantılarını, duygusal deneyimlerini ve politik görüşlerini paylaşımlarına ve dijital ortamda arşivlemelerine olanak tanır. Bu da sosyal medyanın hafızayı şekillendirmedeki rolünü ve siyasi belleği etkileme potansiyelini ortaya çıkarır. Politik içeriklerin paylaşımı, tartışılması ve yayılması sosyal medya platformlarında hızla gerçekleşir ve büyük kitlelere ulaşır. Sosyal medya paylaşımları yoluyla politikacıların ve politik grupların hafızayı etkileme ve manipüle etmesi mümkün olabilir. Politik propaganda, yanıltıcı bilgiler ve manipülatif içerikler kullanılarak sosyal medya dolayısıyla hızla etki yaratabilir ve geniş kitlelerin düşünce ve bilgi akışını düzenleyebilir. Bir başka tartışma konusu ise, siyasi haberlerin hızlı ve yüzeysel bir şekilde tüketilmesi nedeniyle derinlemesine düşünmeyi, analiz etmeyi ve eleştirmeyi azaltma tehlikesidir. Dolayısıyla, hafıza, sosyal medya ve siyaset arasındaki ilişki karmaşık ve çok boyutludur ve günümüzde toplumsal belleği ve siyasi katılımı etkileyen önemli bir etken olarak karşımıza çıkar.

Gençler için toplumsal hafızayı oluşturan karşılaşmalar sıklıkla sosyal medya üzerinden gerçekleşir. Gençler toplumsala dair haberleri; Youtube’da tartışma programlarından, Bundle gibi medya içeriklerini tek bir platformda toplayan uygulamalardan, Instagram’da haber içeriği paylaşan kanallardan ve Twitter’da gündem olan başlıklardan takip eder.

Televizyonda haber izlemeyi aileleriyle beraber yapılan bir etkinlik olarak değerlendirirler fakat habere dijital platformlardan çoğunlukla gündem olarak öne çıkan içeriklerden ulaşırlar. Sosyal medyayı ise bakış açılarına göre daha fazla yayın içeriği seçebildikleri, hızlı olduğu ve çeşitlilik içerdiği için tercih ederler. Tek bir mecradan ziyade birçok mecraı aynı anda takip ederler.

“Olay siyasi bir şeyse ben kesinlike geleneksel medyadan bakmıyorum. Çünkü bana yandaş geliyor. Bazen sırf beraber vakit geçirmek için beraber haber izliyorum ama benim için çoğunlukla Twitter ve Instagram haber aldığım yerler.” (Yunus,22)

Bu noktada, Yunus hakkında sosyal medya platformları üzerinden yaptığı paylaşım sebebiyle cumhurbaşkanına hakaret davası bulunduğunun, üç senedir devam eden davanın hala sonuçlanmadığının ve Yunus'un bu sebeple çalışmak istediği resmi bir kurumda işe alınmadığının bilgisini paylaşmam gerekir.

Katılımcılar, geleneksel medyadan haber takip etmemelerinin nedenini, haber kaynaklarının tek taraflı bir yaklaşım benimsediğini düşündükleri ve bu yüzden güven duymadıkları şeklinde ifade ederler. Katılımcılardan Cem ise geleneksel medyanın haber kanallarından aldığı bilgiyi tersten okuduğunu ve o platformları takip etmenin onu sinirlendiğinden bahseder. Bu sebeple Cem haberleri araştırıp ilk kaynaktan öğrenmeyi tercih ettiğini söyler:

“Mesela haber kiminle ilgiliyse onu takip edip onlardan öğreniyorum. Mansur Yavaş'ı takip ediyorum. Fahrettin Koca'yı takip ediyorum. Çünkü onlar yazıyorlar artık çok etkin bir şekilde kullanıyorlar. Bazı haberleriyse teyit.org diye bir şey var orada teyit edilmiş bilgileri paylaşıyorlar. Yasa gibi bir şeyse onları oradan her zaman paylaşıyorlar güncel olarak. Artık Fox'u falan da takip etmiyorum çünkü taraflın olması beni cezbetmiyor artık. İşte Fox'a giriyorsun o daha çok solcu. Zaten diğerlerinin hepsi sağcı. Yani birinci elden duymak... (duraksar yukarı bakar) kendim yorumlamak daha beni cezbeden bir şey diyeyim yani... kendi fikirlerimi kendim oluşturayım yani.” (Cem, 22)

Aynı zamanda sosyal medya sadece haber almak için değil, kamuoyunun konular hakkındaki fikirlerini öğrenmek içinde takip edilir. Nitekim bu mecralardan Twitter onlara göre çok güvenilir bir kaynak olmasa da kamuoyunun fikrini öğrenmek için önemlidir.

Gençler kendileri bir şey paylaşmasalar bile buradan gündemi ve gündemle ilgili fikirleri takip ederler. Gündemin etrafında üretilen mizah ise takip süreçlerini cazip kılan etkenlerin başında gelir. Burcu Twitter'ı sıklıkla farklı kesimden insanların nasıl düşündüğünü anlamak için kullandığından bahseder:

“Twitter’a doğru haber almak için değil insanlar ne düşünüyor bu haberle ilgili diye girip bakıyorum. Bir haber ve gündem çok hızlı mizaha dönüşebiliyor. Onunla ilgili insanlar neler üretmiş ona bakmayı seviyorum ve hani farklı kesimden insanlar bu olaya nasıl yaklaşıyor. Kim ne kadar filtreli yaklaşıyor, kim ne kadar bunun doğruluğunu tartarak yaklaşıyor bunları görmek keyif veriyor bana. Eğer çok doğru olup olmadığı önemliyse o zaman teyit.org’tan bakıyorum ya da Bundle’a güveniyorum” (Burcu, 23)

Gençler için doğru ve güncel haberlere ulaşmak, günümüz dijital iletişim ortamında oldukça önemlidir. Gün içinde takip ettikleri sosyal medya kanallarında, ana sayfalarında ve keşfet bölümlerinde karşısına çıkan haberlerle güncel gelişmelerden haberdar olurlar. Özellikle Bundle gibi haber platformlarını takip eden gençler, bu tür uygulamaların bildirim özelliği sayesinde anlık iletilerle hızlı bir şekilde haberlere erişmeyi tercih ederler. Gündemdeki önemli ve kendi ilgi alanlarına uygun haberleri kaçırma endişesi, onları Bundle gibi kullanıcıya anlık ileti gönderen uygulamaları takip etmeye ve Twitter’da trend başlıklara cep telefonları üzerinden bakarak kontrol etmeye yönlendirir.

“Genelde ben Twitter’da trendy topiclere bakıyorum. Yani şöyle o kadar hızlı en önce oraya geliyor. Sabah uyanır uyanmaz oraya bakıyorum. Daha sonra girip daha güvenilir kaynaklara bakıyorum ama. Şöyle oluyor bazen bir sürü insan paylaşıncı doğru diyorsun ama sonra insanlar içeriğini okumadan... biri diğerinden görüp yazıyor, öteki öbüründen görüp yazıyor. O yüzden o şekilde yayılan şeyler de olabiliyor. Yasalarla ilgili oluyor mesela. Aaa o yasa çıkmış, aa bu yasa çıkmış. Hayır aslında tam olarak doğru değil yazdıkları şey. Doğru okumamış ya da kendi düşüncelerine göre çekmiş olabiliyorlar. Farklı yorumlayabiliyorsun onu garip. O zaman girip haber kanallarının sosyal medyadaki sayfalarına bakıyorum. Bir gün mesela o çok güncel paylaşıyor. Bundle da ileti gönderiyor mesela. Hemen oradan tıklayıp haber alabiliyorum.” (Burçak,22)

Sosyal medya platformlarında karşılaştıkları bilgilere daha dikkatli ve eleştirel bir yaklaşım sergileyen gençler, bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini doğrulamak için yöntemler arar, haber ve gönderilerin doğruluklarını tespit etmeden inanma ya da paylaşma konusunda daha temkinli davranır. Sosyal medyada kullanılan sert ve eleştirel dil ise onları toplumsal haberleri açıkça paylaşmak konusunda zorlar. Özellikle siyasal konularda ve hassas toplumsal meselelerde, gençlerin doğru ve güvenilir bilgilere ulaşmak ve tepki alıp çatışmaya girmemek husunda çabaladıkları

gözlemlenir. Şevval sosyal medyadaki çatışma ortamından bahsederken, doğruyu yanlıştan ayırmanın zorluğuna da değinir:

“Sosyal medyada çok sert bir dil kullanılıyor. Herkes birbirine girecek gibi her an. Birkaç ay önce Pakistanlıların bu taciziyle ilgili şeyler vardı. Onları gördükten sonra ne düşüneceğimi bilemiyorum. Ayırt edilmesi gerekiyor diyoruz ya. Yani tacizcilerle, zor durumda olanların ayırt edilmesi gerekiyor. Bir kalıba koyup değil de. Ama onu nasıl ayıracağız.”(Şevval, 19)

Bu aşamada gençlerin sadece sosyal medyadaki konulara değil, gündelik hayattaki pek çok konuya karşı gerçeklik duygularının zedelenmesinin etkisinden bahsedilebilir. Hakikatle ilişkileri zayıflayan gençler için pek çok konu, söylenen ve işin aslı diye ikiliklerden oluşur. Hakikatle ilişkideki zayıflama, *ortak bir hafıza* oluşturmak yönünde engel oluşturur. Göç konusunda hükümetin kararlarının ne kadarının vicdanla ilgili olduğu sorulduğunda, Emir'in cevabında gözlemlenen güven zayıflaması, çalışmanın genelinde katılımcı gençlerin neredeyse tamamının toplumsal olaylara ve siyasi konulara karşı bakış açısını yansıtmaktadır:

“Bu işin yüzde sekseni politiktir tabi ama bize yüzde yüzü vicdanla alakalıymış gibi yansıtılır, siyasette böyle bir şey aslında” (Emir, 19)

Katılımcılar arasında güven kaybının en sık görüldüğü grup muhalif gençlerin oluşturduğu gruptur. Üniversite dördüncü sınıf öğrencisi Burçin kendini muhalif olarak tanımlar ve siyasi görüşünün Gezi Parkı olaylarıyla birlikte başladığını belirtir. Çocukluktan itibaren Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyen büyükbabası ile partinin organizasyonlarına katılır. Orta okula gelince annesi ve babasının karşı duruşuna rağmen kamusal alanda politik görüşlerini rahatça dile getirir. Ailesinin açıkça bahsetmesini istemediği şeylerden biri ise Alevi olmalarıdır. Burçin bu durumu şöyle tarifler:

“Benim bir kimliğim var ama aslında ben bu kimliği savunmuyorum. Aleviyiz ve Atatürkçüyüz ama ben bu ikisini de kabul etmiyorum. İnanmıyorum çünkü Atatürk bir düşünce ama Alevilik işte... Alevi olan insan işte CHP'ye oy veriyor. Soldur falan. Dini inanışım da yok ve Ailem bunu açıkça belirtmemi istemiyordu Alevi olduğumuzu. Ve ortaokulda falan ben açıkça dedim biz Aleviyiz. Baş kaldırmak istiyordum. Neden insanlar bunu gizlemek istiyor ki. O sıralar ayakkabı kutusu olmuştu. Benim ailem her akşam haber izler ve ben büyükbabamla haber izlerim. Ama her kanaldan, sağa yakın olanı da sola yakın olanı da ortasını da izleriz. Bunların hepsini teker teker izlediğim bir ortamda büyüdüm. Ama objektif bir yorum yapamıyordum

ortaokul zamanında hani her zaman büyükbabama yakın...büyükbabama benzemeliyim falan kafasındaydım. Şu anda o kafada değilim. Okula o zaman ayakkabı kutusuyla gelmiştim. Şu an çok krinç geliyor ama bir bakıma ona saygısızlık yapıyorum ve o da bana saygısızlık yapıyor. Neden böyle bir şey yaptım bilmiyorum. (gülerek) O dönem benim karşıt görüşümde de sürü kişi vardı sınıfta. Ailem bunu duyunca çok rahatsız olmuştu. Büyükbabam da çok kızmıştı. Kendi kendime baş kaldırmaya çalışıyordum. Çocuktum ve korkmuyordum. Her şeyi rahatça söyleyebiliyordum. Sonra sekizinci sınıfta Gezi Parkı olayları oldu. (Mutlu bir ifadeyle gülümser) Büyükbabam beni oraya götürdü. Orada daha farklı insanlarla tanıştım. Konuşamadım kimseyle ama. Anarşizmin ne olduğunu biliyordum ama hiç araştırmamıştım oradaki insanlar neden bunu düşünüyor falan. Veya işte farklı görüşteki insanları da gördüm. Orası aslında benim bir geçiş dönemim olmuştu. Liseye geçecektim ve orayı gördükten sonra daha da farklı hayatım şekillendi” (Burçin, 22)

Burçin, liseye geçtiğinde punk müziğe başlaması ve yeni fikirlerle tanışmasıyla büyükbabasının görüşlerinden sıyrılıp kendi bakış açısını oluşturduğunu belirtir. Ortaokulda Deniz Gezmiş'in direniş ideolojisine duyduğu ilginin lisede azaldığını anlatır. İlk aşkının Teoman adlı şarkıcı olduğundan bahseder.

Büyükbabasının sıkça anlattığı Atatürk'ün hayatı ve başarılarına olan hayranlığının hala devam ettiğini ancak artık görüşlerinin tam olarak ona uymadığını ifade eder. Anarşizme daha yakın hissetmektedir. Lise yılları ortaokuldakine göre siyasetle daha az ilgili geçer. On sekiz yaşında ilk oyunu kullanmak zorunda kalışını anlatır. O dönemde iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin görüşlerine uymadığını belirterek, oy verdiği parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni mantıklı bulduğunu söyler. Seçim sonuçları açıklandığında umudunun kırıldığını ve sonuçları ağlayarak takip ettiğini aktarır.

Bahsettiği güvende hissetmeme kavramı, sonraki dönemlerde diğer konularda ve diğer katılımcılarda da tekrarlayan bir örüntünün bir parçası olarak karşımıza çıkar. Burçin, o gece kazanan partiyi destekleyen kişilerin silahlı kutlama yapmasının kendisini oldukça güvensiz hissettirdiğinden bahseder. Bu olayın, kendi görüşüne karşıt insanların yaşadığı çevrede bulunmanın güven duygusunu olumsuz etkilediğini ifade eder.

Araştırma süresince katılımcıların tanımladığı güvensizlik hissi, hem duygusal hem de fiziksel olarak iç içe geçmiş karmaşık bir durumu ifade etmektedir. Gençler, potansiyel fiziksel zararlardan

olan tutuklanma, yasal takibe uğrama, taciz veya şiddete maruz kalma gibi endişeler taşırken aynı zamanda duygusal şiddet, dışlanma, ötekileştirilme ve toplumdan dışlanma gibi durumlardan da kaçınmaya çalışırlar. Duygusal şiddete maruz kalma ihtimali düşüncesi, gençlerin sosyal medya platformlarında yaşadığı bir kaygı ve endişe olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal iletişimin yoğun olarak yaşandığı bu platformlarda, paylaşımların olumlu veya olumsuz tepkiler alması, bireylerin kabul edilme veya dışlanma riskiyle karşı karşıya kalabilecekleri düşüncesini güçlendirir. Bu sebeple gençler, "dışlanma korkusu"yla başa çıkmak amacıyla sosyal medya paylaşımlarını daha dikkatli bir şekilde ele almak veya filtrelemek eğilimindedirler. Tüm bu fiziksel ve duygusal tehditler göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal iletişim ve tartışmaların gerçekleştiği sosyal medya platformlarının, farklı bakış açılarının eleştirel bir biçimde tartışıldığı, kapsayıcı bir tartışmanın zemini oluşturarak kolektif hafızanın oluşması için gereksinim duyulan koşulları ne ölçüde sağladığı tartışmaya açık bir konudur.

Burçin'in anlatımında, fiziksel şiddete uğrama ihtimalinden duyduğu korku ve bu korkunun sosyal medya ile ilişkisi açıkça görülmektedir. Onun, sosyal medya üzerinden takip ettiği onur yürüyüşü katılımcılarının kendisinde yarattığı endişeye dair anlatısı, bu baskının soyut çekincelerden ziyade fiziksel şiddete uğrama ihtimaliyle bağlantılı olduğunu gösterir. Aynı zamanda, sosyal medya üzerinden başkalarının yaşadığı şiddeti görmesi ve takip edebilmesi, ondaki korku duygularının daha da şiddetlendiğini göstermektedir.

“Bence biz bizim gibi insanlar bir şey yapmak istediğimiz zaman yarıda bırakıyoruz. Üzerimizde çok fazla baskı oluyor. Polis şiddeti, mahalle baskısı en basit örneği haziran ayında onur yürüyüşünde olan şeyler. Bu en son olanda çocuklar tutuklandı ve ben o onur yürüyüşüne katılmamıştım. Sosyal medyadan takip etmiştim. Tanıdığım arkadaşlarım da tutuklandı ve şey dediler. Beni aşırı derecede travmatize etti dedi. Bildiğiniz iki gün falan kalıyorlar ve bir insan bir daha onları yaşamak istemiyor. Bunu engelleyen kişiler amacına ulaşmış oluyor. Her türlü şeyi yapıyorlar çünkü bunu devam ettirmelerini istemiyorlar. Önümüzü çok iyi bir şekilde kesiyorlar. Ama biz belki bundan güç alıp yeniden devam edebiliriz. Şu an konuşurken fikirlerimin ne kadar çeliştiğini fark ettim.” (Burçin,22)

Burçin'in ifadelerinde, gençlerin siyaset ve direnişin çevrim içi ve çevrim dışı bağlantısını ve bu bağlamda hissedilen içsel çelişki etkisi açıkça göze çarpmaktadır. Burçin, şu anda direniş fikrini tekrar değerlendirdiğini belirtirken, ortaokul yıllarında çok etkilendiği Deniz Gezmiş ve arkadaşlarını yanlış kişilere güvenmeleri ve büyük resmi tam olarak anlayamamaları nedeniyle eleştirmektedir.

Ona göre, o dönemde direniş için doğru yol siyasi bir partiye katılmaktır. Bununla birlikte, Burçin günümüzde özgürlüğün ve direnişin sokaklarda olduğuna inandığını ifade eder. Örneğin, 16 Eylül 2022 tarihinde Ahlak Polisi tarafından tutuklanarak öldürülen Mahsa Emami'nin ardından İran'da başlayan protesto olaylarını sosyal medya üzerinden takip ettiği ve bu olayları ve insanların cesaretini desteklediği belirtilir. Bu deneyim, Burçin'in kendi korkularını sorgulamasına yol açar ve direniş fikrini yeniden değerlendirmesi gerektiğini vurgular. Kadınların direnişine inandığını vurgular ve bir bireyin sesini yükseltmesi durumunda birçok kişinin destek vereceğine inandığını ifade eder. Ona göre, asıl mesele direnişi sürdürmektir. Burçin, direnişe olan inancına rağmen, konuşmasının devamında özgürlüğünü kaybetme ihtimalinin yarattığı endişeden zaman zaman bahseder.

“Aslında neden korkuyorum. Bir tweet atarsam hapse mi gireceğim? Hayatımın biteceği mi? Şu an bunu sorguluyorum. Korkularımı düşünüyorum. Boğaziçi olayları pandemi zamanıydı onda o kadar korkmamıştım ama bir senedir her şeyden korktuğumu fark ettim. Hapse girmekten korktuğumu fark ettim. Yazdığım şeyleri paylaşmaktan koruyorum. Çünkü Twitter’da hani eskiden bir şey paylaşıırken korkmuyordum ama şu anda bir şey yazarken korkuyorum çünkü hapse girmek istemiyorum korkusu var. Özgürlüğümün kısıtlanması. Hapse girince özgürlüğüm kısıtlanacak” (Burçin,22)

Sosyal medya kanallarında, çeşitli gruplar ve bireyler, farklı etki ve otorite düzeylerine sahip olarak hafızanın şekillenmesine ve paylaşılmasına katılırken, bu katılımın farklı fikirler arasında geçişgenliğe ne derecede izin verdiği tartışmalıdır. Burçin'in yakın arkadaşı olan Beyza'nın anlatımlarında bu tartışmanın izleri görülebilir. İran'da yaşanan olaylara dair yapılan bir görüşmede, Beyza, olayları sosyal medyada İranlı sanatçıların kişisel hesaplarından ve haber platformlarının sosyal medya hesaplarından takip ettiğini belirtir.

Kendini muhafazakâr olarak tanımlayan Beyza, kadınların örtünmesine ya da örtünmemesine karışılmasının doğru olmadığını düşünse de bu olayın global ölçekte İslamiyet'i yanlış tanıttığına inanır ve bu durumun kendisini bir taraf gibi hissetmek zorunda bıraktığını anlatır. Konuşmanın bazı noktalarında Beyza'nın olaylara taraflı olarak baktığını ifade etmesi önemli bir ayrıntıdır. Beyza, olayları bu şekilde yorumlamaktan kendini alıkoyamadığını da belirtir.

“Bu kurallar vardı orada belli yıldan beri bu zaten ses çıkarılması gereken bir şeydi ama illa birisi öldürünce mi ses çıkartmak gerekiyordu sorusunu bende çıkartıyor. Yani biraz şey çok fazla ayaklanma oluyor İran’da gerçi. İnsanlar ayaklanmıyor da öyle de bir durum var zaten

olay orada. Yani ses çıkarılmak istenip çıkarılamamakta. O zaten beni çok rahatsız ediyor ama hani şimdi de bunun islam rejim diye adlandırılması beni rahatsız ediyor. Mesela burada kendimi eleştirmem gerekirse taraflı gibi davranıyorum. Çünkü benim düşüncem bu yöne kayıyor. Zaten şöyle düşünüyorum zaten bütün olay burada benim düşünceme zor. Yani benim düşünceme burada laf geliyor gibi bir durum var. O yüzden bir savunma atağına geçmek istiyorum. Aslında bir taraf gibi hissetmek istemiyorum. Olay o zaten. Orada birileri öldürüldü, birileri öldürülmeye çalışılıyor birileri bir şeylerin zorluğu altında bırakılıyor. Aslında ona odaklanmam gerekirken ben neden taraf tutmak zorunda kalıyorum kısmı beni rahatsız ediyor. Şu an spesifik bir şekilde taraf tutuyorum ama ben tuttuğum tarafı anlatmayıp olayı konuşmamız gerekiyor. Ama ben size durumu anlatmaya çalışırken fark ediyorum ki hala tarafımı anlatmaya çalışıyorum (Beyza,22)

Beyza ve Burçin gibi farklı politik bakış açılarına sahip gençlerin arkadaşlığı, bu çalışma boyunca sıkça karşılaşılan bir durum değildir. Kendi anlatımlarında, arkadaşlıklarını saygı çerçevesinde yürüttüklerinden bahsederler. Politik konularda çok fazla konuşmadıklarını, ancak birbirlerinin fikirlerinden haberdar olduklarını ifade ederler. Genellikle, gençler gündelik hayatta politik fikirleri ve yaşam tarzları benzer kişilerle arkadaşlık kurma eğilimindedir. Üniversitede, farklı politik fikirlere sahip pek çok kişiyle karşılaşılır ve bu kişilerle saygılı bir şekilde tartıştıklarından bahsederler. Bu bağlamda, bazı istisnalar olsa da üniversitenin ilk yıllarında karşıt politik fikirlere sahip kişilerle arkadaşlık kurmalarına rağmen, uzun vadede bu tür arkadaşlıkların sürmediğini sıklıkla belirtirler.

Kendisini muhalif muhafazakâr olarak tanımlayan Elif bu durumun kaynağının yorgunluk olduğunu öne sürer. Ona göre, farklı hayat tarzları ve politik görüşleri olan kişiler, zaten yoğun olan gündemden ve zor olan hayat şartlarından yoruldukları için benzerlikler peşine düşerler. Elif, bu durumu kendi yaşantısından örnekler vererek açıklar ve ramazan ayında hissettiği yalnızlık duygusunu tarif eder. Çevresinde oruç tutan ve birlikte camiye gidebileceği arkadaşları azalmıştır ve bu tür ritüelleri birlikte yapmanın getirdiği birlik duygusundan mahrum kalmıştır. Elif, gündelik hayatta benzer siyasi görüşe sahip arkadaşlarıyla yaptığı sosyal aktivitelerin son zamanlarda yeterli gelmediğini belirtir.

Çocukluğunda gittiği Kur'an kursları ve hayır kurumlarında arkadaşlarıyla birlikte yaptığı etkinlikleri zaman zaman özlediğini ifade eder. İstanbul'da tam burslu olarak başladığı sosyoloji bölümündeki eğitimine, okulun devlet tarafından kapatılarak başka bir okula aktarılmasıyla birlikte, alışık olduğu kampüs hayatını ve arkadaşlarını kaybetmenin onu oldukça etkilediğinden söz eder. Bu

olaylar sonrasında iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne karşı olan muhalif fikirleri güçlenir. Bu fikirlerin kökeni, aslında üniversiteden önceki bir dönemde tezgahtar olarak çalıştığı mağazada başlar. Az ücrete uzun saatler çalışmanın adaletsiz olduğunu düşünür ve bu fikirleri diğer kız arkadaşlarına da anlatır. Ancak onların aynı şekilde çalışmaya devam ettiğini ve mağaza sahibi tarafından takdir görmeyi yeterli gördüklerini gözlemlemiştir. Elif'e göre takdir görme isteği, sosyal medya için de benzer şekilde çalışır. Instagram'daki beğenme özelliği kişiler için küçük tatminler yaratır ve gündelik hayatın devamlılığını sağlar.

4.2.2. Hatırlama ve Direniş: “Direniş sürüyor sokakta ve sosyal medyada.”

Gençler sosyal medyada fikirlerini paylaşmayı tehlikeli olarak değerlendirdikleri halde, fiziksel olarak çatışmaya giremeyecekleri durumlarda mücadeleyi sürdürme aracı olarak işlev görebileceğini düşünmektedir. Burada bahsedilen mücadele, şiddetli ve apaçık bir çatışma olmaktan ziyade, daha çok hafızayı sürdürmekle ilişkilendirilir. Burçak'ın anlatımında da görüleceği gibi fiziksel mücadelenin olmadığı durumda direniş sosyal medyada devam eder, bu direniş unutmamakla ilgilidir. Yani bir anlamda hafızayı canlı tutmak bir direniştir.

“Direniş sürüyor sokakta ve sosyal medyada. Şu anda hayatımızda devam eden bir direniş var. Boğaziçi direnişi. Boğaziçi direnişi şu anda devam ediyor. İstanbul Sözleşmesini son zamanda takip edemedim ama orada çok yüklenemediğimizi düşünüyorum. En çok ona kızıyorum kendimde. İstanbul Sözleşmesi'nin yarıda bırakıldığını düşünüyorum. Bence orada yapıldı bir şeyler sokağa çıkıldı falan ama daha farklı şeyler yapılabilirdi. Ben uzun zamandır takip etmiyorum çünkü tetiklediğini fark ettim. Bir şeylerin sonuca varmamasının. Ama Boğaziçi olaylarını takip ediyorum. Boğaziçi'nde halen direnişler devam ediyor. Sergiler yapılıyor çünkü böyle sergilerle bir bakıma direniş gösteriyorlar. Ve bunu sanal ortamdan yapıyorlar hani sosyal medyadan yapıyorlar. Artık sokağa çıkmıyorlar. Bu aslında güzel bir örnek hani bir şeyler devam ediyor ama eskisi kadar yoğun değil tepkiler falan ama geride kalmıyor bu. Unutulmuyor. Her gün hatırlatılıyor. Her gün bir şekilde bir şeyler yapıyorlar orada. Askiya alınmıyor” (Burçin,22)

Bu bağlamda, sosyal medyada paylaşım yapmanın temelinde, bir direnişin sürmesine destek olma fikri yatmaktadır. Gençler, sosyal medyada bir haberin kitlelere yayılmasını güç ile özdeşleştirirler ve bu şekilde güçlü bir eyleme katkıda bulunduklarını düşünürler.

“Ben bir şey çok yayılsın istiyorsam paylaşıyorum. Mesela dün paylaştığım story’i 10 arkadaşım daha paylaşmış. Onların da ciddi bir kitlesi var. Böylece daha çok yayılmış oluyor” (Elvin, 20)

Şule, bu alanlardaki karşılaştıkları yoğun enformasyonun gençleri duyarsızlaştırdığından bahsederken, aynı zamanda bu karşılaşmaların ortak bir bellek oluşturarak somut bir eyleme dönüşme potansiyeline sahip olduğuna inandığını belirtir:

“Normalde arayıp bulacağımız bilgiler şu an herkes her yerde her konuda azınlıklar olsun su krizi olsun o dur budur her yerde var. Bu tabi biraz hissizleşme getiriyor ama görmezden gelmeyi de engelliyor. Çünkü şey diyemiyorsun basitçe ben Türkçüyüm o yüzden a partisine oy vereceğim de diyemiyorsun çünkü öbür tarafta... tabi belki senin zamanında böyle bir düşüncen olmuş olabilir ama ırkçılıktan dolayı acı çeken insanları da görüyorsun. O zaman bu insanların acısını da görmezden gelemiyorsun böyle bir şey de oluyor. Ben bunun bakış açısı olarak da dönüştürdüğünü düşünüyorum hem kendi adıma hem yakın çevrem konusunda. O yüzden ben aksiyon almaya yönelik pozitif bir etkisi olduğunu çokça düşünüyorum, şahit de oluyorum. Ben zaten bu depremden sonra bölgeye gönüllü yardıma gittim. Benim arkadaşlarım gitti. Pek çok insan gördük zaten kolilemelerde yardım etti. Belki afet büyük bir konu ama küçük konularda da bence aksiyon almaya ön ayak oluyor” (Şule, 23)

Şule, bahsettiği kolektif hafızanın kolektif eyleme geçme olasılığını deprem zamanında sosyal medyada gençler tarafından başlatılan bir hareket üzerinden örneklendirir. Ona göre, gençler önceki kuşaklar tarafından apolitik ve toplumsal meselelere ilgisiz gibi görünseler de bu algı doğru değildir. Gençleri özünde tartışmalara daha açık ve farklı fikirlere karşı daha ılımlıdır.

“Benim için kişinin inancı fark etmiyor. Şimdi festivalleri yasaklıyorlar falan bakıyorum diyorum ki ne oldu. Ne elinize geçti? Ben inançlıyım benim inancıma saygı duyulsun istiyorum ama ben de saygı duymalıyım. Bu şekilde karışmayı doğru bulmuyorum. Biz aramızda arkadaşlarla farklı fikirde de olsak da sürekli konuşuyoruz. Bakıyorum sosyal medyada herkes birbirini yiyor” (Beyza,22)

Bu anlamda gençlerin yöntem tercihleri farklı olabilir. Sosyal medya aracılığıyla çeşitli platformlarda paylaştıkları bilgiler, duygular ve deneyimler kolektif bir hafıza oluşturma potansiyeli

taşıyabilir. Sosyal medya etkileşimleri aynı zamanda birlikte hareket etme ve toplumsal meselelere duyarlılık gösterme yolunda da bir fırsat sunar.

“Bgy mesela çokça takipçisi olan sosyal medya hesabı. Bu Z kuşağı dediğiniz yaş skalasından insanlar takip ediyor. Gerçekten fiziksel olarak da buluşuyorlar. Mesela biri çay atıyor buradayız bekliyoruz diye bir anda 20 kişi oraya geliyor falan. Burada insanlar hem komedi içerikleri paylaşıyor, siyasi atıfta bulunuyor, spordan, kültürden o bu Türkiye’nin güncel olaylarını paylaşıyorlar ama hiçbirisi nefret söylemine gitmiyor. Aslında Z kuşağı dediğimiz kuşağın çoğunda da böyle bir şey var. Apolitik duruyorlar ama aktifler de. Dönüşmekte olan bir dünya var bunu biliyoruz ve Z kuşağı bir önceki dönemle ilgili çok fazla saçma şey görüyor biliyor. Ve kendinden önceki insanları belki değiştiremeyeceğini düşünüyor ya da bazı çok büyük sistemleri şu an değiştiremeyeceğini düşünüyor. O yüzden bazen o büyükler dünyası ile ilgili apolitik kalıyordur ama bu onun hiçbir şeye değer vermediği anlamına gelmiyor. Belki kendi alanımızda kendi akvaryumumuzda görünüyor olabiliriz ama bu belki de geçişkenli bir yerdir. Hani belki biz sadece tercih ettiğimizde bunu yapıyoruzdur. Bu grupta bir anda 70 kişi 100 kişi toplantı kolileme yaptı. Aslında bazı şeylere hâkimler ama manipülasyona da açıklar çünkü bu yaş grubundaki kişiler neyi ne kadar okuyor neyi ne kadar biliyor. Bazıları okuyor ama bazıları sadece oyun videosu izliyor. Ben eskiden yererdim oyun kanallarını sonra bakamaya başladım fark ettim ki bu yayıncılar da o kadar boş insanlar değil. Babala TV’nin sosyal medya yasasıyla ilgili bir programı vardı. Orada normalde boş işlerle uğraştığın düşündüğüm YouTube’da Instagram’da geniş takipçi kitlesi olan insanların toplanıp orada bu yasayla ilgili çok makul şeyler söylediğini gördüm. Adam counterstrike oynarken genel kültürle ilgili bir şey söylüyor şaşıırıyorsun ve işte o çocuklar arasında o bir popüler kültür ögesi haline gelmeye başlıyor. ” (Şule, 23)

Depremin yaşandığı günün ardından gecesinde deprem bölgesinde giden ve resmi bir organizasyona bağlı olmaksızın dört gün boyunca yardım çalışmalarına katılan Eren, yaşanan olayların kendisinde sınırlı izler bıraktığından bahseder. Bu durumu, karşılaşacağı sonuçları önceden bilebilme yetisi ile açıklar. Daha derin etkilerin, neyle karşılaşacağını önceden bilemediği durumlarda meydana geldiğini ifade eder.

“Ben çok etkilenmedim ya ne bileyim. Sonuçta ne ile karşılaşacağımı biliyordum. Aksine dönünce bir rahatlama hissettim. Oradaki farklı insanlarla bir araya geldik. Beni kişisel ve ani olaylar daha çok etkiliyor galiba ne bileyim...” (Eren,19)

Sosyal medyada karşılaştığı haberlerin de kendisinde uzun vadeli bir etki yaratmadığını belirtir. Deprem bölgesine gitme sebebini ise, sosyal medyada gördüğü görüntüler ve takip ettiği kişilerin paylaşımlarının etkisiyle açıklar. Bu durum sosyal medyanın anlık duygu tetiklenmeleri yaratarak, gençlerin eyleme geçmeleri yönünde nasıl bir itki oluşturabileceğine dair bir örnek olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Eren'in deprem bölgesinden dönüşünde hissettiği duyguları bir şeye dâhil olmanın verdiği rahatlama hissi olarak ifade etmesi, bir topluluğa katılmanın verdiği rahatlama ve birliktelik hissi konusuna örnek teşkil ettiği söylenebilir.

4.2.3. Arşiv Olarak Sosyal Medya: “Fotoğraflara bakınca o dönemde yaşadığım duygular aklımda depreşiyor”

Sosyal medya, verileri arşivleme özelliği sayesinde dijital bir hafıza oluşturur. Bu platformlarda, gençler yaşam deneyimlerini, düşüncelerini ve anılarını dijital bir formatta saklama imkânına sahip olurken, gönderiler, fotoğraflar, videolar ve diğer içerik türleri aracılığıyla kendi yaşamlarına dair bir zaman çizelgesini oluşturarak geçmiş anılara kolayca erişebilirler. Bu dijital arşiv, bireylerin kendi kişisel yolculukları, yaşadıkları önemli olaylar ve duygusal deneyimleri üzerine düşünmelerine olanak tanır. Böylece, süreklilik duygusu ve yaşam hikâyelerinin kaydı ve arşivi biçimlenmiş olur. Bu kişisel bellek aynı zamanda toplumsal hafızaya dair parçalarla da iç içe geçer. Bu duruma örnek olan anlatımlardan birinde, Helin geçmişteki beğenilerine bakarak hem o dönemin gündemlerini hem de kendi bakış açısını hatırladığından bahseder.

“Ben bir şey beğeniyorum Twitter’da o ara ne gündemdeyse ona dair bir şey beğeniyorum. Birkaç yıl önceye dönüp baktığımda neyle ilgilendiğimi görebiliyorum. Mesela birkaç yıl önce Kudüs İsrail’in başkenti olmasına dair bir şey paylaşmışım. Bu gündemdeymiş ve ben bununla ilgili bir şey beğenmişim mesela o aklıma geldi. ” Ben eski beğendiklerime bakıyorum. Bir arşiv olarak kullanıyorum. Hani önceden gündemde ne varmış onlara dönüp bakıyorum. ” (Helin,21)

Sosyal medya platformları, genellikle kişiselleştirilmiş içeriğe öncelik verir ve bireysel tercihleri pekiştirir. Bu nedenle, gençler sosyal medya aracılığıyla arşiv konsepti bağlamında daha çok bireysel hafızaya ve kendi kişisel hayat anlatılarına odaklanmakta, toplumsal hafızadansa daha az etkilenmektedir.

“Mesela ben bir oyun oynuyorum ve ekran görüntülerini alıyorum. Onlar dijital bir sunucuda saklı. Onların tarihlerine falan bakıyorum mesela ben bir oyunu 2016’da oynamışım onun

ekran görüntüsünü almışım. Sonra diyorum ki yaa 2016'da mı... O kadar zaman geçti mi? Duygulanıyorum falan. Sonra oradan mesela bilgisayarda kardeşimin fotoğrafları var. Oraya geçiyorum. Orada tarih sırası falan var ben ona göre klasörledim. Aynı duyguyu orada yaşıyorum. Kardeşim küçükken çok tatlıymış diyorum. Büyüyünce artık şey olmuş (ellerini birbirine sürter). Bir de o fotoğraflara bakınca o dönemde yaşadığım duygular aklımda depreşiyor. Biraz “remind” oluyor gibi. “(Koray, 23)

Çoğu katılımcının dijital bir arşiv tuttuğunu belirtmek mümkündür. Bu arşiv, Yusuf'un da belirttiği gibi geçmişe dönük bir yolculuğu mümkün kılar. Sosyal medya, dijital arşiv özelliğini taşıyan yapısıyla bireylerin kişisel anlatılarını öne çıkarmalarına imkân tanır. Yaşamlarındaki bu arşive baktıklarında, geçmiş dönemlerdeki düşüncelerine, duygularına ve yaşanan anılara geri dönme fırsatı bulurlar. Sosyal medya hesaplarına dönüp içerikleri paylaşmaları istendiğinde, o dönemde yaşanan olaylar genellikle duygusal bir açıdan anlatılır. Bu anlatılar bazen o dönemin toplumsal atmosferini de içerebilir. Ancak, bu anlatılardan da anlaşılacağı üzere, toplumsal bağlamlara rağmen hafıza daha çok parçalanmış ve bireysel bir nitelik taşır. Araştırma boyunca, son dönemdeki toplumsal olaylardan ne hatırladığı sorulan gençlerin neredeyse tamamı başta hatırlamakta güçlük çekerler. Yoğun enformasyon akışı içerisinde, genellikle kişisel arşivlerinde tuttukları fotoğraflar aracılığıyla hatıralar ve duygular canlanır. Kişisel arşivde yer alan bu paylaşımlar, bazen toplumsal hafıza katmanını da içerse de sosyal medyada çeşitli güvenlik filtrelerinden geçerek paylaşıldığı için, sadece toplumsal onaydan geçebilecek ya da ortak mutabakat sağlanan kişisel içerikler paylaşarak birikir. Bu bağlamda, toplumsal hafızanın oluşumuyla ilgili önemli bir noktaya işaret eder.

Kişisel arşivin yanı sıra, dijital medyanın toplumsal olayların depolanması ve saklanmasıyla oluşturduğu dijital hafıza da önemli bir tartışma konusudur. Bu dijital hafıza yapısı, verilerin üst üste birikmesi mantığıyla çalıştığından dolayı seçilmiş bir anlatıdan ziyade her türlü bilgiyi içerir. Çalışmada, gençlerin sıklıkla sosyal medya platformlarında tarihi olayların videolarını izlediklerinden bahsedildiği görülür. Ancak, bu bilgi yığınları, birbirine zıt verileri aynı anda içerdiğinden dolayı, *gerçekliğe olan güven* duygusu sarsılmış olan gençler bilgi kümelerinin için düzenli bir anlatıya dönüşmesi zorlaşır.

4.2.4. Hatırama ve Unutma: “Her şey bir yığın gibi hiçbir şey hafızamızda kalmıyor”

Bu araştırmadaki katılımcıların neredeyse tamamı, sosyal medyada karşılaştıkları içerikleri hatırlamadıklarından bahsederler. Bu unutma durumu, içinde bulundukları kaybetme ve bir şeyleri

kaçırma duygusunu güçlendiren bir acıya neden olur. Derli toplu bir anlatıya dönüşmeyen enformasyon yığınları, karşılaşılan şeylerin parçalar halinde asılı kalmasına neden olarak, sürekli bir değişim duygusuyla birlikte kaygıyı artırır. Şule de benzer bir durumu dile getirir:

Her şey bir yığın gibi hiçbir şey hafızamızda kalmıyor. Zaten bir gün bir açıklama yapıyor hop üç gün sonra sanki o açıklama hiç yapılmamış gibi başka şeyler oluyor. Ve biz sanki o açıklamalar hiç olmamış gibi sadece üç günde hayatımıza devam edebiliyoruz. Politik olarak gidiyorum ama geçmişe ama çok geçmişe on on iki sene öncesine yönelik siyasilerin videoları çıkmaya başladı son zamanlarda ve açıkçası bu beni gelecekte alacağım kararlarla ilgili çok fazla etkilediğini fark ettim. Çok fazla şeyi unutuyorum. Hatta o bilgiyi o zaman bile almamışım çünkü 2004'te kaç yaşındaydım 5 galiba. Hiç bilmediğim şeyleri görmeye başlıyorum. Şimdiki olayları buna göre değerlendiriyorum. Fakat hepsi böyle bir yığın olarak karşıma geliyor ki. Bütün o veriyi... yani bilgiyi...yani o haber niteliğindeki bilgiyi bilgi olarak işleyebileceğim bir süzgecim gelişmiyor bu noktada. 2007'den bir şey görüyorum mesela, o şu anki kişiyle ilgili fikrimi etkiliyor ama sonra biraz daha videoları kaydırıyorum Instagram özelinde konuşuyorum. Ben hala sadece Instagram kullanıyorum. Biraz daha kaydırıyorum hop o süreç içinde gelişen başka bir şey görüyorum o zaman başka bir şey değişiyor falan. Bir de Türkiye'de her geçen gün sistemler de çok değiştiği için o zamanki haberi o zamanın sistemi, şu anki haberi bu zamanın sistemi böyle tekrar tekrar değerlendirmem gerekiyor ama değerlendiriyor muyum (gülür) hayır...çünkü ben o sırada scroll etmeye devam ediyorum reelslar arasında kaybolmuş gitmişim yani. O yüzden hafızada geçmişle ilgili bir refreshlenme oluyor ama anlık oluyor. Şöyle bir ışık açılıp kapanıyor gibi. Sonra tekrar hayatıma devam ediyorum.” (Şule, 23)

Aralıksız karşılaşılan enformasyon yığınlarının oluşturduğu kaygı hali, bir yönüyle bilinçli bir unutma isteğini de beraberinde getirir. Gençler, bu sebeple hayatlarına devam edebilmek için Şule'nin ifadesiyle kendilerini "hissizleştirir". Ancak yine de tortuları kalan bu acı hafıza, pasif bir baskıya ve kesintisiz bir kaygıya dönüşür.

Hayatımda en az hayal kurduğum, en az heyecanlandığım, pozitifliğimin kırıntıları kaldı ve bu tamamen bu gelişmeler, ekonomik durum, sevdiğim ülkenin gittiği yönle alakalı. Bu duyguları tetikleyen şeyler devam ediyor sosyal medyadan da böyle çokça beslenmeye devam ediyorum ve ben bu duyguların yaşanmasına izin verirsem artık belki yürüyemeyecek hale geleceğim. Artık o yüzden belki de hissizleştiriyorum kendimi. Olayları o kadar düşünmemeye başlıyorum, halbuki çok da düşünülmesi gereken şeyler ama her gün düşünmeye devam edersem, çünkü her gün olmaya devam ediyor, o zaman devam edemiyorum. Buna bir kelime bulamıyorum bu bir

öfke değil, sinirlenmek değil, bu bir kaygı... Evet her zaman bir kaygı var bu arada ama çok bastırılıyor. Çok bastırıyorum ama zorlayarak değil böyle pasif bir baskı var üzerimde çünkü başka türlü her gün böyle (ellerini saçlarını çekme hareketi yapar) saçlarımı yollarım. (Şule, 23)

Katılımcılar sosyal medyada karşılaştıkları haberleri berrak bir şekilde hatırlamasa da olumsuz haberlerin oluşturduğu endişeyi ve baskıyı çalışma boyunca farklı biçimlerde tarif etmektedir. Bu durum kadın katılımcılar için özellikle kadın cinayetleri konusunda öne çıkar. Beyza hafızasında kaldığını söylediği kadın cinayetleri haberlerinden bahseder: “*Net bir şekilde bir şey hatırlamıyorum ama aklıma arka arkaya kadın cinayetleri geliyor*” (Beyza, 22)

Beyza, sosyal medyada farklı kaynakları aynı anda takip etmeye çalışmanın ve çok fazla haberle karşılaşmanın zorluğundan bahseder. Bu durum zaman zaman yakın tarihli haberleri bile hatırlayamamasına neden olur. Gündemdeki olayları hatırlamakta güçlük yaşasa da özellikle kadın cinayetleri gibi derin duygusal etkiler bırakan bir haberle karşılaştığında, Beyza, daha önce deneyimlediği haberlerin neden olduğu olumsuz duyguların tekrar ortaya çıktığını belirtir. Kendisinde uyandırdığı duyguları tanımlarken, endişe duygusunu temkinlilikle birleştirdiği dikkat çeker.

Korku endişeden ziyade tedirginlik hissi hatta temkinli olma hissi uyandırıyor. O insanlar sanki kendini kollamıyormuş da benim kendimi korumam lazım gibi bir şey hissettiyor. Bir zırh örmem lazım gibi. (Beyza, 22)

Beyza'nın ifadelerinde, çalışma boyunca sıkça karşılaşılan bir tema olarak, temkinli davranma ve güvenliği sağlama endişelerinin öne çıktığı görülmektedir. Kadın katılımcılar, sosyal medyada karşılaştıkları kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri gibi konuların, katılımcıların zihinsel deneyimlerinde kaygı, endişe ve mutsuzluk gibi olumsuz duygularla birleştiğini göstermektedir. Bu bağlamda, genel sosyal yaşantılarında dikkatli davranma ve güvende hissetme endişelerine etki eden bu durum, ortaya çıkan kaygı ve huzursuzluk duygularının zaman zaman katılımcıları umutsuz hissettirerek ülkeyi terk etme düşüncesini tetikleyebileceği şeklinde de gözlemlenmiştir. Benzer bir durum ile Aylin'in aidiyet kısmındaki anlatımlarında karşılaşılır:

Yaşamak istiyorum doya doya bütün gençler gibi. Sokağa çıktığımda taciz edilmek istemiyorum. Gece vakti bir başıma dolaşmak istiyorum. Ne giydiğime karışılın istemiyorum. Beni kısıtlayan

biriyle beraber olayım. Sürekli gelecek kaygısı yaşamayayım. İşim beni sadece maddi olarak değil maneviyat olarak da doyursun istiyorum. Bu yüzden imkânım olursa gitmek istiyorum. (Aylin,22)

Sosyal medyadaki *tüketiminden* bahsederken, çalışma boyunca sıkça karşılaşılan bir örüntü *mutsuzluk ve yorgunluk* konusudur. Global gerçeklik ve kendi gerçekliğim diye bir ikilikten bahseden Şule için sosyal medya, ona global olarak pek çok konuya temas edebilme imkânı verse de her gün temas ettiği acı onun dünyasını genişletmek yerine küçültür.

Aşırı derecede beni mutlu eden bir iki haber oluyor o da zaten dünyayla alakalı bazı gelişmeler oluyor. Türkiye ile ilgili hiç olmuyor maalesef. Şöyle bir şey olduğunu fark ettim. Bu medyayı tükettikçe artık bakışımında küçüldüğünü fark ettim. Benim hayatımın gerçekliği burada olduğu için ve burası da yoruyor ve ben bu gerçeklikten de kaçamıyorum. O yüzden sanki çok tezat gibi gelebilir ama global çapta beni çok mutlu edecek şeylere o kadar da mutlu olamıyorum. Çünkü benim gerçekliğime çok fazla bir etkileri olmuyor. Çok da kötü de değilim gündelik hayatıma devam ediyorum belki de gerçekten bir depresyonun içindeyimdir (güler) ama dediğim gibi hep bir kaygı, bir kırgınlık var tabi. (Şule, 23)

Gençlerin anlatılarında, sosyal medya ile hafıza arasındaki ilişki çeşitli biçimlerde sürekli iç içe geçer ve unutma ile hatırlama arasında sürekli bir devinim halinde bulunur. Bu bağlamda, gündelik hayatta sosyal medya ve hafıza ilişkisindeki bağlantıları anlamak, gençlerin toplumla ilişkisini anlamak için kapsamlı bir bakış açısı sunar.

5. TARTIŞMA

Gençlerin sosyal medyadaki tavır ve tutumlarının, gündelik hayat ve toplumsal hafızayla ilişkisinin nasıl gerçekleştiğini inceleyen bu çalışmanın son kısmı olan bu bölümünde, elde edilen sonuçlara odaklanarak temel tezler ortaya konacaktır.

Bu bölümde, sosyal medya kullanım alışkanlıklarının üniversiteli gençlerin gündelik hayatlarında toplumsal hafızanın yapısı ve biçimlenmesi ile ilgili bağlamlarda nasıl bir fonksiyona sahip olduğu daha önceki bölümlerde sunulan bulgular ve ele alınan konular etrafındaki kavramsal çerçeveleme içinde tartışılacaktır. Bu bölümün amacı, çalışmanın bütünlüklü bir şekilde anlaşılmasını ve sağlıklı bir değerlendirmenin yapılabilmesini sağlamaya yöneliktir. Bu nedenle, ele alınacak olan kavramlar ve sunulan tezler, önceki bölümlerle ilişkilendirilerek daha derinlemesine bir okuma sunma hedefine yöneliktir.

Ülkemizde, spesifik olarak gençlerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ile toplumsal hafıza kavramını ilişkilendiren akademik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Genel olarak, gençlerin sosyal medya dolayısıyla geliştirdikleri tutum ve davranışların gündelik hayat ve toplumsal hafıza ile ilişkisine dair yapılan çalışmalar oldukça kısıtlı sayıdadır; dünya literatüründe konu etrafındaki saha çalışmaları yetersizdir. Konu üzerine kapsamlı bir araştırma literatürünün bulunmayışı, bu çalışma sürecinde sürekli bir dikkat gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan, yeni kavramların ve saha tecrübelerinin aktarılmasının mümkün olması bu çalışmayı araştırma modelinin kurgusu bağlamında metodolojik olarak farklı bir konuma taşımaktadır. Bu durum, gençlerin sosyal medyadaki tutum ve davranışlarının gündelik hayat ve toplumsal hafıza ile ilişkisinin anlaşılmasına yönelik sonraki çalışmalar için yeni bir bakış açısı sağlayabilir ve alanda daha kapsamlı bir değerlendirmeye katkı sağlayabilir. Sonuç kısmında, gençlerin sosyal medyadaki tutum ve davranışlarını gündelik hayat ve toplumsal hafıza ile ilişkililer bağlamında değerlendirerek hem mevcut kavramlara başvuran hem de yeni kavramlar öneren bir

tartışma hedeflenmiştir. Bu bölümde, üniversitede okuyan gençlerin günlük yaşamlarında sosyal medya ile kurdukları ilişki, saha bulgularına dayanarak araştırma sorularının bilimsel yanıtlarını araştıran iddialarla buluşturulmaktadır. Her bir maddede önce sosyal medyadaki tavır, tutum, davranışlar ve duygulanımlar, gündelik hayatın dinamikleri bağlamında ele alınmakta, bunun toplumsal hafıza ile ilişkisi sorgulanmaktadır. Ayrıca, bireysel belleği şekillendirmede sosyal çevrenin ve sosyal grupların etkisi tartışılmakta, tutum ve davranışların sosyal ve kültürel bağlamlardaki kökleri ve bağlantıları üzerinde durulmaktadır.

5.1. Kamusal Alanlar Olarak Sosyal Medya

Birinci soru, Habermas'ın (1989) tanımını temel alarak, sosyal medyanın gençler için özgürce fikirlerini ifade edebilecekleri, fikir alışverişinde bulunabilecekleri ve kamusal tartışmalara katılabilecekleri bir kamusal alan olup olmadığı ve demokratik toplumların oluşturulmasına ve kolektif iradenin şekillenmesine nasıl katkıda bulunabileceği potansiyellerini ele almaktadır.

Gençler genel olarak, sosyal medyayı günlük yaşamlarında önemli bir toplumsal etkileşim alanı olarak algılamaktadırlar. Sosyal medya platformları aracılığıyla haberleri takip eder, kültürel alışkanlıklarını (film ve dizileri izlemek veya müzik dinlemek gibi) sürdürmeye veya geliştirmeye çalışırlar. Aynı zamanda arkadaşları ve yakın çevreleriyle iletişim kurmak için bu alanları etkin bir şekilde kullanma eğilimindedirler. Ünlü kişileri ve içerik üreticilerini, özellikle kanaat önderleri olarak benimsediklerini, sosyal medya üzerinden takip ederler ve alışverişlerini tercihen dijital platformlardan gerçekleştirirler. Bu bağlamda, sosyal medya gençler için kültürel etkileşimlerin ve pratiklerin yoğun bir şekilde yaşandığı ve toplumsal ilişkilerin sürdürüldüğü bir alan olarak öne çıkar. Sosyal medya, gençlerin gündelik yaşamlarının bir parçası olarak, kişisel iletişim ve ifade süreçlerinin önemli bir işlevine dönüşmüş gibidir. Bu durum kaçınılmaz olarak toplumsal hafızayı şekillendiren anlam çıpalarının bu mecralara taşınmasına neden olur.

Habermas kamusal alanı, *demokratik katılım* kavramı üzerinden tarif etmektedir. Bu çalışmada da kamusal alanlar olarak sosyal medya platformlarının demokratik

katılıma ve farklılığa ne kadar izin verdiği ve ne kadar kapsayıcı olduğu konusundaki tartışmalara alan açan kuramsal izlekler bulunmaktadır. Fraser (1990), Habermas'ın kamusal alan kavramını *kapsayıcılığı* yönünden eleştirerek, resmi devlet kurumlarının genellikle kamuoyunun etkisini zayıflattığını iddia etmektedir. Bu nedenle, kamusal alanlarda demokratik katılım eşit bir şekilde gerçekleşmez, özellikle kadınlar ve marjinal gruplar sıklıkla dışlanır.

Sosyal medyada bu durum incelendiğinde ise, *kabul görme ve güvende olma ihtiyacının*, farklılıkların ifade edilmesini baştan engellediği görülmektedir. Katılımcı gençler sınırları net olmayan bu alanlarda kendilerini çoğunlukla güvende hissetmedikleri için kendilerini ifade etmeyi tehlikeli bulmaktadırlar. Bu tehlikeler ise aile ve arkadaşlarla çatışmak, dışlanmak, kabul görmemek, eleştirilmek, beğenilmemek ya da hukuki yaptırıma uğramak gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

Nitekim, farklı olmanın, farklı olmaya yönelmenin veya farklılıklarla sürpriz karşılaşmaların meydana çıkardığı bu potansiyel tehlike, sosyal medya platformlarının yapısal özellikleri sayesinde kullanıcılar için yer yer yönetilebilir veya kontrol edilebilir bir niteliktedir. Boyd ve Ellison (2007), sosyal medyayı sınırlı bir sistem içinde *kamu veya yarı-kamu bir profil oluşturmaya*, benzer ilgi alanlarına sahip kullanıcıların iletişim kurmasını ve bir ağ sisteminde kendisi ile diğerleri arasındaki bağlantıların listesini görüntüleyip gezinmeye izin veren web tabanlı hizmetler olarak tanımlamaktadırlar. Sosyal ağlar bir kişinin benzer sanat, eğitim, edebiyat, müzik, siyaset, din, spor gibi ortak ilgi alanlarına sahip diğerleriyle iletişim kurmasını ve sosyal etkileşimi kolaylaştırmasını sağlar. Bu anlamda ilişkilerin kurulduğu ve sürdürüldüğü yerler olma özelliğine sahiptirler. Ancak, bu ilişkiler genellikle benzer ilgi alanları ve geçmişler etrafında şekillendiğinden, yeni karşılaşmaların getirebileceği çatışma ihtimalinden uzak bir şekilde gerçekleşme eğilimindedirler.

Çalışmada katılımcıların sosyal medyadaki tutum ve davranışlarında da benzer bir eğilim göze çarpmaktadır. Sosyal medya hesaplarını dikkatlice yönetmekte ve takip ettikleri kişileri özenle seçmektedirler. Bu süreçte, Instagram gibi platformların gruplara özel hikâye paylaşımı gibi özellikleri, sıkça kullanılan işlevler olarak dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, paylaşımların gönderi mi yoksa hikâye mi olarak

paylaşılacağı veya hangi kişilere iletileceği de benzer güvenlik filtrelemelerinden sonra belirlenmektedir. Bu filtreler sayesinde içerikler güvenli şekilde ve sınırlı gruplarla paylaşılabilirken, çatışma potansiyeli taşıyan durumlar mümkün olduğunca bertaraf edilebilmektedir.

Kamusal alan sosyal medya ilişkisinin fonksiyonları etkileşim türü, niteliği ve katılımcıların üstlendikleri roller gibi değişkenlere bağlıdır. Kitle medyasının ve özellikle televizyonun izleyici ile ilişkisi ile sosyal medyanın kullanıcıyla kurduğu ilişkinin ne denli farklı olduğu, çalışmanın saha sonuçlarında net bir biçimde yansımaları bulmuştur.

Sosyal medya kullanıcıları arasında gençler, çoğu zaman üretici aktörler olarak öne çıkmakta ve bu platformlarda kendilerini sürekli olarak üretme ve görünür kılma çabası içinde mümkün olduğunca geniş bir etkileşim ağı oluşturmaktadır. Ancak, sosyal medyanın etkileşimli yapısı içerisinde kullanıcıların ne kadar aktif katılımcı olduğu ve bu durumun ne kadar etkili bir fikir alışverişi ve kamusal tartışmayı içerdiği tartışmalıdır. Bu alanlarda bireyler, yoğun enformasyon akışına maruz kalmaktadır. Sennett'in kitle iletişim araçlarıyla ilişkilendirdiği yalıtılmışlık paradoksu, "çok fazla enformasyona maruz kalma ve çok fazla ilişkiye girmeye" evrilebilir. Ancak, sürekli bir güvenlik filtresinden geçen ilişkiler, genellikle benzerler arasındaki yalıtılmış alanlarda gerçekleşir.

Gençler arasında, beğeni, para, başarı, etkileşim gibi kavramlar üretimle sıkı bir ilişki içindedir. Daha dezavantajlı sosyo-ekonomik koşullara sahip gençler için, başarı ile para kazanma arasında doğrudan bir ilişki olması doğal görünmektedir. Bu bağlamda başarılı olmak ve kendini gerçekleştirmek için, gençlerin sürekli olarak üretim içerisinde olmaları gerekmektedir. Bu hedefe ulaşmak için sosyal medyada görünürlük oldukça önemlidir. Gençler, toplumsal kabul ve başarı elde etmek amacıyla sosyal medya etkileşimini arttırmayı, içerik üretmeyi ve farklı kimlik performansları sergilemeyi amaçlamaktadırlar. Bu şekilde kendilerini tasarlayarak, göstererek veya ifade ederek, toplumsal anlamda var olmaya ve kabul görmeye çabalamaktadırlar.

5.2. Kimlik ve Performans: Gizleyerek Göstermek

Günümüz dijital dünyasında çevrim içi kimliklerle çevrim dışı kimlikler ayrımının sınırları muğlaklaşmıştır. 1990'ların başlarında, çevrim içi kimliklerin anonimliğe daha uygun olduğu düşünülürken, günümüzde çevrim içi kimliklerin çevrim dışı kimliklerinden ayrı olarak ele alınmasının zor olduğu iddia edilebilir (Lindgren, 2017). Çevrim içi ve çevrim dışı kimliklerin ayrılamaz hale gelmesi, bireylerin paylaşımlarının belirli bir istikrar seviyesine sahip olmalarını gerektirir (Allison Cavanagh, 2007). Bu durum, bireylerin anonimlikten uzaklaşarak çevrim dışı kimlikleriyle daha fazla ilişkilendirilmesine ve çevrim içi platformlarda daha dikkatli ve istikrarlı bir profil oluşturmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda, farklılıklar daha az vurgulanırken, kullanıcılar toplumsal kabul gören paylaşımların sınırlarını aşmaktan ve çevrim dışı yaşamlarını da içeren tehlikelere maruz kalmaktan endişe etmektedir.

Katılımcılar, profillerindeki paylaşımları titizlikle düzenleyerek istikrarlı bir temsil oluşturma amacı gütmektedirler. Ayrıca, güvenlik kaygılarına rağmen, kendilerini ifade etme yollarını bulmak için bu endişeleri aşmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarının gençlere, farklı performanslar sergileme ve sunumlarını platformların yapısına göre özelleştirme imkânı sağladığı anlaşılmaktadır. Gençler, Miller (2016)'ın polimedya kavramına uygun olarak sosyal medya platformlarını ihtiyaçlarına göre geçişli bir şekilde kullanmaktadırlar. Ayrıca, platformların yapılarına bağlı olarak nasıl bir "benlik" sunacaklarına karar verirken otantik ve sahici olmaya da özen göstermektedirler. Takip edecekleri kişilerin tavır ve tutumlarını da benzer bir çerçevede değerlendirerek, onlardan da *istikrar ve samimiyet* beklemektedirler. Benlik sunumları platformun yapısal özelliklerine ya da bireylerin hayatlarındaki dönemsel beklentilere göre değişiklik gösterirken, kullanım sıklıkları da ihtiyaca göre değişmektedir. Örneğin, katılımcılar çalışma süresince belirli bir dönemde Instagram'ı yoğun bir şekilde kullanırken, seçim zamanı gibi başka bir dönemde Twitter veya YouTube gibi platformları daha yoğun bir şekilde kullandıklarını belirtmişlerdir.

Bu bağlamda Boyd (2014) tarafından ortaya atılan iddialara dayanarak, gençlerin sosyal medyayı toplumla kesişim noktası olarak gördükleri, katmanlı ve karmaşık yaklaşımlar benimsedikleri ve teknolojiyi isteklerine ve hedeflerine uygun bir şekilde esnek ve yaratıcı bir biçimde kullanma eğiliminde oldukları söylenebilir. Ayrıca yeni teknolojiyi benimseyen ve yeni olanaklar hayal eden gençler için, bu

platformların kendi yaşamları üzerinde kontrol sağlama ve kamusal yaşamın bir parçası olma yollarını bulma çabasına katkı sunduğu da açıkça belli olmaktadır. Sosyal medya, gençlerin gündelik yaşamlarının bir parçası olarak, kişisel iletişim ve ifade süreçlerinin önemli bir işlevine dönüşmüş gibidir. Bu durum kaçınılmaz olarak toplumsal hafızayı şekillendiren anlam çıparlarının bu mecralara taşınmasına neden olur. Bu da gençler için bireysel hafıza ile toplumsal hafıza arasında önemli bir sosyal bağlam oluşturur. Ancak, bu alanda kontrollü bir şekilde var olmak, hem *görünür olmayı ve farklı performanslar sergilemeyi* hem de bunu *güvenlik ölçütleri* yapmayı gerektiren yorucu bir süreçtir.

Goffman'ın dramaturjik yaklaşımına paralel olarak, sosyal medya ve performans kavramları birlikte düşünüldüğünde, örneğin Instagram gibi sosyal bir yapıyı kullanıcıların performanslarını gerçekleştirdiği gizli bir "arka sahne" olarak açıklamak mümkündür. Bu arka sahne ne tam olarak kamuya açıktır ne de tam anlamıyla kapalı devre bir iletişim mekanizmasıdır. Kullanıcılar, fotoğraf çekme, düzenleme, seçme veya atma, filtre uygulama, başlık oluşturma ve etiket ekleme gibi faaliyetlerle bu platformlarda seçici, kişiselleştirilmiş performanslar sergilerler. Instagram ve benzeri görsel medya paylaşım platformlarında fotoğraflar ve videolar aracılığıyla somutlaşan performanslar "arka sahne" de özenle düzenlendikten ve hazırlandıktan sonra "ön sahne"de sergilenirler. Ön sahnede nelerin sergileneceği, özellikle çevrim dışı dünyadaki ilişkilerin belirleyici olduğu; zaman zaman aile, zaman zaman da yakın arkadaşların onayını gerektiren önemli bir seçim sürecinin sonunda belirlenir. Katılımcılar, Instagram'da paylaşacakları fotoğrafları öncelikle yakın arkadaşlarına ileterek, onaylarını almaktadırlar. Bu onay sürecini başarıyla geçen fotoğraflar, ardından ön sahnede sunulmaktadır. Kimlerin bu "ön sahne"ye katılma yetkisi olduğu, yani erişimle ilgili kararlar, kullanıcı hesap gizlilik ayarları, takipçiler ve engellenmiş kişiler gibi faktörlerle sıkı bir şekilde kontrol edilir. Sosyal medyayı yönetebilmek ve kontrollü elde tutabilmek meselesi Instagram ve benzeri platformların dramaturjik yapısını ortaya koyarken, bir yandan da kullanıcıların bu yapıya nasıl entegre olduğunu, performansların karmaşık sosyo-kültürel niteliğini ve kişisel hafıza oluşturma fonksiyonlarının toplumsal hafıza eliyle nasıl bozulabildiğini anlamamıza yardımcı olabilecek bir bağlam oluşturur.

5.3. Dijital Panoptikon

Çalışma boyunca katılımcıların sınırları koruma ve uygun izleyici kitlesine ulaşma amacıyla sosyal medyada çeşitli stratejiler benimsediklerini görülür. Bu stratejiler, belirli konulardan kaçınmanın yanı sıra birden fazla hesap kullanma veya içeriğin ulaştığı kişileri platformlarda filtrelemeyi içeren çeşitli gizleme yöntemlerini denemeyi de içermektedir. Katılımcılar, sosyal medya aracılığıyla iletişim kurarak ve içerik üreterek toplumsal ve kişisel etkileşim süreçlerini biçimlendirirler. Bu durum, hem gönüllü olarak kendileri hakkında bilgi paylaşmayı hem de bunun getirdiği görünür olma ve mahremiyet kaybı gibi riskli durumlarla başa çıkma baskısını gündeme getirir.

Sosyal medyada aktif olmamanın beraberinde getirdiği bir şeyi *kaçırma veya kayıp hissi*, araştırma sürecinde sıklıkla gözlemlenmektedir⁸. Bu bağlamda, psikopolitika kavramına geri dönülmektedir. Gençler, kendilerini görünür kılarak ve sürekli içerik paylaşarak profillerinin beğenilmesi ve takdir edilmesi ihtiyacını gidermektedirler. Diğer yandan, bu ihtiyacın karşılanmasına paralel olarak, panoptikonik bir fiziksel gözetim olmasa da kişilerin kendileri hakkında gönüllü olarak ürettiği verilerin ortalığa saçılmasıyla oluşan sürekli bir gözetim durumundan bahsedilebilir (Han, 2019).

Sosyal medya platformlarında gerçekleşen paylaşımların temel amacının, *belirlenen izleyici kitlesi* tarafından onaylanma ve beğenilme olduğu ifade edilebilir. Fakat, paylaşımların ana hedefi olan beğenilme arzusuyla birlikte, içeriğin özgünlüğü ile geniş kitlelere erişim arasında bir tür çelişki ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar, beğenilmek amacıyla özgünlüğü korumanın gerekliliğine vurgu yaparken, sürekli olarak aynı içeriklerin üretilmesinden şikâyet etmektedirler. Ancak bu durum, geniş kitlelere ulaşabilmek için uygulanması kaçınılmaz olan bazı stratejilerle çelişmektedir. Geniş kitlelere ulaşmanın başarısının bir göstergesi olarak kabul edildiği ve bu amaçla

⁸ Bir süredir Whatsapp'a ya da sosyal medyaya girmemeye çalışıyorum. Ama bu bir detoks değil bu bir direniş gibi...sosyal medyada iletişimde olmak zorunda olmaya bir başkaldırı.kendi kendime böyle küçük bir direniş yapıyorum. Ama sonucu kötü oluyor çünkü herkes burada. Günümüz dünyasının şehirleri, kentleri Instagram, Youtube, Twitter, WhatsApp falan ama ben orada yokum ve orada olmayınca herkesten uzak kalıyorum. Herkes Instagram'da story paylaşıyor ve ben kaydırmak istemiyorum. Ve onlarca insanın anıları birikip deste deste yok oluyorlar. Ben de görmemiş oluyorum ve baya uzak kalıyorum. (Şule, 23)

küresel ölçekte benzer içeriklerin tekrar tekrar üretilmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülürken, aynı zamanda otantiklik ve özgünlük beklentisi de sürdürülmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların özgünlük beklentisi, tamamen farklı bir varoluş biçiminden ziyade mevcut sınırlar içinde küçük nüanslarla ayrışmanın ötesine geçmemektedir. Başka bir ifadeyle, farklılık benzerler arasında küçük ölçekte var olduğunda yeterli kabul edilmekte ve takdir görmektedir.

Gençler için çevrim dışı dünyada karşılaştıkları tehditlerin sosyal mecralarda da yansımaları bulunmaktadır, çünkü gündelik yaşamda çevrim içi ve çevrim dışı dünya neredeyse iç içe geçmiş gibidir ve bu iki dünya arasındaki sınırların nerede başlayıp nerede sonlandığı belli değildir. Bu durumda gençler, çevrim dışı dünyanın tehditkâr yapılarını ve durumlarını çevrim içi dünyadaki hafızaya işlerler. Bu tehlikelerden biri *görünür olma* ile ilintilidir. Görünür olmak her ne kadar tehlikeli olsa da gençler için var olmanın, yani hafıza oluşturma'nın bir unsudur, bu sebeple çoğu zaman bir zorunluluk gibi algılanmaktadır. Katılımcılar durum güncellemeleri, görüntüler ve videolar gibi farklı modalitelerle ve parçalı ifade biçimleri aracılığıyla kimliklerini farklı şekillerde sunma imkânı bulurlar. Byung Chul Han, bahsedilen sürekli bağlantıda olma ihtiyacını, *üretim ve görünürlük zorunluluğuyla* aynı çerçevede içinde ele almakta ve artık bireylerin daha çok özgür ve otantik yaratıcılar olarak, sürekli şekilde *kendilerini ürettikleri ve kendilerini gerçekleştirmek (performanslarını sergilemek)* amacıyla kişisel veri ürettiklerinden bahsetmektedir. Gençlerin sosyal medyadaki paylaşımları ele alış biçimi de Han'ın bakış açısını genel olarak doğrulamaktadır. Paylaşımlar üretimler olarak ele alınırken, gençler sürekli bir biçimde kendini üretme ve sunma zorunluluğu hissetmektedir. Fakat, nadir de olsa onaylanma ihtiyacı üzerine yapılan sorgulamalarla ve eleştirel düşünce yapılarıyla da karşılaşmaktadır. Bazı katılımcılar ara sıra yoğun bir baskı hissettiklerini belirterek, Instagram hesaplarını geçici olarak dondururlar ve birkaç ay sonra tekrar kullanmaya devam etme eğiliminde olurlar. Bu durum, sürekli şekilde görünür olmanın üretim ve kendini gerçekleştirme süreçlerinin mutlak belirleyicisi olmadığını gösteren önemli bir veri oluşturmaktadır.

5.4. Görünürlük vs. Gizlenme: Bir Gerilim Hattı

Gençler için en çelişkili ve zorlayıcı durumlardan birisi de görünür olurken öz denetim (oto sansür) yapmak durumunda kalmaktır. Bu bağlamda, görünmezlik ile görünürlük arasında devam eden gerilimden bahsetmek mümkündür. Katılımcılar,

gözetim, gizlilik, görünmezlik ve özgünlük arasındaki dengeyi bulmakta zorlanırken aktif bir şekilde taktikler kullanma eğilimindedirler. Meikle (2016) tarafından da ifade edildiği gibi, sosyal medyanın günlük yaşamdaki bu ayrımları ve bağlamları silebilmesi nedeniyle sosyal güven duygusu zedelenmekte, sınırlar silikleşmekte ve bu durum da gençler arasında sürekli bir "endişe" haline dönüşmektedir (Turkle 2011).

Bu endişe durumu genellikle bireylerin yaşamlarının farklı alanlarına yayılarak ve yoğun bilgi akışıyla birleşerek, bir şeyleri kaçırma hissiyle derinleşen bir yorgunluğa dönüşebilir. Katılımcıların ifadelerine göre bu yorgunluk durumu yeni ve farklı insanlarla tanışmayı ve farklılık temelli ilişkiler kurmayı engellemektedir. Özellikle muhafazakâr ve muhalif gençler arasında arkadaşlıkların genellikle kısa süreli olması ve benzer kişilerin çevrim içi ve çevrim dışı ilişkilerini sürdürmeleri durumu, farklılık temelli ilişkileri sürdürebilmek için yeterli zihinsel çaba ve enerjinin üretilmemesiyle açıklanmaktadır. Benzer bir eğilim, sosyal medya paylaşımlarında da gözlemlenmektedir. Katılımcılar, paylaşımın neden olabileceği tepkinin kendilerini yorabileceğini ve duygusal bir rahatsızlık yaratabileceğini düşündükleri için paylaşımından kaçınma eğilimindedirler.

5.5. Zaman, Mekân ve Kamusal Alan

Sennett'in 19. yüzyılın kamusal alanını yansıtan şehir meydanları anlatımına dönerek, günümüz kamusal alanının bir fonksiyonuna dönüşmekte olan sosyal medya platformlardaki görünürlük, sahicilik, yeni duygu durumları gibi temaların gençlerin gündelik yaşamlarında ve toplumsal hafızanın şekillenmesinde nasıl bir etkiye sahip olduğuna dair çıkarımlar yapabilir. Sennett, Viktorya döneminde kamusal ve özel yaşam arasındaki denge değişimini anlatırken, insanların kamusal alanı gizlenmek için bir sığınak olarak gördüklerini ve duygulardan uzaklaşarak yaralanmayı önleme pratiği geliştirdiklerini ileri sürer. Kamusal alanda duygusal ifadelerin, sözlerin veya görünüşün kişisel özellikleri açığa çıkarabileceğine inandığı düşünülen o dönem insanları için, karakterlerini gizlemek ve dikkat çekmemek amacıyla sıra dışı görünümlerden kaçınarak sıradanlık eğilimi öne çıkardıkları söylenebilir. Sennett, bu bağlamda, aynı makinelerle farklı modeller üretilbilecekken sadece birkaç tür kumaş kalıbının popüler hale gelmesini sembolik bir gösterge olarak sunmaktadır. Karakterlerin irade dışı bir biçimde ifade edildiği düşünülen böylesi bir toplumda,

kişiliklerin başkalarınca okunabilirliğine karşı tek savunma olarak duygulardan feragat edilmesi gerekmektedir. Bu durum, kişinin kamu içindeki davranışının köklü bir biçimde değişmesine yol açarak, kamusal alanda *sessiz kalmayı*, kişinin ezildiğini hissetmeksizin kamusal yaşama katılabilesinin tek yolu haline getirir. Yabancıların birbirleriyle konuşmadığı, gizlenme ve yalnız kalma hakkının savunulduğu bu yeni kamusal alanlarda daha ziyade bir gözlem, pasif bir katılım davranışı hakimdir. Nitekim yine bu dönemde insanlar, hem mümkün olduğunca az dikkat çekmeyi isterken, hem de tiyatrodaki aktörlerin taşıdıkları kostümler ve oyun tarzlarıyla *dramatis personae*'nin karakterlerini ve tarihsel ve toplumsal konumlarını tam olarak yansıtmalarını bekler. Örneğin Melodramlarda kostüm ve jestlerin ayrıntılı düzeni ile sahneye çıkan bir kişinin henüz repliğini söylemeden oyundaki kötü kişi olduğu hemen anlaşılır. (Sennett, 1996:45)

Çalışma boyunca ortaya çıkan en belirgin temalardan biri olan sosyal medyada *sessiz kalmak yoluyla gizlenmek* teması, Sennett'in anlatımındaki kendini ele vermenin doğurabileceği tehlikelerle benzerliği bakımından dikkate değerdir. 19. yüzyıl kent insanlarının "bilinç dışını" ele vermekten korkarak ve benzer stillere bürünerek (benzeşme yoluyla) kamusal alanda gizlenme davranışlarını hatırlatır şekilde, günümüzün gençleri de sosyal medya paylaşımlarında farklılıklardan veya marjinallikten kaçınarak gizlenme eğilimindedirler.

Gençler için *sosyal medya pratikleri ve gizlilik* ilişkisi Boyd'un da bahsettiği gibi kamuoyundaki sıcak gündem ve tartışmalarından kaçınma eğilimi üzerine oturur. Bu bağlamda, gizlilik kavramı, gençler için sahip oldukları bir şeyden ziyade yapısal veya sosyal engellere rağmen aktif bir şekilde ve sürekli olarak elde etmeye çalıştıkları bir durum olarak ortaya çıkar. Bu yaklaşım, farklılığın potansiyel dışlanma, olumsuz tepkilerle karşılaşma, çatışmalarla yüzleşme veya hukuki süreçlerle uğraşma gibi güvenlik sorunlarını önlemeye yöneliktir. Bu nedenle, sosyal medya platformlarında genellikle güvenli alanlarda kalmaya dikkat edilerek tehlike oluşturmayacak şekilde fikirler ve kişisel yaşam detayları paylaşılır. Özel hesaplarda (filtrelenmiş/seçici etkileşim dolayısıyla) yapılan paylaşımlarda ise renkler, kostümler ve paylaşım zamanları özenle düzenlenir; bu da "*dramatis personae*"nin (Sennett, 1996) yani belirli bir karakteri temsil etmek amacıyla sergilenen görünümün vurgulanmasında yoğun bir çaba sarf edildiğini gösterir. Bu bağlamda, kendi kişiliğini, kimliğini ve bedenini

korumaya alma ihtiyacının nasıl yöneltildiği meselesi kendine özgü bir kamusal alan oluşturan sosyal medyadaki gizlilik ayarlamaları üzerinden okunabilir. Böylece, gençlerin içinde yaşadıkları ve kendilerine anlamlı ve değerli bir yer bulmak için çabaladıkları toplumun yapısını ve bu toplumdaki temel kültürel kodların nasıl işlediğini anlamak kolaylaşır; yanı sıra, toplumsal hafızanın davranışlara nasıl etki ettiğini ve yeni hafızalar oluşturma mücadelesinin sınırlarını görmek mümkün olabilir.

5.6. Birliktelik: Hayat Post Ettikçe Güzel

Gençler, toplumsal birliktelik duygusunun ve karşılıklı anlayışın azaldığına inanmaktadırlar. Toplumsal birliktelik duygusu, genellikle geçmişle, çocukluklarıyla ve hafızalarındaki çocukluk anılarıyla ilişkilendirilir. Bu bağlamda, geçmişte var olduğu düşünülen toplumsal birliktelik duygusunun sosyal medya gibi yeni kamusal alanlar içerisinde de var olabileceği potansiyeli bir şekilde hep gündemdedir. Buradaki temel eğilim, sosyal medyanın tek başına kuvvetli ve sürdürülebilir bir toplumsal birliktelik yaratmasının güç olduğu ama sosyal medya sayesinde fiziki dünyadaki toplumsal organizasyon yapılarının daha da kuvvetlenebileceği yönündedir. Bunun bir örneği, deprem gibi toplumsal felaketlerde gençlerin sosyal medya üzerinden başlattıkları yoğun ve aktif eylemlilik halidir.

Sosyal medyanın, gençleri bu tür durumlarda çevrim dışı buluşmalara ve birlikteliklere yönlendirmesi, oluşması muhtemel bir toplumsal birliktelik için taşıdığı potansiyele işaret edebilir. Bu bağlamda, sosyal medya aracılığıyla oluşan bu geçici ittifaklar, dönüşmekte olan bir sivil ve kamusal kültürün göstergesidir (Häussler, 2017; Bennett ve Segerberg, 2013). Bu tür eylemlilikler yoluyla, sosyal medyadaki hareketlerin, gençlerin bir konu etrafında gelişen hikâyeye kendilerini yerleştirebilmelerine izin vererek kamuya bağlılıklarını sürdürmesini sağladığı da gözlemlenmektedir (Papailias, 2016). Bu durum, toplumsal meselelere katkı sağlama amacıyla sosyal medyada paylaşılan anlatılarda ve bazı katılımcıların deprem zamanında sosyal medya aracılığıyla başlatılan eylemlerin oluşturduğu birliktelik hissini tarif ettikleri anlatılarda görülmektedir. Bu durumun değişim yaratma potansiyelini incelendiği araştırmasında Papailias (2016), değişimi kademeli bir süreç olarak tarif etmekte ve sürdürülebilirliğin konunun bağlamına göre belirlendiğini savunmaktadır. Paralel olarak, sosyal medya aracılığıyla başlatılan eylemlerin yoğun

gündem ve tetiklediği duyguların etkisiyle uzun erimli olamayabileceği ve kalıcı bir birliktelik duygusuna dönüşemeyebileceği belirtilebilir. Gençlerin değişime olan inançlarının genelde zayıf olduğu hesaba katılırsa, belli başlı popüler gündemlere bağlı olarak toplumsal hareketlere katılım gösterme iradesini gösterecekler de herhangi bir örgütlü yapıya dâhil olmanın tehlikeli ve anlamsız olduğunu düşünme eğiliminde oldukları daha kolay anlaşılır. Bu nedenle gençlerin örgütlenme tarzları, geçici ve kısa vadeli, düşük riskli eylemlerle sınırlı kalmaktadır.

Gençler sosyal medya üzerinden kısa vadeli katılım gösterdikleri etkinlikler aracılığıyla sınırlı bir birlik duygusu sürdürdükleri halde, sosyal medyanın toplumsal birliktelik duygusunu desteklemesi önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Bu engellerin başında, sosyal medyada kullanılan sert ve ayrıştırıcı dil gelmektedir. Bu durum, farklı fikirlere sahip bireylerle çatışmalara girmekten kaçınan gençlerin fikirlerini paylaşmaktan çekinmelerine yol açar. Ayrıca, dışlanma, iş bulma zorlukları veya hukuki sorunlar gibi daha somut kaygılar da gençlerin toplumsal konularda paylaşım yapmaktan kaçınmalarına sebep olur. Gençler toplumsal birliktelikle ilgili azalan inançları nedeniyle, sosyal medya platformlarında daha çok güvenli alanlarda sessiz izleyiciler olarak katılım göstermeyi tercih etmektedirler.

5.7. Birinci Çember: Aile ve Arkadaşlar

Gençlerin kimlik arayışını ve kimlik edinme yolculuklarını belirleyen "kendini bulma" süreçlerinde ailenin ve arkadaşlık ilişkilerinin rolü ile sosyal medya pratiklerinin bir kesişim kümesi oluşturması, araştırmanın temel bulgularından birini oluşturmaktadır. Gençler, ailelerinin ve daha üst kuşakların kendilerini anlamadığını düşünme eğilimindedirler. Bu durumun temel nedeni, kuşaklar arasında dijitalleşme ile büyüyen tutum, davranış ve dil farkı olarak görülebilir. Gençler, aileleriyle yaşadıkları çatışmaları, değişime karşı direnç ve belirsizlikle başa çıkmada hissettikleri korkuyla ilişkilendirirler. Bu çatışmalar genellikle açıkça ifade edilmez; günlük yaşamlarında aileleriyle kapalı bir iletişim tarzı benimserler ve çatışmalardan kaçınmak için kendilerini gizlerler. Görüşülen gençlerin neredeyse tamamında çatışmadan kaçınma eğilimi gözlenirken, çatışmanın yapısı muhafazakâr ailelerden gelen gençler ile daha seküler tabandan gelen ailelerin çocukları arasında farklılık göstermektedir.

Ailesini seküler olarak tanımlayan gençlerin birçoğunun ebeveynleri çocuklarının güvenliklerinden endişe eder ve özellikle sosyal medyadaki politik paylaşımlarının tehlike arz edebileceğini düşünerek bu tür paylaşımlardan kaçınmaları konusunda onları uyarır. Bu aileler ayrıca, gençlerin tutum ve davranışlarını denetleyerek güvende kalmalarını sağlamalarını öğütler. Muhafazakâr ailelere sahip genç katılımcılar ise aileleriyle daha çok giyim ve yaşam tarzı tercihleri ile seyrek de olsa toplumsal meselelere bakış açıları gibi konularda çatışma yaşadıklarını ifade ederler. Bu noktada, stil tercihlerinin geleneksel kalıplarla her zaman örtüşmediğini belirtmek önemlidir. Çalışma sürecinde, muhalif gençlerle daha çok ilişkilendirilen renkli kısa saç, farklı giyim, takı ve makyaj tercihlerinin, muhafazakâr ailelere mensup ve kendilerini inançlı olarak tanımlayan gençler tarafından da benimsendiği gözlemlenmiştir. Bu tür tercihlerin aileler tarafından daha çok bir performans ve stil seçimi olarak algılandığı ve olumsuz bir tepkiyle karşılanmadığı anlaşılmaktadır, böylece çatışma olasılığının azaldığını iddia etmek mümkündür. Bu tespit, ülkemizdeki dindar muhafazakâr aile yapısının genel eğilimlerini yansıtmaz, fakat aile içi ilişkilerde tolerans arttıkça ve ebeveynlerin çocukların davranışlarına ilişkin toplumsal tepkileri göğüsleme konusunda kendilerini güvencede hissettikleri durumlarda, aile yapısının muhafazakâr veya seküler olmasının ayırt edici bir unsur şeklinde değerlendirilemeyeceğini gösterir.

Gençlerin toplumsal meselelere bakış açıları ailelerinden farklı olsa dahi aile içi çatışma ve çekişmelerin seyrek olduğu durumlar bulunmaktadır, bunun temel sebebi gençlerin aile ortamında genellikle sessiz kalmayı tercih etmeleridir. Toplumsal meselelerle ilgili tartışmalarda ailelerinden düşmanca tavırlar gören gençlerin sayısı az değildir. Aileleri ile aralarındaki fikir ayrılıklarının doğurduğu sonuçlara verdikleri tepkilerde katılımcılar ‘düşman, düşmanlık’ gibi kelimelere sıkça başvurumaktadırlar. Burada dikkat çekici olan, gençlerin sosyal medyadaki topluluklar içinde yaşanan çatışma ve fikir ayrılıkları için de benzer sözcüklere yaslanan anlatılar oluşturmalarıdır. Anne, baba, kardeşler ve akrabalarla ilişkilerini sosyal medya platformları aracılığıyla da sürdürdükleri için çevrim dışı dünyada yaşadıkları gerilimi çevrim içi ilişkilerde de hissetmektedirler. Bu nedenle, hikâyelerinde aile üyelerinin onaylamayacağını düşündükleri paylaşımları görüntülemeye kapatırlar. Bu şekilde,

evdeki yaşamlarında uyguladıkları bir taktik olan gizlenme yolunu sosyal medyaya da taşırlar.

5.8. Özel Mekânlar Aramak

Gençler çatışma tehdidinden kaçınarak özgürce keşfedebilecekleri ve kendilerini ifade edebilecekleri yeni alanlar ve bu alanlardaki pratikler ile oluşturabilecekleri ortak bir hafıza arayışına girerler. Bu konu hafıza mekânları ve bedensel deneyim kavramı ile birlikte ele alınabilir. Hafıza mekânları sembolik değeri olan fiziksel veya fiziksel olmayan yerler şeklinde ortaya çıkabilir ve kolektif belleğin depoları olarak işlev görürler. Hatırlama, mekânlar ve materyaller aracılığıyla sağlanmaktadır. Gündelik yaşamın içinde, mekân deneyimi bedensel pratiklerle gerçekleştirilmektedir (Merleau-Ponty, 1962: 203; Nora, 1989).

Sosyal medya platformları, insanların etkileşime girmelerini ve içerik paylaşımlarında bulunmalarını teşvik etmek amacıyla imkânlar sunmaktadır. Ancak, bu platformlar yoğun bilgi akışı ve görünürlüğün neden olduğu güvenlik endişeleriyle çevrelenmiştir. Bu sebeple, gençler genellikle güvenli fiziksel etkileşim arayışına yönelirler. Bu çalışmada, katılımcılar gençlerin sınırlı bütçeleri çerçevesinde uzun sürelerini geçirebilecekleri, fikir alışverişinde bulunabilecekleri buluşma ve paylaşım mekânlarının azaldığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca, yasaklanan festivaller, konserler gibi etkinlikler de mekânsal buluşmaları güçleştiren bir diğer unsurdur. Bu durum, birlik duygusunun zayıflamasının önemli nedenlerinden birisidir.

Gençler, birlik duygusunun oluşabilmesi için ortak bir amacın etrafında bir araya gelmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu ortak amacın, kısa süreli bir etkinlikle dahi hissedilebileceği ve bu durumun kaybedilen birlik duygusunu yeniden tetikleyerek gençlerin toplumsal konularda daha etkin bir rol üstlenmesine neden olabileceği öne sürülebilir. Çünkü, genç insanlar genellikle harekete geçmeye hazır bir şekilde yaşarlar ve varlıklarını ve bedensel bütünlüklerini onayatabilecekleri eylemliliklere karşı duyarlıdırlar. Sosyal medya, birlik duygusunu tetikleyebilse de gençler genellikle bu alandaki hislerini geçici olarak tanımlarlar ve sonuç olarak harekete geçebilmek için bedensel deneyimin gerekliliğine işaret ederler. Bu çalışmada, birlik duygusunun gençler için geçmişle ve güncel olarak biçimlenmeye

devam etmekte olan ortak bir toplumsal hafızayla ilişkilendirildiği belirtilmelidir. Bu bağlamda, çalışma sürecinde katılımcıların anlatılarında bedensel pratiklerin hafızayı nasıl şekillendirdiğine odaklanmak önemlidir. Ingold (2021), bedensel etkileşimin hafızayı nasıl etkilediği konusunda daha derinlemesine bir perspektife ihtiyaç olduğunu söylemektedir. Gerçekten de bu çalışma fiziksel mekânların ve bedensel etkileşimin hafızanın hem kurulması hem de devamı için önemli bir değişken olabileceğini ortaya koymuştur. Fakat asıl önemli olanın bedensel deneyim ile zihinsel deneyimi keskin bir şekilde birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı bir teknoloji çağında bu ikisinin hafızayı geçişli olarak şekillendirdiği tespit edebilmektir.

Gençler için, bedensel deneyimin tetiklediği güçlü değişimleri içermese de sosyal medya kendi arayışlarında ve değişimlerinde bir kırılma noktası oluşturma potansiyeline sahiptir. İlk etapta farklı fikirlere temas etmekle başlayan bu süreç, gençler için, özellikle aile içi ilişkilerde geliştirdikleri çatışmadan kaçınma davranışına rağmen, bazı durumlarda çatışma pahasına mevcut durumun dışına çıkma isteği ve yeni arayışların biçimlenmesi ile devam eder. Sosyal medya kanalları bu arayışın devamında bazı imkânsız gibi görünen karşılaşmaları fiziksel ortamlara taşımayı mümkün hale getirerek özellikle daha kapalı çevrelerde yaşayan muhafazakâr gençlerin hayatında büyük kırılmalara yol açma potansiyelini taşır.

Bununla birlikte, gençlerin bir kısmı için farklı olanla yüzleşebilmek ve hayatında önemli değişikliklere gitmek kolay gerçekleşen bir durum değildir. Toplumun farklı kesimlerinde kökleşen karşılıklı güvensizlik, söylem düzeyinde daha da görünür haldedir. Toplumsal kesimlerin söylemleri aşır gerçek ve somut ilişkiler yoluyla birbirlerini tanıyıp anlayabilmesi günümüzün sosyo-politik ve kültürel ortamında git gide daha da güçleşmektedir. Ayrıca, gençlerin yoğun olarak kullandığı dijital mecralarda bilgi dağıtımının alabildiğine hızlanması; yanlış bilgi, dezenformasyon ve manipüle edilmiş içeriğin akışını arttırarak gerçek ve kurgu arasındaki çizgiyi daha da bulanıklaştırmaktadır. Hiçbir bilginin kalıcı olarak doğru ilan edilememesi *hakikate olan inancın* çözülmesine neden olduğundan güvensizlik hissini ve kaygıları haddinden fazla büyütebilir. Sosyal medya aracılığıyla başlayan bazı meraklı arayışlar kimi zaman gençlerin yaşamında bazı kırılmalara yol açmaktadır, bununla birlikte *çekirdeğe dönüş* diye tabir edebileceğimiz aileden öğrenilen değerlere geri dönme eğilimi de gözden kaçmamalıdır. Bu durumda gençler,

kimlik arayışlarında direksiyonu daha güvenli olduğunu düşündükleri verili kimlikler alanına, yani toplumsal hafızanın önerdiği değer yargılarına doğru kırarlar.

5.9. Kalanlar ve Gidenler

Dindar muhafazakâr ailelerinin telkin ettiği katı sınırları kabul etmekte zorlanan kimi gençler, sosyal medya kanallarından görüşlerine uygun bilim insanlarını veya düşünürleri takip etme yoluna giderler. Gençler bu gibi *kanaat önderlerini* takip ederek, inançlarını tamamen yitirmek yerine inançlarına uyumlu yeni fikirlerle düşüncelerini ve bakış açılarını tazelemek isterler. Böylece, inançlarının etrafındaki katı sınırları esneterek bunları güncel duruma uyarlamış olurlar. Bu anlamda sosyal medya, özellikle düşünsel anlamda aile baskısı ile kırılma noktasına gelen hafızaya kayıtlı bazı değer yargılarının ve inançların ortadan kaldırılmadan tazelenmesine katkıda bulunan bir etkileşim alanı olarak katı toplumsal ilişkileri ve hiyerarşileri yumuşatır. Fakat bu durum özellikle seküler ailelerden gelen ve kendilerini muhalif olarak tanımlayan gençlerde farklı bir şekilde yaşanır. Sosyal medyadaki yoğun enformasyon akışı içinde benzer kaygılara kapılan, hayata bakış açılarına ve yaşam biçimlerine aykırı olan durumlara dair haberleri sıklıkla tüketen bu gençlerin umutsuzluk ve çaresizlik hissi daha yüksektir ve güven, birlik ve dayanışma duyguları zedelenmiştir. Muhafazakâr ailelerden gelen gençlerle kıyaslandığında, muhalif fikirlere yatkın olan seküler toplum kesimlerimden gelen gençlerin toplumsal hafızada kayıtlı verili değer yargılarını bozma, değiştirme eğilimleri doğal olarak daha kuvvetlidir. Onlar için bu değerlere yeniden bağlanmak iyi bir çözüm değildir, nitekim bu kategorideki gençlerin geleneksel hafıza yapısının önerdiği değerlerden kopmamak gibi bir dertleri bulunmaz. Bununla birlikte yeni bir hafıza yaratmak, kendi dünya görüşlerine uygun yeni değer yargıları üretmek için yeterli araçlara da sahip değildirler. Bu durum, bir şeyleri değiştiremeyecekleri düşüncesiyle bu gençlerin çoğunun ülkeden göç etme yönelimini artırır.

5.10. Karamsarlık: İyi Anıların Kayboluşu

Gençlerin yaşadıkları pek çok sorunun temelini oluşturan bir diğer önemli konu, sosyal medya ile tetiklenen duygulanımların yapısı ve niteliğidir. Sosyal medya kullanımı, gençlerin yoğun enformasyon akışına maruz kalmalarını sağlamaktadır. Bu

hızlı akış, duygusal tepkileri hızla tetikler ve gençlerin eyleme geçme veya geçmeme konusundaki kararlarını, geçmiş ve geleceğe yönelik bakış açılarını sağlıklı biçimde etkiler. Burada duygu, duygulanım ve heyecan arasındaki farkların doğru bir şekilde konumlandırılması önem taşımaktadır. Byung Chul Han'ın (2019) sosyal medya platformlarını duygudan ziyade duygulanım ile ilişkilendirilen ortamlar olarak tarif etmesi, duygulanım ile üretim arasındaki ilişkide yol gösterici olabilir. Han, duyguyu, heyecanı ve duygulanımı zamansal bir ölçüt bakımından farklı şekillerde anlamlandırır ve duyguyu, anlık olan duygulanım veya heyecana göre daha uzun süreli bir durum olarak tanımlar. Duyguya karşı heyecan dinamik bir koşula bağlı ve edimseldir; buna karşın duygulanım edimsel olmayan, parçalı ve anlık bir durumu yansıtır. Han, dijital ortamları duygulanım ortamları olarak adlandırır ve bu alanların parçalı zamansallıkları nedeniyle duygulanımların oluşmasına yönelik bir ortam sağladığını belirtir; bunun amacı, verimi ve performansı artırmaktır. Han'ın neo-liberal psikopolitika olarak tanımladığı bu durum, kişilerin eylemlerini düşünce-öncesi düzeyde etkileyen heyecanlar oluşturur. Bu bağlamda, kişileri disipline etme gerekliliğinin yerini anlık duygulanımlar alır (Han, 2019:53).

Sosyal medya ile kurulan ilişkide de benzer şekilde, acı, kaygı, umut, güvensizlik, korku gibi sıklıkla bahsi geçen duygulanımlardan bahsedilebilir. Bu duygulanımları, edimsel sonuçları ile birlikte ele aldığımızda, bunların gençlerin üretim, tüketim ve kaçınma halleriyle ilişkilendirilmesi olasıdır. Gençler, sosyal medyada yaptıkları paylaşımların beğenilmesini ve takdir görmesini isteme eğilimindedirler ve bu isteğin karşılanmaması durumunda "moral bozulması, can sıkılması, mutsuzluk" gibi *acı* duyguları yaşarlar. Sosyal medyanın yarattığı toplumsal baskıyı da, beğenilme beklentisinin yol açtığı bir baskı olarak ya da genel görüşün dışında davranıldığında "linç yemenin" yaratacağı acı şeklinde deneyimlerler. Beğenilme baskısı hem onay alma ihtiyacını hem de belirsizlik duygusunu beraberinde getirir. Bu nedenle, gençler, daha önce bahsi geçen diğer tüm kaygıların yanı sıra beğenilmeme korkusu nedeniyle de gizlenme eğilimi gösterebilirler.

Haber takibi açısından bakıldığında, gençleri çok üzen gündemler yoğunlaştıkça sosyal medyada haberleri takip etmeyi bıraktıkları veya başkalarını üzebilecek içerikleri paylaşmama eğiliminde oldukları gözlenir. Olumsuz haber akışıyla oluşan acı, perçinlenerek dayanılmaz hale gelmektedir. Kötü haberler aynı zamanda

güvensizlik duygusunu da artırmaktadır. Bu güvensizlik duygusu, gençlerin hem sosyal medya hem de günlük yaşam pratikleri içinde çeşitli stratejiler kullanarak kendilerini koruma altına almalarına neden olmaktadır; böylece bu durum hayatın her alanına yayılmaktadır. Bu bağlamda, özellikle kadın katılımcıların anlatılarında kadın cinayetleri konusu sıkça zikredilmektedir. Sosyal medyada sürekli olarak karşılaştıkları kadına yönelik şiddet ve kadın cinayeti haberlerinin kendilerinde yarattığı etki, sokakta yürürken tehdit hissi uyandırmakta ve ancak hayatta sürekli olarak tedbirli davranarak kendilerini koruyabileceklerini düşündüklerini ifade eden anlatımlarla birleşmektedir. Ülke gündemini ilgilendiren konular kişisel kaygılara, kimlik çatışmalarına ve grup içi çekişmelere eklemlenerek kaygı dozunu arttırmaktadır. Bu durum bir bütün olarak gençlerin ülkeden ayrılma isteklerini canlı tutan bir birikim oluşturur. Gençlerin, kendilerine, yakın çevrelerine ve tüm topluma dönük hafızalarında iyi anıların zamanla yok olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

5.11. Hakikat Kaybı vs. Hafızayı Tazelemek

Gençlerin toplumsal davranış ve yönelimlerini belirleyen bir diğer bağlam ise toplumsal meselelere ve siyasete bakışlarını şekillendiren unsurlardır. Toplumsal hafızayı oluşturan deneyimler, gençler için genellikle sosyal medya platformları üzerinden gerçekleşmektedir. Gençler, toplumsal gündemi yakından takip etmek amacıyla YouTube'daki tartışma programlarından, medya içeriklerini tek bir platformda toplayan uygulamalardan, Instagram'da haber içeriği paylaşan kanallardan ve Twitter'da gündem olan başlıklardan yararlanmaktadır. Gençler dijital medya aracılığıyla haberlere genellikle gündemde öne çıkan içerikler üzerinden ulaşmaktadırlar. Aynı zamanda, gençler sosyal medyayı sadece habere erişmek için değil, örneğin özellikle Twitter gibi platformları kullanarak kamuoyunun konular hakkındaki görüşlerini öğrenmek için de takip etmektedirler. Bunun en önemli nedeni haber kaynaklarına olan güvensizliğin artmasıdır. Bu aşamada, gençler sadece sosyal medyada değil, aynı zamanda gündelik hayattaki birçok konuda da şüpheli bir yaklaşım benimseyerek kendilerine sunulan bilginin gerçekliğini sorgulama eğilimindedirler ve bunu yaparken de kaçınılmaz olarak sık sık haberler hakkında güvendikleri kişilerin veya kanaat önderlerinin fikirlerine başvururlar. Gerçeklikle kurulan ilişkideki zayıflama, güvensizlik hissi ile birleşince ortak bir *toplumsal hafıza oluşturmak* ve bunun siyasetini üretmek zorlaşmaktadır.

Önemli bir husus, gençlerin politik ve toplumsal bakış açılarını etkileyen sorumluluk ve sorunlara yaklaşım biçimlerinin farklılıklarıdır. Görüşülen gençlerin tamamı, ülkedeki ekonomik koşullar ve buna bağlı yaşanan olumsuzluklar nedeniyle mutsuz olduklarını ifade etmektedir. Ancak muhalif ve muhalif muhafazakar gençlerin sorunları tanımlama şekilleri ve sorunların sorumlularını tespit etme bakış açıları arasında farklılıklar gözlenmektedir.

Muhalif ve muhalif muhafazakâr gençler, sorunların büyük olduğunu düşünür ve kolayca çözülemeyeceği inancını taşırlar. Mevcut durumun sorumlusunun iktidarın aldığı hatalı kararlar olduğunu dile getirerek, muhalefetin tutumunu ve yaklaşımını yetersiz bulduklarını tartışırlar. Diğer yandan, muhafazakâr gençler, sorunları genellikle daha geçici ve zaman zaman çözümsüz olarak değerlendirirler. Sorunları çoğunlukla ekonomik açıdan tanımlarlar ve kendi bakış açılarının konuları anlama noktasında yetersiz olabileceğini belirterek, fikirlerinin doğruluğunu sorgularlar.

Gençlere göre toplumsal olana dair her şey ülkede politik olarak algılanmaktadır ve bu sebeple politik dünya pek çok duygusal ve fiziksel tehlike barındırmaktadır. Gençler toplumsal meselelere dair paylaşım yapma konusunda genellikle tedirgindir, zira paylaşımlarının etkisinden ve gelebilecek tepkilerden emin olamazlar. Bununla birlikte tamamen suskun ve pasif de olamazlar ve toplumsal konuları daha ziyade sosyal medyada olayların etkileşimini arttırarak destekleyebileceklerine inanırlar. Etkileşimini arttırarak desteklemek fikri, Morozov'un (2013) klicktivizm eleştirisi ile birlikte ele alındığında, sosyal medyada farkındalık yaratmaya yönelik paylaşımların gerçek sosyal etkili eylemlerin yerine geçip geçmediğine dair bir sorgulamaya kapı açabilir. Morozov, klicktivizm'i karmaşık konuları basitleştirmesi, aktivizmi sembolik jestlere indirgemesi ve somut değişim yaratmadan yanıltıcı bir başarı hissi oluşturmaya nedeniyle eleştirir ve anlamlı sosyal ve siyasi dönüşüm sağlama etkinliğini sorgular. Ona göre yüzey düzeyindeki çevrim içi etkinliklerin ötesinde daha somut katılım biçimlerine ihtiyaç vardır. Fakat politik tutum almanın ve davranış geliştirmenin çeşitli riskler barındırdığı toplumlarda belli duyarlılıklara sahip genç insanların kendilerini güvencede tutması ve politik tavırlarını taktik stratejilerle desteklemesi de yaygın bir durumdur ve bazı hallerde klicktivizm bu gibi toplumlarda duyarlılık oluşturma etkin bir politik fonksiyonuna dönüştürülebilir. Nitekim, Halupka (2014),

kliktivizm'in geleneksel sosyal etkili eylem kalıplarından sapmasına rağmen, minimal çaba gerektiren eylemlerin bile bireyler için anlam taşıdığını ve toplum için önemli bir değere sahip olabileceğini savunmaktadır. İnternetin ortaya çıkması, marjinalleşmiş bireylerin bağlantı kurabilmesi ve içerik paylaşabilmesi için bir alan sağlamaktadır. Ona göre, internet ve sosyal ağlar, memnuniyetsizliklerini çeşitli alanlarda ifade edebilen, proje odaklı kimliklerin ve bağlantılı eylemlerin gelişmesine yardımcı olan yansıtıcı bir siyasi vatandaşlık ortamı yaratmaktadır. Aynı zamanda katılım için fırsatlar sunarak, katılımcı katkısı duygusunu besleyerek ve tartışmacı uygulamaları teşvik ederek geleneksel ile çağdaş katılım biçimleri arasındaki boşluğu kapatmaktadır.

Çalışmada toplumsal meseleler hakkında paylaşım yapma konusu genellikle katılım ve direniş temaları ile birlikte ele alınmaktadır. Direniş fikri hafıza ile yakından ilişkilidir. Gençler, sosyal medyada fikirlerini paylaşmayı tehlikeli bulmalarına rağmen, fiziksel olarak çatışmaya giremeyecekleri durumlarda sosyal medyanın çatışmayı sürdürme aracı olarak işlev görebileceğini düşünmektedirler. Burada bahsedilen çatışma, şiddetli ve açık bir çatışma değil, daha çok hafızayı sürdürmeyle ilişkilendirilebilecek bir çatışmadır. Fiziksel mücadele ve direniş sosyal medyada devam eder ve bu direniş unutmamakla ilgilidir. Yani bir anlamda hafızayı canlı tutmak bir direniş biçimi olarak sahneye çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyada paylaşım yapmanın temelinde, bir direnişin sürmesine veya bir toplumsal sorunun unutulmamasına destek olma fikri yatmaktadır. Gençler, sosyal medyada bir haberin kitlelere yayılmasını güç ile özdeşleştirdikleri için güçlü bir eyleme katkıda bulunduklarını hissetmektedirler; bu da onlar için bir anlamda birlik duygusunun sürmesini sağlamaktadır. Direniş duygusunun sürmesi özellikle muhalif gençler ya da marjinal gruplar için çoğu zaman dijital alanlarda mümkün olmaktadır.

5.12. Yeni Nesil Hafıza: Unutarak Hatırlamak

Çalışmanın ana teması, üniversiteli gençlerin sosyal medyadaki tutum, tavır, davranış ve duygulanımlarının, toplumsal hafızaya hangi biçimlerde, ne ölçüde ve ne şekilde işlendiği, bu bağlantıların doğası ve niteliği, aynı zamanda taşıdığı toplumsal değişim potansiyelleridir. Bu sorunun irdelenmesi çalışmanın ana hedefine ulaşmak ve

sosyal medyanın gençlerin günlük yaşamlarında ve toplumsal hafıza oluşumunda oynadığı rolü anlamak için en önemli bağlamı oluşturmaktadır.

Sosyal medya platformları insanların günlük yaşantılarını, duygusal deneyimlerini ve politik görüşlerini paylaşmalarına ve dijital ortamda arşivlemelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, sosyal medyanın hafızayı şekillendirmedeki rolünü ve toplumsal belleği etkileme potansiyelini ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal içeriklerin paylaşımı, tartışılması ve yayılması sosyal medya platformlarında hızla gerçekleşmekte ve içerikler büyük kitlelere ulaşmaktadır. Bu yolla, politikacılar, politik gruplar ve şirketler, hafızayı etkileme ve manipüle etme gücüne sahip olmaktadır. Bu anlamda sosyal medyada toplumsal bir hafıza oluşturmak, sürdürmek veya hafızayı tahrif etmek, manipüle etmek üzerinden sürdürülen bir çatışmadan bahsedilebilir.

Toplumsal hafıza, toplumsal grupları bir arada tutan sosyal çerçeveler sunmaktadır. Bu anlamıyla güçle son derece ilintilidir. Kolektif hatırlama ve paylaşılan anıların aktarımı ile belirli bir sosyal grubun veya olayın canlı kalması sağlanırken, grubun üyeleri değiştikçe, ölüp kayboldukça, mekânsal çerçeveler değiştikçe ve zamanın endişeleri geçmişte kaldıkça kolektif bellek yeni koşullara uydurulmak üzere yeniden yorumlanmaktadır. Önceden yaşanan gerçeklerin imgesi, anın inançlarına ve ruhsal ihtiyaçlarına uyacak şekilde yeniden ayarlanmaktadır. Kolektif bellekte bozulmalar veya farklılıklar artarak doyuma ulaştığında ya da topluluk yeni bir döneme girdiğinde bazı anılar boşaltılmaktadır. Bu durumda, bireylere mevcut zamandaki sosyal çevrede kendilerini konumlandırmak için gereken işaretleri sağlayan yeni anılar gelişmeye başlar ve yeni gerçeklikler oluşur (Halbwachs:1938, Connerton:1989, Nora:1989).

Bununla birlikte, anlık ve sürekli akışıyla karakterize edilen sosyal medya kanallarının toplumsal hafıza için çerçeveler yaratması oldukça zorlu bir süreci ifade eder (Han, 2017). Han'a göre, sosyal medya platformlarındaki sürekli bilgi akışı, geleneksel bellek oluşturma ve sürdürme süreçlerini bozarak hafızanın parçalanmasına ve geçiciliğine katkıda bulunur. Bu durum, dijital amnezi 'ye yol açar. Bireyler anlık bir enformasyon döngüsünde sıkışıp kalarak sürekli olarak bir enformasyon parçasından diğerine geçiş yaparlar. Bu parçalanma, derinlik ve tutarlılıkla malul olan

bir sığ belleğe yol açar. Dijital çağda zamanın, anlık ve sürekli bir bilgi akışı haline geldiği ve geçmişin ve geleceğin anlamını yitirdiği bir zamansız şimdinin içerisinde yaşamakta olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın bulgularının gündeme getirdiğimiz teorik çerçevenin izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. Gençler sosyal medya ile hafıza arasındaki ilişkiyi, yoğun enformasyon akışının etkisine vurgu yaptıkları, pek çok bilgiyi unuttukları ve bu nedenle mutsuzluğa kapıldıkları bir izlek şeklinde deneyimlerler. Ancak burada unutma ve hatırlamanın gençler tarafından direniş fikriyle birlikte ele alındığının altını çizmek önemlidir. Hatırlamayı bir direniş olarak tanımlayan gençler, farklı koşullar için unutmayı da benzer bir şekilde nitelendirebilmektedirler. Hatırlama, toplumsal hafıza için bir direnişi ifade ederken, unutma kişisel olarak hayata devam edebilme gücünü yansıtan bir karşı koyuş biçimidir.

Nietzsche'nin (1969) unutma ve suçluluk arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, unutmanın, bireylerin suçluluktan kurtulmaları ve ileriye doğru ilerlemeleri için hayati bir öneme sahip olduğu öne sürülmüştür. Unutma, bireyleri geçmiş eylemlerin ve ahlaki yargıların yükünden kurtaran bir özgürleştirici güç olarak görülmektedir. Bu süreç, bellek kaybıyla sınırlı pasif bir eylem değil, aksine irade tarafından yönlendirilen aktif bir süreçtir. Toplumlar ve bireyler, yeni değerler oluşturmak ve güç yapılarını sürdürmek için geçmişlerinin belirli yönlerini seçici olarak unuturlar. Unutma, öz koruma ve süreklilik duygusu yaratma aracı olarak işlev görür. Bilinçteki unutma, bir rahatlama sağlayarak, bilinçaltının gürültülü faaliyetlerine bir mola verir ve karşılaşılabilecek yeni durumlar için alan açar. Unutkanlık olmadan mutluluk, sevinç, umut, gurur veya gerçek bir şimdi var olamaz. Bu metinle birlikte düşünüldüğünde sürekli birbirine eklemlenerek büyüyen ve biriken dijital hafıza bireylerin her gün karşılaştığı acı veren enformasyon yığınlarını anlatılardan kopuk bir şekilde veri yığınları olarak arşivler. (Han, 2017) Bu toplu acı hafızası gençlerde genel bir yorgunluk, umutsuzluk hissi oluşmasına yol açar. Hafızada tekil biçimde kalmasa da tortu şeklinde birikir. Çalışma boyunca bu durumun etkileri, acı verdiği için haberleri takip etmemek, ülkeden göç etme isteği, inancın azalması gibi temalar şeklinde defalarca yinelenmiştir.

Bu çalışma temel olarak, yoğun enformasyon akışı ve biriken acı hafızasıyla zihinsel ve bedensel açıdan yorgun düşen gençlerin fiziksel hayatlarında çatışmadan kaçınma eğiliminde olduklarını ve bu nedenle de kendilerine benzeyen insanlarla vakit ye daha yatkın olduklarını ortaya koymaktadır. Gençler, toplumsal meselelere dair enformasyon yığınlarını acı, güvensizlik ve kaygı hissiyle tarif ederken, bu yığınlar hafızada parçalanarak asılı kalan süreksizlik ve güvensizlik hissine dönüşmektedir. Sosyal medya platformları, çevrim içi arşivler ve dijital depolar, bireylerin ve toplumların hikâyelerini ve tarihlerini belgelemelerine ve paylaşmalarına yardımcı olurlar. Kültürel anlatıların ve kültürel mirasın inşasında ve korunmasında önemli payları vardır (Miller, 2016) ve bu işlevleri gün geçtikçe daha etkin şekilde sürdürülecektir. Fakat, burada dikkat edilmesi gereken nokta hafızanın üretildiği, işlendiği ve aktarıldığı yapıların ve mecraların geleneksel yöntemlerden giderek farklılaştığıdır. Birçok sosyal bilimci yoğun enformasyon akışı içinde hiçbir bilginin kalıcı olarak doğru ilan edilememesi sebebiyle toplumsal hafızanın kolektif bir yapıda olamayacağına vurgu yapmaktadır. Sürdürülebilir kolektif hafızadan söz edebilmek için, gerçekten de güvenilir, paylaşılabilen ve nesilden nesile aktarılan bilgilere, söylemlere ve anlatılara ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, günümüzün teknolojik yapısı, toplumsal etkileşim ve iletişim mekanizmalarının dönüşümü, yaşamdaki değişimlerin hızı ve kültürel deneyimlerin ve kimliklerin çokluğu gibi değişkenler hep birlikte düşünüldüğünde her nesle ve koşullara özgü ayrı ve parçalı bir toplumsal hafızanın söz konusu olacağı farklı bir geleceğe doğru yürüdüğümüzü de söylemek mümkündür.

6. SONUÇ

Sosyal medya, gençler için sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, günlük yaşantılarının ve kültürel etkileşimlerinin merkezinde yer almakta; haber alma, film ve dizi izleme, müzik dinleme gibi kültürel faaliyetlerde bulunmak üzere yoğun bir şekilde tercih edilmektedir. Aynı zamanda, sosyal medya üzerinde arkadaşları ve yakın çevreleriyle kurdukları iletişim, sosyal bağlarını güçlendirmekte ve toplumsal etkileşimlerini zenginleştirmektedir.

Gençler, sosyal medya platformlarında sadece pasif tüketiciler olarak değil, aynı zamanda aktif üreticiler olarak yer almaktadırlar. Bu platformlarda oluşturdukları içeriklerle geniş bir etkileşim ağı kurma çabası içindedirler. Sosyal medyada beğeni, maddi kazanç, başarı ve etkileşim gibi kavramlar, içerik üretimiyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, başarılı olabilmek ve bireysel potansiyellerini gerçekleştirebilmek için, sürekli bir üretim sürecinde olmak ve görünürlük olmak gerekir. Bu sebeple gençler, toplumsal kabul ve başarı elde etmek amacıyla sosyal medya etkileşimini arttırmayı, kendilerini tasarlayarak, göstererek veya ifade ederek, profillerindeki paylaşımları titizlikle düzenleyerek istikrarlı bir temsil oluşturma toplumsal anlamda var olmaya ve kabul görmeye çabalamaktadırlar. Nitekim bu alanlarda yoğun enformasyon akışına maruz kalınır genellikle benzerler arasındaki yalıtılmış alanlarda güvenlik filtresinden geçen ilişkiler kurma eğilimi gösterilir.

Katılımcı gençler sınırları net olmayan bu alanlarda kendilerini çoğunlukla güvende hissetmedikleri için kendilerini ifade etmeyi tehlikeli bulmaktadırlar. Bu tehlikeler ise aile ve arkadaşlarla çatışmak, dışlanmak, kabul görmemek, eleştirilmek, beğenilmemek ya da hukuki yaptırıma uğramak gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Katılımcıların sosyal medya hesaplarını dikkatlice yönetmeleri ve

takip ettikleri kişileri özenle seçmeleri, dijital alanda güvenli bir varlık sürdürme ihtiyacının bir yansımasıdır. Özellikle Instagram gibi platformlarda gruplara özel hikâye paylaşımı gibi özelliklerin sıkça kullanılması, gençlerin içeriklerini hangi kitleyle paylaşacaklarına dair seçici davrandıklarını göstermektedir. Bu, potansiyel çatışma ve riskleri minimize etme amacını taşımaktadır. Farklı olmanın, farklı olmaya yönelmenin veya farklılıklarla sürpriz karşılaşmaların meydana çıkardığı bu potansiyel tehlike, sosyal medya platformlarının yapısal özellikleri sayesinde kullanıcılar için yer yer yönetilebilir veya kontrol edilebilir bir nitelikte olsa da sosyal medyada bu durum incelendiğinde ise, kabul görme ve güvende olma ihtiyacının, farklılıkların ifade edilmesini baştan engellediği görülmektedir. Bu anlamda, sosyal medyanın etkileşimli yapısı içerisinde kullanıcıların ne kadar aktif katılımcı olduğu ve bu durumun ne kadar etkili bir fikir alışverişi ve kamusal tartışmayı içerdiği tartışmalıdır.

Toplumsal hafıza açısından bakıldığında, sosyal medyanın gençler için sadece bireysel anıların ve deneyimlerin paylaşıldığı sosyal etkileşimlerini ve kültürel alışkanlıklarını sürdürdüğü önemli bir mecra olarak toplumsal hafızayı şekillendiren anlam çıparlarını taşıdığından bahsedilebilir. Bu platformlarda, kullanıcıların kontrolü elinde tutma ve içerik yönetimi konusundaki stratejileri, sosyal medyanın dramaturjik yapısını ve kullanıcıların bu yapıya nasıl entegre olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, sosyal medya üzerindeki etkileşimlerini yönlendirmek ve sınırlarını korumak için çeşitli stratejilere başvurmaktadırlar. Bu stratejiler, belirli konulardan kaçınma, birden fazla hesap kullanma veya içeriğin erişimini sınırlama gibi gizleme yöntemlerini içermektedir.

Çalışma, sosyal medyanın bireyler için hem kişisel anıların saklandığı bir alan, hem de toplumsal etkileşimlerin ve kültürel pratiklerin sürdürüldüğü bir mecra olarak nasıl işlediğini ve diğer konularla ne şekilde ilişkilendiğini göstermektedir. Sosyal medya platformlarındaki etkileşimler, gençlerin kendilerini görünür kılma ve toplumsal onay alma ihtiyaçlarıyla yakından ilişkilidir. Ancak bu etkileşimler, aynı zamanda bireylerin gönüllü olarak paylaştığı verilere dayalı bir gözetim durumu oluşturmaktadır. Bu gözetim, gençlerin sosyal medya üzerindeki paylaşımlarının temel amaçlarından olan, belirlenen izleyici kitlesi tarafından onaylanma ve beğenilme ihtiyacı üzerinden gerçekleşmektedir.

Üretimde gençler için özgünlük önemli bir kriterdir. Nitekim, özgünlük ve geniş kitlelere erişim arasındaki çelişki, sosyal medya platformlarında içerik üretimi ve paylaşımı konusunda önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar, özgünlüğün önemine vurgu yaparken, aynı zamanda geniş kitlelere ulaşabilme amacıyla benzer içeriklerin tekrar tekrar üretilmesinin kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedirler. Bu durum, sosyal medya platformlarında özgünlük ve geniş kitlelere erişim arasında sürekli bir denge kurma ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Sosyal medya platformları, gençlerin etkileşimde bulunduğu, kendilerini ifade ettiği ve toplumsal olaylara tepki gösterdiği önemli mecralardır. Ancak, bu platformlarda gençlerin yaşadığı en büyük çelişkilerden biri, görünür olma ihtiyacı ile öz denetim (oto sansür) yapma zorunluluğu arasındaki gerilimdir. Görünür olmak her ne kadar tehlikeli olsa da gençler için var olmanın, yani hafıza oluşturma bir unsurdur, bu sebeple çoğu zaman bir zorunluluk gibi algılanmaktadır. Katılımcılar durum güncellemeleri, görüntüler ve videolar gibi farklı modalitelerle ve parçalı ifade biçimleri aracılığıyla kimliklerini farklı şekillerde sunma imkânı bulurlar. Nitekim, gençler sürekli bağlantıda olma ihtiyacı hissettiğinden, üretim ve görünürlük zorunluluğuyla aynı çerçevede içinde ele alarak daha çok özgür ve otantik yaratıcılar olarak, sürekli şekilde kendilerini ürettikleri ve kendilerini gerçekleştirmek (performanslarını sergilemek) amacıyla kişisel veri ürettiklerinden bahsedilebilir.

Bu durum etkileşimlerinde gözetim, gizlilik ve özgünlük arasında bir denge kurma çabası içinde ve sosyal medyada sürekli bir "endişe" halinde olmalarına neden olmaktadır. Bu endişe, yoğun bilgi akışı ve bir şeyleri kaçırma hissiyle birleşerek, gençlerde bir yorgunluk oluşturmaktadır. Bu yorgunluğun, gençlerin yeni insanlarla tanışma ve farklılık temelli ilişkiler kurma isteğini engellediğinden bahsedilebilir.

Gündelik yaşamda çevrim içi ve çevrim dışı dünya neredeyse iç içe geçmiş gibidir ve bu iki dünya arasındaki sınırların nerede başlayıp nerede sonlandığı belli değildir. Bu sebeple, hafıza kavramı, sosyal medya kullanımının gençlerin çevrim içi ve çevrim dışı deneyimleri arasındaki ilişki bağlamında ele alındığında çevrim dışı dünyada karşılaşılan tehditlerin, sosyal medya platformlarına yansımaları takip edilebilir. Bu, gençlerin çevrim dışı deneyimlerini sosyal medya platformlarındaki

hafızaya nasıl işlediklerini göstermektedir. Gençler, çevrim dışı dünyada yaşadıkları deneyimleri sosyal medya platformlarındaki hafızaya işlemekte ve bu platformlarda oluşturdukları hafızaları ile çevrim dışı deneyimlerini birleştirmektedirler.

Çalışmada, çevrim içi ve çevrim dışı ilişkilerin sosyal medya ile bağlantısı ele alındığında birliktelik duygusu öne çıkmaktadır. Toplumsal birliktelik duygusu, gençler tarafından geçmişle, özellikle çocukluk anılarıyla ilişkilendirilmektedir. Sosyal medya, bu toplumsal birliktelik duygusunun yeniden inşa edilmesi için bir potansiyele sahiptir. Ancak, sosyal medya üzerinden başlatılan toplumsal hareketlerin uzun vadeli ve kalıcı bir birliktelik duygusu oluşturup oluşturamayacağı belirsizdir.

Gençler, belirli popüler gündemlere bağlı olarak toplumsal hareketlere katılmaya eğilimli olsalar da, örgütlü yapılar içerisinde yer alma konusunda çekingen davranmaktadırlar. Bu, gençlerin örgütlenme tarzlarının genellikle geçici, kısa vadeli ve düşük riskli eylemlerle sınırlı olduğunu göstermektedir. Sosyal medya, gençlerin etkileşimde bulunduğu ve kendilerini ifade ettiği bir platform olmasına rağmen, bu mecrada sınırlı bir birlik duygusu sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Sosyal medyanın bu potansiyelini engelleyen temel faktörlerden biri, platformda kullanılan sert ve ayrıştırıcı dilin gençleri fikirlerini paylaşmaktan alıkoymasıdır. Ayrıca, gençlerin sosyal medyada paylaşım yaparken karşılaşılabilecekleri olumsuz tepkiler, dışlanma riski veya hukuki sorunlar gibi endişeler de bu çekingenliğin nedenleri arasındadır. Gençler toplumsal birliktelikle ilgili azalan inançları nedeniyle, sosyal medya platformlarında daha çok güvenli alanlarda sessiz izleyiciler olarak katılım göstermeyi tercih etmektedirler.

Gençlerin kimlik arayışını ve kimlik edinme yolculuklarını belirleyen "kendini bulma" süreçlerinde ailenin ve arkadaşlık ilişkilerinin rolü ile sosyal medya pratiklerinin bir kesişim kümesi oluşturması, çalışmanın temel bulgularından birini oluşturmaktadır. Gençler, ailelerinin ve daha üst kuşakların kendilerini anlamadığını düşünme eğilimindedirler. Gençler, aileleriyle yaşadıkları çatışmaları, değişime karşı direnç ve belirsizlikle başa çıkmada hissettikleri korkuyla ilişkilendirirler. Bu çatışmalar genellikle açıkça ifade edilmez; günlük yaşamlarında aileleriyle kapalı bir iletişim tarzı benimserler ve çatışmalardan kaçınmak için kendilerini gizlerler. Gençler, bu çatışmalardan kaçınmak adına sosyal medyada aile üyelerinin göremeyeceği şekilde paylaşımlar yapmayı tercih edebilmektedir.

Hafıza kavramı, gençlerin sosyal medya kullanımı ve gündelik yaşam deneyimleri arasında önemli bir bağlantı noktasıdır. Gençler, sosyal medya üzerinde oluşturdukları ve paylaştıkları içeriklerle kolektif bir hafıza oluşturma arayışı içindedir. Bu hafıza mekânları, gençlerin kolektif belleğini oluşturan ve hatırlama süreçlerini destekleyen sembolik değeri olan yerlerdir. Ancak, sosyal medya platformlarındaki yoğun bilgi akışı ve güvenlik endişeleri, gençlerin bu mekânlarda etkileşimde bulunma şekillerini etkilemektedir. Gençler çatışma tehdidinden kaçınarak özgürce keşfedebilecekleri ve kendilerini ifade edebilecekleri yeni alanlar ve bu alanlardaki pratikler ile oluşturabilecekleri ortak bir hafıza arayışına girerler. Bu konu hafıza mekânları ve bedensel deneyim kavramı ile birlikte ele alınabilir. Hafıza mekânları sembolik değeri olan fiziksel veya fiziksel olmayan yerler şeklinde ortaya çıkabilir ve kolektif belleğin depoları olarak işlev görürler. Hatırlama, mekânlar ve materyaller aracılığıyla sağlanmaktadır. Gündelik yaşamın içinde, mekân deneyimi bedensel pratiklerle gerçekleştirilmektedir.

Sosyal medya platformları, insanların etkileşime girmelerini ve içerik paylaşımlarında bulunmalarını teşvik etmek amacıyla imkânlar sunmaktadır. Ancak, bu platformlar yoğun bilgi akışı ve görünürlüğün neden olduğu güvenlik endişeleriyle çevrelenmiştir. Bu sebeple, gençler genellikle güvenli fiziksel etkileşim arayışına yönelirler. Bu çalışmada, katılımcılar gençlerin sınırlı bütçeleri çerçevesinde uzun sürelerini geçirebilecekleri, fikir alışverişinde bulunabilecekleri buluşma ve paylaşım mekânlarının azaldığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca, yasaklanan festivaller, konserler gibi etkinlikler de mekânsal buluşmaları güçleştiren bir diğer unsurdur. Bu durum, gençler arasında birlik duygusunun zayıflamasına neden olan nedenlerden biridir. Gençler, birlik duygusunun oluşabilmesi için ortak bir amacın etrafında bir araya gelmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu amaç, kısa süreli bir etkinlikle bile hissedilebilir ve gençlerin toplumsal konularda daha aktif bir rol almasını teşvik edebilir. Sosyal medya, bu birlik duygusunu kısmen tetikleyebilse de, gençlerin bu platformdaki birlik hissini genellikle geçici olarak gördükleri ve bedensel deneyimin önemini dile getirir ve bu duygunun gerçek ve kalıcı olabilmesi için bedensel deneyimin gerekliliğini vurgularlar. Bedensel pratiklerin ve fiziksel mekânların, hafızanın kurulması ve sürdürülmesinde kritik bir rol oynar. Teknolojik gelişmelerin

etkisiyle, bedensel ve zihinsel deneyimlerin birbirinden keskin bir şekilde ayrılmaz, daha ziyade bu iki deneyim hafızayı karşılıklı olarak şekillendirir.

Sosyal medya, gençlerin kendi arayışları ve değişimleri konusunda da önemli bir rol oynamaktadır. Bu platform, gençlerin farklı fikirlerle tanışmalarını sağlar ve bazen mevcut durumdan sapma isteği ve yeni arayışların oluşmasına neden olabilir. Özellikle daha muhafazakâr ve kapalı çevrelerde yaşayan gençler için sosyal medya, fiziksel ortamlarda gerçekleşmesi zor olan karşılaşmaları mümkün kılarak hayatlarında önemli değişikliklere yol açabilir. Bu değişimler, gençlerin sosyal medya üzerinden edindikleri deneyimlerle, aile içi ilişkilerde geliştirdikleri çatışmadan kaçınma davranışları arasında bir denge kurma sürecini içerir. Bu bağlamda, sosyal medyanın gençlerin hayatında oluşturduğu kırılma noktalarının, onların toplumsal hafıza oluşturma sürecinde nasıl bir rol oynadığına dair daha derinlemesine araştırmalar yapılması gerektiği sonucuna varılabilir. Gençlerin toplumsal ve bireysel kimlik arayışları, sosyal medya aracılığıyla şekillenen bir süreçte ele alınmaktadır. Bu süreçte, gençlerin farklılıkla yüzleşme ve hayatlarında önemli değişikliklere gitme kapasiteleri, toplumsal söylemler ve karşılıklı güvensizliklerle sınanmaktadır. Dijital mecraların sunduğu hızlı bilgi akışı, yanıltıcı bilgi ve dezenformasyonun yayılmasına olanak tanıyarak, gerçek ile kurgu arasındaki sınırları belirsizleştirmekte ve gençlerin hakikate olan inançlarını sarsmaktadır. Bu, gençlerde artan bir güvensizlik ve kaygıya yol açmaktadır.

Sosyal medya, gençlerin yaşamlarında bazı kırılmaların başlangıcını oluşturabilirken, aynı zamanda onların ailelerinden öğrendikleri değerlere geri dönme eğilimlerini de tetikleyebilir. Bu bağlamda, gençlerin kimlik arayışları sırasında toplumsal hafızanın sunduğu değer yargılarına yönelmeleri dikkat çekicidir. Özellikle dindar muhafazakâr ailelerden gelen gençler, sosyal medya aracılığıyla kendi inançlarına uygun bilim insanları ve düşünürleri takip ederek, inançlarını yeniden şekillendirebilirler. Bu, sosyal medyanın, gençlerin hafızada kayıtlı değer yargılarını ve inançlarını tazelemelerine yardımcı olabileceğini göstermektedir. Seküler toplum kesimlerinden gelen gençlerin, toplumsal hafızada kayıtlı değer yargılarına karşı daha eleştirel bir yaklaşım sergiledikleri ve bu değerleri değiştirme eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Ancak, bu gençlerin yeni bir hafıza oluşturma konusunda yeterli

araçlara sahip olmadıkları ve bu durumun göç etme eğilimlerini artırabileceği belirtilmelidir.

Çalışmada, sosyal medyanın gençler üzerindeki etkisi, duygusal tepkilerin hızla tetiklenmesi ve bu duygusal tepkilerin gençlerin eylemliliklerini etkilemesi bağlamında ele alınmıştır. Sosyal medya kullanımı, gençlerin duygusal hallerini, üretim, tüketim ve kaçınma davranışlarıyla ilişkilendirerek etkileyebilir. Gençler, sosyal medyada yaptıkları paylaşımların beğenilmesini arzulamakta, bu beklentinin karşılanmaması durumunda ise moral bozukluğu, can sıkıntısı ve mutsuzluk gibi olumsuz duygularla karşılaşmaktadırlar. Bu beğenilme ihtiyacı, gençlerde onay alma arzusunu ve belirsizlik duygusunu tetiklemektedir. Aynı zamanda, gençlerin sosyal medyada haber takibi yapma alışkanlıkları, olumsuz haber akışının yarattığı acı ve güvensizlik duygusunun etkisi altında şekillenmektedir. Özellikle kadın katılımcıların anlatılarında, sosyal medyada sıkça karşılaştıkları kadına yönelik şiddet haberlerinin, onlarda yarattığı tehdit hissinin günlük yaşamlarına nasıl yansıdığına dair ifadeler dikkat çekicidir. Bu tür haberler, gençlerin toplumsal meselelere dair kaygılarını ve kimlik çatışmalarını artırmakta, bu da gençlerin ülkeden ayrılma isteklerini güçlendirmektedir.

Gençler, sosyal medya aracılığıyla toplumsal meselelere dair paylaşımlar yaparken, bu paylaşımların toplumsal hafızada nasıl bir yer bulduğunu ve bu hafızanın nasıl şekillendiğini sorgulamaktadırlar. Gençlerin, kendilerine, yakın çevrelerine ve tüm topluma dönük hafızalarında iyi anıların zamanla yok olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Gençlere göre toplumsal olana dair her şey ülkede politik olarak algılanmaktadır ve bu sebeple politik dünya pek çok duygusal ve fiziksel tehlike barındırmaktadır. Bu sebeple gençler toplumsal meselelere dair paylaşım yapma konusunda genellikle tedirgindir, zira paylaşımlarının etkisinden ve gelebilecek tepkilerden emin olamazlar. Bununla birlikte tamamen suskun ve pasif de olamazlar ve toplumsal konuları daha ziyade sosyal medyada olayların etkileşimini arttırarak destekleyebileceklerine inanırlar. Toplumsal meseleler hakkında paylaşım yapma konusu genellikle katılım ve direniş temaları ile birlikte ele alınmaktadır. Direniş fikri hafıza ile yakından ilişkilidir. Gençler, sosyal medyada fikirlerini paylaşmayı tehlikeli bulmalarına rağmen, fiziksel olarak çatışmaya giremeyecekleri durumlarda sosyal medyanın çatışmayı sürdürme aracı olarak işlev görebileceğini düşünmektedirler.

Burada bahsedilen çatışma, şiddetli ve açık bir çatışma değil, daha çok hafızayı sürdürmeyle ilişkilendirilebilecek bir çatışmadır. Fiziksel mücadele ve direniş sosyal medyada devam eder ve bu direniş unutmamakla ilgilidir. Yani bir anlamda hafızayı canlı tutmak bir direniş biçimi olarak sahneye çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medyada paylaşım yapmanın temelinde, bir direnişin sürmesine veya bir toplumsal sorunun unutulmamasına destek olma fikri yatmaktadır. Gençler, sosyal medyada bir haberin kitlelere yayılmasını güç ile özdeşleştirdikleri için güçlü bir eyleme katkıda bulunduklarını hissetmektedirler; bu da onlar için bir anlamda birlik duygusunun sürmesini sağlamaktadır. Direniş duygusunun sürmesi özellikle muhalif gençler ya da marjinal gruplar için çoğu zaman dijital alanlarda mümkün olmaktadır.

Sosyal medya platformları, bireylerin günlük yaşantılarından duygusal deneyimlerine, politik görüşlerinden kişisel anılarına kadar geniş bir yelpazede içerikleri dijital ortamda paylaşımlarına ve saklamalarına imkan tanır. Bu durum, sosyal medyanın hafızayı şekillendirmedeki rolünü ve toplumsal belleği etkileme potansiyelini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal medya üzerindeki toplumsal içeriklerin hızla yayılması ve geniş kitlelere ulaşması, politikacılar, politik oluşumlar ve şirketler için hafızayı yönlendirme ve değiştirme potansiyeli oluşturmaktadır. Bu anlamda sosyal medyada toplumsal bir hafıza oluşturmak, sürdürmek veya hafızayı tahrif etmek, manipüle etmek üzerinden sürdürülen bir çatışmadan bahsedilebilir.

Toplumsal hafıza, toplumsal grupları bir arada tutan sosyal çerçeveler sunmaktadır. Bu anlamıyla güçle son derece ilintilidir. Kolektif hatırlama ve paylaşılan anıların aktarımı ile belirli bir sosyal grubun veya olayın canlı kalması sağlanırken, grubun üyeleri değiştikçe, ölüp kayboldukça, mekânsal çerçeveler değiştikçe ve zamanın endişeleri geçmişte kaldıkça kolektif bellek yeni koşullara uydurulmak üzere yeniden yorumlanmaktadır. Önceden yaşanan gerçeklerin imgesi, anın inançlarına ve ruhsal ihtiyaçlarına uyacak şekilde yeniden ayarlanmaktadır. Kolektif bellekte bozulmalar veya farklılıklar artarak doyuma ulaştığında ya da topluluk yeni bir döneme girdiğinde bazı anılar boşaltılmaktadır. Bu durumda, bireylere mevcut zamandaki sosyal çevrede kendilerini konumlandırmak için gereken işaretleri sağlayan yeni anılar gelişmeye başlar ve yeni gerçeklikler oluşur. Gençlerin sosyal medya ve hafıza arasındaki ilişkiyi deneyimlemesi, yoğun bilgi akışının etkisi altında gerçekleşmektedir. Gençler, bu yoğun bilgi akışı nedeniyle birçok bilgiyi unuttuklarını

ve bu durumun onlarda mutsuzluk yarattığını ifade etmektedirler. Bu toplu acı hafızası gençlerde genel bir yorgunluk, umutsuzluk hissi oluşmasına yol açar. Hafızada tekil biçimde kalmasa da tortu şeklinde birikir. Çalışma boyunca bu durumun etkileri, acı verdiği için haberleri takip etmemek, ülkeden göç etme isteği, inancın azalması gibi temalar şeklinde defalarca yinelenmiştir. Ancak burada unutma ve hatırlamanın gençler tarafından direniş fikriyle birlikte ele alındığının altını çizmek önemlidir. Hatırlamayı bir direniş olarak tanımlayan gençler, farklı koşullar için unutmayı da benzer bir şekilde nitelendirebilmektedirler. Hatırlama, toplumsal hafıza için bir direnişi ifade ederken, unutma kişisel olarak hayata devam edebilme gücünü yansıtan bir karşı koyuş biçimidir.

Çalışmanın ana teması, üniversiteli gençlerin sosyal medyadaki tutum, tavır, davranış ve duygulanımlarının, toplumsal hafızaya hangi biçimlerde, ne ölçüde ve ne şekilde işlendiği, bu bağlantıların doğası ve niteliği, aynı zamanda taşıdığı toplumsal değişim potansiyelleridir. Bu sorunun irdelenmesi çalışmanın ana hedefine ulaşmak ve sosyal medyanın gençlerin günlük yaşamlarında ve toplumsal hafıza oluşumunda oynadığı rolü anlamak için en önemli bağlamı oluşturmaktadır. Bu çalışma temel olarak, yoğun enformasyon akışı ve biriken acı hafızasıyla zihinsel ve bedensel açıdan yorgun düşen gençlerin fiziksel hayatlarında çatışmadan kaçınma eğiliminde olduklarını ve bu nedenle de kendilerine benzeyen insanlarla vakit ye daha yatkın olduklarını ortaya koymaktadır.

Gençler, toplumsal meselelere dair enformasyon yığınlarını acı, güvensizlik ve kaygı hissiyle tarif ederken, bu yığınlar hafızada parçalanarak asılı kalan süreksizlik ve güvensizlik hissine dönüşmektedir. Sosyal medya platformları, çevrim içi arşivler ve dijital depolar, bireylerin ve toplumların hikâyelerini ve tarihlerini belgelemelerine ve paylaşımlarına yardımcı olurlar. Fakat, burada dikkat edilmesi gereken nokta hafızanın üretildiği, işlendiği ve aktarıldığı yapıların ve mecraların geleneksel yöntemlerden giderek farklılaştığıdır. Sürdürülebilir bir toplumsal bellekten bahsedebilmek için, gerçekten güvenilir, paylaşılabılır ve kuşaktan kuşağa devredilebilen bilgilere, ifadelere ve hikayelere gereksinim duyulmaktadır. Ancak, günümüzün teknolojik değişimi, toplumsal iletişimdeki dönüşümler, yaşantıdaki hızlı değişiklikler ve çok yönlü kültürel deneyimler gibi faktörler bir araya getirildiğinde,

her kuşanın ve koşulların özgün, parçalanmış bir toplumsal belleğe sahip olacağı ve bu bağlamda farklı bir yarına doğru ilerlediğimizi ifade etmek olasıdır.

KAYNAKLAR

- Aouragh, M. (2018). Digital anthropology. in: *The International Encyclopedia of Anthropology Wiley* (pp. 1-10). doi:10.1002/9781118924396.wbiea1982.
- Ardevol, E., & Gómez Cruz, E. (2013). Digital ethnography and media practices. In *The International Encyclopedia of Media Studies*. 10.1002/9781444361506.wbiems193.
- Aristotle (1995). *On memory, 25 [in:] idem, the complete works*, J. Barnes (Ed.), Princeton, NJ : Princeton University Press, 4, Ibidem, 450b, 1-5.
- Atik, A. & Bilginer Erdoğan, Ş. (2014). Toplumsal bellek ve medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, (6), 1-16.
- Başaran İnce, G. (2010). Medya ve toplumsal hafıza . *Kültür ve İletişim* , 13/1 (25), 9-30.
- Bateson, G. (1973). *Steps to an ecology of mind*. London: Fontana.
- Beaulieu, C. (2004). Intercultural study of personal space: a case study. journal of applied social psychology - *J Appl Soc Psychol*. 34, 794-805. doi: 10.1111/j.1559-1816.2004.tb02571.x.
- Becker, K. (1993). The aesthetics of amateur photography, *Adomus*, 15, 19-25.
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bergson H. (1991). *Matter and memory*, (trans. N.M.Paul and W. Scott Palmer London: Swan Sonnenschein.
- Bergson, H. (1991). *Matter and memory*. (Trans.N.M. Paul and W. S. Palmer). New York: Zone Books.
- Bergson, H., & Gunn, A. (2016). *Creative evolution*. Read Books Ltd.
- Berlant, L. G.(2008). *The female complaint: the unfinished business of sentimentality in American culture*. Durham: Duke University Press.
- Biçer, Ç. (2013). *Dijital çağda bir hafıza mekânı olarak sosyal medya*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bimber, B. (1998). The internet and political transformation: populism, community, and accelerated pluralism. *Polity*, 31(1), 133–160. <https://doi.org/10.2307/3235370>

- Birkner, T., & Donk, A. (2020). Collective memory and social media: Fostering a new historical consciousness in the digital age? *Memory Studies*, 13(4), 367–383. <https://doi.org/10.1177/1750698017750012>
- Bolter, J.D. and Grusin, R. (2000) *Remediation: understanding new media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Boyd, D. (2014). *It's complicated*. Yale University Press.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Burrell, J. (2009). The field site as a network: a strategy for locating ethnographic research. *Field Methods*, 21(2), 181–199. <https://doi.org/10.1177/1525822X08329699>
- Castells, M. (2008). The new public sphere: global civil society, communication networks, and global governance. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 78–93. <https://doi.org/10.1177/0002716207311877>
- Clifford, J., & Marcus, G. E. (1986). *Writing culture: the poetics and politics of ethnography*. University of California.
- Confino, A., & Fritzsche, P. A. (2002). Introduction: noises of the past. In A. Confino, & P. Fritzsche (Eds.), *The work of memory: new directions in the study of German society and culture* (pp. 1-21). University of Illinois Press.
- Connerton, P. (1989). *How societies remember (themes in the social sciences)*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511628061
- Cormode, G., & Krishnamurthy, B. (2008). Key differences between web 1.0 and web 2.0. *First Monday*, 13(6).
- Costello, L. L., Wallace, R., & McDermott, M. (2017). Netnography: Range of practices, misperceptions, and missed opportunities. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–12. doi: 10.1177/1609406917700647
- Couldry, N. (2010). *Why voice matters: culture and politics after neoliberalism*. Sage. 10.4135/9781446269114.
- Dalton, R. J. (2008). Citizenship norms and the expansion of political participation. *Political Studies*, 56(1), 76–98.
- De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*, (trans. S. Rendall). Berkeley: University of California Press.
- Debiec, Jacek. (2012). Some remarks on plato's aporia of memory and imagination. *Copernicus Center Reports*.
- Delfanti, A., & Arvidsson, A. (2018). *Introduction to digital media* (1st ed.). Wiley.
- Durkheim, E. (1912) The elementary forms of religious life. In: Jones, R.A. (Ed.), *Emile Durkheim: An introduction to four major works* (pp.115-155), Beverly Hills: Sage Publications, Inc.
- Eley, Geoffrey. (2007). *Nations, publics, and political cultures: placing habermas in the nineteenth century*.

- Erll, A., & Nünning, A. (Eds.) (2008). Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook walter de gruyter.
- Ernst, W. (2012). Digital memory and the archive. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Eyrek, A. & Çetin, B. (2022). Toplumsal hareketler bağlamında sosyal medya arşivlerinin toplumsal belleğin inşasındaki rolü /The role of social media archives in the constructions of collective memory within the context social movement. Beykoz Akademi Dergisi. 9. 173-191.
10.14514/BYK.m.26515393.2021.9/2.173-191.
- Fields, D. A. & Kafai, Y. B. (2009). A connective ethnography of peer knowledge sharing and diffusion in a tween virtual world. International Journal of Computer Supported Collaborative Learning, 4(1), 47-68.
- Fraser, Nancy (1991) `Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy, In C. Calhoun (ed.) Habermas and the Public Sphere (pp. 109-42). Cambridge, MA: MIT Press .
- Fuchs, C. (2014). Social media: A critical introduction. SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781446270066>
- Garcia, A. C., Standlee, A. I., Bechkoff, J., & Yan Cui. (2009). Ethnographic approaches to the internet and computer-mediated communication. Journal of Contemporary Ethnography, 38(1), 52–84.
<https://doi.org/10.1177/0891241607310839>
- Garde-Hansen, J. (2011). Media and memory. Edinburgh University Press.
- Garde-Hansen, J., Hoskins, A., & Reading, A. (2009). Save as digital memories. Palgrave Macmillan.
- Geertz, C. (1973). The Interpretation of cultures: selected essays. Basic Books.
- Geertz, C. (2016). Local knowledge (Text Only). [Edition Unavailable]. HarperCollins.
- Goffman, E. (1959). The presentation of self in everyday life. Bantam Doubleday Dell Publishing Group.
- Goffman, E. (2004) Günlük yaşamda benliğin sunumu, (Çev. B. Cezar). Ankara: Metis Yayınları.
- Habermas, J. (1989 [1962]). The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society. Cambridge: Polity.
- Halupka, D. (2014). Connecting, sharing, and transforming: how digital technologies are reshaping collective action and participation. In M. Kent & J. Taylor (Eds.), *The routledge handbook of digital writing and rhetoric* (pp. 203-215). Routledge.
- Halupka, M. (2014). *Kliktivizm: A systematic heuristic. Policy & Internet*, 6(2), 115–132
- Han, B.-C. (2017). *Psychopolitics*. Verso.
- Han, B.-C. (2017). *The scent of time* (1st ed). Polity Press.
- Han, B.-C. (2022). *.Enfokrasi: dijitalleşme ve demokrasinin krizi* Ketebe Yayınları.

- Han, B.-C. (2022). *Infocracy* (1st ed). Polity Press.
- Harper, D.R. (1960). *Online Etymology Dictionary*. Available www.etymonline.com
- Häussler, T. (2017). *The media and the public sphere* (1st ed.). Taylor and Francis
- Haythornthwaite, C., & Wellman, B. (1998). *Work, friendship, and media use for information exchange in a networked organization* Journal of the American Society for Information Science, 49.1114-1101, (12)
- Hine, C. (2000). *Virtual ethnography*, SAGE Publications
- Hiscock, A. (2011). 'This art of memory': Francis Bacon, memory and the discourses of power. In *Reading Memory in Early Modern Literature* (pp. 219-245). Cambridge: Cambridge University Press.
doi:10.1017/CBO9781139028035.009
- Hjorth, L., & Hinton, S. (2019). *Understanding social media* (2nd ed). Sage publications. Available at:
<https://www.perlego.com/book/1431895/understanding-social-media-pdf>
(Accessed: 9 August 2023).
- Hoskins, A. (2001). Mediating time. *Time & Society*, 10(2-3), 213-233.
<https://doi.org/10.1177/0961463X01010002004>
- Humphreys, L. (2019). *The qualified self: social media and the accounting of everyday life*. Cambridge, MA: MIT Press Scholarship Online.
- Ingold, T. (2021). *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003196662>
- Jose van D. (2007). *Mediated memories in the digital age*. Stanford: Stanford UP.
- Kemp, S. (2023, 13 Şubat). *Digital 2023: Turkey*. Available at:
<https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey>. (Accessed: 12 June 2023)
- Kosnik, D. A. (2016). *Rogue archives: digital cultural memory and media fandom*. The MIT Press.
- Kozinets, R. (2017). *Netnography: radical participative understanding for a networked communications society*. SAGE Publications Ltd,
<https://doi.org/10.4135/9781526405555>
- Kozinets, R. V. (2002). The field behind the screen: using netnography for marketing research in online communities. *Journal of Marketing Research*, 39(1), 61-72.
<https://doi.org/10.1509/jmkr.39.1.61.18935>
- Landsberg, A. (2004). *Prosthetic memory: the transformation of American remembrance in the age of mass culture*.
- Larsen, J. (2005). Families seen sightseeing: performativity of tourist photography. *Space and Culture*, 8(4), 416-434. <https://doi.org/10.1177/1206331205279354>
- Leander, K. & Mckim, K. (2010). Tracing the everyday 'sitings' of adolescents on the internet: a strategic adaptation of ethnography across online and offline spaces. *Education. Communication & Information*. 2, 211-240.
10.1080/14636310303140.
- Lefebvre, H. (1995). *Henri Lefebvre writings on cities*. New York: Blackwell
- Lessig, L. (2008). *Remix: making art and commerce thrive in the hybrid economy*.

- Lindgren, S. (2017). *Digital media and society* (1st ed.). SAGE Publications.
- Lindgren, S. (2017). *Digital tools and platforms for being social section. Digital media and society*. (1st ed). SAGE Publications.
- Loader, B. (2007). *Young citizens in the digital age* (1st ed.). Taylor and Francis.
- Luhmann, N. (1995). The paradox of observing systems. *Cultural Critique*, 31, 37–55. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/1354444>. Accessed 18 Aug. 2023.
- Lyotard, J. F. (1984). *The postmodern condition: a report on knowledge*. University of Minnesota Press.
- Mandiberg, M. (2012). *The social media reader*. NYU Press.
- Manovich, L. (2002). *The language of new media*. MIT Press.
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology*, 24, 95–117. <http://www.jstor.org/stable/2155931>
- Mayer-Schonberger, V. (2009). *Delete: the virtue of forgetting in the digital age*. Princeton University Press, USA.
- McGuigan, J., & McGuigan, J. (2012). *Culture and the public sphere* (1st ed.). Taylor and Francis.
- Meikle, G. (2016). *Social media: communication, sharing and visibility* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315884172>
- Miller, D. (2016). *Social media in an English village* (1st ed., Vol. 2). UCL Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1g69xs1>
- Murthy, D. (2008). Digital ethnography. *Sociology*, 42, 837 - 855.
- Nietzsche, F. (1969). *On the genealogy of morals: ecce homo*. New York: Vintage Books.
- Nora, P. (1989). *Between memory and history: les lieux de mémoire: representation*, Vol. 26, Spring.
- Olick, J.K. (1999). Collective memory: the two cultures. *Sociological Theory*, 17(3), 333.
- Olick, J.K. (2013). *The politics of regret* (1st ed.). Taylor and Francis.
- Olick, J.K. (2008). *A companion to cultural memory studies*. [edition unavailable]. De Gruyter.
- Olwig, K. F. (2003). Transnational socio-cultural systems and ethnographic research: views from an extended field site. *International Migration Review*, 37(3), 787–811. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00158.x>
- Papailias, P. (2016). Witnessing in the age of the database: Viral memorials, affective publics, and the assemblage of mourning. *Memory Studies*, 9(4), 437–454. doi: 10.1177/1750698015622058
- Pentzold, C. (2009). Fixing the floating gap: The online encyclopaedia Wikipedia as a global memory place. *Memory Studies*, 2, 255 - 272.

- Pereira, G. C., Rocha, M. C. F., & Poplin, A. (2012). e-participation: social media and the public space. J Conference: Proceedings of the 12th international conference on Computational Science and Its Applications - Volume Part I.
- Pink, S., Horst, H., Postill, J., Hjorth, L., Lewis, T., & Tacchi, J. (2016). Digital ethnography: principles and practice. SAGE Publications.
- Poster, M. (2018). The second media age (1st ed.). Polity Press.
- Richardson, K., & Hessey, S. (2009). Archiving the self? Facebook as biography of social and relational memory. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 7(1), 25–38. doi: 10.1108/14779960910938070
- Roberts, J., & Michael, J. (2014). New media and public activism (1st ed.). Policy Press.
- Rothberg, M. (2009). Multidirectional memory (1st ed.). Stanford University Press.
- Ryan, M. P. (1990) Women in public: between banners and ballots, 1825-1880. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Saldana, J. (2009). The coding manual for qualitative researchers. Sage Publications.
- Saldana, J. (2009). The coding manual for qualitative researchers. Sage Publications.
- Schäuble, M. (2018). Visual anthropology. In: H. Callan (ed.), The international encyclopedia of anthropology. Vol. 12. Anthropology beyond text (pp. 1–21). Hoboken: Wiley-Blackwell,
- Sennett, R. (1977). The fall of public man: the forces eroding public life and burdening the modern psyche with roles it cannot perform. Knopf.
- Sennett, R. (2008). The culture of the new capitalism. New Haven: Yale University Press.
- Simmel, G. (1910). How is society possible? *American Journal of Sociology*, 16(3), 372–391.
- Slattery, M. (2007). Sosyolojide temel fikirler. Sentez Yayıncılık.
- Slattery, P., & Rapp, D. (2003). Ethics and the foundations of education: Teaching convictions in a postmodern world. Boston: Allyn & Bacon.
- Sloan, L., & Quan-Haase, A. (2017). The Sage handbook of social media research methods (1st ed.). SAGE Publications. Available at: <https://www.perlego.com/book/861620/the-sage-handbook-of-social-media-research-methods-pdf> (Accessed: 18 July 2023).
- Stempfhuber, M., & Liegl, M. (2012), Grindr: empirical observations on some contemporary mediations of the pick-up-line. Paper presented at the Society for Social Studies of Science annual conference, Copenhagen Business School, Frederiksberg, Denmark.
- Stiegler, B. (2019). The age of disruption (1st ed.). Polity Press
- Sujon, Z. (2021). The social media age (1st ed.). SAGE Publications. Available at: <https://www.perlego.com/book/3013488/the-social-media-age-pdf> (Accessed: 20 July 2023).
- Thijssen, P., Weyns, W., & Mels, S. (2016). New public spheres (1st ed.). Taylor and Francis.

- Thijssen, P., Weyns, W., & Mels, S. (2016). *New public spheres* (1st ed.). Taylor and Francis.
- Thompson, J. B. (1993). The theory of the public sphere. *Theory, Culture & Society*, 10(3), 173–189. <https://doi.org/10.1177/026327693010003008>
- Topf, R. (1995). Beyond electoral participation. In H.-D. Klingemann & D. Fuchs (Eds.), *Citizens and the state* (pp. 52–91). Oxford: Oxford University Press.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: the perspective of experience*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Tufekci, Z. (2018). *Twitter and tear gas: the power and fragility of networked protest*. Yale University Press.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
- Ulen, T. S. (2001). *Democracy and the internet: cass r. sunstein*, republic.com. Princeton, NJ: Princeton University Press. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=286293> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.286293>.
- Ünlü Dalaylı, F. (2019). Is social media a public sphere in today's society?: Examples of social movements on twitter. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 119-130.
- Vaccari, C., Valeriani, A., Barberá, P., Jost, J. T., Nagler, J., Tucker, J. A., & Bonneau, R. (2020). Of echo chambers and contrarian clubs: Exposure to political disagreement among German and Italian users of Twitter. *Social Media + Society*, 6(3), 2056305120947656.
- van Dijck, J. (2007). *Mediated memories in the digital age*. Redwood City: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9780804779517>
- Van Dijck, J. (2008). Digital photography: Communication, identity, memory. *Visual Communication*, 7(1), 57–76. doi: 10.1177/1470357207084865
- Van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: a critical history of social media*. Oxford University Press.
- Van Dijck, J., & Poell, T. (2013). Understanding social media logic. *Media and Communication*, 1(1), 2-14.
- Volkmer, I. (Ed.). (2006). *News in public memory: an international study of media memories across generations*. New York: Peter Lang.
- Waltorp, K. (2021). *Why Muslim women and smartphones: Mirror Images*. Routledge.
- Waskul, D. D., & Douglass, M. (1996). Cybersex: out of context. *Journal of Contemporary Ethnography*, 25(4), 484-511.
- Weber, M. (2019). *Economy and society*. Harvard University Press.
- Wellman, B. (2001). Physical place and cyberplace: the rise of personalized networking. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, 227-252.
- Williams, A. (2015). *The social media handbook for PR professionals*. John Wiley & Sons.

- Wineburg, S., & McGrew, S. (2017). Lateral reading: Reading less and learning more when evaluating digital information. Stanford Digital Repository.
- Yasseri, T., Gildersleve, P., & David, L. (2022). Collective memory in the digital age. *Progress in Brain Research*, 274(1), 203–226.
<https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2022.07.001>
- Young, L. (2015). Feeling normative: the science of emotion in digital society. *Emotion, Space and Society*, 17, 68-75.
- Zobar, G. (2023). Toplumsal hafızanın inşasında medyanın rolü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

- Tarafımızdan web ortamında hazırlanan, araştırmanın sahasına yönelik etkileşimli harita (Şekil 2.1 ve Şekil 2.2) ve araştırma sahasına ilişkin etkileşimli diyagram (Şekil 4.1) tezin yanına eklenen USB içinde sunulmuştur.
- Şekil 2.1 ve Şekil 2.2 için hazırlanan etkileşimli haritanın interaktif hâline aşağıdaki adresten ulaşılabilir: <https://public.flourish.studio/visualisation/14733613/>
- Şekil 45.1 için hazırlanan etkileşimli diyagramın interaktif hâline aşağıdaki adresten ulaşılabilir: <https://public.flourish.studio/visualisation/14776368/>

